

Helena Wojcewa, Tatiana Buczacka

JĘZYK POLSKI

(*8. rok nauczania*)

dla szkół ogólnokształcących
z ukraińskim językiem wykładowym

podręcznik dla klasy 8.
szkół ogólnokształcących

Олена Войцева, Тетяна Бучацька

ПОЛЬСЬКА МОВА

(*8-й рік навчання*)

для загальноосвітніх навчальних закладів
з українською мовою навчання

Підручник для 8 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Чернівці
„Букрек”
2016

ББК 81.415.3я72

В 65

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ від 10.05.2016 р. № 491)*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Експерти, які здійснили експертизу даного підручника
під час проведення конкурсного відбору проектів підручників
для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів
і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа
„Рекомендовано Міністерством освіти і науки України”

*Біленька-Свистович О. В. – асистент кафедри польської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка;*

*Касім Г. Ю. – доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;*

Миськова Л. А. – вчитель НВК № 13 м. Кам'янця-Подільського.

Войцева О. А., Бучацька Т. Г.

В 65 Польська мова (8-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. А. Войцева, Т. Г. Бучацька. – Чернівці : Букрек, 2016. – 248 с. : іл.

ISBN 978-966-399-772-8

ББК 81.415.3я72

Wojcewa H., Buczacka T.

В 65 Język polski (8. rok nauczania) dla szkół ogólnokształcących z ukraińskim językiem wykładowym: podręcznik dla klasy 8. szkół ogólnokształcących / H. Wojcewa, T. Buczacka. – Czerniowce : Bukrek, 2016. – 248 s. : il.

ISBN 978-966-399-772-8

ББК 81.415.3я72

ISBN 978-966-399-772-8

© Войцева О. А., Бучацька Т. Г., 2016

© Видавничий дім „Букрек” 2016

POWTÓRZENIE

**Michał Gorstkin-Wywiórski (1861–1926),
„Zachód słońca nad morzem”, ok. 1901 r.**

W całej twórczości polskiego malarza są obecne wątki marynistyczne. Pejzaże morskie ukazują bogactwo odcienni pieniących się fal oraz tafli wody, na której mieńią się ostatnie promienie zachodzącego słońca. M. Gorstkin-Wywiórski potrafił wydobyć setki odcienni wody morskiej posługując się zawężoną gamą barwną.

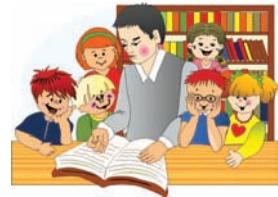
TEMAT 1. POWTÓRZENIE. JĘZYK JAKO ŚRODEK KOMUNIKACJI, POZNANIA I PERSWAZJI

1. Czytaj, zadawaj pytania i odpowiadaj (łańcuszek).

Uczymy się polskiego

Język polski należy do zachodniosłowiańskiej grupy języków indoeuropejskich. Niewiele jest samogłosek (*a, e, o, u, i, y, ę, ą*), dużo spółgłosek. Wyrazy są na ogół wielosylabowe, akcent stały (poza wyjątkami) na przedostatniej sylabie. Na formach fleksyjnych opiera się składnia zdania. Wyodrębnia się dwie główne odmiany języka: język ogólny i gwarowy.

Dzięki powszechności oświaty i środków komunikacji społecznej (zwłaszcza telewizja, radio, prasa) polszczyzną ogólną posługuje się dziś większość Polaków.

Poza Polską językiem polskim mówią dziś Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie, w krajach Europy Zachodniej, Ameryki Północnej i Południowej, w Australii. Wytworzyła się tam swoista odmiana polszczyzny – dialekt polonijny (wg *Encyklopedii PWN*).

Bank słówek do tekstu: powszechność – повсякденність; oświata – освіта.

Związki wyrazowe: zachodniosłowiańska grupa języków – західнослов'янська група мов; języki indoeuropejskie – індоєвропейські мови; środki komunikacji społecznej – засоби масової комунікації.

Wykonaj polecenia.

A. Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie ilustracji do tekstu, związany z jego treścią. Przedstaw swoje spostrzeżenia koleżankom i kolegom z klasy. B. Porównaj wiadomości o języku polskim z innym językiem słowiańskim (do wyboru) według planu: a) pochodzenie języków; b) do której grupy językowej należą te języki; c) grafika, alfabet (wspólne i odmienne cechy); d) akcent wyrazowy. C. Objaśnij znaczenia wyrażeń: *język ogólny, odmiana gwarowa, środki komunikacji społecznej*.

Zapisz do zeszytu 5–6 zdań dotyczących wykorzystania języka ogólnego i odmiany gwarowej we współczesnej komunikacji językowej.

2. Wskaż czasowniki, określ ich osobę, liczbę, tryb oraz funkcję w zdaniu.

Poza Polską językiem polskim mówią dziś Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie. Język polski należy do języków zachodniosłowiańskich. Poza Polską wytworzyła się swoista odmiana polszczyzny – dialekt polonijny.

3. Ustal znaczenie podanych frazeologizmów.

mieć długi język	„być bliskim przypomnienia sobie czegoś”
ciągnąć za język	„mówić dużo, ale bez sensu; gadać o byle czym”
ugryźć się w język	„nie umieć dochować tajemnicy, zwykle z powodu gadulstwa”
mieć coś na końcu języka	„dochowywać tajemnicy, być ostrożnym w wypowiedziach”
trzymać język za zębami	„usiłować dowiedzieć się czegoś od kogoś, wypytywać kogoś”
mleć językiem	„powstrzymać się w ostatniej chwili od powiedzenia czegoś”

4. Posłuchaj tekstu, przetłumacz. Określ styl wypowiedzi.

Codziennie człowiek przekazuje i odbiera wiadomości za pośrednictwem języka, czyli uczestniczy w *komunikacji językowej*. Aby mogła ona zaistnieć, w komunikacji powinny brać udział dwie osoby – *nadawca*, ten, kto przekazuje komunikat, i *odbiorca* wiadomości. Miedzy nadawcą a odbiorcą komunikatu musi zaistnieć *kontakt* wzrokowy lub słuchowy, bezpośredni lub pośredni. Zarówno nadawca, jak i odbiorca muszą się posługiwać wspólnym *kodem*. Na rozumienie przekazywanej wiadomości wpływa również *kontekst*, czyli określona sytuacja (wg Anny Grabarczyk).

Znajdź w tekście wyrazy napisane kursywą i wyjaśnij ich znaczenie. Korzystaj z pomocy słowników. Zapisz do zeszytu według wzoru: *nadawca* → *"ten, kto formułuje wypowiedź w postaci mówionej lub pisanej"*.

kontakt	
kod	
kontekst	

5. Zbuduj zdania złożone, łącząc zdania pojedyncze.

Zerwała się silna burza. Zaczął padać deszcz.

Postępuj rozważnie. Będziesz zadowolony z siebie.

Pojechałem pociągiem. Odchodził z Dworca Głównego.

Nie pójdę na basen. Nie odrobiłam lekcji.

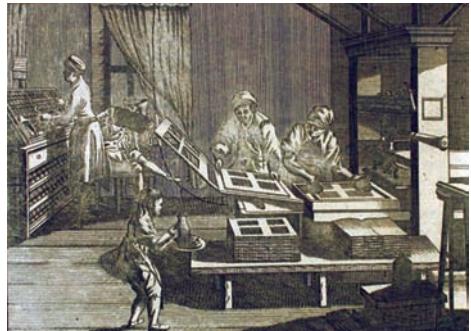
Ten sweterek kupiła Zosia. On bardzo mi się podoba.

6. Przeczytaj tekst, wykorzystaj podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazek.

Cztery rewolucje informatyczne

Naukowcy uważają, że w dziedzinie przekazywania informacji tylko cztery wynalazki były naprawdę ważne. Pierwszy z nich to powstanie *mowy*, co nastąpiło sto tysięcy lat temu. Wtedy właśnie pojawił się człowiek rozumny. Następnym istotnym etapem w rozwoju komunikowania się było wynalezienie przed kilku tysiącami lat *pisma*, o którym mówi się, że stanowi pamięć ludzi.

Kolejny ważny krok to wynalezienie *druku*. Powielać teksty za pomocą ruchomych czcionek w Chinach zaczęto 1390 r., a w Europie w 1462 r. Spowodowało to olbrzymi wzrost liczby książek, rozpowszechnienie się znajomości pisma.

Najnowsza rewolucja dokonuje się obecnie i spowodował ją *Internet*. Dzięki niemu może ze sobą na bieżąco porozumiewać się wielu ludzi z różnych stron świata (wg A. Lewińskiej, E. Rogowskiej, P. Doroszewskiego).

Bank słówek do tekstu: **wynalazek** – винахід; **komunikowanie się** – спілкування; **druk** – друк; **na bieżąco** – негайно; **bezpośrednio** – безпосередньо.

Związki wyrazowe: przekazywać informację – передавати інформацію; powstanie mowy – виникнення мови; człowiek rozumny – людина розумна; powielać teksty – розмножувати тексти; olbrzymi wzrost – величезне зростання; w konsekwencji – унаслідок; strona świata – сторона світу.

Polecenia do tekstu.

Podziel tekst na części i znajdź w nim wyrazy kluczowe.

Przeczytaj, dopisz zakończenie podanego tekstu. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika albo z pomocy nauczyciela.

Okresy pojawienia się środków informacji, które wywołyły kardynalne przemiany w społeczeństwie, określa się jak rewolucje informatyczne.

Pierwszy wynalazek to powstanie ...

Porównaj wyrazy zaznaczone kursywą w języku polskim i ukraińskim: ich znaczenie, brzmienie, pisownię.

7. Przepisz do zeszytu wyrazy podstawowe i pochodne. Podziel kreską poziomą wyrazy pochodne, zaznacz podstawę słowotwórczą i formant.

Nauka – naukowy, pisać – pisarz, ruch – ruchomy, czytać – czytanie, dobry – dobroć, wielki – wielkość, uczyć – nauczyć, mówić – przemówić.

8. Nazwij przedmioty, przedstawione na ilustracjach, wykorzystaj wyrazy pomocnicze.

Wyrazy pomocnicze: pismo, druk, telegraf, telefon, radio, komputer.

laptop – ноутбук

smartfon – смартфон

palmtop – кишеневкий комп'ютер

Opowiedz o powstaniu wynalazków, wykorzystując ilustracje w odpowiedniej kolejności chronologicznej i wyrazy pomocnicze podane wyżej.

9. Przeczytaj wiadomości. Wyrazy z ramki zapisz do słowniczka i zapamiętaj.

Nadawca tworzy każdą wypowiedź w konkretnym celu, czyli z określona **intencją**. Intencją może być: **prośba, wyrażenie wdzięczności, aprobaty, dezaprobaty, nagana, negacja, obietnica, namowa, rozkaz, usprawiedliwienie, poinformowanie, gratulacje, życzenie.**

komunikacja językowa – мовне спілкування

kod – код

nadawca – адресант

(відправник інформації)

kontakt (wzrokowy, słuchowy,

pośredni, bezpośredni) –

контакт (зоровий, слуховий,

опосередкований, безпосередній)

usprawiedliwienie – виправдання

wdzięczność – подяка, вдячність

namowa, perswazja – умовляння

kontekst – контекст

odbiorca – адресат

(отримувач інформації)

aprobată – схвалення

nagana – догана

rozkaz – наказ

obiecanka – обіцянка

gratulacje – поздоровлення

dezaprobată – заперечення

intencja – намір

10. Ustal, jaka jest intencja nadawcy wypowiedzi.

1. Przepraszam, nie było mnie na lekcji, bo zachorowałem.
2. Pojedziemy na wycieczkę w piątek.
3. Zagraliśmy świetny mecz!
4. Mamo, proszę, kup mi pieska. Jesteś najlepszą mamą na świecie!
5. Czy mogłabyś mi wytlumaczyć zadanie?
6. Zamknij okno, bo mi wieje.
7. Chodźmy dziś na pływalnię.
8. Gratuluję ci sukcesu!
9. Nie uwierzę ci nigdy.
10. Zostań jeszcze. Nie mogę, bo jest już późno.
11. Nie jestem pewien, czy poprawnie napisałem ten test.
12. Nasza czekolada jest bardzo smaczna.
13. Tę książkę naprawdę warto przeczytać.

11. Przeczytaj głośno wiersz dbając o staranną wymowę. Zwróc uwagę na wersy, w których wyrazy zastąpiono znakami graficznymi. Jak nazywają się takie znaki? Korzystaj z wyrazów pomocniczych: **przecinek, kropka, pytajnik, wykrzyknik, dwukropki, cudzysłów, nawias, myślnik, wielokropki.**

Wanda Chotomska

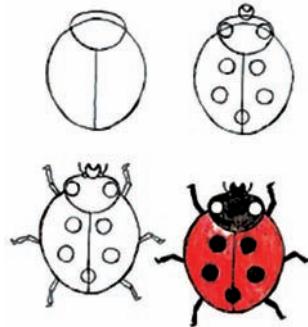
O poecie i biedronce

Był sobie jeden poeta blady,
który miał w biurku różne szuflady,
a w tych szufladach chował zapasy:
w pierwszej – przecinki, w drugiej – nawiasy,
w trzeciej – średniki, w czwartej – myślniki,
w piątej – dwukropki i wykrzykniki,
znaki pytania, kropki pół kilo
i cudzysłówów niemałą ilość.

A że porządek miał w tych szufladach,
bardzo porządne wiersze układał.
Tutaj ! dał dla okrasy, tam jakieś słowo ujął w ()
nagłym , przecinał zdania lub stawał po nich ?
Ponieważ myślał, pisząc wierszyki,
często do wierszy wstawiał –,
czasem „ ”, czasem :
i nie żałował na końcu ...

W sto dni napisał sto pięknych wierszy.
Chciał właśnie zacząć pisać sto pierwszy,
lecz mu w szufladach zbrakło zapasów –
nie miał przecinków, nie miał nawiasów,
nie miał średników, nie miał myślników,
nie miał dwukropków i wykrzykników.
Z pustej szuflady pustką powiało –
tylko w niej siedem kropek zostało.
Poeta wiersza napisać nie mógł,
chciał złamać pióro, ale się przemógł,
więc prędko pióro włożył w kieszonkę,
a z siedmiu kropek zrobił

Bank słówek do tekstu:

biurko – письмовий стіл

szuflada – шухляда

zabraknąć – не вистачити

prędko – мерцій

kieszonka – кишеня

Związki wyrazowe: **układać wiersze** – складати вірші; **dla okrasy** – для кра-
си; **złamać pióro** – зламати ручку.

Wykonaj polecenia.

**Zapisz wyrazy z banku słówek do tekstu do słowniczka. Zapamiętaj ich
znaczenie i pisownię.**

Wskaz w każdej strofie wyrazy, które się rymują. Nazwij znaki interpunkcyjne, o których jest mowa w wierszu „O poecie i biedronce”. Przypomnij sobie zasady stosowania znaków interpunkcyjnych.

Spróbuj razem z bohaterem utworu narysować jedną ilustrację lub kilka do albumu dziecięcego „Uczę się rysować” wykorzystując kropki i inne znaki interpunkcyjne: **przecinek, kropkę, pytajnik, wykrzyknik, dwukropki, cudzysłów, nawias itp.: a) przerysować ilustrację; b) narysować ilustrację na jeden**

z tematów: „Świat przyrody”; „Świat zwierząt”, „Świat baśni”, „Świat moich zainteresowań”.

Przygotuj ustny opis swego rysunku (6–7 zdani). Uzasadnij wybór, określ nastrój rysunku. Podziel się własnymi spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy.

12. Dokończ zdania.

Przy wyliczaniu oraz przy rozdzielaniu części zdania stosujemy **kompletne zdanie**. Stawiamy **koniec zdania**, **ostateczny znak** lub **zakończenie zdania** na końcu zdania. Przed wyliczeniem postaw **zakreszony znak**. Jeśli przytaczamy czyjaś wypowiedź, piszemy ją w **zakreszonym miejscu**. Wtrącenia zamykamy w **zakreszonym miejscu**. Stosujemy **zakreszony znak** w zapisie rozmowy. Zdania urwane zakończ **zakreszonym znakiem**.

13. Przepisz wyrazy wstawiając brakujące litery.

Wa~~o~~ny, pi~~o~~ro, ~~o~~yczenie, su~~o~~y, p~~o~~ł, ~~o~~ałować, gr~~o~~d, po~~o~~ądek, dwukropk~~o~~w, p~~o~~emógl, zapas~~o~~w, twa~~o~~, wyk~~o~~ynik, t~~o~~eci, nawia~~o~~w, s~~o~~ował, r~~o~~żne, pr~~o~~ba, ~~o~~ata, kr~~o~~tki, źr~~o~~dło, leka~~o~~, og~~o~~lny, ymn, k~~o~~ywda, ~~o~~andel, bu~~o~~a.

14. Odmień w I o i I o m wyrażenia i ustal, jakie rodzaje przymiotnika występują w I o m? Ułóż i zapisz 1–2 zdania z tymi wyrażeniami.

Piękny wiersz, pusta szuflada, znakomity mistrz, wieczne pióro.

Wiem więcej

W każdej rozmowie pojawiają się komunikaty pozajęzykowe: *wyraz twarzy, gesty, postawa ciała, odległość od rozmówcy, siła i barwa głosu*. Komunikaty pozajęzykowe biorą udział w wyrażaniu treści wypowiedzi, przekazując informacje o nadawcy, jego uczuciach oraz nastawieniu do odbiorcy.

15. Przeczytaj przysłowia polskie dotyczące języka i mowy. Wykonaj przekład ustny.

Jakie znasz przysłowia ukraińskie o mowie? Wśród podanych przysłów polskich znajdź podobne do ukraińskich. Wskaż przysłówia, w których użyto wyrazów w znaczeniu przenośnym. Uzasadnij słuszność swego wyboru.

Wskaż przysłówia, w których użyto wyrazów w znaczeniu przenośnym. Uzasadnij słuszność swego wyboru.

Mowa jest srebrem, a milczenie złotem.
Gdzie moda w mowie, tam pustka w głowie.
Jest to cnota nad cnotami, trzymać język za zębami.
Co język napłecie, ręce nie rozwiążą.
Najpiękniejszą mową jest czyn.
Mów, co chcesz, a płac, coś winien.
Skromny w mowie najwięcej powie.
Mowa jest źródłem nieporozumień.
Jaki człowiek, taka mowa.
Jaka głowa taka mowa.
Często język wyprzedza myśli.

Wykonaj polecenia.

1. Zapisz do zeszytu dwa przysłówia z nieodmiennymi częściami mowy. Podkreśl je. 2. Wypisz dwa przykłady wyrazów, w których jest różna ilość liter i glosek. 3. Znajdź w przysłowiu czasownik czasu przyszłego, aspektu dokonanego, rodzaju męskiego. 4. Wypisz jeden przymiotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną. 5. Zapisz jedno lub dwa przysłówia ukraińskie, które odpowiadają polskiemu przysłowiu **Często język wyprzedza myśli**.

16. Powtarzamy.

 Odmiany oficjalnej języka używamy w sytuacjach, w których jeden z rozmówców reprezentuje określona instytucję.

Odmianę nieoficjalną języka stosujemy, gdy nadawca i odbiorca traktują siebie nawzajem jako osoby prywatne.

17. Ustal, jaka odmiana, stosowana w komunikacji, należy do oficjalnej, a jaka – do nieoficjalnej odmiany języka.

Odmiana oficjalna

Odmiana nieoficjalna

1) Szanowny Panie! Zwracam się do Państwa z uprzejmą prośbą. Dzień dobry! Z poważaniem. Pani pozwoli, że się przedstawię. Bardzo miło mi poznać Państwa. Jestem bardzo wdzięczna. Pozdrawiam gorąco.

2) Hejka! Ale niefart! To na razie! Co tam nowego? Trzymaj się! No co ty! Jak się masz? Buziaki! Siemasz, co tam? Coś nie gra? To ja, ale nie sam. Szukam przyjaciół, może chcesz do nich dołączyć? Skąd wiesz?

18. Przeczytaj dialogi z podziałem na role. Zwróć uwagę na zwroty grzecznościowe przy powitaniu w komunikacji nieoficjalnej i oficjalnej.

1) – Cześć, jak się masz?

– Nic nowego. A co u ciebie?

– U mnie wszystko w porządku, po staremu.

– No to lecę.

– Do rychłego zobaczenia!

2) – Hej, jak leci?

– Powolutku. A tobie?

– Dobrze, dziękuję.

– No to pa.

– Cześć, trzymaj się.

3) – Proszę Pana, chciałbym was sobie przedstawić. To jest moja siostra Monika.

– Bardzo mi miło.

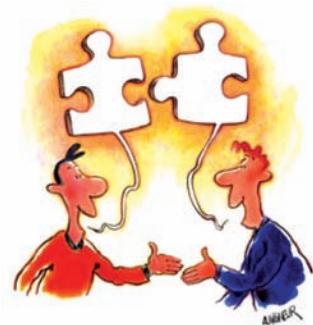
– A to jest nasza koleżanka Kinga.

– Cieszę się, że mogłam Panią poznać.

4) – Mamo, tato, to jest mój kolega ze szkoły Marek.

– Miło nam Pana poznać. Jak się Pan miewa?

– Dobrze, dziękuję. Cieszę się, że Państwa poznałem (wg Magdaleny Szalc-Mays).

19. Przeczytaj i powtórz wiadomości. Uzupełnij rymowanki odpowiednimi wyrazami z „chmurek”.

Rymowanka to krótki wierszyk o prostych rymach. **Wyliczanka** to wierszyk dla dzieci, który recytują, wskazując przy każdym wyrazie lub przy każdej sylabie kolejną osobę biorącą udział w zabawie i wybierając tą, na której kończy się wierszyk.

a) Na zielonej łące hasają ...

b) Siedzi żaba w kałuży
i kumkaniem deszcz ...

TEMAT 2. ŻYCIE SZKOLNE. MOI SZKOLNI PRZYJACIELE. MOI NAUCZYCIELE. WYPowiedź ustna i pisemna. Powtórzenie.

20. Przeczytaj wyraźnie opowiadanie. Spróbuj określić główną myśl zawartą w tekście.

Irena Landau

Coś okropnego!

No i koniec wakacji, cześć i do widzenia! Skończyło się poranne leniuchowanie, trzeba wstawać najpóźniej o siódmej, kiedy człowiekowi zaczyna się dopiero śnić coś przyjemnego.

I na dodatek musi jeszcze wysłuchiwać narzekan mamy i kpin tatusia. „No tak – powie mama – już się zaczyna. Ile razy mam cię budzić?” W ogóle te poranki w czasie roku szkolnego są okropne, a potem trzeba wyjść i iść kawał drogi, a potem wejść do szatni. W szatni wszyscy strasznie rozbabiają, ten dureń Kamil ciągle zamienia czapki na wieszakach, Emilka się pcha, Eryk opowiada jakieś głupie historyjki, jak to uratował z pożaru pięcioro dzieci i kota albo o srebnym samolocie, który kupił sobie wujek z Ciechanowa.

Dzwonek dzwoni tak, że mogą pęknąć bębenki w uszach i wszyscy lecą do klasy, a ten Kamil zawsze usiłyje podstawić komuś nogę. No i zaczynają się lekcje, to już jest zupełnie dno. Człowiek wyciąga zeszyty, książki, coś tam pisze, czyta, liczy, pieski ustawia w jednym zbiorze, kotki w drugim, maki w trzecim, kapustę w czwartym, a potem wszystko miesza, bo okazuje się, że to miały być tylko dwa zbiory, i koty z psami mają być razem, bo to zwierzęta, a maki z kapustą też razem, bo to rośliny, i oczywiście Eryk robi głupie kawały i mnie też zalicza do zbioru zwierząt, bo mówi, że jestem cielak. I pani nam obu każe wyjść za drzwi, bo na lekcji nie wolno się bić, a to nie jest sprawiedliwe, bo przecież nie mogłem Erykowi czegoś takiego darować.

To było w zeszłym roku, ale w tym też na pewno będzie się działało podobnie. Nie wiem, po co mama poszła po lekarza, zupełnie dobrze się czuję...

Babciu, co lekarz powiedział? Jaka grypa? Dlaczego aż dziesięć dni? Jak to, przecież zaczyna się rok szkolny, a ja mam leżeć w łóżku?! Wszyscy spotkają się od razu pierwszego dnia, będą sobie opowiadać różne fajne historie, a mnie nie będzie? To wykluczone! Zobaczysz, że jutro wstanę i

pójdę! Przecież będę miał zaledwości. Co tam Marta, Marta może mi najwyżej pokazać zeszyt, ale nie opowie tego, co pani mówi! Pani mówi bardzo ciekawe rzeczy, czyta nam różne takie historyjki! A Eryk? Wyobrażam sobie, jakie nowe kawały wymyślił przez dwa miesiące, na pewno rozbalwi całą klasę, a ja mam gnić w łóżku?! Emilka zaprzyjaźni się z jakimś innym chłopcem, ja nie chcę! Co z tego, że rano sobie poleżę? Myślisz, że to tak przyjemnie spać i spać, kiedy wszyscy wybierają się do szkoły i do pracy? Wszystkie dzieci spotkają się w szatni, nawet już po drodze do szkoły, a mnie ma nie być? Mam tu się klebić pod kołdrą i pić zimne mleko, które mi zostawi mama? I co, będę leżeć sam w domu? (...) Nie wytrzymam przez te dziesięć dni, no, po prostu nie wytrzymam!!!

Bank słówek do tekstu: leniuchowanie – ледарювання; narzekanie – нарікання; kpiny – висміювання; zaledwości – заборгованості; okropny – жахливий; zaprzyjaźnić się – заприятлювати.

Związki wyrazowe: robić głupie kawały, rozrabiać – дебоширити.

Pytania i polecenia do tekstu.

Zastanów się, kto jest narratorem i o kim on opowiada? Jak uważasz, dlaczego Karol tak różnie ocenia szkołę? Ułóż 3–4 zdania w odpowiedzi na pytanie: „**Jak dzisiaj było w szkole?**”

Zapoznaj się z nowymi wyrazami z banku słówek do tekstu. Zapisz wyrazy do słowniczka.

Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i znajdź wyrazy kluczowe. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

21. Praca w grupie. Praca ze słownikiem. **A.** Wyjaśnij znaczenie zwrotów: wszyscy strasznie rozrabiają, robić głupie kawały, coś okropnego, rozbawi całą klasę, będę miał zaledwości, gnić w łóżku, wysłuchiwać narzekan, iść kawał drogi, nie mogłem darować. **B.** Powiedz, co oznaczają podane związki wyrazowe i zdania, do jakich środków stylistycznych one należą: Dzwonek dzwoni tak, że mogą pęknąć bębenki w uszach; mówi, że jestem cielak; wszyscy lecą do klasy; klebić się pod kołdrą.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie ilustracji. Po-dziel się spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy.

22. Z utworu I. Landau pt. „Coś okropnego!” wypisz wyrazy, które są:
1) nazwami własnymi; 2) nazwami pojęć; 3) nazwami przedmiotów.

23. Dokończ zdania. Wykorzystaj wyrazy pomocnicze.

Rzeczownik to odmienna część mowy, która obejmuje wyrazy będące nazwami ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ...,

Rzeczownik odmienia się przez: ...,

Rzeczownik ma

Wyrazy i wyrażenia pomocnicze: przypadki, liczby; przedmioty, osoby, zwierzęta, rośliny, zjawiska, pojęcia, czynności, cechy; rodzaj gramatyczny.

**A. Szkoła Podstawowa nr 103
na warszawskiej Sadybie**

**B. Szkoła Podstawowa nr 40
im. Mieszka I w Poznaniu**

24. Do podanych wyrazów i związków wyrazowych dobierz określenia dotyczące twojej szkoły, które informują o jej wyglądzie i stanie. Określ rodzaj i liczbę użytych przymiotników.

Budynek szkolny – niski, wysoki, duży, mały, odnowiony, ceglany, ciasny, piętrowy.

Boisko szkolne – piaszczyste, zadbane, szerokie, z trawnikami, nie-duże.

Posadzki (pídloga) – wypolerowane, matowe, czyste.

Korytarze – ciemne, jasne, szerokie, wąskie, przestronne, wysokie.

Klasy – duże, małe, jasne, słoneczne, ciepłe.

Ławki – niskie, wysokie, wygodne, drewniane, kolorowe, ustawione w dwóch rzędach.

Gazetki i plakaty na ścianach – barwne, ciekawe, wesołe, z obrazkami, z ilustracjami, ze zdjęciami, śmieszne.

25. Przygotuj ustnie monolog na temat „Czy lubisz swoją szkołę? Czy lubisz chodzić do szkoły i dlaczego?” (7–8 zdań).

26. Zastąp przymiotniki w związkach wyrazowych innymi o podobnym znaczeniu z częstką **nie**. Wyjaśnij pisownię częstki **nie** z przymiotnikami.

Wzór: Krótka wycieczka – niedługa wycieczka.

Trudna sytuacja – , zły wygląd – , duży wysiłek – , smutny dzień – , zbędne słowa – .

27. Dokończ zdanie.

Przymiotniki z częstką **nie** piszemy

28. Określ osobę, liczbę, czas i tam, gdzie to możliwe, rodzaj czasowników w podanych zwrotach wyrazowych.

Powie mama, wszyscy rozbierają, lekarz powiedział, będę miał zaległości, Eryk wymyślił, dzieci spotkają się, jutro wstanę i pójdę, człowiek pisze, czyta, liczy.

Odmień przez przypadki i liczby wyraz **nauczyciel**.

29. Praca w grupie. Ułóż wypowiedź (monolog) na jeden z tematów (do wyboru) „Mój stosunek do nauki”, „Dbam o swoje zdrowie”, „Zawsze dzieje się coś ciekawego, więc nie chcę chorować”, „Moi szkolni przyjaciele”, „Świat moich zainteresowań”.

Wyrazy pomocnicze: zainteresowanie – інтерес, зацікавлення; przywiązanie – прихильність; stosunek – ставлення.

30. Przeczytaj i przetłumacz. Jakie znasz przysłówia o przyjaźni w języku ukraińskim?

Naucz się na pamięć jednego przysłówia o przyjaźni lub o znaczeniu wiedzy w życiu człowieka (do wyboru).

1. Prawdziwych przyjaciół poznaje się w biedzie.
2. Bez przyjaźni nie ma życia.
3. Przyjaźń nie tytułów, ale serca potrzebuje.
4. Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela.
5. Wiedza jest skarbnicą, lecz praktyka jest do niej kluczem.

31. Do podanych wyrazów dopisz po 2–3 wyrazy bliskoznaczne (synonimy).

Przyjaciel, wiedza, nauczyciel, człowiek.

32. Do wyrazów, określających cechy osobowości, dopisz antonimy.

Sprawiedliwy, szczery, stanowczy, uczciwy, dobry, twardy.

33. Przeczytaj wiadomości. Dokończ zdania. Ułóż dialog do podanego tekstu.

Fonetika. Ortoepia. Pisownia

Najmniejszy, niepodzielny artykulacyjnie i słuchowo dźwięk mowy to W języku polskim głoski dzielą się na ... i Znakiem głoski jest Litera to znak graficzny należący do pisma.

Istnieją głoski zapisywane przez ... : **ch, cz, sz, rz, dz, dż, dż**, np. *chleb, czas, sześć, rzeka, dzień, dźwig, dżudo*.

Głoski dźwięczne to takie, przy których wymawianiu wiązadła głosowe są zsunięte i drgają pod naporem powietrza, np. **z, b, d, ż, r, l, m**.

Głoski bezdźwięczne to takie, przy których wymawianiu powietrze swobodnie przechodzi przez rozsunięte wiązadła głosowe, np. **s, p, t, sz, f, k**.

Głoski nosowe to takie, przy których wymawianiu powietrze wydostaje się przez nos i usta. Do nich należą samogłoski **a, e** i spółgłoski **m, n**.

Spółgłoski twarde to takie, przy których wymawianiu język się nie unosi, np. **d, m, p, t**.

Spółgłoski miękkie to takie, przy których wymawianiu unosi się środkowa część języka, np. **ś, ć, ń, dż, ž**.

Wyrazy pomocnicze: litera, samogłoski, dwuznaki, głoska, spółgłoski.

34. Zaobserwuj w lustrze, jak zmienia się układ warg, położenie języka podczas wymawiania samogłosek **e – i – y, o – a** oraz spółgłosek **n – ń, b – s, l – t**.

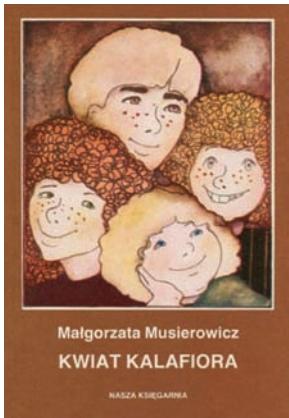

35. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

Małgorzata Musierowicz

Lekcja z Dmuchawcem

Na trzeciej lekcji był polski – z Dmuchawcem. Siwy starszy pan o dobrodusznym, kpiącym uśmiezku i łagodnym spojrzeniu jasnych oczu, ukrytych za grubymi szkłami, był wychowawcą. Słynął w szkole z **nieszablonowych pomysłów** i oryginalnie prowadzonych wykładów. Nikt nie nudził się na jego lekcjach.

– Witam – rzekł Dmuchawiec, grzebiąc w szufladzie stołu. – Czy tu jest dziennik? Nigdy nie pamiętał, że dziennik należy odnieść po lekcji do **jaskini profesorów**, nigdy też nie pamiętał o tym, że to on ma przynieść ów dokument na swoją lekcję.

Kiedy zamieszanie z dziennikiem zostało opanowane, Dmuchawiec przystąpił do lekcji. Najpierw omówił wyniki klasówki. Były one jak zwykłe dobre, ponieważ tak się jakoś składało, że wszyscy w tej klasie lubili przedmiot wykładowany przez Dmuchawca. Nauczyciel mówił zwięzle, jasno i dowcipnie. Spytał uprzejmie, czy uczniowie już skończyli **cieszyć się ze swoich piątek**. Kiedy usłyszał odpowiedź twierdzącą, poprosił o schowanie zeszytów, wstał i przeszedł się po klasie.

– Współczucie – powiedział, nagle przystając. Klasa ucichała momentalnie.

– Kto wyjaśni, co to oznacza?

– Ja! – powiedział gruby Darek z pierwszej ławki. – To jest litość.

– Bezmyślny chłopcze – rzekł Dmuchawiec. – Litość to nie współczucie. Zwróćcie uwagę na zabarwienie emocjonalne obu tych słów. Które z nich ma odcień pejoratywny? – Współczucie – powiedziało kilka głosów naraz.

– Oba mają – powiedziało kilka innych głosów. Dmuchawiec nie spojrzał się takiej odpowiedzi. Był szczerze zdumiony.

– Wyjaśnijcie mi to zaraz – zażądał.

Nikt się nie kwapił.

– Nno... – rzekł Darek. – Bo współczucie to tak jak... miłosierdzie... to takie jakieś babskie. Ckliwe.

– Słucham dalszych wypowiedzi.

Zapadło milczenie, ponieważ nikt **nie zamierzał się wychylać**.

– Co się dzieje? W waszej świadomości zachodzą niepojęte dla mnie zmiany. Dlaczego waszym zdaniem współczucie jest czymś niewłaściwym? Dlaczego waszym zdaniem pomaganie bliźnim jest śmieszne? Dwaj spośród was – nazwisk nie wymienię ze względów humanitarnych – stali wczoraj na skrzyżowaniu, a obok staruszka nie miała odwagi przejść przez jezdnię. Widziałem to z dala, tak jest. Stąd temat mojej dzisiejszej rozmowy z wami. Starsza pani zwróciła się w końcu do jednego z tych dwóch i on ją przeprowadził przez jezdnię. Ale tak się wstydził,

że to zrobił. Ja pytam – dlaczego? Dlaczego wstydzicie się współczucia? Współczucia.

W klasie **wisiało niepewne milczenie**. Wstała Czesia Żak.

– Boimy się współczuć – powiedziała. – Ludzie wokół nas są agresywni. Robimy krok w ich stronę, a oni odpowiadają nam złością. Po prostu boimy się, żeby nas nie odtrącono.

– Śmieszne – rzekł Dmuchawiec. – Odtrącają was – no i co z tego? Ja bym się tego nie obawiał. Czy wiecie, że zwierzęta często atakują ze strachu? Jak pisał pewien znakomity pisarz: „Zły ludzie to ci, którzy myślą, że świat jest zły i zły są wszyscy wokół. I czynią зло, myśląc, że bronią się przed złem innych”.

– Czy ktoś chciałby powiedzieć coś jeszcze? – Ja – zgłosił się Lucek. – Ja jeszcze o tym, co ten pisarz powiedział. Co do złych ludzi.

– No, no słucham?

– **Ten gość** nie miał racji – stwierdził Lucek kategorycznie.

– Moim zdaniem, zły ludzie to ci, którzy zapewniają sobie korzyści, krzywdząc innych. Pan rozumie?

Dmuchawiec nagle roześmiał się z całego serca i wziął Lucka za rękę.

– Ależ tak – powiedział. – Rozumiem. Rozumiem doskonale i dziękuję wam za dzisiejszą lekcję. Odwieczne wartości, jak się okazuje, nie umierają z byle powodu. Tak. Oto dlaczego lubię być nauczycielem. Utwierdzam się wciąż na nowo w przekonaniu, że dobro jest niezniszczalne. Puścił wreszcie rękę Lucka. – No, a teraz zadanie domowe: „Współczucie w moich ulubionych książkach”. Liczę na obszerne i szczerze wypowiedzi. Żegnam do jutra, już dzwonek (fragment książki „Kwiat kalafiora”).

Bank słówek do tekstu: łagodny – лагідний; opanować – опанувати; zwięzłe – стисло; dowcipnie – дотепно; zdumiony – здивований; kwapić się – квапитися; odtrącić – відштовхнути; krzywdzić – кривдити; niezniszczalny – незнищений.

współczucie – співчуття

niewłaściwy – неправильний,

непідходящий

miłosierdzie – милосердя

litość – жалість

ckliwy – солодкавий

Związki wyrazowe: kriący uśmiech – глузлива усмішка; zapewniać sobie korzyści – забезпечувати собі вигodę; odwieczna wartość – одвічна цінність.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Zastanów się, dlaczego ludzie wstydzą się okazywać współczucie? Co o tym sądzą bohaterowie opowiadanego „Lekcja z Dmuchawcem”?

O co spytał nauczyciel Dmuchawiec na lekcji? Jaki był nauczyciel i jaki stosunek do niego wykazywali uczniowie? Znajdź w tekście wyróżnione zwroty i zastąp je zwrotami bliskoznacznymi.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Wypisz dodatkowo wyrazy, które pomagają scharakteryzować wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, osobowość człowieka.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie obrazka do tekstu.

Praca w grupie. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: A. Ułóż pytania do tekstu; B. Znajdź w utworze i przeczytaj zdania, które charakteryzują: a) wygląd zewnętrzny bohaterów utworu; b) cechy ich charakteru.

Wypisz wyrazy kluczowe. Podziel dwa z tych wyrazów na części. Ułóż z nimi zwroty wyrazowe, znajdź wyraz nadzędny i podrzędny.

36. Wyjaśnij, jak rozumiesz zwrot **chodzić do szkoły**? Pomogą ci w tym podane niżej zdania. Uczymy się nowych wyrazów. Zapisz wyrazy do słowniczka.

Beata jeszcze nie chodzi do szkoły (**być w wieku szkolnym**).

Darek chodzi do szkoły, a Kuba dojeżdża autobusem (**pokonywać na piechotę drogę do szkoły**).

Chodzę do szkoły podstawowej (**być uczniem jakieś szkoły, mieć wspólne przeżycia, przyjaźnie**).

Chodziłem do szkoły, więc znam gramatykę (**uczyć się, zdobywać wiedzę**) (wg E. Lewińskiej, A. Rogowskiej).

37. Dopisz do podanych wyrazów antonimy. Zapisz w zeszycie odpowiedzi na pytania: Co mi sprawia radość w życiu? Co najbardziej mnie smuci?

Radość – , miłość – , zadowolenie – , piękny – , cieszyć się – .

38. Popatrz na obrazek. Opisz treść obrazka, wygląd zewnętrzny chłopca i jego nastrój. Pod kierunkiem nauczyciela ułóż schemat opisu.

Przygotuj ustnie dialog w stylu potocznym z 6–7 replik na podstawie obrazka. Wykorzystaj nowe wyrazy i zwroty wyrazowe z poprzednich ćwiczeń.

39. Pisanie z pamięci. Popatrz na zdanie w ramce. Zapamiętaj pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz zdanie. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy w zdaniu zostały napisane poprawnie.

Język potoczny to taki język, którym porozumiewamy się na co dzień w swobodnej rozmowie, np. z kolegami w szkole, w domu.

Wiem więcej

Małgorzata Musierowicz (ur. 1945 r.) to autorka książek dla dzieci i młodzieży, ilustratorka, twórczyni cyklu powieściowego „Jeżycada” (nazwa pochodzi od poznańskiej dzielnicy Jeżyce).

40. Przeczytaj uważnie tekst. Przepisz do zeszytu, podkreśl wyrazy z dwuznakami. Policz sylaby w podkreślonych wyrazach.

Trzeba wstawać najpóźniej o siódmej, kiedy człowiekowi zaczyna się dopiero śnić coś przyjemnego. Dzwonek dzwoni tak, że mogą pęknąć bębenki w uszach. Wszyscy lecą do klasy. To było w zeszłym roku, ale w tym też na pewno będzie się działało podobnie.

41. Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik do tematu „**Jak trzeba zachowywać się na lekcji?**”. W razie potrzeby korzystaj ze słownika.

42. Powtórz wiadomości i podaj 2–3 przykłady.

Głoski nosowe oznaczamy za pomocą liter **a, e** w wyrazach polskiego pochodzenia, np.

43. Przepisz wyrazy, wstaw litery ą lub ę.

W○ż, m○dry, d○b, s○d, z○b, goł○b, p○k, g○ś, p○czek, d○tka, l○d.

44. Połącz sylaby, utwórz wyrazy.

Szko-, -dza, -le-, -ka, ko-, na-, -ła, wie-, -u-, -ga.

45. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.

Irena Jurgielewiczowa

Niespokojne godziny

Wybieram się do szkoły. Wybieram się – myśli ze złością Janusz. Ciągle jeszcze stoi przy oknie, patrzy w wirujący śnieg, ale już go nie widzi. Przyciszoną na chwilę odraza ogarnia go na nowo. Najgorszy dzień z całego tygodnia: matematyka, biologia, historia. A jutro – repetycja. Padną pytania... Poczuł w sobie niktaką słabość, która go ogarnie, kiedy dźwignie się w ławce („Czy można cię prosić, żebyś

stał prosto?”), i ten popłoch wobec nieuniknionej kleşki, popłoch, którego za żadną cenę nie można ujawnić, wszyscy czujnie uważają, wszyscy, cała klasa, nawet ci, którzy udają, że robią coś innego.

Patrząc w wirujący śnieg niewidzącymi oczyma, Janusz uśmiecha się z politowaniem, jakby już ich wszystkich i tego Sadowskiego miał przed sobą, niech wiedzą, że nimi gardzi, kujonami, którzy są dumni, że „umieją”, którzy zadają sobie trud zapamiętywania nikomu niepotrzebnych dat i idiotycznych faktów. „Widzę, że ci wesoło” – powie Sadowski, a potem skwituje każdą odpowiedź dobrodusznymi zdankami: „Ach, tak sądzisz?”. „Ciekawe, czy koledzy są tego zdania co ty...”. „Z tego sformułowania mógłby być dumny uczeń szkoły podstawowej” „Placziesz najprostsze fakty”. Nerwowe postukiwanie długopisem w nauczycielski stolik, chwila ciszy i: „Oczywiście, nie zadałeś sobie trudu, żeby się przygotować” albo: „Dałem ci szansę (lubi mówić o szansach), niestety, nie skorzystałeś z niej. Szkoda fatygi, prawda? Ta dwójka może zaważyć na twojej promocji”. A może jednak... gdyby posiedzieć całe po południe, cały wieczór, wkuwać, wkuwać, powtórzyć przede wszystkim wiek osiemnasty, to najgorsze, pojęcia nie mam. A początek dziewiętnastego? I mam pecha, Sadowski nigdy nie zapyta o to, co umiem, z biologią też tak było. A z fizyką? Co to pomoże, jeśli całe po południe będę się uczył? Siedzieć i siedzieć, kiwać się nad książką, nuda absolutna, plecy i nogi drętwieją,

to nie do wytrzymania, można zwariować. A potem i tak będzie dwója, ojciec się dowie: „Włodek, twoja piękna kolekcja się wzbogaca...”.

Bank słówek do tekstu: **odraza** – відраза; **popłoch** – переполох; **politowanie** – милосердя; **gardzić** – зневажати; **kujon** – розм. „про учня або ученицу, що вчиться старанно, але без розуміння того, що вчить”; **skwitować** – відплатити; **skorzystać** – скористатися; **szansa** – шанс; **fatyga** – турбота; **wkuwać** – розм. зубрити; **drętwieć** – тут у значенні: завмирати; **zwariować** – збожеволіти; **wzbogacić się** – збагатитися.

Związki wyrazowe: **wybrać się** – зібратися; **wirujący śnieg** – сніг, що кружляє; **padną pytania** – зададуть питання; **nieunikniona klęska** – неминуча поразка; **czujnie uważają** – пильно стежать; **nie zadałeś sobie trudu** – ти не потурбувався; **zaważyć na promocji** – тут у значенні: вплинути на свою популярність; **mam pecha** – невдача; **nuda absolutna** – абсолютна нудьга; **to nie do wytrzymania** – це не можна витримати.

Odpowiedz na pytania.

Jakie odczucia rodzi w Januszu myśl o tym, że trzeba iść do szkoły? Co jest źródłem pogardy bohatera? Jak on nazywa swoich kolegów, jakiego epitetu używa odnośnie do faktów historycznych? Dlaczego Janusz odczuwa strach? Czy nauczyciel jest niesprawiedliwy? Co jest przyczyną kłopotów bohatera w szkole?

46. Znajdź najwięcej przysłów ukrytych w tekście.

Pewnego razu kucharek sześć wrzuciło dwa grzyby w barszcz. Przyszedł Kuba i dał Bogu wróbla, co go trzymał w garści. A gołąb na dachu zrzucił babę z wozu i uderzył w stół. Diabeł oddał wtedy ogarek i poszedł kopać pod kimś dołki. A kruk krukowi tak pościelił, że koniom zrobiło się lżej (wg Joanny Guze).

47. Dokończ wiadomości.

Miękkość spółgłosek oznaczamy w piśmie za pomocą ... , np. **miasto**, **siedem** oraz ... , np. **toń**, **wieś**.

Spółgłoski miękkie **ś**, **ć**, **ń**, **dź**, **ż** piszemy, np. **idź**, **noś** i przed ... , np. **śnieg**, **źle**.

48. Mów poprawnie.

Wymów prawidłowo pary spółgłosek: **s – ś**, **dz – dź**, **c – ć**, **z – ż**.

49. Praca w grupie. Zapisz przysłówia A. B. C. D. do zeszytu i podkreśl w nich gloski nosowe.

- A. W styczniu grzmoty, częste słoty.
- B. Kwiecień plecień, bo przeplata trochę zimy, trochę lata.
- C. Na świętego Grzegorza idzie zima do morza.
- D. Czerwiec daje dni gorące, kosa brzęczy już na łące.

A. Wstaw brakujące litery i zapisz wyrazy do zeszytu. Podkreślitery z kreską.

- a) Pro~~o~~, bro~~o~~, kto~~o~~, ni~~o~~, ple~~o~~, le~~o~~, wo~~o~~, we~~o~~, gałą~~o~~, jed~~o~~, mied~~o~~;
- b) cisnąć, pi~~o~~ma, wierć, więk, je~~o~~cie, dźbło, le~~o~~, wikła, renica, ródło;
- c) iano, il~~a~~, iagnąć, iebo, ięcioł, icho, iski, iwny.

B. Podziel wyrazy na samogłoski i spółgłoski. Podkreślij jedną linią wyrazy, w których litera *i* oznacza miękkość poprzedzającej ją spółgłoski i dwiema liniami wyrazy, w których *i* jest znakiem samogłoski i jednocześnie znakiem miękkości.

Mówić, boisko, odpowiadać, siostra, prosić, wiosło, siedzieć, dziecko, biegać, ciekawy, liczyć.

C. Dopisz antonimy do następujących wyrazów: osłabnąć, czarny, niedomagać, słabo, szanować, ciepło, cofać, ochłodzić. Wypisz z pierwszego akapitu utworu pt. „Niespokojne godziny” wyrazy z literami *ą, ę*. Wyjaśnij ich pisownię.

50. Przeczytaj przykłady zwracania się do odbiorcy w korespondencji oficjalnej i prywatnej.

Połącz nagłówek listu i jego zakończenie, zapisz do zeszytu.

1. Droga Ciociu!	Ściskam i całuję.
2. Szanowny Panie Dyrektorze!	Łączę wyrazy szacunku.
3. Wielce Szanowna Pani Konsul!	Ucałowania dla reszty rodziny.
4. Kochany Tato!	Serdecznie pozdrawiam.
5. Drogi Piotrku!	Zechce Pan przyjąć wyrazy szacunku.

51. Dobierz tytuł do wymienionej osoby. Jak zwracamy się do: prezydenta, sądu, generała, profesora, inżyniera, artysty, doktora, magistra?

Wyrażenia pomocnicze: Panie inżynierze, Panie Generale, Panie Prezydencie, Wysoki Sądzie, Panie profesorze (Pani profesor), Szanowny Mistrzu, Panie doktorze (Pani doktor), Panie magistrze (Pani magister) (wg Magdaleny Szelc-Mays).

NAUKA O JĘZYKU. FONETYKA

**Michał Gorstkin-Wywiórski, „Rozbita fala
(Pejzaż morski z kamienistym brzegiem)“.**

Obraz przedstawia pokryte gęstymi obłokami niebo, które stanowi naturalne przedłużenie skalistego brzegu. Piana będąca efektem rozpryskiwania się fal wizualnie zastępuje kłębiące się na nieboskłonie chmury. Efektem takiego przedstawienia krajobrazu jest obraz całkowitej jedności i harmonii dwóch żywiołów – wody oraz powietrza.

**TEMAT 3. STOSUNKI MIĘDZYLUDZKIE.
ETYKIETA GRZECZNOŚCIOWA. FONETYKA.
SAMOGŁOSKI I SPÓŁGŁOSKI. UPODOBNIENIA
FONETYCZNE. SYLABA I AKCENT WYRAZOWY**

52. Posłuchaj tekstu.

Krystyna Siesicka

Jednostka przyjaźni

– Poczekaj! Poczekaj, Ulka! – zawołała Iza, widząc, że Urszula wychodzi już z klasy.

– Nie mam czasu – odparła Ulka. – Muszę iść prosto do domu.

Iza zrezygnowała z ułożenia książek. Bezładnie wrzuciła je do torby i wybiegła na korytarz. Urszula była już przy wyjściu, szła szybko, zupełnie jakby uciekała przed kimś.

– Ja też idę prosto do domu! – powiedziała Iza. – Poczekaj, dlaczego tak gnasz? Urszula przystanęła niechętnie.

– Myślałam, że będziesz wracała z Hanką... – mruknęła. – Nie chciałam wasm przeszkadzać.

– Przeszkadzać? – zdziwiła się Iza. – Ty? Oszalałaś chyba.

– Nie oszalałam. Widzę po prostu, że ty teraz wolisz być z Hanką niż ze mną... Do tej pory nie zwracałaś na nią uwagi, a teraz... – urwała w połowie zdania i spojrzała na Izę z wyrzutem.

– Przesadzasz chyba. Byłyśmy razem na wakacjach, wiesz przecież. Poznałyśmy się lepiej, Hanka jest bardzo miła, bardzo wesoła, przekonasz się.

Przez chwilę szły obok siebie w milczeniu. Wreszcie Urszula powiedziała ze smutkiem: – Przyjaśniłyśmy się przez tyle lat i popatrz, wystarczyły jedne wakacje, żebyś zapomniała o wszystkim...

– Ależ ja o niczym nie zapomniałam, co ty wygadujesz? Przyjaśniłyśmy się i będąemy się przyjaźnić, nie wyobrażam sobie, żeby mogło być inaczej – oburzyła się Iza szczerze.

– A jednak coś się popsuło – upierała się Ula. – Ty już nie masz dla mnie tyle czasu, ile miałaś dawniej. Dawniej byłyśmy zawsze razem, na przerwach, po szkole, w niedzielę. A teraz spotykasz się też i z Hanką, nie tylko ze mną.

– Mogłabym się spotykać i z tobą, i z nią równocześnie, ale ty tego nie chcesz, uciekasz od nas.

– Uciekam, bo nie przepadam za Hanką, wolę być z tobą sama.

- Same też bywamy często.
- Ale rzadziej niż dawniej. To już nie jest ta sama przyjaźń. Masz teraz Hankę i mnie, dzielisz się na pół.

Izę zabolały te wyrzuty. To prawda, że dzieliła się na pół, ale dzieliła swój czas, nie dzieliła przecież przyjaźni, dlaczego Urszula nie może tego zrozumieć?

– Nie miałam i nigdy nie będę miała innej przyjaciółki – ciągnęła Ulka ze smutkiem. – Myślałam, że ty masz podobne podejście do tej sprawy.

– Nie, ja mam inne! Uważam, że człowiek może mieć w życiu bardzo wielu przyjaciół i chyba im więcej ich ma, tym lepiej. Ilość czasu, który sobie poświęcamy, nie ma znaczenia, pięć minut z tobą jest dla mnie więcej warte niż godzina z kimś innym. Przecież czas nie jest jednostką przyjaźni... – zauważyła Iza nieśmiało.

– A jednak, kiedy widzę ciebie rozmawiającą z Hanką, wiem, że to jest czas stracony dla mnie – upierała się Urszula.

– Więc dlaczego nie podejdźesz, kiedy cię wołamy?

– Bo nie mam zamiaru przyjaźnić się z Hanką tylko dlatego, że ty w niej widzisz przyjaciółkę! – zawała Urszula zapalczyste.

– Tego przecież od ciebie nie wymagam! Wcale nie musimy mieć wspólnych przyjaciół po to, żeby przyjaźnić się ze sobą.

– Tyle mówisz o przyjaźni, Iza, i tak się tłumaczy, jak ktoś, kto wie, że nie jest w porządku – powiedziała Urszula z nutką złośliwości.

– Jestem w porządku! – zawała Iza z przekonaniem. – I mogę ci dać słowo, że nikt nie potrafi zmienić mojego stosunku do ciebie.

– Nie jestem tego pewna – zauważyła Urszula sceptycznie.

Iza nie odpowiedziała na tę uwagę, spojrzała w bok, napotkała chłodny wzrok Urszuli. I tej samej chwili odczuła coś nieokreślonego, coś, co nie było niechęcią w całym tego słowa znaczeniu.

– Przed chwilą dałam jej słowo, że nikt nie potrafi zmienić mojego stosunku do niej – pomyślała Iza z przeróżeniem. – A jednak coś się zmieniło we mnie właśnie teraz, więc czyżby ktoś mógł mieć na to jakiś wpływ?

A „ktoś” szedł właśnie obok Izzy, nadąsany, zazdrosny i sam psuł to, czego, być może, nikt inny nie potrafiłby zepsuć (wg „Sabat czarownic”).

Bank słówek do tekstu: bezładnie – безладно; przystanąć – пристати; oszaleć – збожеволіти; oburzyć się – обуритися; popsuć się – погіршати; równocześnie – одночасно; wyrzuty – докори; sceptycznie – скептично; nadąsany – надутий; zazdrosny – ревнивий; zepsuć – зіпсувати; nie przepadać – не подобатися.

Związki wyrazowe: dlaczego tak gnasz – чому так біжиш; jestem w porządku – у мене все добре; z przeróżeniem – з жахом.

zrezygnować – відмовитися
przeszkadzać – перешкоджати
przesadzać – перебільшувати
wygadywać – вигадувати

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Wyznacz typ i styl podanego wyżej tekstu.

Przeczytaj utwór głośno z podziałem na role.

Powiedz, dlaczego Urszula ma żal do Izy? Co sądzi o przyjaźni Urszuli? Co może popsuć przyjaźń? Z jakiego powodu można stracić przyjaciela?

Mów poprawnie. Przeczytaj na głos wyrazy z banku słówek do tekstu. Wymawiaj poprawnie wyrazy i związki wyrazowe.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan opowiadania i wypisz wyrazy kluczowe.

Wyjaśnij, jakie wyrazy w utworze napisano z wielkiej litery? Zapisz je do zeszytu.

53. Wymień wszystkie samogłoski i spółgłoski występujące w wyrazach: **przyjaźń, często, korytarz, wakacje, porządek**. W jaki sposób można odróżnić samogłoski od spółgłosek?

54. Przypomnienie wiadomości z fonetyki.

Głoską nazywamy pojedynczy dźwięk mowy ludzkiej, dający się wyodrębnić słuchem. **Litera** jest znakiem graficznym głoski. Głoski dzielą się na **samogłoski** i **spółgłoski**. Spółgłoski mogą być **dźwięczne i bezdźwięczne, twarde i miękkie, ustne i nosowe**.

1. Odgadnij zagadkę.

Opowiadają, choć ust nie mają.

Wszystkie wyrazy się z nich składają. (litery)

2. Odpowiedz na pytanie: na czym polega różnica między głoską a literą?

Głoskę wypowiadamy i Literę czytamy i

55. Czym się różnią podane pary wyrazów? Przepisz je i podkreśl litery, które oznaczają różniące je gloski.

Lek – lęk, wioska – wąska, kosa – koza, rak – mak, pić – bić.

56. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości. Akcentuj poprawnie.

Aparat głosowy upodabnia do siebie głoski w grupach spółgłoskowych:

w grupie spółgłoskowej złożonej ze spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych wymawiamy całą grupę głosek jako bezdźwięczną – jest to **ubezdźwięcznienie**: *krzak* [kszak], *w szafie* [f szaf'ie];

rzadziej wymawiamy całą grupę głosek jako dźwięczną – jest to **udźwięcznienie**: *prośba* [proźba]; jak *gdyby* [jag gdyby].

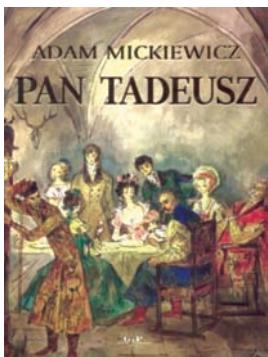

57. W podanych wyrazach wskaż spółgłoski, które wywołyły upodobnienia – ubezdźwięcznienia lub udźwięcznienia.

Jakby, okładka, rozsypać, trąbka, kózka, krówka, makówka, przeać.

58. Przeczytaj tekst.

Adam Mickiewicz

Sędziego nauka o grzeczności

Sędzia, z boku rzuciwszy wzrok na Tadeusza
I poprawiwszy nieco wylotów kontusza,
Nalał węgrzyna i rzekł: „Dziś, nowym zwyczajem,
My na naukę młodzież do stolicy dajem
I nie przeczym, że nasi synowie i wnuki
Mają od starych więcej książkowej nauki;

Ale co dzień postrzegam, jak młódź cierpi na tem,
Że nie ma szkół uczących żyć z ludźmi i światem. (...)

Przynajmniej tom skorzystał, że mi w moim domu
Nikt nigdy nie zarzuci, bym uchybił komu
W uczciwości, w grzeczności; a ja powiem śmiało:
Grzeczność nie jest nauką łatwą ani małą.
Niełatwą, bo nie na tym kończy się, jak nogą
Zręcznie wierzgnąć, z uśmiechem witać lada kogo;
Bo taka grzeczność modna zda mi się kupiecka,
Ale nie staropolska, ani też szlachecka.

Grzeczność wszystkim należy, lecz każdemu inna;
Bo nie jest bez grzeczności i miłość dziecienna,
I wzgląd męża dla żony przy ludziach, i pana
Dla sług swoich, a w każdej jest pewna odmiana.
Trzeba się długo uczyć, ażeby nie zbladzić
I każdemu powinną uczciwość wyrządzić. (...)
I dalej mówił: „Grzeczność nie jest rzeczą małą;
Kiedy się człowiek uczy ważyć, jak przystało,
Drugich wiek, urodzenie, cnoty, obyczaje,
Wtenczas i swoją ważność zarazem poznaje...”

(fragment poematu „*Pan Tadeusz*”).

Portret szlachcica
Stanisława Antoniego
Szczuki,
ok. 1735–1740 r.,
nieznanego autora

Bank słówek do tekstu: Sędzia Soplica – суддя Соплиця, герой поеми Адама Міцкевича „Пан Тадеуш”; kontusz – іст. кунтуш, верхній жіночий і чоловічий одяг; młódź – заст. молоді люди, молодь; nie zarzucić – не закинути.

postrzegać – сприймати
urodzenie – народження

Związkki wyrazowe: nauka o grzeczności – основи ввічливої поведінки; nie przeczym – не заперечую; książkowa nauka – книжні знання; rzecznie nogą wierzgnąć – спритно махнути ногою; powinną uczciwość wyrządzić – виявити належну порядність.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jakie znaczenie miała grzeczność dla szlachty polskiej? Kto pilnuje przestrzegania grzeczności? Czym według Sędziego jest grzeczność? Jak trzeba stosować dobre maniery? Wyjaśnij znaczenie zdań: „*Grzeczność nie jest nauką łatwą ani małą*”; „*Trzeba się długo uczyć, ażeby nie zbladzić i każdemu powinną uczciwość wyrządzić*”? W czym pomaga uprzejmość? Czy w wielkich miastach, zdaniem Sędziego, uczą grzeczności?

Zastanów się, czy nauka o grzeczności jest nadal ważna? Co jest oznaką dobrego tonu współczesnego człowieka? Czy grzeczność w dawnej Polsce różni się od tej, jaką staramy się okazywać teraz?

Wyznacz typ i styl podanego wyżej utworu. Wskaż w tekście wyrazy, które obecnie nie są używane. Jak nazywają się te słowa, w jakim celu są stosowane?

Dopisz współczesne wyrazy pod względem formy i znaczenia. Korzystaj ze słownika.

Ułóż dialog do tekstu.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka i zapamiętaj. Wypisz z tekstu wyrazy kluczowe i ułóż z nimi zdania.

Wiem więcej

Grzeczność to wieloznaczny wyraz, który w języku polskim oznacza: 1) „uprzejmy stosunek do ludzi; uprzejmość, delikatność; 2) słowa, gesty, zachowanie się jako wyraz uprzejmości; uprzejme, pochlebne słowa, komplementy; 3) przysługa wyświadczona komuś”.

59. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości. Akcentuj poprawnie.

W grupie spółgłoskowej złożonej ze spółglosek artykułowanych w różny sposób wymawiamy całą grupę głosek w ten sam sposób – jest to **upodobnienie pod względem sposobu artykulacji**: *trzeba* [tsze-ba] / [czszeba].

W grupie spółgłoskowej złożonej ze spółglosek artykułowanych w różnych miejscach aparatu mowy wymawiamy całą grupę głosek w tym samym miejscu – jest to **upodobnienie pod względem miejsca artykulacji**: *bank* [baŋk] (grupę spółgłoskową złożoną ze spółgłoski przedniojęzykowo-zębowej i tylnojęzykowej wymawiamy w całości tylnojęzykowo).

Jeśli upodabniamy głoskę do głoski następującej po niej – jest to **upodobnienie postępowe** (→). Jeśli głoskę upodabniamy do jej poprzedniczki – to mówimy o **upodobnieniu wstecznym** (←).

60. Podkreś w wyrazach głoski nosowe. Wskaż 4–5 różnych głosek dźwięcznych. Podane wyrazy podziel na głoski, litery i sylaby.

Gwiazda, zębowy, środkowy, gałzka, zdrowie, rozsypać, róźdżka, miejscowości.

61. Wypisz wyrazy, w których nastąpiło ubezdźwięcznienie, zaznacz strzałką kierunek tego zjawiska fonetycznego (upodobnienie postępowe: →; upodobnienie wsteczne: ←).

Dróżka, krzesło, podczas, przwieźć, wędka, liczba, obsadka, kwiat, prośba, mrówka, przedszkole.

Wiem więcej

Wyrazy dźwiękonaśladowcze (звуконаслідувальні слова) wyrażają otaczające nas zjawiska słuchowe. Są to głosy zwierząt, ptaków, sprzętów mechanicznych (klakson samochodu, dzwonek telefonu, war-kot odkurzacza), jak i głosy ludzi, odgłosy zwierząt, np. *krowa – muuu; baran – beee; koza – meee; świnia – iiiii; chrum, chrum; kwi-kwi; osa – bzzz; kukulka – ku-ku; kot – miau; pies – hau-hau; kogut – kukuryku; indyk – gul-gul; gęś – gę-gę; kaczka – kwa, kwa; taś-taś; bocian – kle-kle; żaba – kum-kum; trzmiel – www...; sowa – hu-hu; koń – kl-kl; wąż – ssss...; gołąb – gruchu, gruchu; wrona – kra, kra*.

62. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i wykonaj polecenia. Ułóż i inscenizuj dialog do tekstu. W odpowiedziach użyj odnalezione samodzielnie przykłady.

Etykieta grzecznościowa. Przedstawianie

Grzeczność wymaga, by osoby spotykające się w określonym towarzystwie, знаły się. Przedstawienie gości należy do obowiązków gospodarzy lub organizatorów przyjęcia. Najczęściej odbywa się ono według reguł: mężczyznę przedstawiamy kobiecie, młodszego – starszemu, młodszego rangą – starszemu rangą.

W przypadku, gdy osoba, której przedstawiamy gościa, jest ze względu na wiek czy stanowisko szczególnie uprzywilejowana, wówczas możemy użyć formuły: „Pozwoli pan profesor, że przedstawię...”. Pamiętaj, że wszystkich swoich znajomych trzeba przedstawić swojej matce: „Pozwól, mamo, że ci przedstawię...”.

Jeżeli ilość gości uniemożliwia takie przedstawienie, wówczas osoba pojawiająca się na spotkaniu powinna przedstawić się sama.

Podobnie zachowujemy się spotykając znajomego na spacerze w towarzystwie nieznajomych nam osób. Należy wówczas przywitać się ogólnie, np. „Dzień dobry!” i poczekać, aż znajomy przedstawi nas swoim kolegom.

63. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Wizyta

Proszę, proszę, rozgość się, serdeczny,
rozejrz się dokładnie po wszystkim;
to jest czajnik – prawda, jaki śmieszny?
z gwizdkiem.

To mruczenie? Powiem ci w sekrecie:
jest mruczeniem kota Salomona.
A ta pani zamysiona, z kwiatami –
to moja żona.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Powiedz, kto i do kogo mówi w wierszu? Jaka sytuacja jest tu przedstawiona? Wskaż wyrazy i formy, które na to wskazują. Określ nastrój narratora.

Czy w utworze znajdują się epitety, porównania, przenośnie? Odpowiedź uzasadnij i podaj przykłady.

Wskaż czasowniki w wierszu, określ ich formę gramatyczną. Jakiej części mowy nie potrafiłeś / nie potrafiłaś odnaleźć w tekście? Zapisz zdanie, które miałyby stosunek do treści wiersza i mieściłyby nieobecną w nim część mowy.

64. Zapamiętaj!

Uproszczenie grup spółgłoskowych

W niektórych przypadkach, dla ułatwienia wymowy, możemy (ale tylko w mowie!) uprościć grupy spółgłoskowe, opuszczając środkową spółgłoskę: *jabłko* [japko]; *krakowski* [krakosk'i]; *Jankowski* [Jankosk'i].

Piszemy jednak nadal: *jabłko*, *krakowski*, *Jankowski*.

65. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

K. I. Gałczyński z żoną Natalią, 1949 r.

Konstanty Ildefons Gałczyński

O naszym gospodarstwie (fraszka)

O, zielony Konstanty, o, srebrna Natalio!
Cała wasza wiecze●a dzbanuszek z konwalią;
wok●ł dzbanuszka skrzacik chodzi z halabardą,
broda siwa, lecz dobrze splamiona musztardą,
widać, podjadł, a wyście p●ejedli i fandy –
O, Natalio zielona, o, srebrny Konstanty!

Bank słówek do tekstu: **skrzacik** – карлик, ліліпутик; **halabarda** – але-барда; **musztarda** – горчиця; **fandy** – тут у значенні: предмети, що закладені в ломбарді для отримання грошей.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jaką atmosferę budują w wierszu epitety określające Konstantego i Natalię?

Poszukaj w słowniku znaczenie terminu „**fraszka**”. Jakie cechy tego gatunku można odnaleźć w wierszu Gałczyńskiego?

Wstaw przepuszczone litery, zapisz wiersz do zeszytu i naucz się jego na pamięć. Wypisz wyrazy, w których nastąpiło ubezdźwięcznienie.

66. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Sylaba i akcent

Sylaba to część wyrazu wymówiona przy nieprzerwanym oddychu. Sylabę tworzą samogłoska lub połączenie samogłoski z jedną lub kilkoma spółgłoskami, np. *tab-li-ca, czys-ty*.

Akcent wyrazowy polega na mocniejszym wymówieniu jednej z sylab w wyrazie. Mówimy o takiej sylabie, że jest to **sylaba akcentowana**. W języku polskim akcent pada zazwyczaj na drugą sylabę od końca.

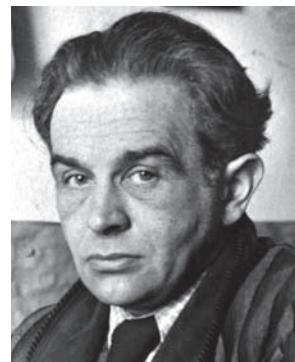
67. Przypomnij sobie, jakie są wyjątki od ogólnej zasady akcentowania wyrazów. Wykorzystaj podane niżej przykłady.

1) Mó-wi-liśmy, mó-wi-liście; 2) **Mó-wił-bym, mó-wił-byś, mó-wił-by;** 3) **Czte-ry-sta, sie-dem-set, o-siem-set;** 4) **Gra-ma-ty-ka, fi-zy-ka, plas-ty-ka;** 5) Mó-wi-li-by-śmy, mó-wi-li-by-ście.

Wiem więcej

Konstanty Ildefons Gałczyński (1905–1953) to wybitny polski poeta, który stworzył oryginalny styl liryczny. Potrafił jednocześnie baśniową fantazję z realizmem, groteskę i dowcip z liryką nastrojową. Te cechy odnaleźć można w zbiorach wierszy „Zaczarowana dorożka”, poematach „Koniec świata”, „Niobe”, „Wit Stwosz”, powieści satyrycznej „Porfirion Osiełek”, cyklu groteskowych miniatur dramatycznych – „Zielona Gęś” i humorystycznych felietonach poetyckich – „Listy z fiołkiem” (wg „Biblioteka w szkole”).

68. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację.

Wojciech Próchniewicz

Najlepszy instrument

Jest taki instrument na świecie,
Dostępny nawet dla dzieci.
Wygrywa wszystkie melodie,
Najładniej, najlagodniej.

Gdy nutki wpadną do ucha,
On ucha bardzo się słucha.
Bo najgrzeczniejszy jest przecież,
Słucha w zimie i w lecie.
W upał i gdy deszcz leje,
On wtedy nawet się śmieje!
Chodzi wraz z tobą wszędzie
I już tak zawsze będzie.
Nawet za złota trzos
nie zniknie – bo to TWÓJ GŁOS.

Bank słówek do tekstu: zniknąć – зникнути; wygrywać – награвати; upał – спека.

Związki wyrazowe: wpaść do ucha – почути; deszcz leje – іде дощ; złota trzos – мішок золота.

Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.

Czy zrozumiałeś / zrozumiałaś, jaki instrument należy do najlepszych?
Odpowiedź uzasadnij.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 5–6 replik na podstawie obrazka do wiersza.

Zapisz dwa ostatnie zdania wiersza. Znajdź wyrazy, w których ilość liter i głosek jest jednakowa. Podkreśl wyrazy służące do łączenia słów w zdaniu.

69. Sprawdzamy wiadomości. Wy tłumacz, jak rozumiesz przysłowie: *Jak cię widzą, tak cię piszą?* Jak zachować się w różnych sytuacjach?

Test

1. Wchodzisz po schodach i prawie zderzasz się ze schodzącym kolegą. Kto z was porusza się nieprawidłowo?

- a) Kolega idący prawą stroną.
- b) Ty (idziesz po lewej stronie).

2. Przy drzwiach do klasy spotykają się dwie osoby – wchodząca i wychodząca. Kto ma pierwszeństwo?

- a) Osoba wchodząca.
- b) Osoba wychodząca.

3. Zaproszono cię na uroczystość. Przed śledź 20 minut wcześniej. Należałoby:

- a) poczekać i wejść punktualnie;
- b) wejść wcześniej;
- c) zadzwonić i zapytać, czy gospodarze są gotowi na przyjęcie gości.

4. W kwiaciarni zapakowano bukiet w przezroczysty lub wzorzysty papier. Przed wręczeniem kwiatów należałoby:

- a) zdjąć papierową osłonkę;
- b) zostawić papier.

5. Otrzymałaś / otrzymałaś od gości prezent. Należały go rozpakować:

- a) przy gościach;
- b) po wyjściu gości.

6. Telefonując do kogoś:

- a) należy się najpierw przedstawić;
- b) nie trzeba się przedstawiać.

7. W której z wymienionych sytuacji absolutnie nie wolno korzystać z telefonu komórkowego?

- a) W parku.
- b) Podczas wizyty u przyjaciela.
- c) W kinie.

8. Kto powinien zakończyć rozmowę telefoniczną?

- a) Osoba, która zatelefonowała.
- b) Osoba, do której telefonowano.

9. Można do kogoś dzwonić:

- a) bez względu na porę;
- b) biorąc pod uwagę porę.

10. Kto pierwszy wyciąga rękę na powitanie?

- a) Osoba starsza do młodszej, przełożony do podwładnego.
- b) Młodszy do starszego, podwładny do przełożonego.

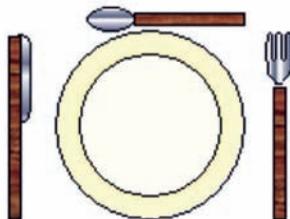
11. Do twojego domu zawitał nowy kolega. Kogo komu przedstawimy w pierwszej kolejności?

- a) Kolegę rodzicom.
- b) Rodziców koledze.

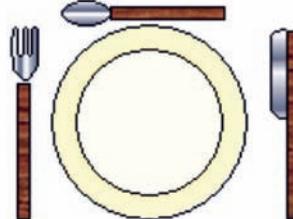
12. Podczas zwiedzania muzeum nie wolno:

- a) robić notatek;
- b) korzystać z informatora;
- c) dotykać eksponatów;
- d) zadawać pytań przewodnikowi.

13. Który z poniższych rysunków przedstawia prawidłowe ułożenie sztućców?

A.

B.

14. Same zwroty i wyrazy grzecznościowe znajdują się w szeregu:

- a) do widzenia, cześć, miło mi;
- b) bądź łaskaw, dzień dobry, jutro;
- c) przepraszam, wybacz, tak, dziękuję (wg Jerzego Piórkowskiego).

Uśmiechnij się

W czasie pisemnego sprawdzianu z polskiego nauczyciel mówi:

- Jasiu, ściągasz od Małosi?!
- Nie, proszę pana! To ona ode mnie spisywała, a ja teraz sprawdzam, czy nie zrobiła błędów...

SŁOWNICTWO. FRAZEOLOGIA

**Stefan Sonnewend (1885–1939),
„Port w Gdyni”, 1924 r.**

Podstawy malarstwa odbył w Wiedniu, naukę kontynuował na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, a jego nauczycielami byli Stanisław Wyspiański, Jan Stanisławski. S. Sonnewend został pejzażystą, malował widoki z Pomorza.

TEMAT 4. PORY ROKU. PRZYRODA JESIENią. SŁOWNICTWO. TYPOLOGIA ODMIAN WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYZNY

70. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania. Wskaż, do jakiego gatunku literackiego on należy.

Czesław Miłosz

Mały traktat o kolorach

Liście dębu są jak skóra na oprawie księgi. Jak inaczej powiedzieć o nich, kiedy w październiku przybierają kolor brunatny i są jakby skórzane, gotowe do oprawienia w złoto. Skąd to niezwykłe ubóstwo języka, skoro tylko przychodzi do barw? Co mamy do rozporządzenia próbując nazwać splendor kolorów? Jedne liście są żółte, inne czerwone, i to już wszystko? A przecież są i żółtoczerwone, i płomiennoczerwone.

A brzozy? Ich liście są niby małe, bladożółte monety, jeszcze gdzieniegdzie zawieszone u gałęzek, które są jakie? Liliowe? Fioletowe? (czyli od lilas, bzu, i fiołkowe od violette, fiołka, znów ta nieudolność porównania). Czym różni się żółtość brzozowych liści od żółtości osin, podbitej miedzią, coraz silniejszą, aż zwycięży? Kolor miedziany? Więc znów rzecz, miedź. I chyba tylko zielony i żółty tkwią głęboko w rodowodzie języka, bo niebieski wzięty od nieba, czerwony od czerwia, czyli farby robionej kiedyś z czerwi, służącej do barwienia tkanin. Czyżby język był oporny, bo oczy mało wrażliwe na szczegóły przyrody, jeżeli nie ma z nich żadnego praktycznego pożytku?

Connecticut,
rzeka w północno-wschodniej
części Stanów Zjednoczonych

W październiku na polach żółcieją dynie, a kolor ich w istocie pomarańczowy. Dlaczego od pomarańczy, ile oczu oglądało pomarańczę w północnym kraju?

A notuję to wszystko, bo natknąłem się na trudność opisania krajobrazów jesieni w dolinie rzeki Connecticut dokładnie i przyziemnie, bez uciekania się do metafor i porównań (ze zbioru tekstów „*Piesek przydrożny*”).

Bank słówek do tekstu: **traktat** – трактат (наукова праця, де докладно розглянуто якесь конкретне питання чи окрему проблему; міркування на спеціальну тему); **skórzane** – шкіряне; **ubóstwo** – бідність; **rozporządzenie** – розпорядження; **natknąć się** – наштовхнутися; **uciekanie** – втеча; **Connecticut** – Коннектикут, назва річки в північно-східній частині Сполучених Штатів.

Związki wyrazowe: **oprawienie w złoto** – обрамування в золото; **podbita miedią** – підбита мідлю; **rodowód języka** – походження мови; **nieudolność porównań** – безпорадність порівнянь.

brunatny – коричневий
żółtość – жовтизна
oporny – упертий
złocieć – золотіти
splendor kolorów – багатство кольорів

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Dlaczego według autora barwy są tak trudne do opisania? Czy możliwe byłoby opisanie kolorów bez użycia środków poetyckich? Jakie środki poetyckie dominują podczas opisu barw jesiennych liści? Jakie środki stylistyczne zastosował w swym traktacie Czesław Miłosz?

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

71. A. Na podstawie tekstu „*Małego traktatu o kolorach*” Czesława Miłosza ułóż dialog. **B.** Popatrz na obrazki. Ułóż i zapisz zdania o tym, co się dzieje na tych obrazkach?

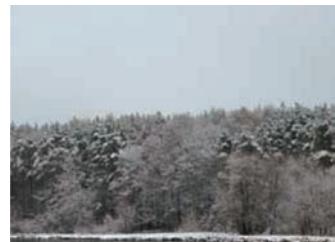
Wiem więcej

wrzesień

październik

listopad

Dziewiąty miesiąc zawdzięcza swoje imię fioletowym wrzosom. Kwitną one w lasach, przypominając, że rozpoczyna się złota polska jesień, z babim latem i malowniczymi chmurkami na niebie. *Skoro wrzesień, to już jesień. Gdy we wrześniu plucha – będzie zima sucha.*

Nazwa dziesiątego miesiąca pochodzi od wyrazu *paździerzy* to słoma z lnu i konopi, które już teraz rzadko się uprawia. Kiedyś, gdy większość ubrań tkało się z lnu, wielu ludzi zajmowało się przerabianiem tej rośliny na płótno. Podczas tej przeróbki powstawały odpady lnu – paździerze. *Gdy październik ciepło trzyma, zwykle mroźna bywa zima.*

Od liści opadających z drzew wywodzi się nazwa jedenastego miesiąca. *Jaka pogoda listopadowa, taka i marcowa. W listopadzie goło w sadzie.*

72. Zastanów się, jak wygląda przyroda jesienią? Jaka jest pogoda jesienią? Jakie są barwy jesiennego czasu? Jakie dary przynosi jesień do parku i lasu? Czy lubisz jesień i dlaczego?

Władysław Jarocki,
„Złota jesień w śniegu”, 1937 r.

73. Sprawdzamy wiadomości.

W każdym rzędzie skreśl wyraz, który nie pasuje do pozostałych.

Jesień, zima, wiosna, lato, kapusta;
czerwony, żółty, zielony, rozumny, niebieski;
chłodna, zimna, gorąca, śnieżna.

Dobierz słowa, którymi można opisać:

- a) jesienną brzozę, b) zimowy wieczór, c) wiosenny dzień, d) letnią pogodę.

Które nazwy działań człowieka przenosimy na zjawiska przyrody? Przedłuż podane szeregi wyrazów. Korzystaj ze słownika i pomocy nauczyciela.

- a) ziemia: dyszy, odpoczywa,
b) woda: szepcze, rozmawia,
c) słońce: pieści, uśmiecha się,
d) mróz: sroży się, chwyta,

Od podanych rzeczowników, nazw miesięcy, utwórz przymiotniki.

Wzór: Styczeń – styczniowy.

- Luty –
Marzec –
Kwiecień –
Maj –
Czerwiec –
Lipiec –
Sierpień –
Wrzesień –
Październik –
Listopad –
Grudzień –

74. Posłuchaj wiersza. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Jan Brzechwa

Jesień (wiersz klasyka)

O, jakie rzewne widowisko:
Czerwone liście za oknami
I cienie brzóz, płynące nisko
Za odbitymi obłokami.

Pies nie ujada. Zły i chory
Omija cienie października,
Na tykach ciepłe pomidory
Są jak korale u indyka,
Na babim lecie, zawieszonym
Między drzewami jak antena,
Żałosnie drga wyblakłym tonem
Niepowtarzalna kantylena,
Rzednąca trawa, blade dzwońce,
Rozklekotane późne świerszcze,
I pomarszczone siwe słońce,
I ja – piszący rzewne wiersze.

Bank słówek do tekstu: **odbity** – відбитий; **kantylena** – кантилена (співуча мелодія); **pomarszczony** – зморшкуватий.

Związki wyrazowe: **rzewne widowisko** – зворушливе видовище; **pies nie ujada** – собака не гавкає; **wyblakły ton** – блідий тон; **rzednąca trawa** – в'януча трава; **blade dzwońce** – бліді зеленяки (птахи); **rozklekotane świerszcze** – цвіркуни, що тріщать; **siwe słońce** – сиве сонце.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Podaj cechy charakterystyczne dla jesieni. Jak poeta w wierszu opisuje jesień? Jakie są drzewa, trawa, zwierzęta, ptaki, słońce?

Wypisz z utworu epitety, przenośnie, porównania.

75. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Język ogólny (ogólnonarodowy, ogólnopolski) służy do porozumiewania się członków narodu we wszystkich dziedzinach życia. Jest upowszechniany przez szkołę, administrację, literaturę i środki masowego przekazu.

W polszczyźnie funkcjonują także wyrazy o ograniczonym zasięgu, np. słownictwo środowiskowe, zawodowe, terminy naukowe, wyrazy zapożyczone, archaizmy, neologizmy oraz wyrazy ekspresywne.

Zróżnicowanie słownictwa ze względu na: 1) **zasięg terytorialny:** regionalizmy, dialektyzmy, gwaryzmy; 2) **zasięg środowiskowy:** słownictwo środowiskowe, słownictwo zawodowe, żargon (slang); 3) **zasięg czasowy:** archaizmy, neologizmy; 4) **styl wypowiedzi:** słownictwo potoczne, literackie, naukowe, urzędowe, publicystyczne; 5) **barwę i nacechowanie emocjonalne:** słownictwo neutralne, słownictwo o zabarwieniu dodatnim (zdrobnienia, spieszczania, eufemizmy), słownictwo o zabarwieniu ujemnym (zgrubienia, wulgaryzmy), słownictwo ironiczne, pogardliwe).

76. Wytlumacz znaczenie podkreślonych wyrazów i związków wyrazowych. Korzystaj z pomocy nauczyciela.

Nagle tę miłą atmosferę zakłóciło wydarzenie.

- Mirka! Jak pragnę złapać autostop na księżyc! Nasza Mirka!
- usłyszałam tuż nad swoją głową.

– Zatkało cię? Proszę! Największe pyszczycho w naszej klasie zamilkło ze zdumienia! Cud, jak pragnę...

– To są... moi... – nie wiedziałam, jak ich przedstawić. – Chodziliśmy razem do szkoły...

– Chodziliśmy i będącmy chodzić – ruszyła konceptem Celina. Nie wiem, czy umyślnie sypnęła, czy tak jej tylko język poleciał.

– Ja jestem Turkuć, zwany także Podjadkiem, a ten smętny młodzieńiec to Jurek – rekomendował Turkuć, jakby go kto nakręcił. Rzucili tobołki, usiedli. Nie zamierzali spływać (M. Ziółkowska „Ostatnie ogary”).

77. Praca w grupie.

Zapisz zdania na podstawie planu w taki sposób, aby powstał opis przyrody przedstawiony na ilustracji. Nadaj tytuł.

Opis

1. Nazwij zjawisko przyrody, jej stan, przedmioty, które są w przyrodzie.
2. Nazwij formę, rozmiar, kolor przedmiotów.
3. Wyznacz ich przeznaczenie i zastosowanie.
4. Ujawnij swój stosunek do opisywanego zjawiska przyrody, jego stanu, przedmiotu.

A

B

C

D

78. Przeczytaj wiersz wyraźnie, z właściwą intonacją.

Adam Mickiewicz

Poranek

Nieznacznie z wilgotnego wykradał się mroku
Świt bez rumieńca, wiodąc dzień bez światła w oku.
Dawno wszedł dzień, a jeszcze ledwie jest widomy:
Mgła wisiała nad ziemią, jak strzecha ze słomy
Nad ubogą Litwina chatką; w stronie wschodu,
Widać z bielszego nieco na niebie obwodu,
Że słońce wstało, tedy ma stąpić na ziemię;
Lecz idzie niewesoło i po drodze drzemie.
Za przykładem niebieskim wszystko się spóźniło
Na ziemi; bydło późno na paszę ruszyło
I zdybało zajęce przy późnym śniadaniu;

One zwykły do gajów wracać o świtaniu,
Dziś, okryte tumanem,
 te mokrzycę chrupią,
Te jamki w roli kopiąc, parami się kupią
I na wolnym powietrzu myślą użyć wczasu;
Ale przed bydłem muszą powracać do lasu.
I w lasach cisza.

Józef Chełmoński,
„Poranek”, 1911 r.

Ptaszek zbudzony nie śpiewa,
Otrząsnął pierze z rosą, tuli się do drzewa,
Główę wciska w ramiona, oczy znowu mruży
I czeka słońca (fragment poematu „Pan Tadeusz”).

Bank słówek do tekstu: wstąpić – ступити; drzemać – дрімати; pasza – корм; świtanie – світанок.

Związki wyrazowe: świt bez rumieńca – світанок без рум'янцю; strzecha ze słomy – стріха, солом'яний дах.

Odpowiedz na pytania, wykonaj polecenia.

W jaki sposób poeta przedstawił zjawiska przyrody? Co się dzieje w lasach?

Na co czekają ptaszki? Jakie barwy przeważają w tym fragmencie? Wskaż 3 obrazy poetyckie: wstające słońce, zajęce na łące, ptaki w zamglonym lesie. Znajdź środki stylistyczne zastosowane w tym wierszu.

79. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Regionalizmy to wyrazy lub inne elementy języka (formy gramatyczne, konstrukcje składniowe i postać fonetyczna) charakterystyczne dla danego regionu kraju, najczęściej wielkiego miasta, np. Warszawy, Poznania, Krakowa, lub kilku miast, np. w Warszawie mówi się *napoleonka* "ciastko z francuskiego ciasta przekładanego kremem o konsystencji budyniu", w Krakowie – *kremówka*; w Warszawie jest *kaszanka* "wyrób garmażeryjny zrobiony z kaszy i krwi zwierzęcej", w Katowicach – *krupniok*, w Warszawie – *przylepka* "kromka chleba odkrojona z końca bochenka", w Poznaniu – *piętka*.

Gwara to język ludności wiejskiej z niewielkiego (mniejszego niż dialekt) terytorium, najczęściej kilku lub kilkunastu wsi, np. *gwara podhalańska, łowicka*. Jest to termin podzielny wobec pojęcia dialekt.

We współczesnej lingwistyce poszerzył się zakres użycia terminu gwara, który obejmuje także środowiskowe odmiany polszczyzny, np. *gwara uczniowska, młodzieżowa, przestępcoza*.

Dialekt to język ludności wiejskiej jakiegoś regionu. Na obszarze Polski wyróżnia się następujące dialekty: **kaszubski** – na północy kraju, od morza do Brdy; **małopolski** – zajmuje południowo-wschodnią część kraju; **mazowiecki** – w części północnej i środkowo-wschodniej; **śląski** – na południowym zachodzie; **wielkopolski** – na środkowym zachodzie.

80. Odczytaj fragment wypowiedzi Stanisława Wasylewskiego, wypisz regionalizmy i ustal ich zakres znaczeniowy.

Wielkopolska to przepyszny rezerwat językowy. Jak limby i cisy w parku natury, jak żubry i łoście, kozice i kosodrzew, tak tutaj żyją sobie w najlepsze i krażą w codziennej mowie powiedzonka, które myślimy w centralnej Polsce odesłali dawno do lamusa literatury. Wielkopolanin chodzi na przechadzkę co dzień, my już tylko w książkach. Gromy biją u niego zamiast piorunów, worek nazywa się miechem, krzak – kierzem, a burza powietrzem.

81. Przeczytaj wiersz.

Mieczysław Boszko, „Zachód słońca”

Adam Mickiewicz

Zachód słońca

Słońce już gasło, wieczór był ciepły i cichy,
Okrąg niebios gdzieniegdzie chmurkami zasłany,
U góry błękitnawy, na zachód różany;
Chmurki wróżą pogodę, lekkie i świecące,
Tam jako trzody owiec na murawie śpiące,
Ówdzie nieco drobniejsze, jak stada cyranek.

Na zachód obłok na kształt rąbkowych firanek,
Przejrzysty, sfałdowany, po wierzchu perłowy, z ciękiego
Po brzegach pozłacany, w głębi purpurowy.
Jeszcze blaskiem zachodu tlił się i rozżarzał,
Aż powoli pożółkniał, zbladnął i poszarzał:
Słońce spuściło głowę, obłok zasunęło

I raz ciepłym powiewem westchnawszy usnęło

(fragment poematu „*Pan Tadeusz*”).

Bank słówek do tekstu: błękitnawy – сіро-блакитний; **rozżalać się** – жалітися.

Związków wyrazowe: trzody owiec – стада овець; **rąbkowe firanki** – мережані занавіски; **spuścić głowę** – опустити голову.

okrąg niebios – небосхил

chmurki wróżą pogodę – хмарки віщують погоду

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jaki był wieczór? Jakie kształty i kolory mają chmury?

W jaki sposób opisuje autor niebo w czasie zachodu słońca? Do kogo i do czego porównuje się słońce? Wyszukaj w utworze epitet, porównanie, przenośnię i uosobienie.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Pomyśl, jak mógłbyś / mogłabyś zapisać rozmowę na temat przeczytanego fragmentu „*Zachód słońca*” z poematu Adama Mickiewicza „*Pan Tadeusz*”?

82. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Archaizmy to formy wyrazów, konstrukcje składniowe, które wyszły z użycia", np. *waćpan* – dawny zwrot grzecznościowy (skrót od "waszmość pan"); *żem poszedł - poszedłem*; *jeneral przest.* „general”.

Historyzmy to wyrazy, które określają realia epok minionych, np. *korzec* „1. w Polsce do XIX w.: jednostka objętości ciał sypkich; 2. dawna miara ciężaru; 3. daw. naczynie do przechowywania zboża”.

Neologizmy – nowe wyrazy, utworzone dla nazwania nowego urządzenia czy zjawiska. Rodzaje neologizmów: **słowo twórcze** (utworzone od wyrazów już istniejących w języku), np. *zmywarka* „1. urządzenie do zmywania naczyń; 2. samochód z urządzeniami do

czyszczenia jezdni” ← zmywać; *niszczarka* ”urządzenie do niszczenia dokumentów” ← niszczyć); **znaczeniowe** (powstają przez nadanie wyrazom już istniejącym w języku nowych znaczeń dzięki określonym podobieństwu), np. *mysz* → *mysz komputerowa*, *szpilki* → *buty szpilki*; **zapozyczone** (przejęte z obcego języka wraz z produktem lub zjawiskiem), np. *komputer*, *leasing* [czytaj: liz-ing] „forma dzierżawy maszyn, środków transportu itp., polegająca na ich odpłatnym użytkowaniu z prawem wykupu po upływie określonego terminu”; **arty-styczne** (tworzone przez artystów dla potrzeb konkretnego utworu, często występują w poezji i w literaturze fantastycznonaukowej), np. *W dali postrach na wróble – przesadnie rękaty* (czyli z rozciągniętymi rękawami) (Bolesław Leśmian, „Wiosna”).

83. Przeczytaj, znajdź archaizmy i historyzmy wśród podanych wyrazów i wypisz je do zeszytu. Wyjaśnij ich znaczenie. Korzystaj z pomocy słownika.

Strzecha, chatka, pasza, świtanie, tuman, azali, gród, polazę, pałac, sztambuch, stół, ława, złotnik, rycerz, świekra, teść, ślub, mospan, zamęście, źrebiec, gumno, zagroda, jakoby, budynek, białogłowa, trzoda.

84. Ustal znaczenie podanych neologizmów i sposób ich powstania.

1) meblościanka	„pracujący na komputerze”
wieżowiec	„liceum ogólnokształcące”
komputerowiec	„wysoki blok mieszkalny”
ogólniak	„segment pokojowy”
kasprowiczówka	„produkuje beton”
betoniarz	„dom Jana Kasprowicza”

2) kalkulator, komputer, promocja, market, komórka, video;

3) Tak więc produkowano w jego królestwie cyberaki i cyberosy brzęczące, a nawet cybermuchy... Szumiły na planecie cybergąszczce cybergajów, śpiewały cyberszafy i cybergęśle (Stanisław Lem) (wg *Barbary Jóżwiak*).

85. Posłuchaj tekstu. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Oto widzisz, znowu idzie jesień...

Oto widzisz, znowu idzie jesień –
człowiek tylko leżałby i spał...
Załóżę twój szmaragdowy pierścień:
blask zielony będzie miło grał.

Lato się tak jak skazaniec kładzie
pod jesienny topór krwawo bardzo –
a my wiosnę widzimy w szmaragdzie,
na pierścieniu, na tym jednym palcu.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jaki nastrój odczuwa autor wiersza i dlaczego? Co można zobaczyć w szmaragdowym pierścieniu?

Znajdź w wierszu porównania, przenośnie. Jakie części mowy służą do łączenia wyrazów w zdaniu?

Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie tekstu. Podkreśl w nim nieodmienne części mowy.

86. Przeczytaj tekst, ułóż plan i wypisz wyrazy kluczowe. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej.

W ramach odmian języka ogólnonarodowego możemy korzystać ze wszystkich środków stylistycznych, które czynią język bogatszym. Są to: 1) **synonimy**, czyli wyrazy lub wyrażenia i zwroty o zbliżonym znaczeniu, np. *samochód* – *auto*, *aromat* – *zapach* – *woń*; 2) **antynimy**, czyli pary wyrazów lub wyrażeń i zwrotów o znaczeniu przeciwnym, np. *przyjaciel* – *wróg*, *piękno* – *brzydota*; 3) **homonimy**, czyli wyrazy o jednakowym brzmieniu, ale innym znaczeniu, np. *zamek* – „zamek w drzwiach” oraz „okazała historyczna budowla”; 4) **wyrazy wieloznaczne**, czyli takie, które posiadają kilka znaczeń, np. *strzał* „1. wystrzelanie pocisku z broni palnej; 2. celny rzut piłką w kierunku bramki”.

87. Wśród podanych wyrazów znajdź synonimy, antonimy, homonimy i wpisz je do tabeli.

Synonimy	Antonimy	Homonimy
----------	----------	----------

Koń – rumak – szkapa; nauczyciel – belfer; krzyk – kszyk (ptak); lud – lód, może – morze; stary – młody; wesoły – smutny; student – żak; bród (mało wody) – brud; kolacja – wieczerza; lekki – ciężki; Odra – odra.

88. Pisz poprawnie. Zapisz wyrazy pod dyktando. Połącz słowa w pary antonimiczne.

Wulgarny, nowoczesny, surowy, pobłażliwy, staromodny, bezduszny, opanowany, czuły, bezstronny, agresywny, przezornny, monumentalny, przyzwoity, niemrawy, mikroskopijny, stronniczy, lekkomyślny, łagodny.

89. Pisanie z pamięci. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację. Popatrz na wiersz. Zapamiętaj jego pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wiersz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

Klon krwawy i żółta lipa
liście, listeczki sypią.
Zrzuca je ptak lecący,
straça osa niechcący.

Kazimiera Ilłakowiczówna

Jesienny żart

Wiatrowi na płacz się zbiera,
że liście się poniewiera;
chodzi dołem i górą
i zbiera je oburącz,
i płacze nad nimi deszczem,
po gałęziach je mokrych wiesza.
Nic z tego... Oczywiście.
Potem mówią, że wiatr
zrywa liście.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Określ typ i styl podanego wyżej tekstu. Jaki jest jego nastrój? Jakie środki stylistyczne pomagają wyrazić taki nastrój? Wy tłumacz tytuł wiersza.

Wiem więcej

Józef Chełmoński był jednym z najwybitniejszych malarzy XIX w. Jego pierwszym nauczycielem był ojciec. Studia rozpoczął w Klasie Rysunku w Warszawie (1867–1871 r.) oraz w prywatnej pracowni W. Gersona. W latach 1871–1874 pobierał nauki w monachijskiej Akademii u A. Strähubera i H. Anschütza. W Monachium związał się z polską kolonią artystyczną skupioną wokół J. Brandta i M. Gierymskiego. Malował sceny rodzajowe, pędzące końskie zaprzęgi, krajobrazy.

Józef Chełmoński,
„Autoportret”, 1902 r.

Oryginalność i egzotyka jego obrazów zapewniała mu powodzenie i liczne zamówienia. Po powrocie do kraju następuje odrodzenie jego twórczości. Do tego okresu należą nastrojowe, liryczne pejzaże, ożywione niekiedy motywem dzikiego ptactwa oraz sceny podkreślające związek człowieka z naturą (wg <http://www.artinfo.pl/>).

90. Spróbuj zgadnąć, jaki to miesiąc?

1. Choinkę przynoszę, więc lubią mnie ludzie. Na Wigilię proszę, nazywam się .
2. Imię swoje zdobi kwiatem. Zawsze zimę z wiosną spleta. A w ogóle – chytra sztuka – bacz, by ciebie nie oszukał!
3. Słońce mocno przygrzewa, zboże szybko dojrzewa. W lipach brzęk pszczół rozbrzmiewa. W jakim miesiącu tak bywa?
4. Przynoszę deszcze, szarugi, dzień krótki, a wieczór długi. Z drzew liście ostatecznie spadły. Świat już utracił jesienne barwy.
5. Na ślizgawkę, narty, sanki, cieplą kurtkę włóż i buty. Już niedługo przyjdzie wiosna, choć panuje jeszcze .
6. Mówią, że w nim jak w garnku, nieustanna zmiana. Słońce grzeje w południe, mrozek szczypie z rana, a do tego jeszcze przelatują deszcze!
7. On dziesiąty jest w kolejce, gdzie stoi dwanaście miesięcy.
8. W jakim miesiącu pod cięciem kosy oraz żniwiarek padają kłosy?
9. Noworocznych wiele życzeń niesie dzieciom mroźny .
10. Ten miesiąc we wrzosie, szuka rydzów po lesie. A kiedy rosa zginie, szuka orzechów w leszczynie.
11. Chociaż to miesiąc dlugi, to najkrócej się nazywa. I co roku tym się chlubi, że zielenią świat okrywa (wg „Biblioteka w szkole”).

TEMAT 5. BIBLIA I JEJ ZNACZENIE. FRAZEOLOGIA. RODZAJE ZWIĄZEK FRAZEOLICZNYCH. ZRÓDŁA FRAZEOLOGIZMÓW. AFORYZMY

Wiem więcej

Biblia (Pismo Święte) należy do najstarszych źródeł kultury i najważniejszych dzieł literatury światowej. Wyraz *biblia* pochodzi od greckiej nazwy papirusu – *bibrios*. Słowo to oznaczało również zwój papirusu – ówczesną książkę.

Dzieli się na Stary i Nowy Testament (*testamentum* oznacza przymierze „1) umowa; 2) zgodne współżycie, harmonia z otaczającym światem”). Stary Testament spisywany był od XIII w. p.n.e. do I w. n.e., a księgi Nowego Testamentu redagowane między I a II w. n.e. Chrześcijanie uznają Biblię za świętą księgę, piszącą pod natchnieniem Ducha Świętego.

Stary Testament przedstawia stworzenie i początki świata, losy narodu izraelskiego, historię przymierza Boga z Abrahalem, Noem, Mojżeszem.

Nowy Testament związany jest przede wszystkim z osobą Chrystusa i działalnością apostołów. Biblia jest też jednym z najważniejszych i najpiękniejszych dzieł w kulturze świata. Od czasu jej powstania aż do dziś inspiruje wielu twórców, stanowi źródło nawiązań w literaturze i sztuce, obecna jest także w języku, czego licznych przykładów dostarcza frazeologia.

91. Zapamiętaj znaczenie i pisownię wyrazów.

apostoł z gr. „wysłaniec” – apostol

apokalipsa z gr. „objawienie” – apokalipsis

Ewangelia z gr. „dobra nowina” – Євангеліє (częstina

Біблії (Новий Заповіт) – ранньохристиянські твори, що оповідають про земне життя засновника християнства Icysa Христа)

patriarcha z gr. „praojciec rodu” – патріарх

sacrum – сакральне

Stary Testament – Старий Заповіт

Nowy Testament – Новий Заповіт

Karta z „Biblii królowej Zofii”, 1455 r.

92. Posłuchaj tekstu.

Księga Rodzaju (Genesis)

Zeus,
posąg antyczny

Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami.

Wtedy Bóg rzekł: „Niechaj się stanie światłość!” I stała się światłość. Bóg, widząc, że światłość jest dobra, oddzielił ją od ciemności. I nazwał Bóg światłość dniem, a ciemność nazwał nocą.

I tak upływał wieczór i poranek – dzień pierwszy.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj powstanie sklepienie w środku wód i niechaj ono oddzieli jedne wody od drugich!” Uczyniwszy to sklepienie, Bóg oddzielił wody pod sklepieniem od wód ponad sklepieniem; a gdy tak się stało, Bóg nazwał to sklepienie niebem.

I tak upływał wieczór, i poranek – dzień drugi.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj zbiorą się wody spod nieba w jedno miejsce i niech się ukaże powierzchnia sucha!” A gdy tak się stało, Bóg nazwał tę suchą powierzchnię ziemią, a zbiorowisko wód nazwał morzem. Bóg, widząc, że były dobre, rzekł: „Niechaj ziemia wyda rośliny zielone: trawy dające nasiona, drzewa owocowe rodzące na ziemi według swego gatunku owoce, w których są nasiona”. I stało się tak. Ziemia wydała rośliny zielone: trawę dającą nasienie według swego gatunku i drzewa rodzące owoce, w których było nasienie według ich gatunków. A Bóg widział, że były dobre.

I tak upływał wieczór i poranek – dzień trzeci.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj powstaną ciała niebieskie, świecące na sklepieniu nieba, aby oddzielały dzień od nocy, aby wyznaczały pory roku, dni i lata; aby były ciałami jaśniejącymi na sklepieniu nieba i aby świeciły nad ziemią”. I stało się tak. Bóg uczynił dwa duże ciała jaśniejące: większe, aby rządziło dniem, i mniejsze, aby rządziło nocą, oraz gwiazdy. I umieścił je Bóg na sklepieniu nieba, aby świeciły nad ziemią; aby rządziły dniem i nocą i oddzielały światłość od ciemności. A widział Bóg, że były dobre.

I tak upływał wieczór i poranek – dzień czwarty.

Potem Bóg rzekł: „Niechaj się zaroją wody od roju istot żywych, a ptactwo niechaj lata nad ziemią, pod sklepieniem nieba!” Tak stworzył Bóg wielkie potwory morskie i wszelkiego rodzaju pływające istoty żywe, którymi zaroily się wody, oraz wszelkie ptactwo skrzydlate różnego ro-

dzaju. Bóg, widząc, że były dobre, pobłogosławił je tymi słowami: „Bądźcie płodne i mnóżcie się, abyście zapełniały wody morskie, a ptactwo niechaj rozmnaża się na ziemi”.

I tak upływał wieczór i poranek – dzień piąty.

Potem rzekł Bóg: „Niechaj ziemia wyda istoty żywe różnego rodzaju: bydło, zwierzęta pełzające i dzikie zwierzęta według ich rodzajów!”. I stało się tak. Bóg uczynił różne rodzaje dzikich zwierząt, bydła i wszelkich zwierząt pełzających po ziemi. I widział Bóg, że były dobre.

A wreszcie rzekł Bóg: „Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi! ”

Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę.

Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi”. I rzekł Bóg: „Oto wam daję wszelką roślinę przynoszącą ziarno po całej ziemi i wszelkie drzewo, którego owoc ma w sobie nasienie: dla was będą one pokarmem. A dla wszelkiego zwierzęcia polnego i dla wszelkiego ptactwa w powietrzu, i dla wszystkiego, co się porusza po ziemi i ma w sobie pierwiastek życia, będzie pokarmem wszelka trawa zielona”. I stało się tak. A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre.

I tak upływał wieczór i poranek – dzień szósty.

W ten sposób zostały ukończone niebo i ziemia oraz wszystkie jej zastępy [stworzeń].

A gdy Bóg ukończył w dniu szóstym swe dzieło, nad którym pracował, odpoczął dnia siódmego po całym swym trudzie, jaki podjął. Wtedy Bóg pobłogosławił ów siódmy dzień i uczynił go świętym; w tym bowiem dniu odpoczął po całej swej pracy, którą wykonał, stwarzając. Oto dzieje poczatków po stworzeniu nieba i ziemi („*Biblia Tysiąclecia*”, *Księga Rodzaju*, przełożył Czesław Jakubiec).

Bank słówek do tekstu: **genesis** – народження, походження; **bezład** – безлад; **pustkowie** – пустиня; **światłość** – світло; **ciemność** – темрява; **sklepienie** – склепіння; **rządzić** – правити; **zaroić się** – з'явитися (зародитися) у великій кількості; **ptactwo** – птаство; **niewiasta** – жінка; **pokarm** – їжа.

Związkwy wyrazowe: **bezmiar wód** – глибини вод; **ciało niebieskie** – небесне тіло; **istoty żywe** – живі істоти; **zwierzęta pełzające** – гади; **pierwiastek życia** – першоелемент життя; **Księga Rodzaju** – книга Буття (перша книга Біблії, що належить до Старого Заповіту і відкриває п'ятинижню Мойселя, або Тору).

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Co było „na początku”? Jak Bóg stwarza kolejne elementy świata? Czego dowiadujemy się o Bogu Stwórcy? Jakie miejsce w planie boskiego stworzenia zajmuje człowiek? Przeczytaj fragment, w którym opowiada się o stworzeniu człowieka.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji „**Zeus, posąg antyczny**”. Podziel się spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy.

93. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance o rodzajach związków frazeologicznych.

Frazeologia. Rodzaje związków frazeologicznych

Frazeologia to dział językoznawstwa zajmujący się związkami frazeologicznymi.

Ze względu na stopień łączliwości wyróżniamy:

- 1) **związki łączliwe**, w których wyrazy nie są ściśle związane ze sobą, np. *pomyślny (szczęśliwy) zbieg okoliczności*;
- 2) **związki stałe (idiomy)**, w których żadna zmiana nie jest możliwa, gdyż związek straci sens, np. *kupować kota w worku*.

Łączliwe i stałe związki wyrazowe nazywamy **frazeologizmami**.

ZWIĄZKI FRAZEOLOGICZNE

WYRAŻENIA to związki, których członem podstawowym jest rzeczownik, a podzielnym członem jego określenie przyimkowe lub rzeczownikowe, np. *wilczy głód, prawo pieści*.

ZWROTY to związki, w których członem podstawowym jest czasownik, a podzielnym – rzeczownik, przysłówka lub wyrażenie przyimkowe, np. *zbijać bąki, krzyczeć wniebogłosy, bić się z myślami*.

FRAZY to związki, które mają formę zdania lub równoważnika, przysłówka.

Mogą być łączliwe i stałe, np. *Każdy jest kowalem swego losu*.

94. Wyjaśnij znaczenie następujących frazeologizmów: *piętą Achillesa*, *koń trojański*, *owoc zakazany*, *Salomonowy wyrok*, *stajnia Augiasza*, *koziot ofiarny*, *znaleźć się między Scyllą a Charybdą*, *syn marnotrawny*, *zrównać z ziemią*, *nić Ariadny*.

95. Dokończ frazeologizmy. Ustal związki łączliwe i stałe (idiomy).

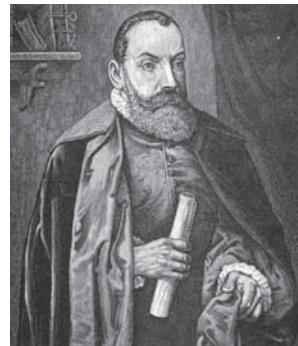
Dejaniry; obiecana; dom ; syzyfowa ; gordyjski; pyrrusowe ; sądny ; homeryckie; syreni ; zbieg okoliczności; odnieść ; bezdenna ; boża; strzec jak .

Wyrazy pomocnicze: ziemia, sukces, śpiew, żrenicy oka, przepaść, pomysłny, iskra, suknia, węzeł, zwycięstwo, babci, dzień, porównanie, praca.

Wiem więcej

Jan Kochanowski (1530–1584) to największy polski poeta XVI w. Studiował w Akademii Krakowskiej, na uniwersytetach w Królewcu i Padwie. Wiele podróżował, pełnił funkcję sekretarza króla Zygmunta Augusta, pod koniec życia osiadł w Czarnolesie. Początkowo pisał w języku łacińskim, jednak większość utworów tworzył po polsku. Zasłynął jako autor fraszek, pieśni, trenów; napisał pierwszą polską tragedię pt. „Odprawa posłów greckich”, dokonał przekładu poetyckiego biblijnej „Księgi Psalmów”. Uznaný jest za twórcę wzorca liryki polskiej i języka poetyckiego (wg Teresy Michałkiewicz).

96. Przeczytaj wiersz głośno i wyraźnie.

Jan Kochanowski

Pieśń XXV

Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?
Kościół Cię nie ogarnie, wszędzie pełno Ciebie:
I w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie.
Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszystko Twoje,
Cokolwiek na tym świecie człowiek mieni swoje.
Wdzięcznym Cię tedy sercem, Panie, wyznawamy,
Bo nad to przystojniejszej ofiary nie mamy.

Tyś pan wszytkiego świata. Tyś niebo zbudował
I złotymi gwiazdami ślicznieś uhaftował.
Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi
I przykryłeś jej nagość zioły rozlicznemi.
Za Twoim rozkazaniem w brzegach morze stoi
A zamierzonych granic przeskoczyć się boi.
Rzeki wód nieprzebranych wielką hojność mają,
Biały dzień a noc ciemna swoje czasy znają (...).
Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie!
Twoja łaska, Twa dobroć nigdy nie ustanie.
Chowaj nas, póki raczysz, na tej niskiej ziemi,
Jedno zawždy niech będziem pod skrzydłami Twemi!

Bank słówek do tekstu: **dobrodziejstwa** – блага; **cokolwiek** – що-небудь; **mieni** – тут у значенні: називає, вважає за ...; **wszytki** – засл. всі; **wszystkie**; **vci**; **nagość** – нагота; **hojność** – щедрість; **łaska** – милість; **raczyć** – гостинно приймати; **jedny** – тільки, але; **zawždy** – засл. завжди.

Związków wyrazowe: **hojne dary** – щедрі дари; **nieobeszła ziemia** – безмежна земля; **przystojniejsza ofiara** – гідна жертва; **nieprzebrane wody** – невичерпані води; **nigdy nie ustanie** – ніколи не припиниться; **chowaj nas** – бережи нас.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Kim jest osoba mówiąca w utworze J. Kochanowskiego? Czy podmiot liryczny mówi do Boga tylko we własnym imieniu? W jakim celu on zwraca się do Boga? Jakie uczucia wobec Boga wyraża? Czy można stwierdzić, że Bóg w wierszu Kochanowskiego jest wielkim budowniczym i architektem oraz Panem, królem, opiekunem, uosobieniem dobroci i miłości świata? Odpowiedź uzasadnij. Czy według autora istnieje ściśły związek między Bogiem, światem i człowiekiem? Czym wyraża się doskonałość i piękno boskiego „**dzieła sztuki**”?

Co odczuwa człowiek żyjący we wspaniałym świecie? Jaki jest nastrój tego wiersza?

Znajdź środki stylistyczne (powtórzenia, przenośnie, epitety). Wskaż archaizmy. Dopisz do nich wyrazy odpowiadające im dziś pod względem formy i znaczenia.

97. W wierszu Jana Kochanowskiego pt. „**Pieśń XXV**” znajdź różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi. Zapisz je do zeszytu. Podkreśl w nich nieodmienne części mowy. Wypisz dwa przykłady wyrazów, w których jest różna ilość liter i głosek.

Wiem więcej

Jednym z najstarszych zbiorów zasad określających zachowanie ludzi w stosunku do Boga jest **dekalog**, czyli **dziesięcioro przykazań**. Według *Biblia* Bóg objawił je Mojżeszowi na górze Synaj w trzy miesiące po wyjściu z Egiptu. Dał mu też dwie kamienne tablice z wyrytymi przykazaniami. Dekalog stanowi dla wielu ludzi uniwersalną podstawę moralności. Do dziś odwołują się do niego malarze, pisarze, filozofowie (wg A. Łuczak, E. Prylińskiej, R. Maszki).

Chinal Boga v edne
gr vlyebveri prešno
gymnyva vego
Ezibvaxna ſippa n
tha vivedzela a
Czau bsga v matku
Rvona Nke ſabonu
Nye nycyu dñi Nke
kradn p rukvire
nrechnpadzni Žom
nwendzadz Rlyfnic
go Rvogo Xny 391
onen rycu yego

„Dziesięcioro przykazań”, XV w.

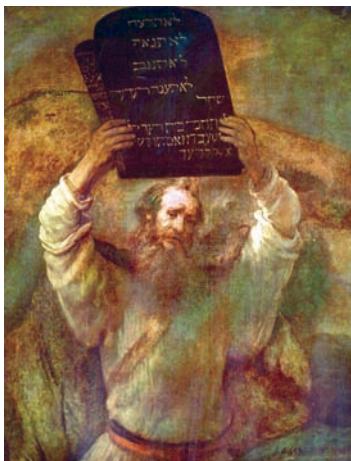
98. Posłuchaj tekstu. Porównaj tłumaczenie dekalogu w języku polskim i ukraińskim.

Dekalog

Wtedy mówił Bóg wszystkie te słowa: „Ja jestem Pan, twój Bóg, który cię wywiódł z ziemi egipskiej, z domu niewoli. Nie będziesz miał cudzych bogów obok Mnie! Nie będziesz czynił żadnej rzeźby ani żadnego obrazu tego, co jest na niebie wysoko, ani tego, co jest na ziemi nisko, ani tego, co jest w wodach pod ziemią! Nie będziesz oddawał im poklonu i nie będziesz im służył, ponieważ Ja Pan, twój Bóg, jestem Bogiem zdrosnym, który karze występek ojców na synach trzeciego i czwartego pokolenia względem tych, którzy Mnie nieznawidzą. Okazuję i łaskę aż do tysiącznego pokolenia tym, którzy Mnie miują i przestrzegają moich przykazań.

Nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twoego, do czycznych rzeczy, gdyż Pan nie ostatecznie bezkarnie tego, który wzywa Jego imienia do czycznych rzeczy.

Pamiętaj o dniu szabatu, aby go uświęcić. Sześć dni będziesz pracować i wykonywać wszystkie twe zajęcia. Dzień zaś siódmy jest szabatem ku czci Pana, Boga twoego. Nie możesz przeto w dniu tym wykonywać żadnej pracy ani ty sam, ani syn twój, ani twoja córka, ani twój niewolnik, ani twoja niewolnica, ani twoje bydło, ani cudzoziemiec, który mieszka pośród twoich bram. W sześciu

Rembrandt van Rijn,
„Mojżesz z „Dziesięciorgiem
przykazań””, 1659 r.

dniach bowiem uczynił Pan niebo, ziemię, morze oraz wszystko, co jest w nich, w siódmym zaś dniu odpoczął. Dlatego pobłogosławili Pan dzień szabatu i uznał go za święty.

Czcij ojca twoego i matkę twoją, abyś dłucho żył na ziemi, którą Pan, Bóg twój, da tobie.

Nie będziesz zabijał.

Nie będziesz cudzołyły, nie będziesz kradł.

Nie będziesz mówił przeciw bliźniemu twemu kłamstwa jako świadek. Nie będziesz pożądał domu bliźniego twoego. Nie będziesz pożądał żony bliźniego, ani jego niewolnika, ani jego niewolnicy, ani jego wołu, ani jego osła, ani żadnej rzeczy, która należy do bliźniego twoego” (fragment *Księgi Wyjścia* z „Biblia Tysiąclecia”).

Bank słówek do tekstu: dekalog – десять заповідей (Декалог, або Закон Божий).

Десять заповідей

I Бог промовляв всі слова оці, кажучи: „Я Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю з дому рабства.

1. Хай не буде тобі інших богів передо Мною!

2. Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій, Бог заздрісний, що карає за провину батьків на синах, на третіх і на четвертих поколіннях тих, хто ненавидить Мене, і що чинить милість тисячам поколінь тих, хто любить Мене, і хто держиться Моїх заповідей.

3. Не призовай Імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призоватиме Його Імення надаремно.

4. Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працюй і роби всю працю свою, а день сьомий субота для Господа, Бога твого: не роби жодної праці ти й син твій, та дочка твоя, раб твій та невільниця твоя, і худоба твоя, і прихόдько твій, що в брамах твоїх. Бо шість день творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив тому поблагословив Господь день суботній і освятив його.

5. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!

6. Не вбивай!

7. Не чини перелюбу!

8. Не кради!

9. Не свідкуй неправдиво на свого близького!

10. Не жадай дому близького свого, не жадай жони близького свого, ані раба його, ані невільниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що близького твого!” (переклад I. Ogienka).

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jakich sfer życia człowieka dotyczy dekalog? Które powinności odnoszą się wobec Boga, a które – do relacji między ludźmi? Spróbuj odpowiedzieć na pytanie: Czym jest Biblia dla współczesnego człowieka?

99. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela. Pisz poprawnie. Zapisz wyrazy wydzielone kursywą pod dyktando.

Źródła związków frazeologicznych

Do głównych źródeł *związków frazeologicznych* należą: *mitologia* (nić Ariadny, syzyfowa praca); *Biblia* (salomonowy wyrok, zakopane talenty); *historia* (chylić czoła), *literatura piękna* (walka z wiatrakami, być albo nie być), *legendy, anegdoty* (wzrok Bazyliszka, wyjść jak Zabłocki na mydle), *życie codzienne* (bawić się w kotka i myszkę, pokładać się ze śmiechu).

100. Uzupełnij tabelę. Korzystaj z pomocy słowników frazeologicznych.

Frazeologizm	Rodowód (mitologia, Biblia, historia, literatura piękna, życie codzienne)	Budowa (zwrot, wyrażenie, fraza)	Znaczenie
drzeć koty			
koń trojański			
Baba z wozu, koniom lżej.			
słomiany wdowiec			
siedzieć z założonymi rękami			
żyć z kimś jak pies z kotem			
twardy orzech do zgryzienia			
Ja o kozie, a on o wozie.			
olimpijski spokój			
umywać ręce			
kozioł ofiarny			

Wiem więcej

Wieża Babel – nazwa świątyni Marduka, w mieście Babilon, której budowę opisuje Biblia. Jest symbolem zarozumiałstwa i pychy człowieka, pragnącego ziemskimi środkami dosiągnąć nieba. Powodem kary boskiej była pogarda dla ludzi okazywana przez budowniczych wieży: robotnik, spadając z sięgającego pod niebo rusztowania, poniósł śmierć, ale budowniczowie byli całkiem opętani i pragnęli jak najszybciej ukończyć budowę, która miała przynieść im sławę. Kamień znaczył dla nich więcej od zabitego robotnika. To stało się przyczyną, że Bóg postanowił ukarać budowniczych (wg Hansa Biedermana, „*Leksykon symboli*”).

Pieter Bruegel (starszy)
[czytaj: Piter Brechel],
„Wieża Babel”, 1563 r.

101. Przeczytaj tekst.

Dosięgnąć nieba

Mieszkańcy całej ziemi mieli jedną mowę, czyli jednakowe słowa. A gdy wędrowali ze wschodu, napotkali równinę w kraju Szinear i tam zamieszkali.

I mówili jeden do drugiego: „Chodźcie, wyrabiamy cegłę i wypalmy ją w ogniu”. A gdy już mieli cegłę zamiast kamieni i smołę zamiast zaprawy murarskiej, rzekli: „Chodźcie, zbudujemy sobie miasto i wieżę, której wierzchołek będzie sięgał nieba, i w ten sposób uczynimy sobie znak, abyśmy się nie rozproszyli po całej ziemi”.

A Pan zstąpił z nieba, by zobaczyć to miasto i wieżę, które budowali ludzie, i rzekł: „Są oni jednym ludem i wszyscy mają jedną mowę, i to jest przyczyną, że zaczęli budować. A zatem na przyszłość nic nie będzie dla nich niemożliwe, cokolwiek zamierzą uczynić. Zejdźmy więc i pomieszajmy tam ich język, aby jeden nie rozumiał drugiego!”

W ten sposób Pan rozproszył ich stamtąd po całej powierzchni ziemi, i tak nie dokończyli budowy tego miasta. Dlatego nazwano je Babel, tam bowiem Pan pomieszał mowę mieszkańców całej ziemi. Stamtąd też Pan rozproszył ich po całej powierzchni (fragment *Księgi Rodzaju* z „*Biblia Tysiąclecia*”).

Budowa wieży Babel,
miniatura z „Godzinek
księcia Bedford”, XV w.

Bank słówek do tekstu: napotkać – зустріти; **wierzchołek** – верхівка; **rozproszyć** – розпорошити, розсіяти.

Związki wyrazowe: zaprawa murarska – будівельний розчин; **sięgać nieba** – сягати неба; **nic nie będzie dla nich niemożliwe** – ніщо не буде для них неможливим.

Odpowiedz na pytania.

Gdzie toczy się akcja wydarzeń? Jakie zadanie wyznaczyli sobie ludzie? Dlaczego Bóg pomieszał ludziom języki? Czy również uważasz, że pycha sprawia, iż ludzie przestają mówić tym samym językiem?

Jakie znaczenie ma wyrażenie **wieża babilońska**?

Wiem więcej

Najpopularniejszą książką na świecie jest **Biblia**. Biblię przetłumaczono na 310 języków. Pierwszą książkę wydaną w całości po polsku był „*Raj duszny*” – średniowieczny modlitewnik przetłumaczony przez Biernata z Lublina, wydany w r. 1513. Najwięcej, bo ponad 600 powieści, napisał polski pisarz **Józef Ignacy Kraszewski** (1812–1887).

102. Przeczytaj i zastanów się, czego nowego dowiedziałeś / dowiedziałeś się o **aforyzmie**? Podziel wyrazy wyróżnione kursywą na litery, głoski i sylaby.

Gatunkiem w zwięzlej formie ujmującym rozmaite aspekty rzeczywistości, a różniącym się od fraszki brakiem formy wierszowej, jest **aforyzm** „krótkie, zwięzłe *powiedzenie*, błyskotliwe sformułowane, zawierające jakąś *myśl filozoficzną*, naukę moralną lub życiową”.

103. Przeczytaj dowcipne aforizmy. Wybierz aforyzm, który ci się podoba, objaśnij jego znaczenie.

Burząc pomniki, oszczędzajcie cokoły. Zawsze mogą się przydać.

Otyli żyją krócej. Ale jedzą dłużej (*Stanisław Jerzy Lec*).

Śnieg: woda w proszku.

Przewisko wśród literatów: „Ty brudnopisie!” (*Sławomir Mrożek*).

Pesymista: optymistyczna praktyka życiowa.

Sąd: grupa ludzi orzekająca, która strona miała lepszego adwokata (*Julian Tuwim*).

Wiem więcej

Nie sztuka powiedzieć: „Jestem!” Trzeba być

Stanisław Jerzy Lec (1909–1966) to polski poeta, satyryk, aforysta, tłumacz literatury niemieckiej. Pochodził z uszlachconej rodziny żydowskiej, był synem barona Benona de Tuscha-Letza i Adeli z domu Safrin. Trójczłonowe nazwisko skrócił i spolszczył do prostego: Lec, co po hebrajsku oznacza „błazna, wesołka”, ale i byłego obserwatora, który to, co widzi, „na swój sposób interpretuje i wyjaśnia”. Największą sławę zyskał jako autor celnych sentencji.

Dziennikarce pytającej Leca, dla kogo pisze swoje aforizmy, odpowiedział: „Dla wszystkich, którzy się nimi czują dotknięci”. Sięgając po formułę starożytnych sentencji, posługując się ostrym dowcipem, kalamburem, skrótem myślowym, Lec budował wyjątkowo trafny komentarz do współczesnych zjawisk społecznych. Jego tomy aforizmów „Myśli nieuczesane” (1957) i „Myśli nieuczesane nowe” (1964) przetłumaczono na wiele języków (wg Janusza R. Kowalczyka).

104. Przeczytaj dialog, wypisz i wytlumacz wyróżnione w nim frazeologizmy, opisz ich budowę. Zastanów się, do czego służą frazeologizmy?

- Cześć Jolka! Przeczytałaś już „Legendy warszawskie”?
- Nie. Poszłam przedwcześniej do biblioteki, ale **odprawiono mnie z kwitkiem. Chodzę jak struta**, a kartkówka jutro.
- Jarek ma, może ci pożyczyc. Poproś go.
- Nie znoszę go. **Chodzi jak paw i zadziera nosa**.
- No to ja ci dam, tylko doczytam ostatnie 2 kartki. **Stanęlam na głowie** i zdobyłam książkę. Wyobraź sobie, że to świetne bajki. Mówię ci, główni bohaterowie przeżywają przygody **mrożące krew w żyłach**.
- Chyba przesadzasz. Ja to zniosę z **kamiennym spokojem**. Nie lubię takich **niestworzonych historii**. To twoja książka?
- A skąd! Wędruje z **rąk do rąk**. Nie wiem, czyja jest. Dostałam ją od Piotrka, to jemu oddam.
- Dobrze! **Podniosłaś mnie na duchu**. Wracaj do domu, przyjdę po książkę za godzinę. Cześć! (wg A. Grzelak-Król).

1. Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie tekstu. Podkreśl w nim nieodmienne części mowy. 2. Wypisz z tekstu przykłady dwóch wyrażeń i podkreśl w nich

wyraz nadzwędny i podrzędny. 3. Jakie części mowy służą do łączenia wyrazów w zdaniu?

SŁOWOTWÓRSTWO

***Soter Małachowski Jaxa (1867–1952),
„Bałtyk”, 1938 r.***

Jeden z najciekawszych polskich malarzy marynistów. Jego morskie krajobrazy często są wzbogacone dodatkowymi motywami: plaża, skały, samotne drzewa. Głównym tematem jest jednak żywioł morski, uwieczniany z różnych perspektyw, o różnych porach dnia i roku.

TEMAT 6. IDZIEMY DO TEATRU. SŁOWOTWÓRSTWO. WYRAZY ZŁOŻONE: ZŁOŻENIA, ZROSTY, ZESTAWIENIA. SKRÓTOWCE I ICH RODZAJE

105. Porozmawiajmy o teatrze. Posłuchaj tekstu.

Aleksandra Chomiuk

Teatr towarzyszy ludziom niemalże od początków ich dziejów na Ziemi. Odgrywanie ról, przeobrażanie się w kogoś innego to jedna z podstawowych form obrządków religijnych oraz rozrywek, a także jeden z pozasłownych sposobów wyrażania myśli i odczuć. Znawcy tej dziedziny sztuki, zastanawiając się nad jej najistotniejszymi cechami, podkreślają warunki, jakie muszą spełnić rytuały czy zabawy, by stały się przedstawieniem teatralnym. Zależy to przede wszystkim od stworzenia przez aktora z pomocą odpowiednich środków rzeczywistości, odmiennej niż powszednia. Odrębność świata teatralnego musi zostać zaakceptowana przez widza, który godzi się na stosowanie zasad umowności, czyli konwencji, do tego stopnia, że dostrzega w fikcyjnej rzeczywistości prawdę wyższego rzędu o świecie, ludziach, ich doświadczeniach i przeżyciach. I nie ma już wtedy aktorów, papierowych dekoracji, sztucznego światła reflektorów, pomalowanych kawałków styropianu udających pożywne dania. Gra przeistacza się w rzeczywistość, w której my, widzowie, podlegamy wzruszeniom, opowiadamy się po czymś stronie, a nawet zmieniamy się wewnętrznie.

Jest więc teatr szczególnym rodzajem sztuki widowiskowej, która tworzy przed publicznością umowną rzeczywistość, opartą przede wszystkim na działaniu aktorów, wcielających się w przewidziane przez scenopis role.

Bank słówek do tekstu: towarzyszyć – супроводжувати; niemalże – майже; przeobrażanie się – перетворювання; odczucia – почуття; rytuał – ритуал; odrębność – відмінність; zaakceptować – ухвалити; konwencja – конвенція, домовленість; fikcyjny – фіктивний; doświadczenie – досвід; przeżycie – перевідчуття; wzruszenie – збудження; szczególny – особливий; publiczność – публіка; umowny – умовний; opowiadać się – висловлюватися; scenopis – технічний план реалізації театрального сценарію; rola – роль.

Związki wyrazowe: odgrywanie ról – виконування ролей; powszednia rzeczywistość – повсякденна дійсність; zasada umowności – принцип умовності;

prawda wyższego rzędu – prawda viщого порядку; **papierowe dekoracje** – паперові декорації; **sztuczne światło reflektorów** – штучне світло рефлекторів; **udających pozywne dania** – імітуючих корисні страви; **po czyjeś stronie** – на чиємусь боці; **zmieniamy się wewnętrznie** – внутрішньо змінюємося; **sztuka widowiskowa** – мистецтво видовищ; **działanie aktorów** – гра акторів.

Odpowiedz na pytania.

Skąd bierze swój początek historia teatru? Jakie warunki muszą spełnić rytuały czy zabawy, by stały się przedstawieniem teatralnym? Co dostrzega w fikcyjnej rzeczywistości teatralnej widz? W co przeistacza się gra aktorów? Wskaź, dlaczego teatr jest szczególnym rodzajem sztuki widowiskowej?

106. Porównaj wyrazy w języku polskim i ukraińskim umieszczone w ramce, ich znaczenie, brzmienie, pisownię. Zapamiętaj je!

przedstawienie teatralne	театральна вистава
sztuka	мистецтво; п'єса
tragedia	трагедія
komedia	комедія
opera	опера
musical [czytaj: muz-ikal]	мюзикл
filarmonia	філармонія
reżyser	режисер
	spektakl – спектакль
	dramat – драма
	balet – балет
	operetka – оперета
	teatr lalek – театр ляльок
	debiut – дебют
	aktor – актор

Wiem więcej

Teatr (łac. *theātrum*, gr. *θέατρον* „miejsce widowisk”) to wyraz wieloznaczny: „1. instytucja, organizacja zajmująca się wystawianiem utworów scenicznych; zespół ludzi pracujących w tej instytucji; 2. budynek do wystawiania utworów scenicznych; 3. widzowie zebrani na przedstawieniu; 4. dziedzina sztuki polegająca na realizowaniu scenicznych utworów literackich; 5. twórczość sceniczna danego autora, kraju, narodu, danej epoki; 6. wystawiane przedstawienie lub przedstawienia; 7. miejsce jakichś wydarzeń; 8. gra obliczona na zmylenie kogoś”. **Teatr dramatyczny** łączy swe istnienie z aktorem wcielającym się w postaci z inscenizowanych dzieł dramaturgicznych oraz wygłaszanym słowem. Kolejne typy widowisk: **opera**, **operetka** i **musical**, łączą się z formą

„Don Kichot” na scenie Teatru Wielkiego w Warszawie,
fot. E. Krasuckiej

teatru muzycznego, gdzie na plan pierwszy wysuwa się muzyka i śpiew. **Pantomima** jest typem widowiska teatralnego odbywającego się bez słów, zastępowanych przez ruch ciała aktorów. **Balet** natomiast to rodzaj widowiska teatralnego, w którym zasadniczą formą wypowiedzi jest taniec wykonywany z towarzyszeniem muzyki na tle bogatych dekoracji.

107. Zapoznaj się z repertuarem warszawskich spektakli dla dzieci. Co można zobaczyć w teatrze? Które z nazw znaś, czy oglądałeś / oglądałaś spektakle wymienionych autorów?

„Alicja w Krainie Czarów” (na motywach utworu Lewisa Carrolla) – Teatr Muzyczny Roma; „Królowa Śniegu” według Hansa Christiana Andersena – Teatr „Syrena”; „Kot w butach” według Charlesa Perrault, „O rybaku i złotej rybce” według A. Puszkina – Teatr Lalek Guliwer; „Plastusiowy Pamiętnik” – Teatr „Baj”; „Warzywa są z kosmosu” – Teatr Małego Wida; musical familijny „O dwóch takich, co ukradli księżyc”, musical na motywach powieści Marka Twaina „Książę czy żebrawek” – Teatr Rampa.

108. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance o dziale gramatyki, jakim jest słowotwórstwo. Korzystaj z tablicy.

Słowotwórstwo. Wyrazy pochodne, podstawowe. Podstawa słowotwórcza i formant

Działem gramatyki, który zajmuje się budową wyrazów i mechanizmami ich powstawania, jest **słowotwórstwo**.

BUDOWA WYRAZU POCHODNEGO

Podstawa słowotwórcza
(część wspólna dla wyrazu podstawowego i pochodnego)

Formant (częstka dodana do wyrazu podstawowego, dzięki której powstaje nowy wyraz – pochodny)

przedrostek (prefiks)
do-chodzić (formant przed podstawą słowotwórczą)

przyrostek (sufiks)
kokos-ow(y)
(formant po podstawie)

miedzyrostek (interfiks)
sam-o-lot
(formant między dwiema podstawami)

109. Dopisz do podanych wyrazów pochodnych wyrazy podstawowe.

Zatańczyć, artystka, umowność, gracz, zascenie, baletki, musicalowy, komediant, stażystka, operetka, namalować, aktorzyna, prapremiera, charakteryzatoria, reżyseria, zaczekać, piosenkarka.

110. Do wyrazów podstawowych dopisz wyrazy pochodne. Utwórz je za pomocą przedrostków: *na-, do-, prze-, pod-, u-, od-, za-*.

Grać, mówić, pisać, grywać, czytać, znaczyć, pamiętać, malować, kreślić, prosić, tworzyć, akceptować, jechać, trzymać.

Wiem więcej

Narodowy Akademicki Teatr Opery i Baletu w Odessie (Ukraina) to najstarszy teatr w mieście, jeden z najpiękniejszych we Wschodniej Europie. Pierwszy gmach teatru zbudowany w 1810 r. przez petersburskiego architekta Thomasa de Thomona spłonął w pożarze 2 stycznia 1873 r. Na jego scenie wystawiano włoskie opery G. Rossiego, V. Belliniego, G. Verdiego, występowali: wybitny węgierski kompozytor i pianista Ferenc Liszt (1847 r.), w r. 1861 – amerykański aktor, pierwszy czarnoskóry tragik szekspirowski Ira Aldridge [czytaj: o:ldrídż] (1807–1867).

Nowy budynek zaprojektowany przez wiedeńskich architektów Ferdynanda Fellnera i Hermanna Helmera w stylu neobaroku został otwarty w 1887 r. Budową kierował m.in. polski architekt Feliks Gąsiorowski. Po renowacji w 1960 r. operę zdobi fasada w stylu baroku włoskiego. W niszach znajdują się popiersia Michaiła Glinki, Nikołaja Gogola i Aleksandra Puszkinia.

W teatrze dyrygowali: wybitni rosyjscy kompozytorzy Piotr Iljicz Czajkowski (1840–1893), Nikołaj Andriejewicz Rimszczyzna (1844–1908), Siergiej Wasiljewicz Rachmaninow (1873–1943); śpiewali na przełomie XIX i XX wieku: włoski śpiewak, „król tenorów” w pierwszym 20-leciu XX w. Enrico Caruso (1873–1921), rosyjski śpiewak operowy Leonid Sobinow (1872–1934), jeden z największych śpiewaków w historii opery, geniusz sceny Fiodor Szalapin (1873–1938),

wybitna ukraińska wokalistka Sołomija Kruszelnycka (1872–1952); tańczyły: amerykańska tancerka Isadora Duncan (1877/1878–1927), rosyjska tancerka baletowa o międzynarodowej sławie Anna Pawłowa (1881–1931), jedna z najwybitniejszych osobowości baletu XX w. Maja Plisiecka (1925–2015) i inni.

111. Posłuchaj fragmentu pt. „Urywki z podróży Oniegina” z poematu Aleksandra Puszkina „Eugeniusz Oniegin” (1829–1830), w którym poeta opisuje wrażenia ze zwiedzania opery podczas pobytu w Odessie (1823–1824).

* * *

Но уж темнеет вечер синий,
Пора нам в оперу скорей:
Там упоительный Россини,
Европы баловень – Орфей.
Не внимая критике суровой,
Он вечно тот же, вечно новый,
Он звуки льет – они кипят,
Они текут, они горят,
Как поцелуи молодые,
Все в неге, в пламени любви,
Как зашипевшего аи
Струя и брызги золотые...
Но, господа, позволено ль
С вином равнять do-re-mi-sol?

A. Hinc. Teatr miejski w Odessie,
pierwsza połowa XIX w.
(z kolekcji W. Drozdowskiego)

* * *

А только ль там очарований?
А разыскательный лорнет?
А закулисные свиданья?
А prima donna? а балет?
А ложа, где, красой блестая,
Негоцианка молодая,
Самолюбива и томна,
Толпой рабов окружена?
Она и внимлет и не внимлет
И каватине, и мольbam,
И шутке с лестью пополам...
А муж – в углу за нею дремлет,
Впросонках форы закричит,
Зевнет и – снова захрапит.

* * *

Финал гремит; пустеет зала;
Шумя, торопится разъезд;
Толпа на площадь побежала
При блеске фонарей и звезд,
Сыны Авзонии счастливой
Слегка поют мотив игривый,
Его невольно затвердив,
А мы ревем речитатив.
Но поздно. Тихо спит Одесса;
И бездыханна и тепла
Немая ночь. Луна взошла,
Прозрачно-легкая завеса
Объемлет небо. Все молчит;
Лишь море Черное шумит...

* * *

Итак, я жил тогда в Одессе...

* * *

Та вже темніс вечір синій,
Пора до оперних дверей:
За ними чарівний Россіні,
Європи любленець – Орфей.
До зимніх критиків байдужий,
Він вічно юний, вічно дужий,
Він звуки лле – вони киплять,
Вони течуть, вони горять,
Як поцілунки запашисті,
Коханко пристрасна, твої,
Як розшумілого аї
Струмки та бризки золотисті...
Та чи не гріх, скажіть усі,
З вином рівняти do-re-mi-si?

* * *

А скільки там зачарування?
А невпокійливий лорнет?
А за кулісами стрівання?
А prima donna? а балет?
А ложа, де сидить гордлива,
Негоціантка чарівлива,

У грі таємних почуттів,
Серед закоханих рабів?
Вона вчуває й не вчуває
І каватині, і мольбам,
І в жартах пристрасним словам.
А муж – в кутку собі дрімає,
Спросоння форя закричить,
І позіхне, і знову спить.

* * *

Фінал громить; пустіє зала;
Шумлять карети багачів;
Юрба увесь майдан залляла
У сяйві зір та ліхтарів,
Дитя Авзонії щасливе
Мотив наспівує грайливий,
Що сам у пам'яті засів,
А ми ревем речитатив.
Та завмира Одеса сонна,
В повітрі млистому теплінь.
Сріблистий місяць в височінь
Пливе. Прозорчаста запона
Вкриває небо. Все мовчить;
Лиш море Чорне стугонить...

* * *

Отож я жив тоді в Одесі...

* * *

Już granatowy zmrok się czyni,
Śpieszmy pod operowe stropy,
Tam, gdzie upija nas Rossini,
Orfeusz – pupil Eurydyki.
Surowym sądem niezrażony,
Ten sam, a wiecznie nowy – snuje
Dźwięki, i każdy dźwięk musuje,
I płyną tony, płoną tony,
Jak pocałunek, jak pieszczyły
Całe w płomieniach młodej krwi,
Jak pienny bryzg i potok złoty
Strumieńjącego się Aï...
Halt! Hola! Cóż za swawola?
Gdzie wino, gdzie do-re-mi-sol-la?

* * *

A czyż to wszystko? A manewry
Twojej lornetki? Blask toalet?
Skok za kulisy podczas przerwy?
A primadonna? No, a balet?
A loża, gdzie kupiecka żona,
Olśniewająca i ponęta,
Melancholijnie obojętna,
Wielbicelami otoczona,
Słucha grymaśnie i nie słucha
Nut kawatiny, żartów lub –
Wyznań szeptanych jej do ucha...
Mąż w głębi loży śpi jak trup;
Zbudzi się nagle, w ręce klaśnie,
Zawoła: fora! – znowu zaśnie.

* * *

Grzmi finał; pustoszeje sala;
Na placu tłoczą się pojazdy;
Szybko się gwarny tłum przewala,
Latarnie świecą nam – i gwiazdy.
Ludek melodię nuci żywą,
Ludek Auzonii zawsze gotów
Pochwycić rozigrany motyw –
A nam co wyc? Recitativo.
Już noc. Odessa, pograżona
W ciepłym, bezwietrznym mroku, śpi;
Lekka, przejrzysta mgieł zasłona
Objęła niebo. Księżyce lśni
I miasto szmery w sobie tłumi,
I tylko Morze Czarne szumi...

* * *

Więc tak mi płynął czas w Odessie...

Bank słówek do tekstu: **Orfeusz** – Орфей (в античній міфології уславлений співець і поет, син річкового бога фракійського царя Еагра або – за іншими міфами – син Аполлона та музи Калліопи), тут у значенні: чудовий музикант; **primadonna** – примадонна *meatr.*, *заст.* (співачка, що виконує перші партії в опері або в опереті); **kawatina** – каватина (різновид оперної арії, зазвичай наспівного ліричного характеру та вільної побудови); **Aï** – назва французького ігристого шампанського вина; **fora** – вимога повторення арії; **Auzonia** – Авзонія, давня назва Італії; **recitativo** – речитатив (промовляння співучим голосом, наспівне декламування).

Porównaj fragment pt. „Urywki z podróży OnieGINA” A. Puszkina w języku oryginału i jego przekład na język ukraiński Maksyma Rylskiego i na język polski Adama Ważyka. Jakie podobieństwa i różnice dostrzegłeś / dostrzegłaś? Czy sens tych tekstów jest tożsamy z oryginałem? Odpowiedź uzasadnij.

112. Przeczytaj wyraźnie wiersz.

Roman Pisarski

Krewniacy

Każda to spamięta głowa,
że jedne słowa tworzą nowe słowa!
Gdyby nie było „ręki”,
nie byłoby „ręcznika”.
Gdyby nie było „świecy”,
nie byłoby „świecznika”.
Gdyby nie było „kury”,
nie byłoby „kurczaka”.

Gdyby nie było „ryby”,
nie byłoby „rybaka”.
Gdyby nie było „wiosła”,
nie byłoby „wioślarza”.
Gdyby nie było „piłki”,
nie byłoby „piłkarza”.

Bank słówek do tekstu: krewniacy – rodici; świecznik – підсвічник.

Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.

1. Jakie słowa w tym wierszu tworzą nowe wyrazy? Zapisz je do zeszytu.
2. Znajdź podstawę słowotwórczą i formant w wyrazach: **dramatyczność, widowiskowo, charakteryzacja, dramatyzować, benefisant, operowy**.
3. Za pomocą przyrostków **-ark/a, -ik, -owiec, -nic/a, -ek** utwórz rzeczowniki.

113. Zrób analizę wyrazów **przedhistoryczny, nadzwyczajny, zaprzyjaźniony**.

114. Przeczytaj tekst. Powtórz znane wiadomości. Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim umieszczone w ramce, ich znaczenie, brzmienie, pisownię. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance.

Wyrazy niepodzielne słowotwórczo, jeśli są odmienne, możemy podzielić tylko na części fleksyjne: temat i końcówkę, np. *spektakl-ø* (koncówka zerowa), *sztuk-a*, *widowisk-o*. Temat takich wyrazów, który jest najmniejszą, niepodzielną podstawą słowotwórczą, nazywamy **rdzeniem**. Wchodzi on w skład wszystkich wyrazów omawianego szeregu: *teatr – teatr-alny, teatrz-yk, teatr-alność*. Wyrazy takie ze względu na pokrewieństwo znaczeniowe i wspólne elementy formy nazywamy **wyrazami pokrewnymi**. Zespół wyrazów pokrewnych nazywamy **rodziną wyrazów**.

115. 1) Dopisz do podanych wyrazów pochodnych wyrazy podstawnowe.

1	2
	wilczek
	dziennikarka
	zasypać
	namalować
	nauczycielka
	piosenkarka

2) Dopisz do podanych wyrazów podstawnowych wyrazy pochodne.

1	2
hotel	
lekarz	
pani	
most	
okno	

116. Podkreśl wyrazy należące do tej samej rodziny.

1) Teatralny, reżyser, aktor, teatralnie, reżyseria, opera, teatr, balet, tragedia, inscenizacja, teatralność, widownia, reżysersko, aktorstwo, teatrzyk, komedia, reżyserować, widz.

2) Pantomima, scena, benefis, scenariusz, wodewil, scenarzysta, sala, operetka, scenarzystka, widownia, dramat, sceniczny, dramatyczny, scenka, sceneria, spektakl, scenograf.

117. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

We wszystkich wyrazach pokrewnych odnajdziemy ten sam rdzeń, ale występujący w nieco różnych postaciach: **ubiór**: *ubierać*. Takie nieco odmienne postaci rdzenia nazywamy **rdzeniami obocznymi**. Oboczności rdzenia polegają na wymianach samogłosek i spółgłosek. Do najczęściej spotykanych wymian samogłoskowych należą: o:ó, e:ą, e:o, e:a, np. *szkoła*: *szkółka*, gęś: *gąska*, lecieć: *lot*, mierzyć: *miara*. Do najczęściej spotykanych wymian spółgłoskowych należą wymiany spółgłoski twardej z miękką: s:ś, t:ć, d:dź, b:b', np. *kosa*: *kosiarz*, *rada*: *radzić*.

118. Wypisz rdzenie oboczne i oboczności o:ó, ą:ę, f:w:w', d:dź:dz; ś:s; dż:d':t:dz.

Mrówka, mrowisko, mróweczka; chłód, chłodzić, chłodzenie, chłodziarka, chłodno; gęś, gąska, gąsior; chodzić, chodnik, chód, chodzony; złoto, złocić, złoty; mędrzec, mądry, przemądrzały.

119. Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

amfiteatr – амфітеатр
benefis – бенефіс
pantomima – пантоміма
inscenizacja – інсценізація
widownia – зал для глядачів
kurtyna – театральна завіса
jaskółka – галерея (верхні яруси театru, цирku)
trupa – заст. театральна або цirkova трупа мандрівних акторів

emploi [czytaj: aplua] – амплуа
wodewil – водевіль
improwizacja – імпровізація
widz – глядач
widowisko – видовище
kulisy – лаштунки, куліси
ansambl – театральна трупа

120. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek. Popatrz na portret J. Osterwy i obrazek. Ułóż i zapisz plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe.

Henryka Witalewska

Teatr i my. Aktor, czyli „koncert na człowieka”

W malarstwie tworzymy farby, płótno; w literaturze – słowa; w muzyce – dźwięki. I tylko w sztuce teatru tworzymy podstawowym jest

człowiek, aktor. Właśnie niezwykła siła teatru wynika przede wszystkim z faktu, że sprawy człowieka ukazane są tu za pośrednictwem żywnej istoty. Tworzywem jest tu, „ja” psychiczne i, „ja” fizyczne aktora. Aktor musi przecież pokazać nie tylko życie ciała ludzkiego, ale także ducha ludzkiego. Dla widza najważniejsze jest właśnie to, że budowanie osobowości na scenie odbywa się za pośrednictwem żywego człowieka. A przy tym ten żywy człowiek ma niejako dwoistą naturę. W teatrze mamy bowiem

do czynienia z „podwójnym istnieniem” aktora: jest on jednocześnie i konkretną jednostką, i osobą dramatu, którą prezentuje na scenie. A więc zarazem sobą i konkretnym bohaterem.

Znakomity polski aktor, reżyser i pedagog Juliusz Osterwa (1885–1947) wyznawał: „Nie może być w roli ani jednego zdania, ani jednej myśli, która nie byłaby moją własnością. Wszystkie zdania z roli są wyowiedzeniem mojej najgłębszej wiary. W momencie przedstawienia moja wiara jest pełna”.

Bank słówek do tekstu: tworzywo – materiał; osobowość – індивідуальність; jednostka – особа; prezentacja – презентація; znakomity – знаменитий; własność – власність; wyznawać – визнавати; przedstawienie – вистава.

Związki wyrazowe: duch ludzki – людський дух; dwoista natura – двоїста natura; „podwójne istnienie” aktora – „подвійне існування” aktora; wiara jest pełna – цілковита, повna wira.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Wyznacz typ i styl podanego wyżej tekstu. Dlaczego aktor jest „**koncertym na człowieka**”? Z czego wynika niezwykła siła teatru? Znajdź w tekście zdania z mową niezależną i przeczytaj je. Wyjaśnij znaki interpunkcyjne.

Praca w grupach.

A. Wypisz z tekstu przykłady dwóch wyrażeń i podkreśl w nich wyraz nadzędny i podrzędny. B. Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie tekstu. Podkreśl w nim odmienne części mowy. C. Znajdź i wypisz z tekstu przysłówki.

Wiem więcej

Gdański Teatr Szekspirowski (GTS) to jedyny teatr szekspirowski w Polsce, położony w Śródmieściu. Budowa jego trwała od 2011 r., a ceremonia otwarcia miała miejsce 19 września 2014 r. Autorem projektu jest Włoch – Renato Rizzi. Drewniane wnętrze budynku umieszczono

w ciężkiej ceglanej bryle. Teatr ma powierzchnię ponad 12 tys. m² i może pomieścić do 600 osób. Otwierany w 3 minuty dach umożliwia pokazywanie spektakli przy świetle dziennym pod gołym niebem. Gdańsk Teatr Szekspirowski stał się wizytówką miasta Gdańska, regionu i kraju (wg <http://teatrszekspirowski.pl/ru/>).

Gdański Teatr Szekspirowski,
fot. D. Linkowskiego

121. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Wyrazy złożone

Wyrazy pochodne, które powstały od dwóch wyrazów podstawowych i zawierają dwie podstawy słowotwórcze, nazywamy **wyrazami złożonymi**. Wyrazy złożone mają różną budowę:

1) w **złożeniach** obie podstawy są połączone za pomocą interfiksów **-o-** lub **-i-**, np. *tragediopisarz, wyrwidąb*;

2) w **zrostach** jeden z członów jest zależny składniowo od drugiego, z którym łączy się w związkach zgody lub rzędu, np. *Rzeczpospolita, Białystok, wiarygodny*. Człony zrostów zachowują względną samodzielność, jeśli występują w związkach zgody, przeważnie oba się odmieniają, np. *Białegostoku, Białemustokowi* itd.;

3) w **zestawieniach** połączenia dwóch wyrazów, które są nazwą jednego przedmiotu, piszą się oddzielnie, np. *Zielona Góra, teatr lalki*. Jeśli zestawienie tworzą dwa równorzędne znaczeniowo cząstki zapiszemy je z łącznikiem, np. *Bielsko-Biała*.

122. Obejrzyj tabelę. Objasnij budowę wyrazów złożonych: **Bogumił, Biała Podlaska, Boże Narodzenie, deskorolka, herod-baba**.

123. Wpisz wyrazy w odpowiednie kolumny tabeli.

Choreograf, baletmistrz, jednoaktówka, aktor komiczny, monodramat, budka suflera, scenografia, tragicomedia, zmartwychwstanie, teatr aktorski, komediodramat, rodzaje literackie, kabaret literacki, dramatopisarz.

Złożenia	Zrosty	Zestawienia
----------	--------	-------------

124. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na poprawną wymowę i intonację.

Teatr Wielki (obecnie Opera Narodowa) w Warszawie

Stanisław Baliński

Wieczór w Teatrze Wielkim

Gdy zegar na Ratuszu o ósmej wieczorem
Wydzwania melodyjnie przedstawienia porę,
Widzę Plac Teatralny, oświetlony falą
Lamp owianych jesienią, jak pożółkły salon,
Słyszę turkot dorożek i dzwonki tramwajów,
I głos chłopców, co we drzwiach afisze sprzedają,
i oczy od Ratusza ku filaram zwracam
I jak cień tam wyrastam, i jak cień powracam.
Już późno. Już się spóźnię.
Już biegnę ostatni.
Rzucam szatniarce w biegu stare palto w szatni.
Już światła pogaszone. Opera zaczęła.
Myślałem, żem zapomniał. Ale wciąż pamiętam.
Ktoś śpiewa w mroku ariaę.
Pachną zżółkłe plusze
i pył od sceny płynie, wirując w ciemności.
Chcę słuchać. Lecz nie mogę.
Lecz wspominać muszę
Na poddaszach melodii wśród kurzów młodości. (...)
Miły Teatrze Wielki, domowy teatrze,
Gdzie są filary twoje, tak pogodne zawsze?

Gdzie schody staroświeckie i złocone rampy,
Oświetlone poezją secesyjnej lampy?
Gdzie fotele pluszowe i barwne afisze,
I półmrok, w którym skrzypiec strojenie wciąż słyszę,
I kurtyna z maskami, które kryły lico
Jakichś bóstw, co na zawsze będą tajemnicą.
Chodzę po twoich zgłiszczach, przystaję, wspominam,
Grzebię się wśród popiołów, szukam po ruinach...
Wiatr nad nami kołysze namiętnie i dziko,
I opada powoli, jak szloch... Płacz, muzyko!

Bank słówek do tekstu: filar – стовп; poddasze – мансарда; pogodny – погожий; staroświecki – старосвітський; półmrok – півтемрява; zgłiszcz – пожарище; grzebać się – ритися; namiętnie – з запалом; szloch – плач.

Związki wyrazowe: pożółkły salon – жовтавий салон; turkot dorożek – гуркіт карет; zzółkłe plusze – пожовтілий плюш; kurz młodości – курява молодості; złocona lampa – позолочена лампа.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Kim jest bohater lirycky wiersza? Gdzie on w młodości lubił spędzać wieczory? Jak zmienił się teatr? Jakie epitety charakteryzują schody, rampy, lampy, fotele, afisze? Wskaż nastrój panujący w utworze.

A. Wypisz z wiersza przykłady środków stylistycznych (epitety, porównania, metafory). B. Zapisz ostatnie cztery wersy. Podkreśl główne części

zdania. C. Wyjaśnij pisownię znaków interpunkcyjnych. D. Wypisz z utworu

różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi. E. Wyjaśnij pisownię znaków interpunkcyjnych.

Wiem więcej

Stanisław Baliński (1899–1984) to poeta, prozaik, eseista. Ukończył studia polonistyczne na Uniwersytecie Warszawskim, teorię i kompozycję muzyki w Wyższej Szkole Muzycznej. W latach 1922–1937 pracował w dyplomacji. W 1939–1940 Baliński działał w Ministerstwie Informacji i Dokumentacji rządu emigracyjnego w Paryżu, od 1940 do 1945 roku pracował w polskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Londynie. Autor zbiorów wierszy: „Wieczór na Wschodzie” (1928), „Tamten brzeg nocy” (1942), „Wiersze zebrane” (1948) (wg encyklopedii „WIEM”).

125. Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

klaun – клоун, блазень	koryfeusz, koryfej – корифей
marionetka – марионетка	libretto – лібрето
farsa – фарс	premiera – прем'єра
próba – репетиція	sufler – суфлер
scenografia – сценографія	scenariusz – сценарій
sjużet, siużet – сюжет	rekwizyt – реквізит
didaskalia – ремарка (авторська примітка в тексті п'єси)	

126. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Skrótowce

Skrótowce to wyrazy powstałe ze skrótów wyrazowych, np. PKP [pekapē] (Polskie Koleje Państwowe). Skróty tworzy się przede wszystkim ze skrótów nazw instytucji, urzędów, przedsiębiorstw i organizacji, również od skrótów wyrazów pospolitych, np. żelbet od żelazobeton.

Ze względu na budowę dzielimy skróty na: 1) **literowce**, które powstają przez kolejne wymawianie nazw liter skrótu, np. ONZ [oen-zet] – Organizacja Narodów Zjednoczonych; 2) **grupowce**, które powstają przez kolejne wymawianie pierwszych grup głosek (najczęściej sylab) skracanych wyrazów wchodzących w skład kilkuwyrazowej nazwy, np. Polfa – Polska Farmacja; 3) **skróty mieszane**, które powstają przez połączenie różnych sposobów odczytywania skrótów nazw, np. skrót CPLiA [cepelia] – Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego; najpierw wymawiamy nazwy pierwszych liter skrótu (ce, pe), a następnie kolejno głoski oznaczone literami l, i, a.

127. 1) Pogrupuj skróty: **GUS – Główny Urząd Statystyczny, Pafawag – Państwowa Fabryka Wagonów, NBP – Narodowy Bank Polski, AGD [agd] – artykuły gospodarstwa domowego, RP [czytaj: er-pe] – Rzeczpospolita Polska, ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego, PAN – Polska Akademia Nauk, PKS – Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej, PZMot [czytaj: pe-zet-mot] – Polski Związek Motorowy**. Korzystaj z pomocy nauczyciela.

a) literowce

b) grupowce

c) mieszane

2) Uzupełnij skróty (nie stosuj pełnej nazwy skrótu).

Dzisiaj listonosz przyniósł pismo z (ZUS). Mamy pojutrze spotkanie w (DKF). Wielu dzieci zostało uratowanych dzięki (GOPR).

128. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Lucyna Legut

Opowieść z życia aktora

Uwielbiałam chodzić z mamą do teatru. Nawet wolno mi było siedzieć na widowni podczas próby na scenie. Siedziałam na końcu sali, skąd wszystko świetnie widać i słyszać.

Czasami wolałam posiedzieć w bufecie teatralnym, dzięki temu posłyszałam zabawną historię. Opowiadał ją pewien aktor, którego wszyscy w teatrze nazywali profesorem.

– Pamiętacie Gazdeczkę? – zwrócił się profesor do obecnych. Nikt nie pamiętał, więc profesor wyjaśnił: – Nazywaliśmy go Psem, bo dwa zęby miał wystające jak kły psa. Artystą był takim sobie, ale lubił zarobić. Aż tu jednego razu trafiła mu się strasznie „tłusta” impreza, święty Mikołaj dla dzieci stoczniowców, z zarobkiem, o jakim nie mógł nawet nigdy marzyć.

Ale w tym samym czasie był umówiony z pewną szkołą, w której ciągle występował. Więc Pies dopadł mnie, i błagał, żebym go zastąpił i był świętym Mikołajem w tej szkole. Tylko jeden raz! Nie chciałem się zgodzić, ale on mi zagroził zerwaniem przyjaźni, a prócz tego tłumaczył mi tak: „To nie jest nic trudnego! Wkładasz na siebie kostium świętego Mikołaja, mówisz kilka wierszyków, które każdy aktor zna, potem wręczasz podarki i bierzesz forzę, i jeszcze napiszą dzięczynny list do teatru, że raczyłeś uświetnić swoją osobą tak znakomitą imprezę”.

Nie chciałem się zgodzić i tłumaczyłem mu: „Człowieku, zrozum, ja nigdy nie grałem Mikołaja!” Wtedy Pies zezłościł się i wrzasnął: „Nie bądź taki! Cała szkoła czeka na Mikołaja! Worki prezentów przygotowane! Chcesz, żeby przez ciebie dzieciaki nie miały żadnej radości?” Pojęcia nie miałem, co zrobię. Liczyłem na cud. Może w ostatniej chwili coś mi przyjdzie do głowy... W każdym razie nie było innego wyjścia, więc powlokłem się do tej szkoły. Już za progiem oczekiwali mnie dwie zdenerwowane damy, straszne! Wyglądały jak postacie z ilustracji Adamsa; długie, czarne, niesamowite! Może z tego strachu takie mi się wydawały? Te „rysunki Adamsa” powlokły mnie krętymi schodami na pięterko. Przechyliłem się przez balustradę i zobaczyłem w dole ogólną salę gimnastyczną, chwilowo jeszcze pustą. Na środku stał ozdobny tron

dla świętego Mikołaja. Powiem wam, że zadrżałem na widok miejsca mojej kaźni. Cały czas kłębiły się we mnie myśli: „Co mam zrobić jako święty Mikołaj, bo że coś niezwykłego trzeba zrobić, to rzecz pewna. Być tylko zwykłym Mikołajem każda łajza by potrafiła, a ja w końcu uważam się za artystę”. Przebrałem się w kostium świętego i właściwie byłem gotowy na wszystko, tylko jeszcze nie wiedziałem na co. Wtedy wróciły „rysunki Adamsa”. „Adams” z czarną, postrzępioną grzywką zapytał, czy oprócz tronu, który już jest, święty Mikołaj życzy sobie czegoś jeszcze. Drugi „Adams”, z cienkim, długim nosem i w okularach z bardzo grubymi szkłami, dodał: „Może pan mieć wszystko, cokolwiek przyda się dla urozmaicenia imprezy”. Nie wiem, jaki diabeł mnie podkusił, żeby powiedzieć: „Potrzebny mi jest żywy kot!”. „Kot będzie za chwilę. Czy coś jeszcze?”.

„Nie. Tylko kot”. Już mi pewien pomysł zaczynał chodzić po głowie... W bardzo krótkim czasie przytaszczyły thustego, czarnego kota. „Teraz proszę mnie zostawić samego – poprosiłem. – Najlepiej, jeżeli panie jezdzą do dzieci. Za pięć minut rozpoczynamy imprezę”.

Władowałem kota do worka, zawiązałem mocno, aby bestia się nie wyrwała, zarzuciłem worek na plecy, wybiegłem z pokoiku i nie zastanawiając się wiele, dosiadłem poręczy schodów, po której zjechałem w dół, oczywiście koziołkując przy upadku. Powiem wam, czterdzieści pięć minut trwało uspokajanie dzieciaków, tak im się ten numer podobał! Worek z kotem postawiłem obok, a sam wskoczyłem na tron i odstawiłem kilka wierszyków Brzechwy. Jak już wyczerpałem repertuar Brzechwy, to złapałem worek i krzyknąłem: „A teraz! Moi kochani! Worek z prezentami od Mikołaja!!” – i wypuściłem kota. Tym razem uspokajanie oszalał ze szczęścia działy trwało jeszcze dłużej.

Na koniec pozostało już tylko wywoływanie nazwisk i rozdawanie podarków. Impreza trwała trzy godziny, a normalnie taką rzeczą odwala się w pół godziny. Byłem niesamowicie dumny, kiedy kroczyłem do pokoiku na górze, gdzie miałem odebrać wynagrodzenie. Nie uwierzycie, co się stało... „Czy pan wie, co pan zrobił?!? – zachłysnął się z oburzenia „pierwszy Adams”. – Pan zbezczeszczył postać świętego Mikołaja!” „Święty Mikołaj zjeżdżający po poręczy i wypuszczający z worka kota! Jak to wpłynie na morale młodzieży? Oczywiście o wynagrodzeniu za taki skandal nie może być mowy! Przecież to całkowity upadek kultury! Długo będziemy musiały nadrabiać te straty!”.

– I tak to się skończyło – westchnął profesor. – Nie wiem jak kto, ale ja uważam, że w pracy aktora potrzebny jest zapał i inwencja.

Akurat kiedy skończył opowiadać, moja mama zeszła ze sceny, bo była przerwa w próbie. Zapytała, czy się nie nudzę. Jak mogłam się nudzić? Teatr to absolutnie najbardziej niezwykłe miejsce na świecie! (wg „Miłość trzynastolatki”).

Bank słówek do tekstu: uwielbiać – обожнювати; posłyszeć – почути; stoczniovcy – суднобудівники; dopadać – добігати; błagać – благати; ze-złośćć się – розсердитися; wrzasnąć – крикнути; powłóczyć się – поплентатися; zadrżeć – задржати; niezwykły – незвичайний; łajza – презирл. про брудну, занедбану людину; разм. недотепа, волоцюга; urozmaicenie – урізноманітнення; westchnąć – зітхнути; bezcześćić – безчестити, зневажати щось; morale – тут у значенні: цінності; zapał – завзяття; inwencja – винахідливість.

Związków wyrazowe: bufet teatralny – театральний

буфет; zabawna historia – смішна, комедна історія; kły psa – ікла собаки; lubił zarobić – любив заробляти гроші; trafiła się strasznie „tłusta” impreza – підвернувшись добре оплачуваний виступ; zagroził zerwaniem przyjaźni – погрожував розірвати дружбу; bierzesz forę – разм. береш гроши; dziękczynny list – лист-подяка; klebiły się myśli – роїлися думки; znakomita impreza – чудовий захід; liczyłem na cud – розраховував на диво; zdenerwowane damy – схвильовані жінки; rzecz pewna – ясна річ; ilustracje Adamsa – ілюстрації Ніла Адамса, американського художника коміксів; po-strzepiona grzywka – обтріпаний чубчик; jaki diabeł mnie podkusił – який диявол мене спокусив; niesamowicie dumny – неймовірно гордий; upadek kultury – занепад культури; nadrabiać straty – надолужувати втрати; czy się nie nudzę – чи мені не нудно.

Neal Adams, Iron Man

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Dlaczego bohaterka uwielbiała chodzić z mamą do teatru? Jakie poglądy wygłasza profesor na temat pracy aktora? Przeczytaj opowieść profesora. Dlaczego miał nieudany występ? Czemu dzieciom spodobał się Mikołaj w wykonaniu profesora? Czy zgadzasz się z autorką, że „*Teatr to absolutnie najbardziej niezwykłe miejsce na świecie!*”? Wyjaśnij, co oznacza frazeologizm *chodzić komuś po głowie*.

Dopisz po trzy wyrazy pokrewne do podanych słów: *aktor, scena, teatr*.

W podanych wyrazach wydziel podstawę słowotwórczą i formant.

Zgodzić, pięterko, przygotować, zagrozić, wierszyk, wynagrodzenie, pokoik.

Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy z banku słówek do tekstu. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

129. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację.

Wislawa Szymborska

Wrażenia z teatru

Najważniejszy w tragedii jest dla mnie akt szósty:
zmartwychstawanie z pobojowisk sceny,
poprawianie peruk, szatek,
wyrywanie noża z piersi,
zdejmowanie pętli z szyi,
ustawianie się w rzędzie pomiędzy żywymi
twarzą do publiczności.
Ukłony pojedyncze i zbiorowe;
Biała dłoń na ranie serca,
Dyganie samobójczyni,
Kiwanie świętej głowy.
Ukłony parzyste:
Wściekłość podaje ramię łagodności,
Ofiara patrzy błogo w oczy kata,
Buntownik bez urazy stąpa przy boku tyrana.
Deptanie wieczności noskiem złotego trzewiczka.
Rozpędzanie moralów rondem kapelusza.
Niepoprawna gotowość rozpoczęcia od jutra na nowo.
Wejście gęsiego zmarłych dużo wcześniej,
Bo w akcie trzecim,
czwartym oraz pomiędzy aktami.
Cudowny powrót zaginionych bez wieści.
Myśl, że za kulisami czekali cierpliwie,
Nie zdejmując kostiumu,
Nie zmywając szminki,
Wzrusza mnie bardziej niż tyrady tragedii.
Ale naprawdę podniosłe jest
Opadanie kurtyny
I to, co widać jeszcze w niskiej szparze:
Tu oto jedna ręka po kwiat śpiesznie sięga,
Tam druga chwyta opuszczony miecz.
Dopiero wtedy trzecia, niewidzialna,
Spełnia swoją powinność:
Ścisła mnie za gardło.
Błogo – z zadowoleniem, przyjemnością.
Tyrada – długie przemówienie,
Zwykle o podniosłym charakterze.

Dorota Kuduk jako Ofelia oraz Krzysztof Kwiatkowski jako Hamlet w spektaklu „Hamlet”, Krakowski Teatr Scena STU, 2012 r., fot. J. Bednarczyka

Bank słówek do tekstu: **wrażenia** – враження; **parzysty** – парний; **wściekłość** – злоба; **łagodność** – лагідність; **buntownik** – бунтівник; **rozpedzanie** – розгін; **szminka** – губна помада; **podniośle** – урочисто; **szpara** – шпара, щілина; **powinność** – обов'язок; **błogo** – блаженно; **tyrada** – тирада, довга промова, зазвичай піднесеної характеристики.

Związki wyrazowe: **pobojowisko sceny** – поле бою на сцені; **poprawianie peruk** – поправляння перук; **wyrywanie noża** – виривання ножа; **dysganie samobójczyni** – реверанс самовбивці; **ścięta głowa** – відрубана голова; **bez urazy** – не ображаючись; **opadanie kurtyny** – опускання театральної завіси.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Wyjaśnij tytuł wiersza. Co dla podmiotu lirycznego oznacza akt szósty? Jakie uczucia towarzyszyły bohaterce w teatrze? Jak zachowują się aktorzy podczas spektaklu i po nim?

Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy z banku słówek do tekstu. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

130. Ustal, jak utworzono podane rzeczowniki, od jakich części mowy.

Poprawianie, wyrywanie, zdejmowanie, ustawianie się, kiwanie, opadanie.

131. 1) Do poniższych wyrazów dopisz wyraz podstawowy, oddziel formant od podstawy słowotwórczej i nazwij ten formant.

Wyraz podstawowy	Wyraz pochodny	Formant	Nazwa formantu
	szatki		
	publiczność		
	przemówienie		
	łagodność		
	buntować		
	trzewiczek		

2) Podkreśl rdzeń i wypisz jego oboczności.

Kwiaty, kwaciarnia, kwiatowy; gęś, gąska, gęsiego; las, leśny, leśnik; lód, lodowa, lodziarka; ręka, rączka, ręczny; charakter, charakterze, charakterystyczny.

132. Przeczytaj dialog. Zwróć uwagę na zwroty propozycji, zgody i odmowy.

– Marto, Janku, mam propozycję dla was na dzisiejszy wieczór. W sali koncertowej, o osiemnastej, będą występować znani śpiewacy. Czy macie ochotę zobaczyć występy?

– Owszem, czemu nie? – Z przyjemnością pójdziemy. No, ja nie mam nic przeciwko. A ty, Janku?

– Wiesz, nie bardzo mam ochotę. Może innym razem. Wolałbym raczej pójść do kina.

– A ja chętnie skorzystam z propozycji.

133. Praca z kolegą. Na podaną propozycję możesz zgodzić się lub odmówić.

– Chodźmy do teatru.

– Niestety, nie mogę. Mam dużo pracy.

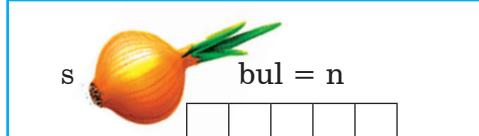
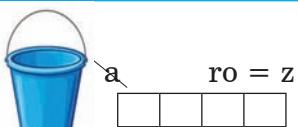
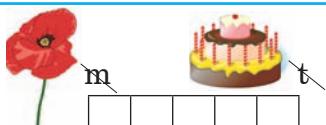
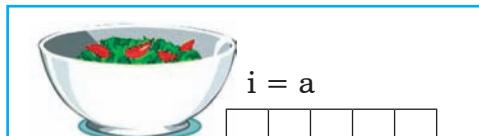
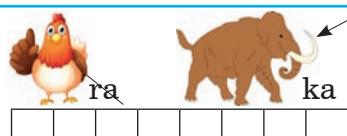
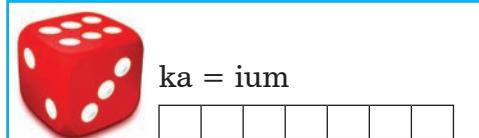
lub:

– Dobrze, chodźmy, a co grają?

1. Idziesz z nami na spacer do parku? 2. Chciałbyś zobaczyć wystawę malarstwa polskiego? 3. Zapraszam cię na małe przyjęcie z okazji moich urodzin. 4. Pójdziemy dzisiaj do filharmonii?

134. Odgadnij rebusy, związane z teatrem.

TEMAT 7. FILM – MAGIA EKRANU. WYPowiedź ustna i pisemna

135. Posłuchaj tekstu, odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Janina Brzechwa

Kim jest ten człowiek?

Jeżeli ktokolwiek z Was był choć raz na planie filmowym, rozświetlonym reflektorami, zabudowanym elementami dekoracji, otoczonym tłumem ciekawskich, widział biegających tam ludzi, aktorów – zauważył z pewnością, że ktoś tym kieruje. Kim jest ten człowiek?

Kim jest **reżyser filmu**, który jak czarodziej zamienia chaos w ład, realną rzeczywistość w filmową baśń? Jedni uważają go za dyrektora olbrzymiego przedsiębiorstwa, który kieruje ludźmi, rozdziela zadania i kontroluje ich wykonanie. Inni porównują go do dyrygenta wielkiej orkiestry, w której każdy muzyk gra swoją partię. W każdym z tych porównań jest jakaś cząstka prawdy.

Realizacja filmu składa się z kilku etapów. Pierwszy etap to narodziny pomysłu filmu. Reżyser korzysta z istniejącego materiału literackiego (książki) lub gotowego scenariusza, albo pisze scenariusz sam. Powstaje zamysł artystyczny przełożenia materiału literackiego na język sztuki obrazowej, czyli film. Rodzi się wizja plastyczna, projekty scenerii, kostiumów itp. Organizuje się grupa artystów, którzy będą współpracować z reżyserem przy realizacji filmu. **Operator** odpowiadać będzie za przenesienie artystycznej wizji reżysera na taśmę filmową, **scenograf** zajmie się projektem dekoracji, wyborem miejsc, w których rozgrywać się będą filmowe przygody, **kostiumolog** według wskazań reżysera zaprojektuje kostiumy dla filmowych bohaterów, **charakterystyzer** podkreśli różnymi środkami charakterystyczne cechy postaci. Wreszcie zaprosi

reżyser również do współpracy **kompozytora**, który skomponuje odpowiednią muzykę. Z przedstawionych przez nich propozycji reżyser wybiera wariant najbliższy jego wizji, ponieważ tylko on widzi w wyobraźni cały film.

Następny etap – to zdjęcia. Tu reżyser najpełniej wypowiada się jako twórca, or-

Scena poloneza z filmu
„Pan Tadeusz” Andrzeja
Wajdy, 1999 r., fot. J. Turczyk

ganizator i koordynator. Powołuje do życia (słowem: kamera!) coś, co zaistnieje tylko raz zarejestrowane na taśmie filmowej.

Ostatnim etapem jest okres montażu i udźwiękowienia. Tu reżyser jest czarodziejem i magikiem. To on wybiera z wielu możliwości ułożenia scen tę jedną, która najpełniej pozwoli przekazać jego myśli widzom (fragment książki „Pan Kleks na ekranie”).

Bank słówek do tekstu: operator – оператор; kostiumolog – костюмер; kompozytor – композитор; zamierzać – задумувати; zauważać – зауважити; czarodziej – чарівник; magik – фокусник; olbrzymi – величний; przedsiębiorstwo – підприємство; rozgrywać się – розігруватися; skomponować – створити; wyobraźnia – уява; kamera! – тут у значенні: „мотор!”.

Związki wyrazowe: plan filmowy – кінематографічний план; tłum ciekawskich – натовп цікавих; rozdzielać zadania – розподіляти завдання; cząstka prawdy – доля правди; artystyczna wizja – художнє бачення.

kinematografia – кінематографія
festiwal filmowy – кінофестиваль
seriale telewizyjne – телесеріали
film – фільм
film animowany – анімація, анімаційне кіно,
заст. мультиплікація, мультиплікаційне кіно
kino cyfrowe – цифрове кіно
film 3D, film trójwymiarowy – 3D-кіно
dubbing – дублювання, дубльований переклад, дубляж
taśma filmowa – кіноплівка
napisy dialogowe – субтитри
aktor głosowy – актор озвучування
cameo, rola gościnna – камео
producent filmowy – продюсер
charakteryzator – візажист
udźwiękowiać – озвучити

Pytania i polecenia do tekstu.

Dlaczego autorka tekstu nazywa reżysera czarodziejem i magikiem?

Znajdź w tekście wyróżnione nazwy zawodów i przeczytaj, czym się zajmują ci ludzie?

Na co zwracasz uwagę, oglądając film: na grę aktorów, muzykę czy inne elementy? Wymień je i wyjaśnij, dlaczego – według ciebie – są one istotne? Jaki korzyści daje człowiekowi obcowanie z kinem? Uzasadnij pisemnie swoją odpowiedź.

Dokonaj analizy słowotwórczej podanych wyrazów, wskaż podstawę słowotwórczą, wyraz podstawowy, formant.

Otoczyć, czarodziej, przekazać, drewniany, częstka, narodziny, współpracować.

Od podanych czasowników utwórz wyrazy pochodne, dodając właściwy przedrostek: **za-, roz-, prze-** lub **u-**.

Projektować, prosić, istnieć, rejestrować, budować, dzielić, nosić.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj. Ułóż dialog z wykorzystaniem 4–5 wyrazów.

136. Uzupełnij według wzoru i wpisz do zeszytu.

Wzór: Bibliotekarz – (o) bibliotekarze.

Operator – [redacted], scenograf – [redacted], kostiumolog – [redacted], kompozytor – [redacted], magik – [redacted], lotnik – [redacted], huter – [redacted], inżynier – [redacted], kelner – [redacted], redaktor – [redacted], reżyser – [redacted].

137. Przepisz podane zdania, zastępując czasowniki niedokonane dokonanymi.

Nadciągały obłoki. Zaczynało padać. Wszyscy przyspieszali kroku. Szliśmy do domu. Odrabialiśmy lekcję w ciągu godziny. Burza się kończy. Zdecydowaliśmy iść do kina na nowy film.

138. Wypisz ze zdań rzeczowniki wraz z przymiotnikami. Określ ich przypadek, liczbę, rodzaj.

Byłem na planie filmowym. Aktorzy przemieniają się w postacie filmowe, drewniana dekoracja ożywa. Reżyser zmienia rzeczywistość w filmową baśń. Reżysera uważają za dyrektora olbrzymiego przedsiębiorstwa. Inni porównują go do dyrygenta wielkiej orkiestry. Reżyser korzysta z istniejącego materiału literackiego. Powstaje zamysł artystyczny. Rodzi się wizja plastyczna. Operator odpowiadać będzie za przeniesienie artystycznej wizji reżysera na taśmę filmową. Kostiumolog według wskazań reżysera projektuje kostiumy dla filmowych bohaterów.

Wiem więcej

Film to utwór audiowizualny, składający się ze scen, które z kolei mają jedno lub więcej (do kilkudziesięciu) ujęć. Pierwotnie filmy wyświetlane w kinach, współcześnie również w telewizji i za pomocą innych urządzeń, takich jak magnetowid, odtwarzacz DVD, blu-ray.

Bank słówek do tekstu: magnetowid – відеомагнітофон; **odtwarzacz DVD** – DVD (ді-ві-ді, англ. *Digital Versatile Disc* – цифровий багатоцільовий диск; англ. *Digital Video Disc* – цифровий відеодиск, розроблений у 1995 р.; носій інформації у вигляді диска, що зберігає більше інформації за рахунок використання лазера з меншою довжиною хвилі, ніж для звичайних компакт-дисків); **blu-ray** – blu-ray disc або BD (від англ. *blue ray* – блакитний промінь і *disc* – диск; оптичний диск, що використовується для зберігання відео високої чіткості та даних з підвищеною щільністю).

Płyta blu-ray
firmy Sony
o pojemności
200 GB

139. Posłuchaj wiersza. Spróbuj go zrozumieć, wykorzystaj podane niżej wyrazy.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Małe kina

Najlepsze to małe kina
w rozterce i w udręce,
z krzesłami rozścieranymi
pluszem czerwonym jak serce.

Na dworze jeszcze widno,
a już się lampa kołysze
i cienie meandrem biegą
nad zwiastującym afiszem.

Chłopcy się drą wniebogłosy
w promieniach sztucznego
światła,
sprzedają papierosy,
irysy i sznurowadła.

O, już się wieczór zaczyna!
Książyc wyciąga ręce.

Najlepsze te małe kina
w rozterce i w udręce.

Kasjerka ma loki spadziste,
króluje w budce złocistej,
więc bierzesz bilet i wchodzisz
w ciemność, gdzie śpiewa film:

szeleszczą gaje kinowe,
nareszcie inne, palmowe,
a po chodniku bezkresnym
snuje się srebrny dym.

Jak tu miło się wtulić,
deszcz, zawieruchę przeczekać
i nic, i nic nie mówić,
i trwać, i nie uciekać.

Srebrzysta struga płynie
przez umęczone serce.
Drzemiesz w tym małym kinie
jak list miłosny w kopercie:

„Ty moje śliczne śliczności!
Znów się do łóżka sam kładę.
Na jakimż spotkam cię moście?
Twój Pluszowy niedźwiadek”.

Wychodzisz zatumaniony,
zasnuty, zaginiony,
przez wietrzna peryferie
wędrujesz i myślisz, że

najlepsze te małe kina,
gdzie wszystko się zapomina;
że to gospoda ubogich,
którym dzień spływał źle.

Bank słówek do tekstu: zwiastujący – той, що сповіщає; sznurować – шнурки; kasjerka – касир; królować – панувати.

rozterka – душевний розлад
bezkresy – безмежний

udręka – страждання

zatumaniony – затуманений

Związki wyrazowe: cienie meandrem biegą – тіні біжать, як вигин русла річки; drą wniebogłosy – кричать на повний голос; srebrzysta struga – сріблястий струмінь; umęczone serce – змучене серце; gospoda uboga – бідний двір; dzień spływał źle – день пройшов погано.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jak się czuje autor wiersza? Co się z nim dzieje, kiedy zaczyna się film? Jak długo trwa magia kinowego obrazu? Dlaczego po kinie znikają kłopoty, niezałatwione sprawy, smutki? Co znaczy kino dla „ubogich, którym dzień spływał źle”?

Znajdź przenośnie i porównania w wierszu. Zapisz odpowiedzi w taki sposób, aby powstał tekst.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj. Ułóż i zapisz 1–2 zdania z wykorzystaniem podanych wyrazów.

Wiem więcej

Chronofotografia to rejestrowanie fotograficzne kolejnych faz (ruchu, procesu itp.) na następujących po sobie zdjęciach, przy zachowaniu jednakowych odstępów czasu pomiędzy nimi. Wynalazek chronofotografii doprowadził z czasem do powstania **kinematografii**. Uznano, że film może być poj-

mowany jako dzieło sztuki. Dziś to chyba najbardziej lubiana rozrywka, bo nie potrafimy wyobrazić sobie współczesnej kultury bez filmów (wg M. Chmiel, W. Herman, Z. Pomirskiej, P. Doroszewskiego).

140. Przeczytaj tekst.

Cyrk Staniewskich w Warszawie (działał od 1882 do 1939 r.)

Helena Duninówna

Największe wydarzenie mojego dzieciństwa

Jednym z najsilniejszych wrażeń, jakich mi cyrk warszawski przy ulicy Ordynackiej dostarczył, było najzupełniej nieoczekiwane, nie przewidziane nawet zetknienie się z... „chronofotografem”!

Wiadomością, że idziemy do cyrku ucieszyłam się jak zawsze, ale zdziwiłam się trochę, że tatuś kupił zawczasu bilety. Zwykle chodziliśmy z mamą, często w towarzystwie znajomych dzieci. Tym razem zebrało się całe duże towarzystwo, które zajęło dwie siedzące ze sobą loże. Pierwsza część programu, aż do przerwy przeminęła normalnie, najpewniej działało się na arenie to, co zawsze: żonglerze, muzyczni klowni, tresowane pieski, jakaś akrobacja.

Gdy na sygnał kończącej się przerwy wróciliśmy do loży, panował na arenie półmrok. Tym razem nie rozjaśniano, tak jak zwykle, widowni. W pewnej chwili zapanowała zupełna ciemność. Orkiestra zaczęła grać jakoś dziwnie, cicho i tajemniczo. Nagle w tej ciemności zafalowało przede mną morze, że zobaczyłam szeroki płat nadbrzeżnego piasku, na który wpływały pokryte białą pianką falki. To morze żywe, ruchliwe, migocące w słońcu – zdawało się bliskie, realne, najprawdziwsze. Na piasek wybiegło kilkoro dzieci. Biegły normalnie, szybko, trzymając się za ręce. Inne próbowały wśród śmiechów

Rafał Olbiński,
„Ale kino!”, plakat
na Festiwal filmów
dla dzieci, 1999 r.

dotknąć małą, bosą stopą wody, tak jak my to nieraz robimy. I nagle to wszystko – ruchliwe, żywe – zniknęło.

Nim w oszołomieniu moim mogłam się zorientować, co się stało – już wjeżdżała na peron pociąg. Pociąg się zatrzymał. Konduktor otwierał drzwi wagonów. Pamiętam, jak schodziła po stopniach jakaś pani, unosząc pełną falban, spódnicę i jak rękę podawał jej pan z wąsem i bródką. Drzwi się zamknęły, pociąg ruszył. Wszystko to trwało jedną chwilę. A potem – o Boże! Krzyknęłam i zamknęłam oczy. Jakiś wóz bez koni педził prosto na mnie...

Kiedy odważyłam się spojrzeć, było już widno. Mówiono gorączkowo o ukończonym przed chwilą widowisku. Zdumiewano się. Podziwiano (wg „*Kufer Kasyldy*”).

Bank słówek do tekstu: zetknięcie się – зіткнення; **chronofotograf** – хронофотограф (фотографування об'єкту, що рухається, через короткі рівні інтервали часу); **żonglerz** – жонглер; **kłown** – клоун; **akrobacja** – акробатичні вправи; **oszołomienie** – приголомшення; **gorączkowo** – гарячково.

przyjemność – задоволення
przeczuwać – передчувати
zawczasu – заздалегідь
wynalazek – винахід

Związki wyrazowe: tresowany piesek – дресирований песик; **zafalowało morze** – море захвиловалося; **bosa stopa** – боса стопа.

Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.

O jakim wynalazku technicznym pisze autorka? Odczytaj zdania opisujące jej przeżycia.

Odszukaj części główne w tekście: wstęp, rozwinięcie i zakończenie.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj. Ułóż i zapisz 1–2 zdania, wykorzystaj podane wyrazy.

141. Wstaw przepuszczone litery, wyjaśnij pisownię wyrazów.

Dru~~o~~, w~~o~~z, ~~o~~ymn, kałama~~o~~, me~~o~~, sk~~o~~wać, podr~~o~~ż, ~~o~~ryzont, mira~~o~~, p~~o~~ryoda, zegarmist~~o~~, s~~o~~ł, zas~~o~~wka, p~~o~~ybory, g~~o~~ywa, k~~o~~ywy, monta~~o~~, ~~o~~eka, sp~~o~~edaż, wa~~o~~yć, wyj~~o~~eć, poczt~~o~~wka, robotnik~~o~~w, pi~~o~~ro, cz~~o~~lno, dru~~o~~yna, su~~o~~y.

142. Na podstawie podanych przykładów powiedz, jakie są zasady użycia wielkich liter?

- 1) Nazwy dzielnic miast: *Mokotów, Łazienki, Praga, Barbakan*;
- 2) nazwy placów, ulic: *plac Konstytucji, ulica Marszałkowska, aleja Róż*;
- 3) nazwy budowli, parków: *park Jelitkowski, kościół Na Skałce, park Jordana*.

Wiem więcej

Juliusz Machulski (ur. 10 marca 1955 r.) to polski reżyser, producent filmowy, aktor, scenarzysta i dramaturg. Jest synem słynnych polskich aktorów teatralnych, filmowych i telewizyjnych, reżyserów Jana Machulskiego i Haliny Machulskiej. Założyciel Studia Filmowego „Zebra” (1988). Autor wielokrotnie nagradzanych komedii: „Vabank” (1981), „Vabank II, czyli riposta” (1984), „Kingsajz” (1987), „Deja vu” (1990), „Vinci” (2004). W 2014 r. odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

143. Przeczytaj dialog o tym, jak powstaje dzieło filmowe oczami jego twórców.

Z Juliuszem Machulskim rozmawia Konrad J. Zarębski

– Proszę zdradzić tajemnice: jak się w Polsce produkuje filmy?

Moja pierwsza zasada producencka jest prosta i na ogół się sprawdza. Jeżeli decyduję się wyprodukować jakiś film – jeśli już zaakceptuję temat, bo zazwyczaj to reżyser zgłasza się z tematem i jest autorem scenariusza, a ja muszę rozstrzygnąć, czy ten reżyser sobie z tym poradzi – to staram się mu nie przeszkadzać.

Mój czas nadchodzi, kiedy reżyser przedstawia pierwszą wersję montażową. Bo, moim zdaniem, rola producenta jest ściśle określona: to przede wszystkim dodatkowy mózg w ekipie, decydujący o ostatecznym kształcie filmu. Pozostawiona twórcy swoboda zazwyczaj procentuje: choćby dlatego, że filmu kolejalnie wyreżyserować się nie da.

– A więc producent jako partner...

Zdecydowanie. Zwłaszcza że sam jestem reżyserem i wiem, co mnie by przeszkadzało. Jeżeli reżyser ma zaufanie do producenta i czuje, że ten chce tylko dobra filmu, łatwiej przychodzi mu zgodzić się na zmiany.

– Kolejna kategoria producenta: nie przyjaciel, a wróg reżysera...

– Niestety, jest w naszej kinematografii – nie tylko zresztą w naszej – liczna grupa producentów wytwarzających towar, a nie film, który ewentualnie potem stanie się towarem. Tymczasem trzeba najpierw zrobić film, potem go obejrzeć i zastanowić się, jak umieścić go na rynku (wg „Kino” nr 9, 2004).

Bank słówek do tekstu: **producent** – продюсер фільму (фахівець, який бере безпосередню участь у виробництві проекту, регулює фінансові, адміністративні, технологічні, творчі або юридичні аспекти діяльності якого-небудь проекту); **zaufanie** – довіра; **ewentualnie** – можливо.

Związki wyrazowe: produkować film – зняти фільм; zaakceptować temat – ухвалити тему; muszę rozstrzygnąć – я мушу вирішити; ścisłe określona – стисло визначена; dodatkowy mózg w ekipie – додатковий мозок у групі; filmu kolegialnie wyreżyserować się nie da – фільм колегіально зняти неможливо; zgodzić się na zmiany – погодитися на зміни; grupa producentów wytwarzających towar – група продюсерів, що виробляють товар; umieścić go na rynku – помістити його на ринку.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Jakie zasady producenckiej dotrzymuje się reżyser Juliusz Machulski? Jaka jest rola producenta w powstaniu filmu?

Wskaż, w których wyrazach nastąpiło ubezdźwięcznienie lub udźwięcznienie głosek.

Sąsiad, twórca, wyprzedzać, przeszkadać, wróg, chwila, kładka, nadchodzi, mózg, rozstrzygnąć, prośba, wpływ, podstawa, ćwiczyć, tworzywo, łatwiej.

144. Odmień podane rzeczowniki przez przypadki w Iп і Ім. Wpisz poprawną formę w wolną kratkę: **producent, ekipa, zdjęcie, reżyser.**

Iп	
1. Mianownik	
2. Dopełniacz	
3. Celownik	
4. Biernik	
5. Narzędnik	
6. Miejscownik	
7. Wołacz	

Ім	
1. Mianownik	
2. Dopełniacz	
3. Celownik	
4. Biernik	
5. Narzędnik	
6. Miejscownik	
7. Wołacz	

145. Przeczytaj wyraźnie wiersz.

Artur Zyskowski

O rodzinie w kinie

Rodzina poszła do kina.
Tam popcornu się nawcina,

Mały synek zje cukierka,
Córka się pobawi w berka.
Pośpi sobie tata trochę.

Mama spyta ciocię Zochę:
„Jakie filmy dzisiaj grają?
Czy w bufecie ciastka mają?”

Wujek jagody przyniesie,
Zerwał je przedwcзорaj w lesie.
Babcia wyjmie konfitury.
W kinie lecą same bzdury.
Rodzina się nie przejmuje,
W kinie dobrze imprezuje.

A widzowie są zdziwieni:
„Kto tu wpuścił tych jeleni?”
Po godzinie ich wygnano,
Zakaz wstępu nakazano.
Wyszła więc rodzina z kina
Pochwał za to nie otrzyma.

Żeby im nie było smutno,
Do teatru pójdą jutro.

Bank słówek do tekstu: imprezować – розважатися; pochwała – похвала.

Związki wyrazowe: nawcinać się popcornu – з'їсти попкорн; lecą bzdury – говорять дурниці; nie przejmuje się – не звертає уваги; zakaz wstępu – заборона відвідування.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Dokąd poszła rodzina? Co robili członkowie rodziny w kinie? Dlaczego widzowie zdziwili się? Waszym zdaniem, jak należy zachowywać się w kinie?

Wskaz czasowniki, określ ich czas, osobę, stronę czynną, bierną lub zwrotną, tryb.

Córka się pobawi w berka. Zaśpiewałybyście nam wesołą piosenkę. Przeczytajcie ten tekst uważnie. Rodzina poszła do kina. Kto wpuścił tych jeleni? Do teatru pójdą jutro. Pochwał za to nie otrzyma. Dom budują szybko.

W podanych zdaniach wskaż podmioty i orzeczenia.

Babcia wyjmie konfitury. W kinie jest dobrze. Mały synek zje cukierka. Jutro będzie lepiej. Pośpi sobie tata trochę.

146. Wysłuchaj dialogów, określ sytuacje, w jakich można usłyszeć taką rozmowę. Przeczytaj dialogi z podziałem na role.

- 1) – Dzień dobry.
– Witam, w czym mogę pomóc?
– Chciałbym kupić dwa bilety na film „W pustyni i puszczy”. Czy to jest dobry film?
– Oczywiście, polecam. Czy bilety mają być ulgowe?
– Tak, poproszę dwa.
– Na którą godzinę mają być bilety?
– Na 16.00.
– Proszę. Życzę miłego oglądania.
– Dziękuję. Do widzenia.
– Dziękuję również i do zobaczenia.
- 2) – Cześć, Jurku! Przepraszam, że się spóźniłam. Długo czekałam na trolejbus.
– Nie szkodzi, Kasiu, jednak film już się zaczął.
– Przykro mi. Tak bardzo chciałabym go obejrzeć!
– Trudno. Pójdziemy kiedyś innym razem.

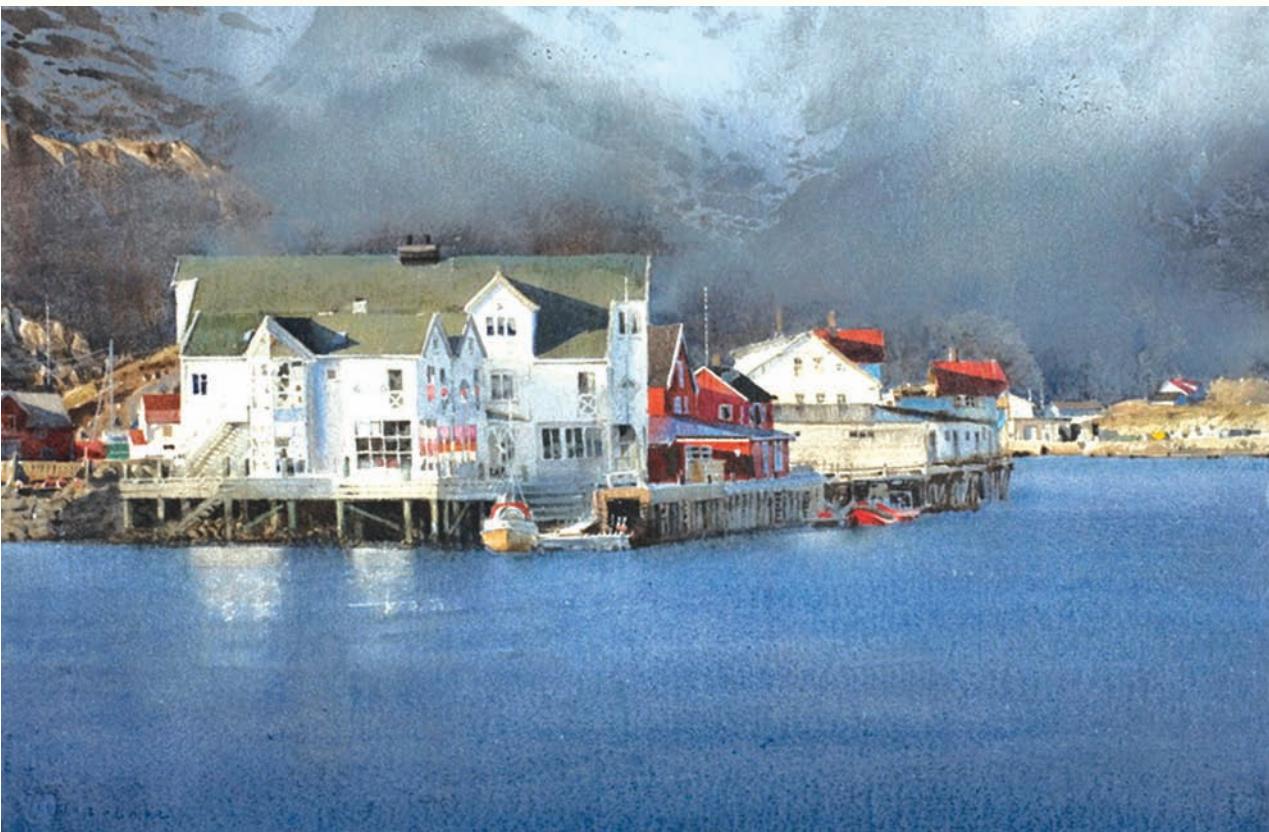

Wiem więcej

Janusz Gajos należy do grona najwybitniejszych polskich aktorów teatralnych i filmowych, profesor sztuk teatralnych, fotograf. Urodził się 1939 r. w Dąbrowie Górniczej. Do szkoły teatralnej zdawał czterokrotnie, pracując w Teatrze Lalek w Będzinie pod okiem słynnego reżysera Jana Dormana. Państwową Wyższą Szkołę Filmową Telewizyjną i Teatralną w Łodzi ukończył w roku 1965 jako jeden z najlepszych studentów. Zadebiutował jeszcze w szkole rolą Pie-trka w filmie dla dzieci „Panienka z okienka” Marii Kaniewskiej (1964). Otrzymał od Konrada Nałęckiego propozycję zagrania głównej roli Janka Kosa w serialu „Czterej pancerni i pies” (1966–1970) i stał się jednym z najpopularniejszych aktorów w Polsce. Od tamtej pory pozostaje jednym z najbardziej lubianych i cenionych artystów. Występował na deskach wielu teatrów: Komiedii, Polskiego, Kwadratu, Dramatycznego i Powszechnego. W 1998 roku odsłonięto jego gwiazdę w Alei Gwiazd w Łodzi (wg *Culture.pl*).

MORFOLOGIA

Stanisław Żołędź (Stanislaw Zoladz)
(ur. 1952 r. w Ilkowicach koło Tarnowa)

Pochodzący z Polski, mieszkający w Szwecji od 1978 roku malarz S. Żołędź jest laureatem wielu nagród, a jego prace wystawiane były w najbardziej prestiżowych galeriach w Szwecji, Europie i USA.

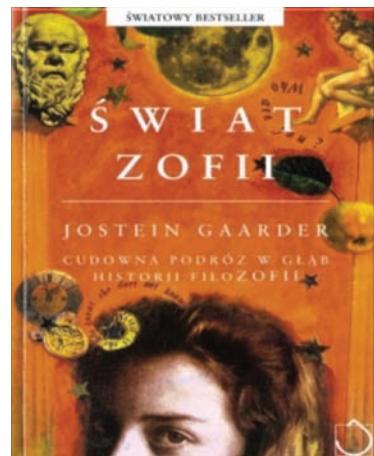
Po ukończeniu Liceum Sztuk Plastycznych w Tarnowie studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (wydział Grafiki i wydział Malarstwa). Tworzy w technice akwarelowej, trudnej i wymagającej, która żąda wrażliwości oraz wyczucia kolorystyki. Akwarele polskiego artysty są poszukiwane przez kolekcjonerów sztuki i osiągają wysokie ceny na aukcjach.

TEMAT 8. ŚWIAT WOKÓŁ NAS. MORFOLOGIA. ODMIENNE CZEŚCI MOWY. RZECZOWNIK. ODMIANA RZECZOWNIKÓW. RZECZOWNIKI NIEODMIENNE. FORMY NIEREGULARNE W ODMIANIE RZECZOWNIKÓW

Wiem więcej

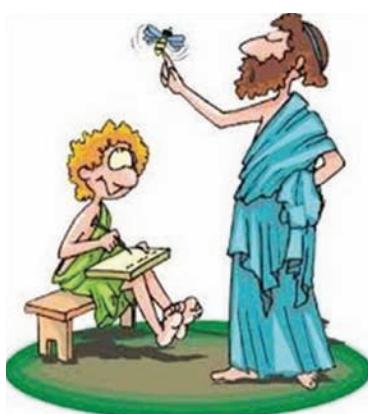
Powieść „Świat Zofii” autorstwa Jostiena Gaardera [czytaj: justejna gordəra] ukazała się w 1991 r. Książka stała się światowym bestsellerem i została przetłumaczona na 53 języki. Norweski pisarz w oryginalny sposób prześledził w niej historię filozofii. Główną bohaterką jest czternastoletnia Zofia Amundsen, która pewnego dnia zaczyna otrzymywać listy zgłębiające tajniki kolejnych myślicieli. Poza tymi listami, otrzymuje również kartki z życzeniami urodzinowymi i listy adresowane do Hildy. Zofia po kilku listach poznaje nadawcę i swojego nauczyciela filozofii, Alberto Knoxa. Zastanawia się, dlaczego otrzymuje również listy do niejakiej Hildy. Okazuje się, że podobnie jak Alberto Knox, jest ona bohaterką opowieści napisanej dla Hildy przez jej ojca.

147. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

Jostein Gaarder

Droga Zosiu!

Ludzie mają różne hobby. Są tacy, co zbierają stare monety albo znaczki, niektórzy lubią robótki ręczne, inni poświęcają wolny czas na uprawianie jakiejś dyscypliny sportu.

Wiele osób lubi także czytać, jednakże dobór ich lektur bardzo się różni. Jedni czytają tylko gazety albo komiksy, inni wolą powieści, a jeszcze inni książki z różnych dziedzin nauki, na przykład astronomii, życia zwierząt czy wynalazków technicznych. Czy mimo wszystko jednak jest coś, co powinno interesować każdego bez wyjątku?

ku? Czy istnieje coś, co dotyczy wszystkich ludzi, bez względu na to, kim są i w jakim miejscu na świecie mieszkają?

Tak, droga Zosiu. Istnieją pytania, które powinny zajmować wszystkich ludzi. Co jest najważniejsze w życiu? Jeśli zapytamy kogoś, kto głoduje, odpowiedź będzie brzmiała: jedzenie. Gdy takie samo pytanie zadamy komuś, kto marznie, odpowie: ciepło. A kiedy spytamy człowieka, który czuje się samotny, stwierdzi z pewnością, że najważniejsza jest więź z innymi ludźmi. Ale gdy wszystkie takie potrzeby zostaną zaspokojone, czy nadal jest coś niezbędnego wszystkim ludziom? Filozofowie uważają, że tak. Sądzą, że nie samym chlebem człowiek żyje. Naturalnie wszyscy ludzie potrzebują pożywienia. Wszyscy również potrzebują miłości i troski. Jest jednak coś jeszcze, coś niezbędnego każdemu człowiekowi. Mamy potrzebę znalezienia odpowiedzi na pytanie, kim jesteśmy i dlaczego żyjemy. Jeden z dawnych filozofów greckich, który żył ponad dwa tysiące lat temu, uważały, że filozofia narodziła się z ludzkiego zdziwienia. Człowieka tak dziwiło własne istnienie, że pytania filozoficzne same mu się nasunęły. Jedyne, co nam potrzeba, abyśmy stali się dobrymi filozofami, to zdolność do zdziwienia się światem (przełożyła Iwona Zimnicka).

Bank słówek do tekstu: głodować – голодувати; marznąć – мерзнути; stwierdzać – стверджувати; niezbędny – необхідний; sądzić – думати, судити; pożywienie – їжа; troska – піклування; miłość – кохання.

Związki wyrazowe: robótki ręczne – рукоділля; dobr lektur – підбір літератури до читання; wynalazki techniczne – технічні винаходи; czuć się samotnie – почуватися самотньо; więz z innymi ludźmi – зв'язок з іншими людьми; potrzeby zostaną zaspokojone – потреби будуть задоволені; nie samym chlebem człowiek żyje – не хлібом єдиним живе людина; ludzkie zdziwienie – людське здивування; zdolność do zdziwienia się światem – здатність дивуватися світові.

Odpowiedz na pytania.

Do kogo zwraca się autor? Jakie hobby mają ludzie? Dlaczego wiele osób czyta? Jakiego typu pytania zadają filozofowie? Jak odpowiadają ludzie na pytanie: „*Co jest najważniejsze w życiu?*” Czy umiesz zadziwić się światem?

Jak rozumiesz frazeologizm *nie samym chlebem człowiek żyje*?

Czy mimo wszystko jest coś, co powinno interesować każdego bez wyjątku?

Wiem więcej

Wyraz **filozofia** oznacza: „1. naukę zajmującą się rozważaniami na temat istoty bytu, źródeł poznania itp.; też: określony system filozoficzny stworzony przez jakiegoś filozofa lub szkołę filozoficzną; 2. wydział uniwersytetu, na którym są prowadzone studia z zakresu tej nauki; 3. naukę zajmującą się ogólnymi rozważaniami na temat danej dziedziny wiedzy; 4. ogólne zasady, idee, cele leżące u podstaw powstania lub funkcjonowania czegoś; 5. czyjeś poglądy, przemyślenia i system wartości tworzące spójną całość”.

August Rodin,
„Myśliciel”,
1902 r.

148. Powtórz wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

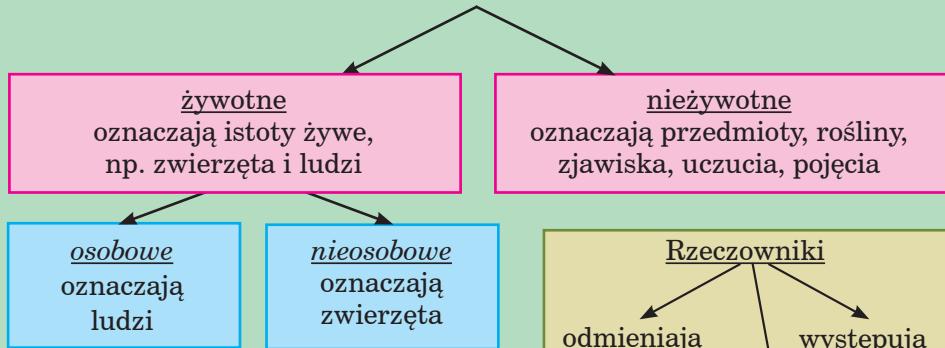

Co już wiem o rzeczowniku?

Rzeczownik

- nazywa przedmioty, osoby, zwierzęta, rośliny, zjawiska, uczucia, pojęcia;
- odpiera na pytania: *kto? co?*

PODZIAŁ RZECZOWNIKÓW

Rzeczowniki dzielimy też na:

- Nazwy własne, np. *Ania, Polska*
- Rzeczowniki pospolite, np. *rzeka, dziewczynka, kraj*

Rzeczowniki

- odmieniają się przez liczby
- występują w rodzajach
- odmieniają się przez przypadki

Dokończ zdania, zapisz je do zeszytu.

Rzeczowniki odmieniają się przez ... i Rzeczownik występuje w jednym z trzech rodzajów: ..., ... i

149. Określ znaczenie i rodzaj wymienionych niżej wyrazów, wpisz je do zeszytu.

Hobby, filozofia, Gdynia, słońce, lato, troska, cud, lektura, wynalazek, miejsce, komiks, jedzenie, więź, pewność, pytanie, myśliciel, potrzeba, Sopot, istnienie, świat, potrzeba.

Rodzaj męski:

Rodzaj żeński:

Rodzaj nijaki:

150. Przeczytaj uważnie tekst i wypisz z niego po dwa przykłady rzeczowników do każdej kategorii: osoby, rzeczy, rośliny, zwierzęta, zjawiska przyrody. Wskaż w zdaniach nazwy własne.

Niespodziewanie do Trójmiasta zawitała surowa srebrna zima. Drzewa i krzewy pokryły biały śnieg. Często występują zawieje i zamiecie. Niedzwiedzie i borsuki zapadły w sen zimowy. Dorotka i Jurek lubią tę porę roku, bo lepią bałwana i rzucają się śnieżkami. Pamiętają o odpowiednim ubraniu, mają ciepłe czapki, szaliki i rękawice.

151. Powtórz wiadomości i naucz się nowej wiedzy pod kierunkiem nauczyciela.

Odmiana rzeczowników

1. Osobliwą odmianę w lm ma rzeczownik *brat*.

lm
M. braci- a
D. brac- i
C. braci- om
B. brac- i
N. brać- mi
Ms. (o) braci- ach
W. braci- a!

2. Rzeczowniki **rodzaju męskiego**, zwykle zdrobniałe, z końcówką **-o** (*wujcio*, *Józio*) odmieniają się według deklinacji męskiej i łączą się z wyrazami określającymi i orzeczeniem zgodnie z rodzajem męskim, np. *ci wujciowie przyszli*.

3. Rzeczowniki **rodzaju męskiego** z końcówką **-a** odmieniają się w lp jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego, w lm – jak rzeczowniki rodzaju męskiego. Formy określeń i orzeczenia związane z tymi rzeczownikami są zgodne z rodzajem męskim, np. *Ten sławny poeta deklamował. Jego ekskamacja wyszedł*.

4. Rzeczowniki mające postać przysłówki, oznaczające osoby płci męskiej (zwykle: wykonawców zawodów), odmieniają się jak przysłówki; niektóre z nich jednak mają w mianowniku lm rzeczownikową końcówkę **-owie**, np. leśniczy – leśniczowie; budowniczy – budowniczowie (ale: gajowy – gajowi; myśliwy – myśliwi).

5. Rzeczowniki **męskoosobowe** używane z zabarwieniem ekspresywnym (często – ujemnym) mogą przybierać w M. lm również końcówki niemęskoosobowe, np. chłop-**i** i chłop-**y**: *Chłopi zorali pole. Te dzielne chłopy zorały pole.*

152. Ułóż po jednym zdaniu z podanymi rzeczownikami.

Myśliwy, dyżurny, atleta, dziadzio, wojewoda.

153. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Julian Tuwim

Świt

Tu bliziutko – coś zawałało,
A daleko – odróżniało.
Nie wiem co, bo ni to ani owo,
Na ćwierć ptasio, na trzy ćwierci różowo.

Szeptem przeszło tuż-tuż w sitowiu,
Zaliściło liścimi w listowiu
I rozniosło się, i frunęło,
I po stawie ogniem huknęło.

Józef Chełmoński, „Świt. Królestwo ptaków”, 1906 r.

Bank słówek do tekstu:

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Opisz krajobrazy, które pojawiają się w wierszu przy opisie wschodu słońca. Jakie znaczenie mają neologizmy J. Tuwima **odróżniało, zaliściło?**

Dlaczego autor wykorzystuje w utworze zaimki i czasowniki w rodzaju nijakim?

Odmień przez przypadki rzeczownik **sitowie**. Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

sitowie – комиш
listowie – листя

154. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Odmiana rzeczowników.

Rzeczowniki odmieniające się tylko w Iп lub Im

Rzeczowniki, które oznaczają zbiory osób lub rzeczy albo pojęcia odmieniają się tylko w **liczbie pojedynczej**, np. *szlachta, mieszkańców, nauczycielstwo, igliwie, miłość, dobroczynność*.

Nieliczne rzeczowniki odmieniają się tylko w **liczbie mnogiej**. Należą do nich rzeczowniki własne, np. *Tatry, Karpaty, Sudety, Niemcy, Włochy*, jak i pospolite, np. *sanie, drzwi, nożyce, imieniny, dzieje, dżynki*.

Większość tych rzeczowników ma w dopełniaczu **końcówkę zerową** (**Ø**), podobnie jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego i nijakiego, np. *sań, dożynek, Tatr, Karpat*. Niektóre jednak przybierają końcówkę **-ów**, charakterystyczną dla rzeczowników rodzaju męskiego, np. *dziejów, Sudtów*. Rzeczowniki *Niemcy, Węgry, Włochy* (nazwy państw) zachowały w miejscowości tradycyjną formę: *w Niemcz-ech, na Węgrz-ech, we Włosz-ech*.

155. Znajdź rzeczowniki, które odmieniają się tylko w Im.

1) Kielce, Alpy, Węgry, Augustów, Olsztyn, Tomaszów, Niemcy, Suwałki, Tatry.

2) Skrzypce, wozy, drzwi, koty, usta, nożyce, sanie, samochody, ręce, wrota, lampy.

156. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.

Eliza Orzeszkowa

Wśród kwiatów

Piękne lato, piękny las. Duży las, szlakiem szerokim kręto sunący razem z szerokimi zakrętami Niemna. Właściwie jest to bór, bo prze-

ważają w nim olbrzymy iglaste, sosny ze wzrostem dużym, postacią wyprostowaną, z zielonością ciemną i kiśćmi pędów młodych bardzo jasnych, u wierzchołka gałęzi każdej, jak z pękami zapalonej u słońca świeczeek.

Ale są i brzozy. Stoją po jarach, na ścianach poszarpanych, białe kory kładą na żółte piaski, po urwiskach sypią

Czesław Szwajkosz, „Lato, lato”

deszcze gałęzi płaczących. Innych drzew prawie nie ma; gdzieniegdzie osika drży i furczy, jak strumyk biegnący po kamyczkach, dąb stoi gruby, mocny, rozłożysty, między brzozami, jak dziad wśród dziewcząt. Miejscami igły i liście mieszają się w gęstwinie cieniste, uroczyście, z majestatem natury samotnej, drzemiącej w zmroku (...).

Posłuchajmy chwilę. Oprzyjmy się o pień drzewa i zamknijmy oczy. Słowa pieśni łatwiej dosiągają słuchu, gdy wzrok wciagnięty w duszę, a co tam trzeba będzie zobaczyć, to odmaluje się pod powiekami. Rubiny, rozsiane po krzewinach, stojących w blasku słońca, tak śpiewają:

„Za topolami wielkiego dziedzińca słońce czerwone zachodzi; u szczytu stodoły bocian stanął na jednej nodze i rozklekotał się na całe gardło”.

Już po lekcyi. Książki, zeszyty do szuflady! Dziecko podskoczyło i dokoła pokoju kręcząc się na jednej nodze, klaszcze w dłoni. Samo nie wie czego kręci się, klaszcze i śmieje się, jak szalone. Pogoda cudna, bocian klekoce, kochany bocian, którego zna, odkąd świat pamięta. Pod oknem, w jaśminach kwitnących ptaki świegocą wesoło.

Cicho, sza! Ktoś woła! Spieszczone imię dziewczęce dwiema miękkimi zgłoskami rozlega się po pokojach. To babunia...

– Zaraz, zaraz, babunieczko, biegnę, lecę!

Pokój bieluteńki, bo babunia obić na ścianach nie znosi; na ścianie białej krzyż duży, u otwartego okna wielkie geranie w drewnianych doniczkach. Ale nie geranium teraz tu pachnie. Co to pachnie? Ach, poziomki!

U okna, przy stoliku, babunia dużą szpilką wybiera z dzbanuszka poziomki. Bujne, jędzne, ciemno-purpurowe, z białą kropką pośrodku, jak paciorki padają na spodek, z palców długich, żółtawych, jakby wyrzeźbionych z kości słoniowej. Z pod czoła pomarszczonego piwnie oczy patrzą jasno i wesoło; powieki zżółkłe, biedne, mrugają filuternie.

– Chodź, chodź, mała! Dostaniesz, oj, dostaniesz... poziomek!

Jasna, mała sukienka już przytulona do sukni czarnej, szorstkiej, przypominającej habit mniszy. Ręka dłuższa, żółtawa, staroświecką łyżeczką sypie biały, słodki pył na purpurowe paciorki, potem łyżeczkę oddaje drobnej ręce.

Po jednej, po dwie, z łyżeczki staroświeckiej poziomki wpadają do ust małych, co chwila wybuchających śmiechem. Bo na świecie błogo...

Jaskółka frunęła za oknem; bocian zerwał się ze stodoły i leci nad dziedzińcem ku topolom, za którymi słońce czerwone ku ziemi przyściada. Mały Żużu, kasztanek, postawił łapki na kolankach pani swojej i patrzy jej w oczy, bo chce cukru; a ona, coraz odwróci się od poziomek i patrzy w oczy babuni, bo nie wie sama co jest słodsze: poziomki osypane białym pyłem, czy żrenice, patrzące z pod powiek zżółkłych? I co więcej miękkie: poziomka, rozpływająca się na podniebieniu, czy pomarszczena dłoń, głaszcząca jej włosy?

Bank słówek do tekstu: poszarpany – пошарпаний; osika – осика; rozłożysty – розлогий; majestat – велич; rozklekotać się – розклекотатись; lekcyja – засмт. урок; szuflada – ящик; bocian – лелека; geranium – герань; filuternie – підступно; błogo – блаженно.

Związkki wyrazowe: kiście pędów – жмутки пагонів; klaszcze w dlonie – плескає в долоні; świergocą wesoło – весело щебечуть; habit mniszy – чернечий одяг.

Odpowiedz na pytania i wykonaj poleceniae.

Gdzie odbywa się akcja utworu? Kto jest bohaterem tekstu? Co robi dziewczynka po lekcji? Jakie środki stylistyczne stosuje autorka do opisu drzew?

Jaki jest nastrój opowiadania? Ułóż dialog między babcią i wnuczką.

157. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Rzeczowniki nieodmienne

Słowa zapożyczone z języków obcych są poddawane polskim regułom, ulegają odmianie, np. *pizza, pizzy, pizz; kebab, kebabu; komputer, komputerowi, komputerem*. Niektóre rzeczowniki obcego pochodzenia na **-ao, -i/-y, -u** nie odmieniają się:

-ao	-i / -y	-u
kakao	salami	tabu
boa	alibi	guru
makao	graffiti	emu
	kiwi	
	jury [czytaj: žiri]	

Nieodmienne są niektóre nazwy obcego pochodzenia, np. nazwiska *Hugo, Nehru* oraz nazwy miejscowe, np. *Bonn, Borneo*.

158. Przepisz wyrazy w trzech kolumnach.

- 1) Te, które nie mają liczby mnogiej;
- 2) te, które nie mają liczby pojedynczej;
- 3) te, które nie odmieniają się.

Nauczycielstwo, skrzypce, menu, miłość, boa, ziemiaństwo, alibi, okulary, przedsiębiorczość, kiwi, igliwie, salami, dobrotzynność, kwestia, perfumy, rycerstwo, kepi, dzielność.

Wiem więcej

Eliza Orzeszkowa (1841–1910) to polska pisarka, publicystka, działaczka społeczna epoki pozytywizmu. Na uwagę zasługują epopeja wiejska „Nad Niemnem” oraz powieści „Marta” (1873), „Cham” (1888). Utwory Orzeszkowej dają bogaty obraz życia społecznego jej epoki, przegląd idei, wierzeń, rozterek i klęsk. Przetłumaczone zostały na blisko 20 języków. Ważną część twórczości Orzeszkowej stanowią nowele i opowiadania („ABC”, „Dobra pani”, „Gloria victis” (1910) i inne) (wg Haliny Floryńskiej-Lalewicz).

159. Powtórz wiadomości i naucz się nowej wiedzy pod kierunkiem nauczyciela.

Formy nieregularne w odmianie rzeczowników

Odmiana rzeczowników zakończonych na **-anin**

	lp	lm
M.	Amerykan- in	Amerykan- ie
D.	Amerykan- ina	Amerykan- ów
C.	Amerykanin- owi	Amerykan- om
B.	Amerykanin- a	Amerykan- ów
N.	Amerykanin- em	Amerykan- ami
Ms.	Amerykanin- ie	Amerykan- ach
W.	Amerykanin ie!	Amerykan- ie!

Rzeczowniki **przyjaciół** i **nieprzyjaciół** mają oboczny temat w dopełniaku (**przyjaciół**), celowniku (**przyjaciół-om**), bierniku (**przyjaciół**), narzędziaku (**przyjaciół-mi**) oraz miejscowniku lm (**przyjaciół-ach**).

160. Odmień przez przypadki wyraz **nauczyciel** i porównaj jego odmianę ze słowem **przyjaciół**.

161. Posłuchaj wiersza.

Władysław Orkan

Pochwała życia

Wstałem dziś bardzo rano,
Gdy ptaki gwarzą o świcie,
Aby, nim głosy z nizin wstaną,
Pochwalić życie...

To bowiem szczęściem darzy,
Co nam o szczęściu śpiewa –
I wtedy tylko drogi skarb,
Gdy się go dusza spodziewa.
Zaplonione błękitny,
Przez mrok złocące się struny,

Niebem zajęte góra szczyty –
Dzwonią na cudny dzień!
Różowy pobrzask wstaje,
W złote rozpala się łuny –
A Tatr zaostrzone kraje,
Jak miecze pełne lśnień!
Rozkwitła zorza ranna,
Ogniem spłonęły niebiosy –
Dusza śpiewa: hosanna!
Raduje się jak ptak –
Z ziemi darzonej złotem,
Zachwytnie budzą się głosy –
Rajskim ptaszat świergotem
Dzwoni różany krzak.
Blask coraz bielszy wschodzi
Nad zorze złotem ziejące –
Aże na lśniącej, płomienistej łodzi
Wypływa Słońce...

Bank słówek do tekstu: spodziewać się – сподіватися; błękit – блакитъ;
łuna – заграва; hosanna – осанна (івр. הָסָנָה „врятуй, ми молимо”; урочистий
молитовний вигук).

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Dlaczego wiersz ma taki tytuł? Jaka jest główna myśl utworu? Jak bohater liryyczny przedstawia przyrodę Tatr? Odszukaj środki stylistyczne.

162. Dobierz do podanych zwrotów synonimy.

Ptaki gwarzą o świcie; rozkwitła zorza ranna; na lśniącej, płomienistej łodzi wypływa słońce.

Wiem więcej

Władysław Orkan (1875–1930) to pisarz, publicysta, działacz podhalański. Debiut literacki nastąpił w 1897 r. („Nowele”). Wielką sławę przyniosły mu powieści: „Komornicy” (1900), „W roztokach” (1903).

163. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Odmiana rzeczowników rodzaju męskiego

Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na **-a** (np. *poeta, dowódca*) oraz nazwiska zakończone na **-o** (np. *Kościuszko, Żyłko*) odmieniają się w lp jak rzeczowniki **rodzaju żeńskiego**, np. *poeta, poetę, poecie, poetą*. W lm rzeczowniki te odmieniają się według wzoru **odmiany męskiej**, np. *poeci, poetów; Kościuszkowie, Kościuszków*.

Osobliwą odmianę mają rzeczowniki **sędzia** i **hrabia**. W lp przyjmują one w niektórych przypadkach końcówki rzeczowników żeńskich, w innych – końcówki przymiotników. W lm rzeczowniki te odmieniają się według wzoru odmiany męskiej.

lp	lm
M. sędzi-a	M. sędzi-o-wie
D. sędzi-ego	D. sędzi-ów
C. sędzi-emu	C. sędzi-om
B. sędzi-ego	B. sędzi-ów
N. sędzi-ą	N. sędzi-ami
Ms. (o) sędz-i	Ms. (o) sędz-i-ach
W. sędzi-o!	W. sędzi-o-wie!

164. Przepisz do zeszytu, uzupełnij zdania odpowiednimi formami wyrazu **sędzia**.

Znajomy brata jest bokserskim. Chwalili go jako sprawiedliwego . Niektórzy nie przybyli na ten mecz. Pan Kowalski jest najstarszym z .

165. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Bronisława Ostrowska

W starym parku

W odwiecznym parku opuszczona
Mała sadzawka wiecznie śpi
I pleśń powleka ją zielona
Od długich dni...

Raz nad jej mitem długom stała,
Gdy w blasku dyszał cały park:

Rzekłbyś, że żyje, drży i pała
od ech i skarg.

Wszystko rozwita w blasku słońca,
Kwiat każdy śpiewawoną pieśń,
A ta sadzawka stoi śpiąca,
Spowita w pleśń.

Rzuciłem kamień w toń zieloną
I kamień z pluskiem upadł w dół,
Rozdarłszy martwej rzęsy łono
Szeregiem kół.

Spod rzęsy czarna głąb wyjrzała
I słońce na niej błysło skrä,
Aż znów ją zwarła pleśń zmartwiała
Zieloną rdzą.

Ale już odtąd sen odwieczny,
Jaśniejszy będzie w łonie wód,
Bo fala wzięła blask słoneczny
Aż tam na spód.

Sadzawka na wrocławskich
Strachowicach

Bank słówek do tekstu: sadzawka – ставок; pleśń – пліснява, цвіль (тут у значенні: ряска).

Związki wyrazowe: sen odwieczny – одвічний сон; łono wód – лоно води.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Co znajduje się w odwiecznym parku? Na czym polega ożywienie (animacja) przyrody? Jakich środków stylistycznych używa autorka w wierszu?

Ułóż plan opisu przyrody na podstawie ilustracji „Sadzawka na wrocławskich Strachowicach” i zapisz go do zeszytu.

166. Odmień przez przypadki rzeczownik **woda**. Oddziel końcówki od tematu. Co w rzeczowniku zmieniasz, gdy przez przypadki go odmieniasz?

167. Powtórz wiadomości i naucz się nowej wiedzy pod kierunkiem nauczyciela.

Rzeczownik **ręka** ma w mianowniku, bierniku i wołaczu **lm** formę **ręce**. W narzędziaku **lm** obok formy **rękami** występuje forma **rękoma**. W miejscowościu używa się niekiedy formy **ręku**, np. *Lepszy wróbel w ręku niż gołąb na sęku*.

W pozostałych przypadkach ten wyraz odmienia się jak inne rzeczowniki rodzaju żeńskiego na **-k/a** (np. *łąka*).

Rzeczowniki **rodzaju nijakiego** zakończone na **-um**, np. *muzeum, gimnazjum* nie odmieniają się w **lp**. W **lm** mają następującą odmianę:

- M. muze-a
 D. muze-ów
 C. muze-om
 B. muze-a
 N. muze-ami
 Ms. (o) muze-ach
 W. muze-a!

168. Przepisz podane zdania, uzupełnij je poprawnymi formami wyrazów. Jak odmieniają się rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone na -um?

W Gdańsku znajduje się Muzeum Historyczne. Mój brat zdał egzaminy do technikum mechanicznego. Po ukończeniu gimnazjum wstąpiłem do liceum.

169. Praca w grupie.

Dokończ tekst samodzielnymi przykładami.
 W razie potrzeby korzystaj z pomocy podręcznika lub słownika.

A. Literę **ę** piszemy bez względu na wymowę:

- w mianowniku, bierniku i wołaczu liczby pojedynczej niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego: *imię, plemię, ..., ..., ..., ..., ..., ..., ...;*
- w bierniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych w mianowniku liczby pojedynczej samogłoską: *sprawę, matkę, ..., ...;*
- w bierniku liczby pojedynczej zaimków osobowych: *mię,*

B. Literę **ą** piszemy:

- w narzędziu liczby pojedynczej rzeczowników, przymiotników i zaimków rodzaju żeńskiego zgodnie z wymową: *ciekawą przygadą, zieloną ławką,*, a także rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych w mianowniku na -a, -o: *władca, Kościuszka,*
- w bierniku liczby pojedynczej przymiotników i zaimków rodzaju żeńskiego: *starszą, wyższą, ..., ..., ...,*
- w dopełniaczu liczby mnogiej rzeczowników rodzaju nijakiego, które kończą się na -ę: *dzieńcu - dziewcząt, ... -, ... -*

C. Zakończenie **-om** piszemy w celowniku liczby mnogiej rzeczowników: *sprawom, dziewczynom, ..., ...,*

Zakończenie **-em** piszemy w narzędziu liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego i nijakiego: *bratem, chłopcem, ...,*

170. Pisanie z pamięci dla grup A i B. Popatrz na wiersz. Zapamiętaj pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

A.

Zabawiono się raz gra,
Kto wynajdzie słówko z „ą”.
Jaś napisał słówek rząd, a więc:
mąka, łąka, prąd,
kąt, sąsiadka, bąk, bąbelek.
Nie dał się zawstydzić Felek...
Tak napisał:
Mądry zając
przed pogonią uciekając,
krążył, krążył pod dąbrową,
w głąb jej umknął z całą głową...

B.

Staś powiedział:
– A ja chcę
znaleźć słówka z samym „ę”.
I napisał prędko więc: Bęben
bęben: bęc, bęc, bęc!
Co to będzie, co to będzie,
gdy się zleknie gęś na grzędzie?
Gęś przysiedzie grzędę tę,
będzie gęgać: gę, gę, gę.
Udały się rymy gęsie.
Klasa się ze śmiechu trzęsie
(Roman Pisarski).

171. Wypisz z wiersza wyrazy z **a, ę, om, em**, zapamiętaj ich pisownię i znaczenie.

Z ortografii chcesz mieć pięć,
Więc wbij w głowę, zapamiętaj:
Dętka, cętka, węzeł, chęć,
Kolędnicy, kądzioł, święta.

Nie chcesz smętny być jak sęp?
Przepędź prędko wstretne błędy:
„En” w wyrazach takich tęp:
Pędzel, frędzla, lęk, ktrędy.

Gdy masz czas, powtarzaj wciąż:
Gąbka, flądra, brąz, najwięcej,

(wg Witolda Gawdzika, „Ortografia na wesoło i na serio”).

Kępa, ląd, lękliwy, waż.

Tęgo, rąbać, węgiel, ręce.

Sprawdź w słowniczku,
proszę, zobacz,

Jak się pisze: *bęben, kąt,*
Bąbel, gębia, prąd, wątroba,
Kapać, tęcza, mądry, sąd.

Jeśli jeszczego: *pręt, pas, trąd*
I *wędlinę* zapamiętasz

Wnet zapomnisz, co to błęd,
Spadną z ciebie dwójek pęta

TEMAT 9. WARTOŚCI I NORMY MORALNE. PRZYMOTNIK. PODZIAŁ PRZYMOTNIKÓW NA JAKOŚCIOWE I RELACYJNE. ODMIANA I STOPNIOWANIE PRZYMOTNIKÓW

172. Posłuchaj tekstu.

Ułóż plan wydarzeń i zapisz wyrazy kluczowe.

Ewa Nowacka

Bohaterem się bywa

Pewnie także zauważałaś, że – mniej lub więcej świadomie – chcemy być podobni do osób wymyślonych, bohaterów książek i filmów.

Tak jakby wystarczy! Zagadkowy uśmiech, dynamit w pięści i pociąg do ryzykownych sytuacji, aby wzbudzać powszechny podziw. Pamiętasz, że w pierwszej klasie wszyscy się zapisywali na kurs karate? Gdyby ogłoszono zapisy na kurs nauki języka hiszpańskiego, nie zapisałby się nikt, czym jest hiszpański wobec umiejętności zadania silnego ciosu przegubem albo kantem dloni?

Jakoś nikt nie zamartwia się faktem, że piękni i dzielni bohaterowie filmów, powieści i seriali istnieją tylko w jednym wymiarze. Czy umiesz zobaczyć przepiękną dziewczynę z filmu, jak wyciera talerze albo obiera kartofle? A przecież to chyba fakt, że częściej obiera się kartofle, niż tańczy z wyfraczonym partnerem, przy świetle księżyca, na tarasie stylowego zamku, i że jest więcej okazji do przepychania zlewu niż do pogoni wyścigowym samochodem za perfidnym złoczyńcą.

Dlatego bardziej warto nauczyć się porządnie obierać kartofle niż wiedzieć, że do wieczorowej sukni narzuca się na ramiona etolę z norek, do smokingu nie nosi się krawata. Nie przypuszczam, żebyś kiedykolwiek musiała się zastanawiać, jak masz się ubrać na przejażdżkę rolls-royce'm, za to mam pewność, że już teraz zdarza ci się obierać ziemniaki albo skrobać włoszczyznę. Mnie także.

Bertel Thorvaldsen, pomnik księcia Józefa Poniatowskiego w Warszawie, odsłonięty w 1923 r.

Kiedy byłem mały, wyobrażałem sobie różnych bohaterów. Ci moi bohaterowie właściwie nie byli ludźmi, tylko posagami zastygłymi w jednym geście na swoich cokołach.

Księcia Józefa widziałem zawsze na szybującym w powietrzu koniu, pod kopytami wzburzona, zła woda. Kościuszko niezmienne składał przysięgę na środku krakowskiego Rynku.

Moglibyśmy mnożyć przykłady, ale doskonale wiadomo, o co chodzi. Moi ukochani bohaterowie nie mogli zejść ze swoich cokołów, nie mogli także zmienić gestu, w którym zastygli na wieczność, istnieli tylko tak, jak sobie ich wyobrażałem. Niedawno odkryłem coś bardzo istotnego. Bohaterem się nie jest, bohaterem się bywa; jak każdy żołnierz nosi w tornistrze marszałkowską buławę, tak wszyscy możemy stać się wzorem dla potomności, ty i ja, twoi rodzice, profesorka od biologii, kierowniczka samu, moja mama, mój ojciec, elektromonter, gospodyn bloku, każdy bez wyjątku, jednym słowem.

W sytuacjach niezwykłych, dzień po dniu stawia cię przed próbami, które pozwalają odnaleźć w tobie to, co najlepsze (albo najgorsze), po prostu musisz postąpić tak, a nie inaczej. Wystarczy powódź, pożar, katastrofa pociągu, zawiane wysokimi zaspami szosy, żeby się dowiedzieć, ile żyje wśród nas niezwykłych ludzi, których nikt nawet nie podejrzał o niezwykłość (wg „*Słońce w kałuży*”).

Bank słówek do tekstu: Józef Poniatowski – Юзеф Понятовський (1763–1813), князь, польський політичний і військовий діяч, маршал Франції, національний герой Польщі; Kościuszko – Тадеуш Костюшко (1746–1817), національний герой Польщі і США; świadomie – свідомо; wystarczy – досить; wzbudzać – збуджувати; karate – карате; wymiar – вимір; smoking – смокінг; rolls-royce [czytaj: rolsrojs, rołzrojs] – ролс-ройс, англійський автомобіль класу люкс; cokół – цоколь; nie podejrzewać – не підозрювати.

posąg – статуя

powódź – повінь

zaspa – замет

wyścigowy samochód – гоночний автомобіль

wzór dla potomności – зразок для нащадків

niezwykli ludzie – незвичайні люди

Związki wyrazowe: osoby wymyślone – вигадані особи; zagadkowy uśmiech – загадкова посмішка; ryzykowne sytuacje – ризиковани ситуації; silny cios dłoni – сильний удар долоні; obierać kartofle – чистити картоплю; wyfraczony facet – тут у значенні: гарно одягнений чоловік; perfidny złoczyńca – підступний зловмисник; wieczorowa suknia – вечірня сукня; etola z norek – шаль або коротка пелерина з норки до вечірніх суконь; skrobać włoszczynę – скребти, чистити овочі; marszałkowska buлавa – булава маршала; gospodyn bloku – хазяйка будинку.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Co jest głównym tematem tekstu? Dlaczego wszyscy chcemy być podobni do bohaterów książek i filmów? Wymień bohaterów przywołanych przez autorkę opowiadania.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Opowiedz, jak autorka utworu postrzegała znanych bohaterów, kiedy była mała. Wyjaśnij zmianę, która zaszła w jej przekonaniach. Kto twoim zdaniem może być bohaterem?

Ułóż wypowiedź na temat: „**Kim jest twój ulubiony bohater?**” Wykorzystaj środki stylistyczne: epitety, porównania, przenośnie.

173. Dopisz po 2 wyrazy o podobnym znaczeniu (synonimy). Określ, jakie to są części mowy. Uporządkuj wyrazy alfabetycznie.

Bohater – [redacted], [redacted];

wyobrażać – [redacted], [redacted];

miły – [redacted], [redacted];

niezmiennie – [redacted], [redacted];

przyjaciółka – [redacted], [redacted];

rozmawiać – [redacted], [redacted].

174. Przepisz zdania, uzupełniając luki wyrazami w potrzebnej formie.

Nazwij, jakie to są części mowy.

Mógłbym mnożyć (co?) [redacted], ale wiadomo, o co chodzi. (Kto?) [redacted] ukochani bohaterowie nie (co zrobili?) [redacted] ze swoich cokołów. Oni nie mogli także zmienić (czego?) [redacted], w którym zastygli na wieczność. Istnieli tak, jak sobie (kogo?) [redacted] wyobrażałem. Niedawno (co zrobiłem?) [redacted] coś bardzo (jakiego?) [redacted]. (Kim?) [redacted] się nie jest, a się bywa. Wszyscy możemy stać się wzorem dla potomności, ty i ja, (jacy?) [redacted] rodzice, profesorka od biologii, kierowniczka (czego?) [redacted], moja mama, każdy bez wyjątku.

Wyrazy pomocnicze: odkryć, przykład, gest, mój, bohater, sam, istotny, oni, zejść, twój.

175. Powtarzamy wiadomości o przymiotniku.

Przymiotnik

- oznacza cechy przedmiotów, osób, zwierząt, roślin, uczuć, pojęć;
- odpowiada na pytania: *jaki? który? czyj?*

ODMIANA PRZYMIOOTNIKA

Przymiotnik odmienia się przez **przypadki**

np. lp

Mianownik: *miły*

Dopełniacz: *miłego*

Celownik: *miłemu*

Biernik: *miłego*

Narzędnik: *miłym*

Miejscownik: (o) *miłym*

Wołacz: *miły!*

Przymiotnik odmienia się przez **rodzaje**

w liczbie pojedynczej	w liczbie mnogiej
męski, np. <i>wysoki</i> ; żeński, np. <i>wysoka</i> ; nijaki, np. <i>wysokie</i>	męskoosobowy, np. <i>wysocy</i> ; niemęskoosobowy, np. <i>wysokie</i>

Przymiotnik podlega stopniowaniu

przy-miotniki	stopień równy	stopień wyższy	stopień najwyższy
regularne	<i>miły</i>	<i>milszy</i>	<i>najmilszy</i>
nieregularne	<i>zły</i>	<i>gorszy</i>	<i>najgorszy</i>
opisowe	<i>słodki</i>	<i>bardziej słodki</i>	<i>najbardziej słodki</i>

Podstawową funkcją składniową przymiotnika jest funkcja **przydawki** (Wczoraj mama kupiła *ładną* suknię.), określanie rzeczownika, z którym przymiotnik wchodzi w *związek zgody*. Formy przypadka, liczby i rodzaju przymiotnika zależą od przypadka, liczby i rodzaju rzeczownika. W zdaniu przymiotniki mogą pełnić także funkcję: **podmiotu** (Bogaty biednego nie zrozumie.), **orzecznika** (Michał jest *ni-ski*.), **dopełnienia** (Wiódł ślepy *kulawego*.).

176. Wypisz z tekstu pt. „Bohaterem się bywa” po jednym wyrażeniu rzeczownika wraz z określającym je przymiotnikiem, występującymi w podanych niżej formach. Na jakie pytania odpowiadają przymiotniki? Co nazywa przymiotnik?

Biernik lp, r.ż. ...

Dopełniacz lm, r.ż. ...

Mianownik lm, r.m. ...

Narzędnik lm, r.ż. ...

Biernik lm, r.m. ...

Dopełniacz lp, r.m. ...

177. Określ części mowy w zdaniach.

Kościuszko niezmiennie składał przysięgę na środku krakowskiego Rynku. Moi ukochani bohaterowie nie mogli zejść ze swoich cokołów. Niedawno odkryłem coś bardzo istotnego. Wszyscy możemy stać się wzorem dla potomności.

178. Jaką funkcję pełni przymiotnik w podanych zdaniach?

Żyje wśród nas wielu niezwykłych ludzi. Byłem wdzięczny swojej nauczycielce za naukę języka polskiego. Polska telewizja transmitowała mecz piłkarski o puchar Europy. Dziewczynka była posłuszna rodzicom. Masz dobre stopnie z matematyki.

179. Zapisz przymiotniki określające wskazane rzeczowniki.

Bohater , brat , ojciec , uczeń , sportowiec , siostra .

Wiem więcej

Bohater to wyraz wieloznaczny: „1) osoba, która odznaczyła się męstwem; 2) główna postać w utworze literackim, filmie, operze itp.; postać reprezentatywna dla danego utworu, okresu; 3) osoba chwilowo skupiająca na sobie uwagę otoczenia; 4) *mit. gr.* postać o nadludzkich cechach”. W języku polskim używa się z XVII w. Wyraz został zapożyczony z ukraińskiego *bogamup*, przejęte z tur. *ba-hadir* „dzielny, bohater”, perskie *bahādur* „siłacz” (W. Boryś, „*Słownik etymologiczny języka polskiego*”).

Zawisza Czarny z Garbowa (1370–1428), sławny polski rycerz, niepokonany w licznych turniejach, symbol cnót rycerskich

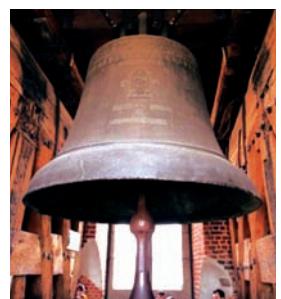

180. Przeczytaj wyraźnie bajkę.

Ignacy Krasicki

Mądry i głupi

Nie nowina, że głupi mądrygo przegadał;
Kontent więc, iż uczony nic nie odpowiadał,
Tym bardziej jeszcze krzyczeć przeraźliwie począł;
Na koniec, zmordowany, gdy sobie odpoczął,

Dzwon Zygmunt, katedra wawelska w Krakowie

Rzekł mądry, żeby nie był w odpowiedzi dłużny:
„Wiesz, dlaczego dzwon głośny? Bo wewnątrz jest próżny”.

Bank słówek do tekstu: kontent – задоволений; przegadać – переговорити; przeraźliwie – жахливо; zmordowany – вимотаний; dzwon – дзвін; głośny – гучний.

Związki wyrazowe:

nie być w odpowiedzi dłużnym – не лізти за словом
do kишені
wewnątrz próżny – порожній усередині

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Nazwij bohaterów bajki. Jacy oni byli?

Jaki morał wynika z bajki I. Krasickiego „Mądry i głupi”? Przed czym ostrzega utwór?

Pisanie z pamięci. Popatrz na związki wyrazowe w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy związki wyrazowe zostały napisane poprawnie.

1. Popatrz na ilustrację do tekstu, ułóż do niej dialog. 2. Wy tłumacz przy słowie „*Mowa jest srebrem, a milczenie złotem*”.

181. Zapisz w stopniu wyższym i najwyższym podane przyniomytki. Wyjaśnij ich pisownię.

Szybki, krótki, różny, biały, duży, lekki, silny.

182. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim.

Bajka to krótki utwór literacki, który zawiera morał. Może być rymowany o charakterze żartobliwym. Bohaterami bajek najczęściej są zwierzęta, które uosabiają cechy ludzkie. **Morał**, który kończy bajkę, jest dla czytelnika wskazówką właściwego postępowania.

Baśń to fantastyczna opowieść o nieprawdopodobnych postaciach i zdarzeniach, które rozgrywają się w nieokreślonym czasie i miejscu.

Legenda to opowieść o historycznych postaciach, zdarzeniach lub miejscach, w której przeplatają się elementy fantastyczne i realistyczne.

Fraszka to krótki rymowany utwór oparty na zabawnym pomyśle, zakończony sentencją lub zaskakującą puentą. Często ma żartobliwy charakter.

183. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojemu kolezce / swojej koleżance, jak dzielimy przymiotniki pod względem znaczeniowym.

Pod względem znaczeniowym przymiotniki dzielą się na: **jakościowe** – oznaczające właściwości lub jakości przedmiotów (np. *ciepły* dzień, *wesoły* mężczyzna) i **relacyjne** – wskazujące na jakąś właściwość określonego przedmiotu poprzez jego związek z innym przedmiotem (np. *nadmorska* miejscowości, *drewniany* dom). W lp rozróżniamy trzy rodzaje przymiotnika: **męski, żeński i nijaki** (np. *miły, miła, miłe*). Formy odmiany przymiotników **rodzaju męskiego** różnią się od form przymiotników rodzaju nijakiego w mianowniku, bierniku i wołaczu, w pozostałych przypadkach są jednakowe (np. *miłego chłopca, dziecka; miłemu chłopcu, dziecku*). W lm przymiotniki mają dwie formy rodzajowe: **męskoosobową i niemęskoosobową**. Te formy występują w mianowniku, bierniku i wołaczu (np. *dobrzy uczniowie, dobre uczennice, materiały, dzieci; dobrych uczniów, dobre uczennice, materiały, dzieci*).

184. Ustal, jakie przymiotniki należą do jakościowych, a jakie – do relacyjnych?

Czarny, stalowy, cierpliwy, inteligentny, nowoczesny, matczyny, aluminiowy, smutny, iglasty, zdenerwowany, cichy, ojcowski, szybki, modny, tchórzliwy.

185. Zastąp określenia rzeczownikowe równoznaczonymi określeniami wyrażonymi przymiotnikiem.

Niebo bez chmur – , dzień w maju – , dziewczyna o czarnych włosach – , teren przy granicy – , spojrzenie z wielu stron – , dzień, w którym przypada święto – , budynek z cegły – .

186. Odmień wyrażenie **ciekawa książka** przez przypadki i liczby.

187. Zapisz w nawiasach informację o formie gramatycznej (przypadku, liczbie i rodzaju) podkreślonej pary wyrazów: rzeczownika z przymiotnikiem.

Piękna wiosna przyszła do nas. Kolega pomoże mi przygotować się do jutrzejszej klasówki z języka polskiego. Mroźna zima zaskoczyła nas. Dziewczyna założyła piękną sukienkę z długimi rękawami.

188. Przeczytaj utwór z właściwą intonacją.

Ignacy Krasicki

Wilczki

Pstry jeden, czarny drugi, a bury najmniejszy,
Trzy wilczki wadziły się, który z nich piękniejszy.

Mówił pierwszy: „Ja rządki!”

Mówił drugi: „Ja gładki!”

Mówił trzeci: „Ja taki, jak i pani matka!”

Trwała zwadka.

Wtem wilczyca nadbiegła:

Gdy w niezgodzie postrzegła:

„Cóż to – rzecze – same w lesie

Wadzicie się!”

Więc one w powieść, jak się rzecz działa.

Gdy wysłuchała:

„Idzie tu wam o skórę – rzekła – miło dzieci,
Która zdobi, która szpeci.

Nasłuchałam się tego już to razy kilka,

Nie przystoi to na wilka

Wcale.

Ale

Jak będącie tak w kupie

Dysputować się, głupie,

Wiecie, kto nie zbłądzi?

Oto strzelec was pozwie, a kuśnierz osądzi”.

Bank słówek do tekstu: **pstry** – строкатий; **bury** – темно-сірий; **wilczyca** – вовчиха; **skóra** – шкіра; **wadzić się** – сперечатися; **zbłądzić** – помилитися.

Związki wyrazowe: **w kupie** – разом; **kuśnierz osądzi** – досл. кушнір оцінить.

zwadka – суперечка, сварка

jak się rzecz działa – як все відбувалося

szpecić – спотворювати

strzelec – мисливець

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

O co kłóciły się małe wilczki pozostawione w norze? Co mógł spowodować taki hałas?

Sformułuj moral, zawarty w bajce I. Krasickiego „Wilczki”.

Przeczytaj wyrazy i związek wyrazowy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

W zaznaczonych kursywą zdaniach bajki pt. „Wilczki” znajdź i wytłumacz pisownię znaków interpunkcyjnych.

Wybierz przysłowia zawierające pouczenie, zawarte w bajce „Wilczki”: *Nosił wilk razy kilka, ponieśli i wilka. Gdzie się dwóch bije, tam trzeci korzysta. Nie wywołyj wilka z lasu. Zgoda buduje, niezgoda rujuje. I wilk syty i owca cała. Dniem pochmurnym cieszy się wilk. Kto się nieustannie kłóci, ten sobie życie skróci. Skromność pochwała nie lubi.*

Popatrz na ilustrację do tekstu, ułóż dialog.

189. Przeczytaj bajkę dbając o poprawną wymowę.

Ignacy Krasicki

Dzieci i żaby

Koło jeziora
Z wieczora
Chłopcy wokoło biegały,
I na żaby czuwały:
Skoro która wypływała,
Kamieniem w łeb dostawała.
Jedna z nich, śmielszej natury,
Wystawiwszy łeb do góry,
Rzekła: „Chłopcy, przestańcie, bo się źle bawicie!
Dla was to jest igraszką, nam idzie o życie”.

Bank słówek do tekstu: **wokoło** – навколо; **czuwać** – наглядати; **prze-**
stać – припинити; **igraszka** – іграшка.

Związki wyrazowe: **dostawać w łeb** – одержувати в голову; **idzie o życie** –
йдеться про життя.

Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenie.

Wyjaśnij temat i ideę utworu.

Jak rozumiesz moral bajki: „**Dla was to jest igraszką, nam idzie o życie**”?

190. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Niektóre przymiotniki obok form mianownika lp rodzaju męskiego z końcówką **-y**, np. *gotowy, godny*, mają także formy pozowane końcówki, np. *gotów, godzien*. Tylko w takiej formie występują przymiotniki *rad* i *wart*. Takie formy przymiotników używane są w funkcji orzecznika, np. *Jestem rad, że cię widzę. Czy on jest wart mojej uwagi?* Inne formy wchodzą w skład wyrażeń przyimkowych o znaczeniu przysłówka, np. *od dawna, z wolna, bez mała, po polsku, po prostu, naprędce, wkrótce*.

191. Wstaw krótkie formy przymiotników i zapisz zdania do zeszytu: **zdrów, pełen, gotów, wart, wesół, pewien, winien, godzien, ciekaw.**

On nie jest grosza [redacted]. Czuję się [redacted]. Jesteś mi [redacted] pieniądze. [redacted] i szczęśliwy krakowiaczek ci ja, a mój konik siwy różno się uwija. Byłem [redacted], że to znajdę. [redacted] jesteś przyjąć chwałę. Jestem bardzo [redacted], jak wyglądała rozmowa twórców nowego serialu. Plecak [redacted] przygód. Jestem [redacted] znów stanąć na czele i poprowadzić walkę.

192. Przeczytaj wiersz. Przetłumacz go na język ukraiński.

Stanisław Jachowicz

Tadeuszek

Raz swawolny Tadeuszek
Nawsadzał w flaszkę muszek;
A nie chcąc ich morzyć głodem,
Ponarzucał chleba z miodem.
Widząc to ojciec przyniósł mu piernika
I nic nie mówiąc, drzwi na klucz zamka.
Zaczął się prosić, płakał Tadeuszek,
A ojciec na to: „Nie więź biednych muszek”.
Siedział dzień cały. To go nauczyło:
Nie czyn drugiemu, co tobie nie miło.

Bank słówek do tekstu: **muszki** – мушки; **flaszka** – пляшка; **swawolny** – свавільний; **czynić** – робити.

Związki wyrazowe: **morzyć głodem** – морити голодом; **nie więź** – не тримай в ув'язненні.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Praca w grupie.

A. Wyjaśnij temat i ideę wiersza. B. Jaka nauka z niego płynie? Jaką wspólną myśl wyrażają utwory „Dzieci i żaby” i „Tadeuszek”?

A. Wypisz z wiersza pt. „Tadeuszek” przysłowie. B. Użyj go jako nazwę rozprawki, ułóż wypowiedź z elementami rozmyślania w stylu artystycznym bądź publicystycznym.

Naucz się na pamięć jednego z podanych wyżej wierszy.

193. Posłuchaj wiersza.

Tadeusz Różewicz

List do ludożerców

Kochani ludożercy
nie patrzcie wilkiem
na człowieka
który pyta o wolne miejsce
w przedziale kolejowym
zrozumcie
inni ludzie też mają
dwie nogi i siedzenie
Kochani ludożercy
poczekajcie chwilę
nie depczcie słabszych
nie zgrzytajcie zębami

zrozumcie
ludzi jest dużo będzie jeszcze
więcej więc posuńcie się trochę
ustąpcie
Kochani ludożercy
nie wykupyujcie wszystkich
świec sznurowadeł i makaronu
Nie mówcie odwrócieli tyłem:
ja mnie mój moje
mój żołądek mój włos
mój odcisk moje spodnie
moja żona moje dzieci
moje zdanie
Kochani ludożercy
nie zjadajmy się Dobrze
bo nie zmartwychwstaniemy
Naprawdę

Bank słówek do tekstu: ludożercy – людожери; deptać – топтати; posunąć się – посунутися; ustąpić – уступити; sznurowadło – шнурок; odcisk – відбиток; zmartwychwstać – воскреснути.

Związkwy wyrazowe: przedział kolejowy – залізничне купе; zgrzytać zębami – скреготати зубами; odwrócić tyłem – повернуті спиною.

zjadac się – єсти один одного

patrzyć wilkiem – дивитися вовком

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jaki charakter ma wiersz T. Różewicza pt. „**List do ludożerców**”? Od kogo i dla kogo jest ten list-wiersz? Podkreśl zwrot, który powtarza się w wierszu kilkakrotnie. Co cię w nim zaskakuje?

Pisanie z pamięci. Popatrz na związki wyrazowe w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy związki wyrazowe zostały napisane poprawnie.

W wyjaśnij znaczenie zwrotów: *nie patrzcie wilkiem; nie depczcie słab-szych; nie zgrzytajcie zębami; posuńcie się trochę; nie mówcie odwróceni ty-łem: ja mnie mój moje.*

Zwróć uwagę na formy czasowników, na wyrazy napisane wielką literą. Jakie zachowania ludzi nadawca listu zaliczył do niepochlebnych? Czy treść wiersza mimo żartobliwego tonu należy traktować z powagą? Odpowiedź uzasadnij.

Autor wiersza nazwał ludzi *ludożercami*. Czy twoim zdaniem miał do tego prawo?

Wypisz z wiersza 5 czasowników, wskaż ich cechy gramatyczne: czas, osobę, liczbę, tryb.

194. Jakie czasowniki mają formę trzech czasów, a jakie – dwóch? Jakie formy rodzajowe czasownika występują w czasie przeszłym w I

, a jakie – w II

?

195. Przepisz zdania, zastąp czasowniki niedokonane czasownikami dokonanymi.

On pyta o wolne miejsce. Czekaj na mnie. Rozumie mnie. Kocha świat.

196. Określ liczbę, rodzaj i przypadek każdego rzeczownika w podanym zdaniu.

Kochani ludożercy, nie patrzcie wilkiem na człowieka, który pyta o wolne miejsce.

Wiem więcej

Tadeusz Różewicz (1921–2014) to polski poeta, dramatopisarz, scenarzysta filmowy, prozaik, satyryk, tłumacz poezji węgierskiej. Jeden z najwszechstronniejszych i najbardziej twórczych kontynuatorów literackiej awangardy w kraju i na świecie. Jego tomiki „Niepokój” (1947) i „Czerwona rękawiczka” (1948) uznano za rewolucyjne. Książki Tadeusza Różewicza, jednego z najczęściej tłumaczonych polskich autorów, przełożono na 49 języków. W 2000 r. otrzymał Nagrodę Literacką Nike za tom poetycki „Matka odchodzi”. Wielokrotnie wymieniany jako kandydat do Nagrody Nobla (wg Janusza R. Kowalczyka).

Tadeusz Różewicz,
fot. Benedykt Jerzy
Dorys, 1948 r.

197. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Stopniowanie przymiotników

Stopniowanie przymiotników służy do różnicowania natężenia cechy nazwanej przez przymiotnik. Podlegają mu przymiotniki, które oznaczają cechy zmienne, np. *zdolny, młody*.

Wyróżniamy trzy rodzaje stopniowania:

1) **proste** formy stopnia **wyższego** tworzymy, dodając do tematu przymiotnika w stopniu równym przyrostek **-szy** lub **-ejszy** (*szybszy*); formy stopnia **najwyższego** tworzymy, dodając do stopnia wyższego przymiotnika przedrostek **naj-** (*najszybszy*);

2) **opisowe** formy stopnia **wyższego** tworzymy, dodając do form stopnia równego przymiotników przysłówek bardziej (**bardziej znany**), a formy stopnia **najwyższego**, dodając przysłówek **najbardziej** (**najbardziej znany**);

3) **nieregularne** formy stopnia **wyższego** i **najwyższego** tworzymy za pomocą takich samych formantów jak w stopniowaniu regularnym, ale w przymiotnikach tych zmieniamy temat: **zły – gorszy, najgorszy**.

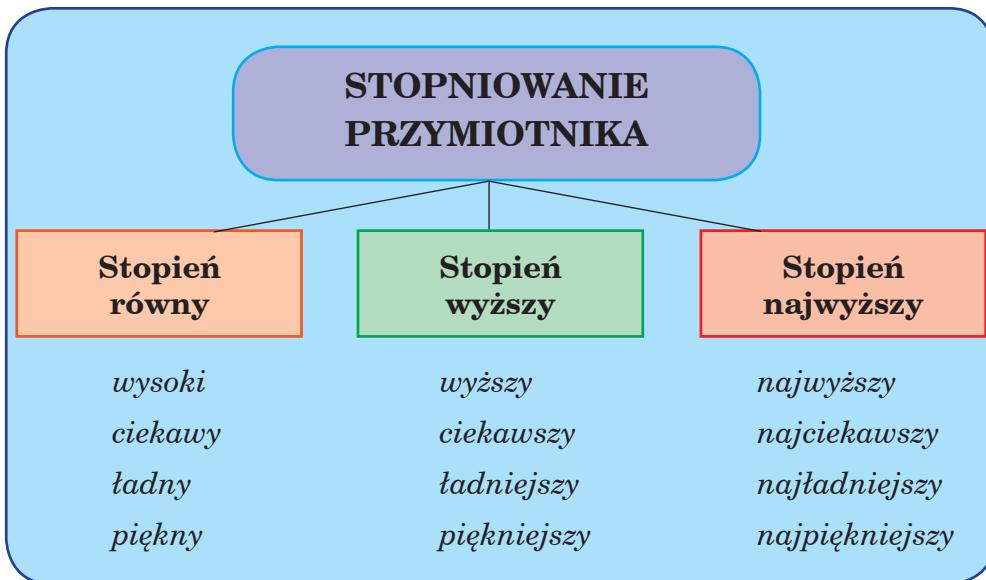
198. Dopusz do każdego przymiotnika proste i opisowe formy stopnia wyższego i najwyższego.

Piękny, brzydki, wąski, uprzejmy, krótki, jasny.

199. Obejrzyj tabelę, a następnie uzupełnij przymiotnikami w różnych stopniach.

Najbardziej płaski, dzielniejszy, niebieska, milszy, zaradny, świeższy, wysportowany, szybki, najgorszy, gorszy, zdrowy, twardszy, najdalszy, słodki, weselszy, długi, bardziej cichy, mądry.

200. Dobierz w pary przymiotniki z rzeczownikami.

Przymiotniki: wierna, nieśmiały, odpowiednie, prawdziwe, sprytne.

Rzeczowniki: dziewczyny, chłopiec, zaufanie, przyjaźń, zachowanie.

201. Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.

Stopniowanie nieregularne przymiotników

Przymiotnik	Stopień wyższy	Stopień najwyższy
dobry	lepszy	najlepszy
zły	gorszy	najgorszy
duży	większy	największy
mały	mniejszy	najmniejszy

202. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Wacław Buryła

gdyby tak

gdyby tak miłość
przekazać
jak pałeczkę sztafetową
posiąć na polach
betonowych miast
uwzględnić
w planach produkcji
napisać
na szkolnych tablicach
gdyby tak z człowieka zrobić człowieka
może byłaby szansa ziemię uczynić domem

Bank słówek do tekstu: uwzględnić – брати до уваги; przekazać – передати.

Związki wyrazowe: pałeczka sztafetowa – естафетна паличка; uczynić domem – зробити домом.

Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.

Co proponuje poeta, żeby uczynić ziemię domem?

Mów poprawnie. Przeczytaj wyrazy i związki wyrazowe z banku słówek.

Napisz zdania ze związkami wyrazowymi z banku słówek. Wypisz do zeszytu środki stylistyczne z wiersza W. Buryły pt. „**gdyby tak**”.

203. Ułóż zdania z rozsypanki wyrazowej, zmień odpowiednio formy wyrazów.

Trzeba, sztafetowy, jak, przekazać, miłość, pałeczka.

W, napisać, plany, na, tablica, produkcja, szkolny.

204. Powtórz znane ci wiadomości. Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim.

Porównaj terminy w języku

Przenośnia lub **metafora** oparta na skojarzeniu dwóch zjawisk i przeniesieniu nazwy jednego zjawiska na drugie, np. *stalowe nerwy*.

205. Posłuchaj wiersza.

Anna Kamieńska

Chwila pojednania

Weź w rękę siwy opłatek dnia
bo oto nadeszła chwila pojednania
Niech się pojedna
jabłko z nożem
drzewo z ogniem
dzień z nocą
śmiech z płaczem
nicość z ciałem
niech się pojedna
samotność z samotnością

Irena Weiss,
„Rozbawione dzieci”, 1925 r.

Bank słówek do tekstu: nicość – небуття; samotność – самотність.

Związki wyrazowe: opłatek dnia – облатка дня; chwila pojednania – хвилина поєднання.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jak rozumiesz przenośnię rozpoczynającą wiersz? Do jakich przeżyć odwołuje się poeta? Znajdź środki stylistyczne w wierszu.

Przeczytaj zdania, wyrażające idee wiersza.

Praca w grupie. 1. Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie obrazu I. Weiss „Rozbawione dzieci”. Porównaj jego treść z treścią wiersza. Podziel się spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy. 2. Na podstawie obrazu przygotuj niewielką wypowiedź pisemną, wykorzystując słownictwo z wiersza A. Kamieńskiej.

206. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Przymiotniki złożone z wyrazów nierównorzędnych piszemy **razem**, np. *jasnoróżowy, niebieskooki, prawdomówny*.

Oddziennie, stosując łącznik, piszemy przymiotniki:

- 1) złożone z dwóch członów równorzędnych znaczeniowo, w których łącznik można zastąpić spójnikiem **i**, np. *biało-czerwony, słownik polsko-ukraiński* (**Wyjątek:** *głuchoniemy*);

2) złożone z więcej niż dwu członów, które z wyjątkiem ostatniego, są odrzecznikowe a. odprzymiotnikowe i kończą się na **-o**, np. *północno-wschodnio-europejski*.

207. Podaj swoje przykłady przymiotników złożonych, ułóż z nimi zdania.

208. Przeczytaj, przetłumacz na język ukraiński.

Każdy łatwo widzi błędy przełożonych, ale nie widzi przymiotów; w sobie zaś nie widzi wad, tylko zalet (*Adam Mickiewicz*).

Wady i zalety – to często jedno i to samo. Tylko z różnych punktów widzenia (*Władysław Grzeszczyk*).

Z biegiem lat pozbywamy się wielu wad i... zalet (*Alfred Aleksander Konar*).

209. Ustal, jakie z podanych rzeczowników opisują zalety człowieka, a jakie – jego wady i uzupełnij tabelę. Ustnie utwórz od rzeczowników przymiotniki. Korzystaj w razie potrzeby ze słownika.

Zaleta	Wada
--------	------

Męstwo, grzeczność, pracowitość, pycha, zarozumiałość, lenistwo, upór, szczerość, tchórzostwo, skromność, oszczędność, takt, dobroć, życzliwość, lekkomyślność, skąpstwo, wytrwałość, ostrożność, odwaga, gadatliwość, rozrzutność.

210. Przeczytaj przysłowia, przetłumacz. Wyjaśnij, jakie zasady moralne kryją się w nich?

Nie szata zdobi człowieka.

Cierpliwością i pracą ludzie się bogacą.

Każdy szanuje człowieka, który czyni, co przyrzeka.

Gdy pośpieszysz, ludzi naśmieszysz, a sobie zaszkołdzisz.

211. Sprawdź swoją wiedzę.

A. Wyodrębnij z tekstu przymiotniki i zdecyduj, które z nich mocniej wyrażają ocenę.

- Spójrz, ojcze, jakie piękne kolczyki zrobili dla mnie.
- Przecież masz o wiele piękniejsze – zauważył ojciec.

B. Odpowiedz zdaniami na pytania.

Kto w klasie jest wysoki, kto wyższy, a kto najwyższy? Kto przyjechał z wakacji opalony, kto był bardziej opalony, a kto najbardziej?

TEMAT 10. FERIE ZIMOWE I ŚWIĘTA. CZASOWNIK. FORMY GRAMATYCZNE CZASOWNIKÓW. ASPEKT CZASOWNIKA. KONIUGACJA CZASOWNIKÓW. STRONA CZASOWNIKA. CZASOWNIKI PRZECHODNIE I NIEPRZECHODNIE. TRYBY CZASOWNIKA. NIEOSOBOWE FORMY CZASOWNIKA NA -NO, -TO

212. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.

Rafał Kosik

Ferie zimowe

Śnieg, z krótkimi przerwami, utrzymywał się aż do początku lutego i nic nie wskazywało na to, żeby miał zamiar się roztopić. Wzdłuż głównych ulic piętrzyły się białe pryzmy, a te boczne przypominały tor przeszkód dla samochodów terenowych. Zdarzało się nawet zobaczyć kogoś podążającego do biura na nartach biegowych. Gdyby taki stan potrwał dłużej, zapewne w hipermarketach zaczęto był sprzedawać skutery śnieżne.

Pierwszego dnia ferii był solidny mróz, więc śnieg przestał padać. Słońce świeciło jasno, wyostrzając kontury budynków i przedmiotów. Samochody wyglądały, jakby poruszały się w białych wąwozach. Wąska uliczka Serdeczna, przy której stał dom Felixa, od dwóch dni była nieprzejezdna dla większości samochodów. Oczywiście Land Rover taty Felixa radził sobie ze śniegiem, na co przedzierający się piechota przez zaspły ludzie patrzyli z zazdrością.

Pół godziny później Felix pożegnał się z tatą i wysiadł przed szkołą. Miał ze sobą duży plecak, mniejszy plecak zapakowany rzeczami na drogę i nowiutkie, wspaniałe narty. Przywitał się z panią Jolą i panem Czwartkiem, którzy mieli opiekować się klasą podczas całego wyjazdu, oraz z kolegami. Spojrzał na Neta i zmarszczył brwi. Net opierał się o snowboard, który był jadowicie pomarańczowy od spodu, biały z wierzchu, z czerwonymi wiązaniem. Felix stanął dwa metry dalej, ściskając swoje narty.

– Nie lubię cię – powiedział Net, przyglądając się sprzętowi przyjaciela. – Ani ja ciebie – odparł Felix. – Więc postanowileś jeździć na poręczach od schodów? – Lepiej na poręczach niż na parapecie. – Jak to się mogło stać, że jesteśmy w przeciwnych klubach? – Net rozłożył ramiona.

– Sam się dziwię – powiedział Felix – ale nie martw się. Klimat się ociepla. Za dwadzieścia lat, w grudniu będzie pora deszczowa, a w lipcu

pora sucha. Jak w tropikach. Lodowce się roztopią, Gdańsk będzie podwodnym miastem. Nasz problem zniknie, razem ze śniegiem.

– Narty nie są trendy... – oświadczył Net, po czym krzyknął: – Zobacz! Jest Nika.

Nika była ubrana w swoją nową kurtkę, ale przez to cała reszta wyglądała na jeszcze starszą, niż była w rzeczywistości.

– Co ona niesie? – zaniepokoił się Felix. – Snowboard to to nie jest – westchnął zawiedziony Net. – To chyba narty, ale...

Narty były sporo wyższe od swojej właścicielki. Spod odrapanej czerwonej farby wyłaniało się prawdziwe drewno. Wiązania, składające się ze sprężyn, blaszek i rzemyków, wyglądały jak wypożyczone z muzeum etnograficznego.

– Cześć – przywitała się Nika i rzuciła na śnieg połatany plecak, pamiętający chyba czasy drugiej wojny światowej.

– Czy to boazeria? – Net złośliwie się uśmiechnął, dotykając jej nart. – To są narty – wyjaśniła Nika, udając, że nie złapała dowcipu. – Należały do mojego dziadka.

– Ty się na tym zabijesz – pokręcił głową Net. – Zawsze się zastanawiam, jak można jeździć na dwóch deskach, ale nie przypuszczalem, że można jeździć na dwóch drewnianych deskach. Mam nadzieję, że dobrze znasz swój... sprzęt.

– Nigdy w życiu nie jeździłam – przyznała szczerze.

Rano słońce świeciło, jak poprzedniego dnia. Po spacerze w dół zapakowali się w dwa minibusy zamówione telefonicznie przez panią Jolę. Narty Niki, wstawione w kosz z tyłu samochodu, wystawały ponad dach.

– Ciekawe, jak wyglądają buty od tych nart? – zapytał Net. – Nie mam butów narciarskich. – Nika wzruszyła ramionami.

Wybrali dość łagodny stok na hali Klimkowej. Minibusy wysadziły ich na dużym parkingu przy dolnej stacji wyciągu.

– Bułka z masłem – powiedział Net, patrząc w górę – ale tobie będzie potrzebny dobry instruktor. – Wystarczy mi godzinka treningu – odparła Nika. – To przecież musi być proste.

Doszli do kas. Pani Jola kupiła dla każdego karnet na cztery jazdy.

– Dobierzcie się w pary – powiedziała. – Tak, żeby w każdej parze była przynajmniej jedna osoba dobrze jeżdżąca.

Wyciąg krzesielskowy wwiózł wszystkich na górę. Pani Jola poszła załatwić instruktorów dla tych, którzy nie umieli jeszcze jeździć, a pan Czwartek zjechał na sam dół sprawdzić trasę.

Nika miała spore trudności z ustaniem na nartach. Wywracała się przy najmniejszej zmianie położenia nóg. Właściciel szkółki narciarskiej spojrzał na jej narty, zrobił wielkie oczy i aż odetchnął mocno z wrażenia.

– Zaczekaj tutaj – powiedział. – Zaraz przyślę jakiegoś instruktora... Jakiegoś doświadczonego instruktora.

Felix dał jej swoje kijki, bo i tak używała ich wyłącznie przy kolejce do wyciągu. – To całkiem przyjemne, jak już opanujesz podstawy – wyjaśnił.

Kolejne osoby odjeżdżały w dół. Net zapiął buty w wiązaniach swojej deski. Felix, który nie przypiął jeszcze nart, pomógł Nika wstać. Nie na wiele się to zdało, bo od razu wywaliła się na drugą stronę.

– To nie jest wcale takie trudne – powiedziała przez zaciśnięte zęby. – Trzeba tylko się przełamać.

Przełożyła narty, kierując je w dół stoku i odepuchnęła się kijkami. – Zaczekaj na instruktora – krzyknął jeszcze Felix, ale Nika wolno zsunięła się z płaskiego fragmentu stoku, przejechała przez przejście w siatce oddzielającą ośla łączkę od prawdziwej trasy i zaczęła przyspieszać.

– Myślałem, że ona nie umie jeździć – powiedział instruktor, zatrzymując się obok Felixa.

– Bo nie umie – odparł Felix, szybko wpinając buty w wiązania i odpychając się w dół. – Do tego nie umie ani hamować, ani skręcać.

Nika zjeżdżała na krechę, jakimś cudem łapiąc równowagę. Wyprzedzała wszystkich i Felix stwierdził, że nie jest w stanie jej dogonić. Umiał dosyć dobrze jeździć na nartach, ale nie mógł się przełamać, by się tak rozpedzić – doskonałe wiedział, czym to grozi. Nika jechała idealnie prosto, ale nawet gdyby miała krótsze narty, to i tak nie wiedziałaby, jak się skręca.

Zbliżali się szybko do zakrętu nartostrady. Dalej był las. Ktoś, komu Nika przejechała po nartach, krzyczał coś za nią, wygrażając kijkiem. Felix ominął go i z przerąbeniem ujrzał, jak Nika z dużą prędkością wjeżdża w las. Zamknął oczy i zacisnął zęby w oczekiwaniu na odgłos zderzenia z drzewem, ale nic takiego nie nastąpiło. Dojechał do zakrętu i zatrzymał się. Dziewczyna trafiła akurat w odstęp między dwoma odcinkami siatki ochronnej. Ślady nart szły idealnie prosto w las i znikały za załamaniem wzgórza (wg „*Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*”).

Bank słówek do tekstu: lodowiec – льодовик; boazeria – декоративні дерев'яні панелі; zabić się – вбитися; kijki – палиці (лижні); hamować – гальмувати; równowaga – рівновага; odstęp – проміжок.

Związki wyrazowe: tor przeskódy – шлях з перешkodami; narty biegowe – бігові лижі; skutery śnieżne – снігові скутери; snowboard – сноуборд; łagodny stok – розлогий схил; wyciąg krzeselkowy – підйомник; trzeba się przełamać – треба себе пересилити; z przerąbeniem – з жахом.

karnet – абонемент

skręcać – звертати

rozpedzić się – розігнатися

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Kim są główni bohaterowie utworu? Kiedy odbywa się akcja utworu? Dódkąd zebrali się Felix, Net i Nika? Jaki sprzęt przyniosła Nika? Dlaczego on był dziwny dla wszystkich? Czy dziewczyna umiała jeździć na nartach?

Przeczytaj podany tekst, podziel go na akapity, wskaż wyrazy kluczowe. Zapisz do zeszytu plan wydarzeń. Krótko opowiedz treść zgodnie z planem, wykorzystując wyrazy kluczowe i bank słówek do tekstu.

Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

213. Powtórzenie wiadomości o czasowniku. Przeczytaj tekst. Ułóż ustnie pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.

Czasownik

- oznacza czynność lub stan;
- odpowiada na pytania: *Co robi? Co się z nim dzieje? W jakim się znajduje stanie?*

PODZIAŁ CZASOWNIKÓW

W formie **osobowej** czasownik wskazuje na osobę wykonującą czynność, np. *piszę (ja), idziecie (wy)*

W formie **nieosobowej** czasownik nie wskazuje na osobę wykonującą czynność, np. *pisać (bezokolicznik), pisano*

Czasowniki dokonane – oznaczają czynność już zakończoną, np. *napisać*

Czasowniki niedokonane – oznaczają czynność, która jeszcze trwa, np. *pisać*

Czasowniki

odmieniają się przez:

- ▶ **osoby**
w liczbie pojedynczej – *ja, ty, on (ona, ono);*
w liczbie mnogiej – *my, wy, oni (one)*
- ▶ **liczby**
pojedyncza i mnoga
- ▶ **czasy**
przeszły, teraźniejszy i przyszły
- ▶ **tryby**
orzekający, rozkazujący, przypuszczający
- ▶ **strony**
czynna, bierna i zwrotna

214. Do podanych czasowników dopisz bezokoliczniki.

Wciągam, mogłaś, gryzę, przysłali, jedliście, niosłem, szliśmy, powiem.

215. Znajdź w tekście czasowniki, określ ich formy gramatyczne (osobę, liczbę, czas, stronę, tryb).

Zbliżaj się się szybko do zakrętu! Dalej był las. Ktoś, komu Nika przejechała po nartach, krzyczał coś za nią, wygrażając kijkiem. Felix ominął go i z przeróżaniem ujrzał, jak Nika z dużą prędkością wjeżdża w las. Zamknął oczy i zacisnął zęby w oczekiwaniu na odgłos zderzenia z drzewem, ale nic takiego nie nastąpiło. Dojechałbym do zakrętu, ale zatrzymał się.

Wiem więcej

Rafał Kosik (ur. 1971 r.) to polski pisarz, autor literatury fantastycznonaukowej. Napisał m.in. powieści „Vertical” (2006), „Kameleon” (2008) oraz cykl dla młodzieży „Felix, Net i Nika” (2004–2015). Opowiada o przygodach trójki tytułowych młodych przyjaciół – Felixa Polona, Neta Bieleckiego oraz Niki Mickiewicz – uczęszczających do warszawskiego gimnazjum im. profesora Stefana Kuszmierskiego.

„Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi” – przeznaczona dla młodzieży powieść z gatunku fantastycznonaukowej (science fiction). W Warszawie grasuje Gang Niewidzialnych Ludzi, a przyjaciele niechcący odkrywają tajemnicę ich znakowania. To książka pełna humoru, zagadek, ale i przyjaźni. Ona jest dedykowana Jasiowi, prawdopodobnie synowi autora. Polska Sekcja IBBY (Stowarzyszenia Przyjaciół Książki dla Młodych) przyznała powieści tytuł „Książki Roku 2005”.

216. Powtörzenie wiadomości o czasowniku. Uważnie przeczytaj. Ułóż pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.

Aspekt czasownika

Czasowniki dokonane oznaczają takie czynności lub stany, które trwały, trwają lub będą trwały oraz takie, które już się zakończyły lub się zakończą, np. *przeczytałem książkę*.

Czasowniki niedokonane oznaczają trwanie jakiegoś procesu, nie mówią o jego zakończeniu, np. *czytałem książkę*.

Zapamiętaj, że czasowniki dokonane mają tylko formy **czasu przeszłego** (*powiedziałem*), **przyszłego prostego** (*powiem*), nie tworzą form czasu teraźniejszego. Od czasowników **niedokonanych** możemy utworzyć formy wszystkich trzech czasów.

217. Utwórz pary aspektowe, dopisując do podanych czasowników ich dokonane bądź niedokonane odpowiedniki.

Pić, jeździć, czynić, chwycić, przysłać, porzucić, zakończyć, łączyć, biec, zjeść.

218. Dokończ zdania, wstawiając czasowniki w potrzebnej formie.

Jechałem do domu od kilku dni, aż wreszcie w sobotę

Piszę opowiadania w ciągu roku, ale nareszcie je

Książka była bardzo interesująca, czytałam ją cały dzień, następnego dnia ją

219. Przeczytaj i przetłumacz.

Dźwiękonaśladownictwo lub **onomatopeja** to wyraz lub ciąg wyrazów naśladowujących swym brzmieniem dźwięki naturalne.

220. Posłuchaj wiersza.

Julian Tuwim

Mróz

Alfred Wierusz-Kowalski, „Kulig”

W ostry mróz chłopek wiózł
Z lasu chrust na woziu.
Skrzypią coś, oś nie oś,
Trzaska chrust na mrozie.

Tęzał mróz, wicher rósł,
Pędząc jak w sto koni,
Trzeszczy wóz, trzeszczy mróz,
Chłop zębami dzwoni.

Szkapa: brr! Chłop jej: prr! –
A podwozie zgrzyta,
Gwiźdże wiatr, śwista bat,
Stukają kopyta.

Chrzęst i brzęk, zgrzyt i stęk,
Hałas jak w fabryce!
Mniejszy mróz, lżejszy wóz
Przy takiej muzyce.

Bank słówek do tekstu: **chrust** – хворост; **trzaskać** – хлопати; **trzeszczeć** – тріщати.

Związkwy wyrazowe: dzwonić zębami – букв. дзвонити зубами, тобто цокотіти зубами від холоду.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Co wiózł chłop w ostry mróz? Jak autor przekazuje odgłosy przyrody? Czy można w wierszu „usłyszeć zimę”?

Jakie głoski przeważają w wersach i sprawiają wrażenie słuchowe? Wyiszukaj wyrazy nazywające odgłosy. Znajdź w wierszu środki stylistyczne.

Wyjaśnij pisownię podanych słów:

- a) mróz, wiózły, rósł, wóz;
- b) skrzypió, trzaska, chrzest, brzęk, zgrzyt, gwiazdże.

Naucz się wzorowej recytacji wiersza.

Ułóż opis zimy, wykorzystaj wiersze poetów. Użyj wyrazów z tekstu albo wykorzystaj własne warianty porównania, metafor.

Zapisz pod dyktando wiersz pt. „Mróz”. Objaśnij sztyk wyrazów w zdaniach, przypomnij sobie wiadomości z zakresu budowy zdań. Uzasadnij ustnie użycie znaków przestankowych.

221. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane informacje.

Konjugacja czasowników

Odmianę czasownika przez osoby, czasy, tryby, zespół form fleksyjnych czasownika nazywamy **konjugacją**. Czynność, która nazywa czasownik, może być wykonana równorzędu z czynnością mówienia o niej (**czas teraźniejszy**), wcześniej od czynności mówienia o niej (**czas przeszły**), później od czynności mówienia o niej (**czas przyszły**).

W odmianie czasownika w czasie teraźniejszym możemy wyróżnić trzy grupy, jeśli weźmiemy pod uwagę końcówki osobowe w lp i lm.

222. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.

I grupa: **-ę, -esz, -e; -emy, -ecie, -ą**

lp

lm

1. pisz- ę	pisz- emy
2. pisz- esz	pisz- ecie
3. pisz- e	pisz- ą

II grupa: -e, -isz (-ysz), -i (-y); -imy (-ymy), -icie (-ycie), -ą

łp	lm
1. robi-e, słysz-e	rob-imy, słysz-ymy
2. rob-isz, słysz-ysz	rob-icie, słysz-ycie
3. rob-i, słysz-y	robi-a, słysz-a

III grupa: -m, -sz, -ø; -my, -cie, -ą

łp	lm
1. czyta-m, umie-m	czyta-my, umie-my
2. czyta-sz, umie-sz	czyta-cie, umie-cie
3. czyta-ø, umie-ø	czytaj-a, umiej-a

223. Zastosuj czasowniki podane w nawiasach w odpowiednich formach czasu przeszłego.

Brat (wziąć) udział w zawodach. Panie (mówić) o wydarzeniach w mieście. Z kina (wracać) całe towarzystwo. Kowalska (pożyczczyć) mi książkę. Marcin (usiąść) za kierownicą. Jutro przyjaciele (wybrać się) na przechadzkę. Dzieci (podziwiać) obrazy Jana Matejki w Muzeum Narodowym.

224. Użyj czasowników podanych w nawiasach w 1. osobie lm czasu teraźniejszego.

(Umieć) pracować. (Lubić) mroźną zimę. (Pojechać) na wycieczkę do Gdańska. (Zapominać) oddać książki do biblioteki. (Oglądać) jeszcze raz ten film.

225. Przeczytaj tekst.

Władysław Stanisław Reymont

Chłopi (fragment)

Nadchodziła zima...

– jeszcze się barowała z jesienią i porykujący tłukła po sinych dalach jako ten zwierz srogi i głodny, że nie wiada było, kiej przeprze a skoczy i luttymi kłami weźre się we świat...

– jeszcze czasami prośły śnieg nikły, płowy – jesienny śnieg...

– jeszcze przychodziły dnie osłupiałe, chorością sine, ckne, stękliwe, oropiałe i zgoła lamentem przejęte, a lodowym światłem mżące...

– dnie trupie, że ptactwo z krzykiem uciekało do borów, trwoźniej belkotały wody i toczyły się leniwo, jakby strachem stęzałe, ziemia dy-

gotała, a wszelaki stwór podnosił czujące, lękliwe oczy na północ – w niezgłębioną topiącą chmur...

– jeszcze noce były jesienne; oślepłe, głuche, zamętne, a pełne strzępów mgieł i brzasków gwiazd pomarłych – rozgniłe noce dygotliwego milczenia przenikniętego zduszonym krzykiem trwogi; pełne wzrychów bolesnych, szamotań, nagłych cichości, wycie psów, targań marznących drzewin, żałosnych głosów ptactwa szukającego schronisk, strasznych wołań pustek i rozstajów zgubionych w ciemnicy, łopotów jakichś lotów, cieniów zaczajonych pod ścianami zdrętwiających chat, pełzających hukań, zjaw przerażających, nawoływań nierozeznanych, mlaskań okropnych, przeszywających jęków...

– jeszcze czasami, o zachodzie, z posepnych pól ołowianego nieba wyłupywało się czerwone, ogromne słońce i spadało ciężko, niby kadź roztopionego żelaza, z której buchały krwawe wrzątki i biły dymy smoliste, czarne, popregnane gorejącymi żagwiami, że świat cały stawał w lunach i w pożarze.

I długo, długo w noc dogasały i stygły na niebie krwawe zarzewia, aż ludzie mówili: – Zima rośnie i na złych wichrach przyjedzie.

I rosła zima, rosła co dzień, co godzina, co to oczymgnienie. Aż przyszła.

Bank słówek do tekstu: barować się – mirytać się silami; **kiej** – tut u znacenni: koli; **luty** – tut u znacenni: suworij; **ckne** – mdłące, nudotne; **kadź** – kivš; **żagiew** – факел; **zarzewie** – вугілля, жар; **nikły** – слабкий, невеликий; **płowy** – жовтуватий; **osłupiąły** – оставпілий; **szamotanina** – борсанина.

Związkwy wyrazowe: stzępy mgieł – клуби туманів; **ziemia dygotała** – земля тримтіла; **zduszony krzyk trwogi** – здавлений крик тривоги; **zdrętwiałe chaty** – занімілі хати.

proszył śnieg – порошив сніг

bełkotały wody – белькотили води

strachem stęzałe – сповиті страхом

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Jakie odczucia wywołuje w tobie opis nadchodzącej zimy? Określ środki stylistyczne, które stosuje autor przy opisie śniegu, dnia, nocy, zachodu? Co mówili ludzie o zimie?

Zapisz wyrazy i związki wyrazowe z banku słówek do tekstu do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.

Podziel tekst na części. Znajdź w utworze słowa kluczowe. Ułóż pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.

Zapisz plan i odpowiedzi na pytania planu, wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe z banku słówek.

226. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Uważnie przeczytaj wiadomości. Ułóż pytania i spróbuj opowiedzieć tekst.

Strona czasownika.

Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie

Strona czasownika to kategoria gramatyczna, informująca o tym, czy podmiot oznacza wykonawcę czynności (strona *czynna*), odbiorcę skutków tej czynności (strona *bierna*) czy też wykonawcę i odbiorcę jednocześnie (strona *zwrotna*).

Czasowniki mające obie strony, czynną i bierną, są **czasownikami przechodnimi**, np. *kochać – być kochanym*. Czasowniki nie mające strony biernej są **nieprzechodnie**, np. *leżeć, spać*.

Strona czasownika

- **Strona czynna** – ktoś coś robi:
pierze, tańczy, je.
- **Strona bierna** – uleganie
czyjejś czynności:
jest czesany, został oszukany.
- **Strona zwrotna** – wykonywanie
czynności na sobie:
czesze się, pomylił się.

STRONA

czynna
myje

bierna
jest myty

zwrotna
myje się

227. Przekształć zdania z czasownikami w stronie czynnej w zdania z czasownikami w stronie biernej.

Błyskawica przeciągnęła niebo. Ogrodnik umie leczyć kwiaty. Dziewczynka nosi czerwoną czapkę. Późnym popołudniem babcia grabiła kolorowe liście na trawniku.

228. Przekształć zdania z czasownikami w stronie biernej w zdania z czasownikami w stronie czynnej.

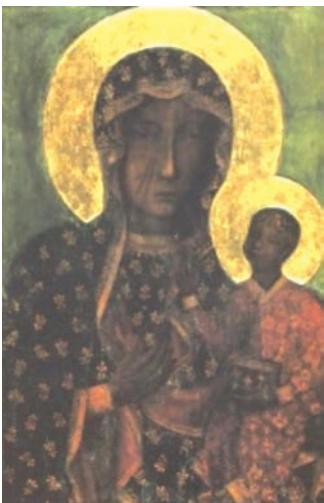
Latem grzyby są chętnie zbierane przez grzybiarzy. Pieniądze były używane przez Fenicjan. Piękny bukiet był układany przez nauczycielkę. Wandale zostali zatrzymani przez policjantów.

229. Posłuchaj wiersza.

Franciszek Karpiński

Pieśń o Narodzeniu Pańskim

Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej,
sanktuarium na Jasnej Górze

Bóg się rodzi, moc truchleje. –
Pan niebiosów obnażony;
Ogień krzepnie, blask ciemnieje,
Ma granice nieskończony;

Wzgardzony, okryty chwałą,
śmiertelny, Król nad wiekami;
A Słowo Ciałem się stało
I mieszkało między nami.
Cóż masz, niebo, nad ziemiany?
Bóg porzucił szczęście twoje,
Wszedł między lud ukochany,
Dzieląc z nim trudy i znoje;
Niemało cierpiał, niemało
żeśmy byli winni sami,
A Słowo Ciałem się stało,
I mieszkało między nami (...).
Podnieś rękę, Boże Dziecię,
Błogosław krainę miłą,
W dobrych radach,
w dobrym bycie,
Wspieraj Jej siłę Swą siłą,
Dom nasz i majętność całą,
I Twoje wioski z miastami!
A Słowo Ciałem się stało
I mieszkało między nami.

Bank słówek do tekstu: wzgardzony – jakim pogorduвали; wspierać – підтримувати; majątność – майно.

Związki wyrazowe: moc truchleje – сила зменшується; okryty chwałą – покритий славою.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Kim jest podmiot liryczny? Co jest przedmiotem wypowiedzi? Jak podmiot liryczny przedstawia postać Jezusa w pierwszej zwrotce kolędy? O co zwraca się do nowo narodzonego Syna Bożego? Jaka jest myśl przewodnia tego utworu?

Ustal w wierszu antytezy (zestawienie dwóch elementów znaczeniowo przeciwnych w jedną całość treściową) i oksymorony (wyrażenia złożone z dwóch przeciwnych znaczeniowo składników).

Jaką rolę w tekście kolędy odgrywają wykrzyknienia i pytania retoryczne?

Znajdź w wierszu pt. „**Pieśń o Narodzeniu Pańskim**” formy osobowe czasowników. Jakie części mowy w utworze służą do łączenia wyrazów w zdaniu? Wskaż w ostatnim zdaniu wyrazy, w których ilość liter i glosek jest jednakowa.

Wiem więcej

Franciszek Karpiński (1741–1825) to jeden z najwybitniejszych poetów oświecenia, pamiętnikarz, dramatopisarz, tłumacz, publicysta, moralista, twórca i główny przedstawiciel nurtu sentymentalnego w liryce polskiej. „Pieśń o Narodzeniu Pańskim” Karpińskiego to utwór znany dziś jako popularna kolęda. Pochodzi ona ze zbioru wydanego w 1792 r. pod tytułem „Pieśni nabożne”.

Franciszek Karpiński,
litografia
J. Zachariasza
Freya według
rysunku
H. Hirszela, 1850 r.

230. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Uważnie przeczytaj. Ułóż pytania i spróbuj opowiedzieć tekst.

Tryby czasownika

Tryb czasownika to kategoria gramatyczna oznaczająca, czy mówiący uważa tę treść za rzeczywistą (tryb *orzekający*, czyli *oznajmujący*), za możliwą lub nierzeczywistą (tryb *warunkowy*, czyli *przypuszczający*), czy za wymaganą (tryb *rozkazujący*).

Tryb oznajmujący zawiera wiadomość o wykonaniu jakiejś czynności, np. *polewasz, myję, jem*.

Jeśli przypuszczamy, że moglibyśmy coś zrobić, ale jeszcze tego nie robimy – używamy trybu **przypuszczającego**, np. *umyłbym, kupiłaby, zjedlibyście*.

Tryb rozkazujący umożliwia wyrażenie czynności nakazania przez mówiącego, np. *pisz!, zjedz!* Jest to czynność nierzeczywista, nakazana przez mówiącego.

231. Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.

Formy koniugacyjne czasownika *myśleć*

TRYB OZNAJMUJĄCY				
	lp		lm	
	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj męsko-osobowy	Rodzaj niemęsko-osobowy
Czas teraźniejszy	myśl-e		myśli-my	
	myśli-sz		myśli-cie	
	myśli		myśl-a	
Czas przeszły	myślał-em	myślał-am	myśleliś-my	myślałyś-my
	myślał-es	myślał-as	myśleliś-cie	myślałyś-cie
	myślał	myślał-a Rodzaj nijaki myślał-o	myśleł-i	myślał-y
Czas przyszły złożony I i II formy	będę myślał (myśleć)	będę myślał-a (myśleć)	będziemy myśleł-i (myśleć)	będziemy myślał-y (myśleć)
	będziesz myślał (myśleć)	będziesz myślał-a (myśleć)	będziecie myśleł-i (myśleć)	będziecie myślał-y (myśleć)
	będzie myślał (myśleć)	będzie myślał-a (myśleć) Rodzaj nijaki będzie myślał-o (myśleć)	będą myśleł-i (myśleć)	będą myślał-y (myśleć)

TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY			
lp		lm	
Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
myślał-by	myślał-abym	myśleli-byśmy	myślały-byśmy
myślał-byś	myślał-abys	myśleli-byście	myślały-byście
myślał-by	myślał-aby Rodzaj nijaki myślał-oby	myśleli-by	myślały-by

TRYB ROZKAZUJĄCY	
lp	lm
ty myśl! on, ona, ono niech myśl-i!	my myśl-my! wy myśl-cie! oni, one niech myśl-a!

232. Wybierz ze zdań czasowniki w trybie rozkazującym i wyjaśnij po-trzebę ich użycia.

Puść mnie! Wróć! Zapomnij o tym. Zastosuj swoje umiejętności. Zrozum mnie wreszcie! Niech państwo siadają. Napisz do mnie, jak przyjedziesz.

233. Utwórz tryb przypuszczający od czasowników: *latać, mieć, chcieć, czuć się, prosić, opowiadać*.

Wiem więcej

Boże Narodzenie jest w Polsce obok Wielkanocy jednym z najważniejszych świąt. Uroczystości świąteczne rozpoczynają się 24 grudnia (Wigilia Bożego Narodzenia). Zwyczaje bożonarodzeniowe mają swoją symbolikę. Dwanaście dań przygotowywanych na stół wigilijny oznacza dwunastu uczniów Jezusa. Siano pod obrus kojarzy się z siankiem ze stajenki, w której urodził się Chrystus. Natomiast dodatkowy talerz stawiany na wigilijnym stole symbolizuje gotowość niesienia pomocy osobom biednym i samotnym (wg M. Chmiel, W. Herman, Z. Pomirskiej, P. Doroszewskiego).

234. Przeczytaj tekst.

Dorota Terakowska

Piąty talerz

Mój niespodziewany wigilijny test na człowieczeństwo zdałam najwyższej na tróję. To niestety prawda, że największe kłopoty sprawiają własne dzieci i to one najszybciej obnażają naszą niedoskonałość.

Co roku, w Boże Narodzenie, gdy córki nakrywały stół, przypominałam ze szlachetnym patosem: – Pamiętajcie o tradycyjnym pustym talerzu dla niespodziewanego gościa! Zawsze może zjawić się ktoś samotny i nieszczęśliwy, a Boże Narodzenie to święta miłości bliźniego!

– Aha – mówiły ze zrozumieniem i stawały pięć nakryć: dla mamy, taty, dla siebie i tego kogoś.

Powiedzmy sobie szczerze, że piąty talerz zawsze był pusty. Ot, ładny symbol.

Tamtego roku, 1986, zanosiło się, że będzie tak samo, bo jakżeby inaczej? Kto obcy ośmieniłby się zapukać do czichs drzwi w wigilijny wieczór, zastrzeżony dla rodzinnej intymności? Owszem, raz wpadła sąsiadka z pytaniem, czy nie dałabyem jej trzech kawałków ryby, bo tak przyczyniła się do swojego karpia, że nie ma sumienia go zabić („Przypływa na mój głos i wyciąga pyszczek, żeby go głaskać” – mówiła wzruszona, więc szybko dałam jej trzy porcje, bowiem opowieści o życiu duchowym karpia źle działają na moje własne życie duchowe). Kaśka już nakryła stół, mąż precyzyjnie doprawił kapustę, uszka kończyły się gotować, ale gdzieś znikła Małgorzata. Miała tylko wyskoczyć z psem, tymczasem pies leżał pod stołem, a Małgorzaty nie było. Uszka akurat doszły, gdy ktoś zapukał do drzwi.

– W takim momencie?! – wkurzył się mąż. – Niech to szlag! – powiedział z uczuciem. – Niech! – przytaknęła Kaśka i otworzyła drzwi. W progu stała szeroko roześmiana Małgorzata i... obca, spłoszona staruszka. – Kto to? – spytały panicznym szeptem mąż i starsza córka. – Właśnie, kto? – powtórzyły, ale Małgorzata już wpychała nieznajomą do mieszkania, rozbierając ją z grubej chusty, starego palta i dwóch swetrów. – Jeszcze buty, bo nabłocę – powiedziała staruszka, wyciągając nogę w wielkim filcaku. – Chwileczkę! – zawałała. – Małgorzato, kim jest ta pani? – Pani jest do piątego talerza! – odparła z entuzjazmem Małgorzata. – Do piątego talerza? – powtórzył z blykiem zrozumienia mąż. – Ale piąty talerz zawsze jest pusty! – zawałała przytomnie starsza córka. – Bo czeka – wraciła szybko Małgorzata.

Poczułam, że w środku gotuję się równie energicznie jak uszka, i gdy zdezorientowany mąż i równie oszołomiona Kaśka wprowadzali staruszkę do pokoju, ja pociągnęłam Małgorzatę do kuchni. – Co jest, do licha?! Przyprowadzasz do domu obcą osobę, która może nawet być złodziejką? I to kiedy? W wieczór wigilijny?! Czyś ty zwariowała?! – Ale piąty talerz... – szepnęła bezradnie Małgorzata. – Zawsze mówiłaś, że on czeka na kogoś nieszczęśliwego i samotnego, a ta staruszka naprawdę jest samotna i nieszczęśliwa! Wypożyczyłam ją specjalnie dla nas z domu starców!

– Wypożyczyłaś?! Jezusie, Maryjo... – zaczęłam gniewnie i... zamilkłam. Nagle uświadomiłam sobie, że za kilka godzin, o północy, mój pies i dwa koty zaczynają rozmawiać ludzkimi głosami, a ja warczę! Warczę o piąty talerz, o którym tyle rozprawiam, gdy rozpoczyna się ceremonia nakrywania wigilijnego stołu! Wzięłam głęboki oddech i dokonczyłam: – Jezusie, Maryjo... no i dobrze zrobiłaś!

Przy opłatkach staruszka opowiedziała o dwóch córkach i synu, którzy gdzieś dzielą się opłatkami, ale przy stole nie lubią mieć żadnych staruszek ani swoich, ani obcych, bo starość psuje im dobry humor. Przy barszczu z uszkami dowiedzieliśmy się, jak kiedyś obchodzono wigilię,

gdy do stołu zasiadało szesnaście osób z czterech pokoleń. Przy rybie okazało się, że staruszka była nauczycielką, ale „zawsze przychodzi taki dzień, gdy nie potrzebują cię ani własne, ani cudze dzieci”.

– Jak to, a my? – zawała Małgosia i w dziwny sposób poczułam się pewniej. Przy kapuście z grzybami staruszka opowiedziała o zmarłym mężu, a przy serniku poprosiła o cztery dodatkowe kawałki dla współkatorek, których nikt nie wypożyczył.

Potem, gdy córki odprowadziły staruszkę, mąż pozmywał naczynia, a pies i dwa koty toczyły dyskretną rozmowę ludzkimi głosami, zamysliłam się nad niespodziewanym testem na człowieczeństwo, który zdałam najwyżej na tróję, i nad tą dziwną granicą pomiędzy teoretyczną a faktyczną miłością bliźniego. Bo najłatwiej postawić piąty talerz i liczyć na to, że pozostanie wygodnym, ale pustym symbolem. No to życzę wam niespodziewanego gościa na Wigilię i biedźcie się ze sobą, jak niegdyś ja. Bylebyście w końcu przemówiły ludzkim głosem.

Bank słówek do tekstu: niedoskonałość – недосконалість; precyzyjnie – точно; wkurzyć się – разозлиться; wtrącić się – втрутитися; oszołomiona – ошелешена; współkatorka – співмешканка; wypożyczyć – позичити; człowieczeństwo – людяність.

Związki wyrazowe: szlachetny patos – шляхетний пафос; niech to szlag (trafi) – тут у значенні: от невдача!; spłoszona staruszka – перелякана старенька.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Określ, kto jest narratorem w tekście. Dlaczego utwór ma taki tytuł?
Z jakimi uczuciami łączą się święta?

Na podstawie tekstu wyjaśnij, na czym polega różnica pomiędzy teoretyczną a faktyczną miłością bliźniego. Jak odnosisz się do ludzi potrzebujących pomocy? Co można zrobić, żeby wesprzeć takie osoby?

Wiem więcej

Dorota Terakowska (1938–2004) to pisarka i dziennikarka. Pisała utwory, przeznaczone zarówno dla młodzieży, jak i dorosłych. Otrzymała wiele nagród i wyróżnień, m.in. trzy nagrody polskiej sekcji IBBY (Światowej Rady Książek dla Młodzieży) za powieści: „Córka czarownic” (1991), „Samotność bogów” (1998), „Tam, gdzie spadają Anioły” (1999).

235. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Uważnie przeczytaj wiadomości. Ułóż pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.

Nieosobowe formy czasownika na -no, -to

Nieosobowe formy czasownika tworzymy przez dodanie do tematu czasownika końcówki **-no** lub **-to**: *kupiono, zrobiono, szyto, myto*.

Formy czasownika zakończone na **-no**, **-to** budują konstrukcje bezpodmiotowe, które używamy, gdy wykonawca czynności jest nieznany (*Powiedziano* nam, że to prawda.), ogólny, zbiorowy (*Zaspiewano* kolędy.), trudny do ustalenia (*Zamknięto sklep.*) lub też wtedy, gdy nie chcemy wykonawcy ujawniać (*Zaproponowano mi wyjazd w góry.*).

Formy te są charakterystyczne dla stylu naukowego, urzędowego i oficjalnego. W języku potocznym wnoszą one pewną oficjalność, a czasem emocjonalne nacechowanie, np. *Podano* do stołu. *Obrażono* mnie.

236. Wypisz z podanego tekstu wszystkie formy czasownika zakończone na **-no**, **-to**. Ustal, do jakiego stylu należy ten tekst.

Na wyższym szczeblu cywilizacji człowiek przeniósł się z ciemnej jaskini do budowli wykonanej z żółtej gliny, drzewa czy kamienia. Urządzono palenisko w głównej izbie domu. Wokoło ognia odpoczywano, gwarzono, śpiewając pieśni tańczono. Gościowi odwiedzającemu dom odstępowało zawsze najlepsze miejsce przy ogniu. W owym czasie człowiek zastanawiał się już nad tym, żeby dym uchodził na zewnątrz. W związku z tym otwarto dach i wybudowano komin (wg J. Malenowicz).

237. Sprawdź w słowniku ortograficznym, jak poprawnie pisać poniższe wyrazy i zapisz je do zeszytu.

1) „ż” czy „rz”?

Książe, dwożanin, chęst, ważyć.

2) „ó” czy „u”?

Córka, królewska, złono, skówać;

3) „ch” czy „h”?

čelm, čaratter, sčemat, čoryzont.

TEMAT 11. POLACY, KTÓRZY ZMIENILI ŚWIAT. ZAIMEK. RODZAJE ZAIMKÓW I ICH ODMIANA. LICZEBNIK I JEGO PODZIAŁ. UŻYCIE I PISOWNIA DAT

238. Uczymy się nowych wyrazów i związków wyrazowych.

Obja-

śnij znaczenie zwrotów.

Zapamiętaj ich pisownię.

Wielki Wóz

Droga Mleczna

Plejady

Gwiazdozbiór Wagi

239. Pisanie z pamięci. Przeczytaj prawidłowo za nauczycielem wyrazy. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

astronomia – астрономія
Słońce – Сонце
kometą – комета
odwaga – відвага

wszechświat – всесвіт
Książyc – Місяць
satelita – супутник
natchniony – натхненний

240. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane wyrazy z banku słówek, obejrzyj portret Jana Heweliusza i odpowiedz na pytania.

Jan Heweliusz – książę astronomii z Gdańska

Trzysta lat przed tym, jak człowiek postawił nogę na Księżycu, Jan Heweliusz zdołał dokładnie zbadać powierzchnię jedynego naturalnego satelity Ziemi. Ten wybitny astronom urodził się 28 stycznia 1611, a zmarł tego samego dnia roku 1687.

W XVII wieku był księciem astronomii. Gdańskiego astrofizyka, Roberta Głębockiego, znanego dorobku Heweliusza, przekonuje, że choć naukowiec stosował nieco przestarzałe techniki, dokonywał niezwykle dokładnych pomiarów. Badał prawie wszystko. Plamy na słońcu, powierzchnię

Daniel Schultz,
„Portret Jana
Heweliusza”, 1677 r.

księżyca, mierzył pozycję planet, a nazwy gwiazdozbiorów, które nadał, obowiązują do dziś.

Jan Heweliusz jest twórcą nauki o Księżyco i to jemu zawdzięczamy dokładne zbadanie powierzchni jedynego naturalnego satelity Ziemi. Jednym z najważniejszych dzieł uczonego z Gdańska jest wydana w 1647 roku „Selenografia”.

– Zawiera ona trzy trójkolorowe mapy Księżyca, odzwierciedlające obserwacje Heweliusza. Są to mapy niewielkie, ale bardzo szczegółowe – zapewnia profesor Andrzej Zbierski, astronom i historyk. Heweliusz obserwował również komety – odkrył cztery z nich. Jako pierwszy dostrzegł, że nie poruszają się one po liniach prostych, ale tory ich ruchów są zakrzywione. Badał również położenie gwiazd i, jako zwieńczenie swej pracy, wykonał katalog 1564 gwiazd (wg *Polskie Radio*, „*Naukowy Wieczór z Jedynką*”, 28.01.2016 r.).

Bank słówek do tekstu: dorobek – доробок; badać – досліджувати; obserwacje – спостереження.

Związki wyrazowe: książę astronomii – букв. князь, тут у значенні: король астрономії; przestarzałe techniki – застарілі технології; dokładne pomiary – точні вимірювання; plamy na słońcu – плями на сонці; tory ruchów zakrzywione – криві орбіти рухів; zwieńczenie pracy – успішне завершення праці.

Odpowiedz na pytania. Wykonaj polecenia do tekstu.

Co zdołał zbadać Jan Heweliusz? Jakich pomiarów dokonał naukowiec? Jaki wkład do rozwoju nauki światowej zrobił polski astronom Heweliusz? Jaki ciała niebieskie badał?

Wyznacz styl podanego wyżej tekstu. Jakie części mowy służą do łączenia wyrazów w zdaniu? Znajdź w ostatnim zdaniu wyrazy, w których ilość liter i glosek jest jednakowa. Wyszukaj imiona własne i wyjaśnij ich pisownię. Znajdź w tekście liczebniki i przeczytaj je.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 5–6 replik na podstawie ilustracji.

241. Przyporządkuj czasowniki do dwóch grup rodzajowych.

Szukała, obserwował, patrzył, spojrzała, poruszyła, zatrzymał, bałała, patrzyła, poruszył, spojrzał, szukał, zatrzymała.

Rodzaj męski

Rodzaj żeński

242. Utwórz od podanych przysłówków przysłówki, które określają cechy czynności i stanów i odpowiadają na pytanie *jak? gdzie?*

Wzór: Uczony odważny – odważnie.

Noc pogodna – [redacted].

Ręka chłodna – [redacted].

Wszechświat daleki – [redacted].

243. Powtóżenie wiadomości o zaimku. Opowiedz wiadomości.

Zaimek

Zastępuje w zdaniu inne części mowy, takie jak: rzeczownik, przysłównik, liczebnik, przysłówek i pełni ich funkcje.

RODZAJE ZAIMKÓW

rzeczowny

przymiotny

liczebny

przysłowny

pytamy
o niego
i odmieniamy
go tak, jak
rzeczownik,
np. *ja, ty, on,*
ona, ono, oni,
one, my, wy,
kto, co, nikt,
nic, ktoś, coś

pytamy o niego
i odmieniamy
go tak, jak
przymiotnik,
np. *mój, twój,*
wasz, taki,
jaki, który,
czyj, ten,
tamten, każdy,
innny, wszystek

pytamy
o niego
i odmieniamy
go tak, jak
liczebnik,
np. *ile, tyle,*
wiele, ileś,
trochę,
mnóstwo

pytamy o
niego tak, jak
o przysłówek,
np. *tak, jak,*
tu, tam, wtedy,
gdzieś, kiedyś,
stamtąd, tedy

244. Praca w grupie. Uzupełnij zdania odpowiednimi zaimkami.

A) zastępującymi rzeczowniki:

1. [redacted] ma tej książki.
2. Pomóż [redacted] odrobić lekcje.
3. Czy przyjedziesz do [redacted] na imieniny?
4. Paweł bardzo [redacted] lubił.

B) zastępującymi przymiotniki:

1. W [redacted] pokoju był porządek.
2. [redacted] stopnie rodziców ucieśliły.
3. [redacted] samochód ma biały kolor.
4. [redacted] pomysł jest lepszy niż jego.

C) zastępującymi liczebniki:

1. W naukę języka polskiego trzeba włożyć wysiłku.
2. Mówiłam mu to już razy.
3. Nie stać mnie na kupno komputera.
4. Ta historia działa się lat temu.

D) zastępującymi przysłówki:

1. miałaś ciemne włosy.
2. Zgubiłam mój ukochany wisiorek.
3. Właśnie się spotkaliśmy.
4. Chyba jego widziałeś.

245. Do związków z zaimkami przymiotnymi dopisz odpowiednie formy lm.

To imię, moje pióro (mianownik); tego koguta, mojego chomika (dopełniacz); tę książkę, moją sukienkę (biernik); temu chłopcu, mojemu bratankowi (celownik).

Wiem więcej

Wyraz *zaimek* jest tłumaczeniem łacińskiego słowa *pronomen*, czyli „zamiast imienia”. W nazwie zaimków jest zatem utrwalona ich podstawa funkcja – zastępowanie innych wyrazów (wg A. Grabarczyk).

246. Przeczytaj wiersz dbając o staranną wymowę. Nazwij temat wiersza Władysława Broniewskiego. Podziel go na części. Znajdź mikrotematy w tekście.

Władysław Broniewski

Kopernik

Noc roziskrzona gwiazdami, pogodna –
to pora pracy. Astronom na wieży
patrzy na gwiazdy. Ręka jego chłodna
ujmuje cyrkiel, który wszechświat
mierzy.

Wielki Wóz sporo już objechał nieba,
niedługo błyśnie sierp księżyca blady...
Sam przeciw gwiazdom!

Odwagi potrzeba
temu, kto wnika w krążące miriady
światów i myślą je mierzy z daleka...

Jan Matejko, „Astronom Kopernik,
czyli rozmowa z Bogiem”, 1873 r.

O, Drgo Mleczna, Plejady i Wagi!
O, Słońce! Lęka się serce człowieka.

Kopernik szepce: „Odwagi, odwagi!”
Myśl nieulękła ku gwiazdom się zwraca,
szukając prawa, które wszystkim rządzi.
Cyrkiel i karta, rachunek i praca –
tyle wystarcza, by w niebie nie zbłądzić.

Bledną już gwiazdy. Astronom znużony
przymknął powieki, chwilę – zda się – drzemie.
Nagle wprost w Słońce spojrzał i natchniony
zatrzymał Słońce i poruszył Ziemię.

Bank słówek do tekstu: wieża – башта; cyrkiel – циркуль; nieulękły – незламний; rządzić – керувати; znużony – втомлений; drzemać – дрімати; zatrzymać – затримати; poruszyć – порушити.

Związków wyrazowe: sierp księżyca – місячний серп; mirady światów w niebie – міриади світів у небі; nie zbłądzić – не заблукати; przymknąć powieki – заплющити повіки.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Zastanów się, o kim mówi podmiot liryczny w wierszu pt. „Kopernik”? Czy wiesz, czego dokonał Mikołaj Kopernik? Znajdź wersy wiersza, które o tym mówią.

Wiem więcej

Mikołaj Kopernik (1473–1543) to polski astronom, wybitny naukowiec epoki odrodzenia, który zajmował się matematyką, prawem, ekonomią, strategią wojskową, astrologią, był lekarzem oraz tłumaczem.

Kopernik jest autorem dzieła „O obrotach sfer niebieskich” przedstawiającego heliocentryczną wizję Wszechświata, które dokonało przełomu i wywołało jedną z najważniejszych rewolucji naukowych od czasów starożytnych, nazywaną *przewrotem kopernikańskim*.

Doświadczalne potwierdzenie ruchu orbitalnego Ziemi uzyskano dopiero w latach 20. XVIII w.

Bertel Thorvaldsen,
pomnik
Mikołaja Kopernika
w Warszawie, 1882 r.

247. Na podstawie wiersza „Kopernik” W. Broniewskiego, obrazu J. Matejki pt. „Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem”, zdjęcia przedsta-

wiąjącego pomnik Kopernika w Warszawie spróbuj odpowiedzieć na pytania. Jak jest przedstawiony Mikołaj Kopernik? Jak rozumiesz wyrażenie „**przewróć kopernikański**”?

248. Napisz krótką rozprawkę, uzasadnij w niej myśl o tym, że Mikołaj Kopernik był wielkim naukowcem epoki odrodzenia (6–7 zdań). Wykorzystaj w tym celu informację podaną w rubryce „**Wiem więcej**”.

249. Mów poprawnie. Przetłumacz wiersz.

Polskie wydało go plemię,
Wstrzymał słońce, ruszył ziemię (*Jan Nepomucen Kamiński*).

250. Wypisz z wiersza W. Broniewskiego pt. „**Kopernik**” rzeczowniki własne, wyjaśnij ich pisownię.

251. Ułóż dialogi na podstawie wrażeń z biografii oraz dokonań naukowych Mikołaja Kopernika albo na temat: „**Jakich znasz wybitnych Polaków, którzy wnieśli duży wkład w rozwój nauki?**”. Zainscenizuj je.

252. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Rodzaje zaimków i ich odmiana

Ze względu na znaczenie zaimki dzielimy na: 1) **osobowe**, które wskazują na nadawcę (*ja, my*), odbiorcę (*ty, wy*) oraz osoby, o których wcześniej była mowa (*ona, one*); 2) **wskazujące**, które określają osoby, przedmioty, cechy, o których wcześniej była mowa lub na które wskazują (*ten, tam, tedy, tamten*); 3) **dzierżawcze**, które wskazują na przynależność osób, przedmiotów do kogoś lub czegoś (*mój, wasz, jego, swój*); 4) **pytające (pytajne)**, które służą do tworzenia pytań (*kto?, kiedy?, ile?, gdzie?*); 5) **względne**, które służą do wprowadzenia zdań podzielonych (*który, jak, kiedy, gdzie*); 6) **nieokreślone**, które wskazują na osoby, rzeczy, cechy, których nadawca wypowieści dokładnie nie zna lub które nie są dla niego istotne (*ktoś, jakiś, ktokolwiek, nic, nigdy, każdy, kogoś, gdzieś*); 7) **zwrotny** zaimek *się* oznacza skierowanie czynności na tego, kogo nazywa podmiot zdania.

Zaimki **ja, ty, on** mają w niektórych przypadkach dwie lub trzy poprawne formy, dłuższe lub krótsze: *ja – mnie, mi, ty – tobie, ci, on – jego, go*.

Form dłuższych używamy:

- na początku wypowiedzenia, np. *Mnie* bardzo się podoba ta książka.
- po przyimkach, np. *Kolega* przyszedł do *ciebie*.
- w przeciwwstawienniach, np. *Nie tobie, a jemu* daję prezent.
- gdy trzeba zaakcentować zaimek, np. *Tylko jego* tu brakowało.

253. Wypisz z podanych zdań zaimki, a następnie zalicz je do odpowiednich grup.

Cieszę się z twojego sukcesu. Tymczasem stało się ciemno. Moja drużyna, jak widać, dobrze przygotowana do meczu. Taka jesteś szczęśliwa, radosna, nie do poznania. Jej mama, która kiedyś wyjechała z Polski, właśnie wróciła. Swojemu synowi przywiózł wiele prezentów. Każdy słuchał nauczyciela, gdy opowiadał, co trzeba zrobić, aby wykonać ćwiczenie. Ile pięknych słów! Cokolwiek od tej pory powiedziałby o nim, nikt by w to wszystko nie uwierzył.

zaimki wskazujące	
zaimki pytające	
zaimki nieokreślone	
zaimki dzierżawcze	
zaimki osobowe i zwrotny	

Wiem więcej

Juliusz Słowacki (1809–1849) to wybitny polski poeta romantyczny, dramaturg, filozof-wizjoner. Urodził się w rodzinie o tradycjach inteligenckich: matka Salomea prowadziła w Wilnie salon literacki, ojciec był profesorem teorii i historii literatury na Uniwersytecie Wileńskim. Za życia opublikował Słowacki tylko część swojej twórczości, mimo że jego poezja była czymś niezwykłym na tle literatury romantycznej. Cechowała ją ogromna różnorodność, bogactwo frazy, nowatorska inwencja językowa i wrażliwość plastyczna. Do stałego kanonu literatury weszły takie utwory, jak: „Rozłączenie” (wiersz napisany w czasie pobytu w Genewie, nad jeziorem Leman czyli Genewskim w 1835 r.), „Hymn (Smutno mi Boże)”, „Testament mój”, „Do Ludwiki Bobrówny”, „Grób Agamemnona” i in. Słowacki był także autorem licznych dramatów. Do najwybitniejszych

zaliczają się „Kordian” i „Balladyna” (1834). Do dziś należą one do repertuaru teatrów, zarówno zawodowych, jak i amatorskich (wg Haliny Floryńskiej-Lalewicz).

254. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek.

Juliusz Słowacki

Rozłączenie

Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta;
Pomiędzy nami lata biały gołąb smutku
I nosi ciągłe wieści. Wiem, kiedy w ogródku,
Wiem, kiedy płacziesz w cichej komnacie zamknięta;

Wiem, o jakiej godzinie wraca bólu fala,
Wiem, jaka ci rozmowa ludzi łzę wyciska.
Tyś mi widna jak gwiazda, co się tam zapala
I łzę różową leje, i skrą siną błyska.

A choć mi teraz ciebie oczyma nie dostać,
Znając twój dom – i drzewa ogrodu, i kwiaty,
Wiem, gdzie malować myślą twe oczy i postać,
Między jakimi drzewy szukać białej szaty.

Ale ty próżno będziesz krajobrazy tworzyć,
Osrebrać je księżycem i promienić świtem:
Nie wiesz, że trzeba niebo zwalić i położyć
Pod oknami, i nazwać jeziora błękitem.

Potem jezioro z niebem dzielić na połowę,
W dzień zasoloną góra jasnych, w nocy skał szafirem;
Nie wiesz, jak włożem deszczu skałom wieńczyć głowę,
Jak je widzieć w księżycu odkreślone kirem.
Nie wiesz, nad jaką górą wschodzi ta perełka,

Jezioro Genewskie

Któram wybrał dla ciebie za gwiazdeczkę-stróża?
Nie wiesz, że gdzieś daleko, aż u gór podnóża,
Za jeziorem – dojrzałem dwa z okien światełka.

Przywykłem do nich, kocham te gwiazdy jeziora,
Ciemne mgłą oddalenia, od gwiazd nieba krwawsze,
Dziś je widzę, widziałem zapalone wczora,
Zawsze mi świecą – smutno i blado – lecz zawsze...

A ty – wiecznie zagasłaś nad biednym tułaczem;
Lecz choć się nigdy, nigdzie połączyć nie mamy,
Zamilkniemy na chwilę i znów się wołamy
Jak dwa smutne słowiki, co się wabią płaczem.

Bank słówek do tekstu: **rozłączeni** – rozluchen; **wyciskać** – витискати; **szata** – одяг; **szafir** – сапфир; **kir** – траурна чорна тканина; **tułacz** – блукач; **gwiazdeczka** – зірочка; **stróż** – охоронець; **wołamy się** – гукаємо один одного.

Związki wyrazowe: gołąb smutku – голуб смутку; **ból fala** – хвиля болю.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Gdzie przebywa osoba mówiąca w wierszu? Wskaż, gdzie i w jaki sposób ujawnia się podmiot liryyczny? W jakim jest nastroju, o czym wspomina? Czy rozłączeni spotkają się kiedyś? Czy pamiętają rozłączeni jedno o drugim? Co ich między sobą łączy? Jaki czasownik wielokrotnie powtarza się w wierszu i w jakim celu?

Jak możesz określić gatunek literacki tego wiersza? Jakie środki stylistyczne stosuje poeta (metafore, epitety, porównania, symbole, anafora)? Określ pejzaż przedstawiony w utworze.

Wiem więcej

List poetycki to wiersz, w którym wyraźnie ujawniający się nadawca zwraca się do określonego odbiorcy.

255. Powtórzenie wiadomości o liczebniku. Opowiedz wiadomości.

Liczebnik

- oznacza ilość lub kolejność;
- odpowiada na pytania: *Ile? Który z kolej?*

Podział liczebników

główne

np.
*jeden, dwa,
sto.*

Odmieniają się przez:

- przypadki
- rodzaje.

porządkowe

np.
*pierwszy,
piąty, setny.*

Odmieniają się przez:

- przypadki
- rodzaje
- liczby.

ułamkowe

np.
*pół, czwarta,
półtora.*

Są nieodmienne.

zbiorowe

np.
*dwoje, pięcioro,
siedmioro.*

Odmieniają się przez przypadki.

256. Zastąp cyfry słowami i zapisz do zeszytu.

Kupiliśmy (6) bułek. Przyjechało do nas (3) chłopców. Z przystanku odjechał już (3) autobus. Zosi zostało (15) złotych. Jutro otrzymam (150) złotych.

257. Wstaw do tekstu przepuszczone liczebniki i wskaż, co one oznaczają.

Było sobie kucharek:
 chuda jak sucharek,
 jak bułeczka pulchna ,
 jak makaron długa,
 miała mleczną cerę
 i lubiła kluski z serem,
 niby pączek tłusta
 i jak ocet kwaśna .
 kucharek w mlecznym barze
 miało przez nią kwaśne twarze,
 bo nic nigdy nie robiła,
 tylko ciągle się kłociła:
 z tą najpierwszą o kakao,
 co na blachę wykipiało,
 a z tą – o talerze
 i o każdą dziurkę w serze,
 o ryż – z ,
 o sól – z , z zaś – o bułkę tartą .

(Wanda Chotomska, „Sześć kucharek”).

Wyrazy pomocnicze: szósta, piątą, czwartą, Pięć, druga, piąta, trzecia, Jedna, czwartą, sześć, drugą, trzecią.

Wiem więcej

Stanisław Lem (1921–2006) to czołowy przedstawiciel polskiej fantastycznej naukowej, filozof, futurolog i eseista, w swoim dorobku ma również powieści realistyczne i teksty satyryczne. Debiutował w 1946 r. utworami o tematyce okupacyjnej. Światową stawę przyzniosły mu powieści fantastycznonaukowe. Do najpopularniejszych dzieł należą: „Cyberiada”, „Dzienniki gwiazdowe”, „Opowieści o pilocie Pirxie”, „Bajki robotów”, „Solaris”. Utwory o zabarwieniu groteskowym łączą w cykle za sprawą wyrazistych postaci głównych bohaterów, takich jak gwiazdny podróżnik Ijon Tichy bądź konstruktorzy Trurl i Klapaucjusz. Teksty tego rodzaju cechuje z reguły wielka inwencja językowa. Pojawiają się w nich techniczno-feudalne neologizmy, groteskowe nazwy urządzeń przyszłego świata. Utwory S. Lema zostały przetłumaczone na ponad 40 języków (wg A. Łuczak, E. Prylińskiej, R. Maszki).

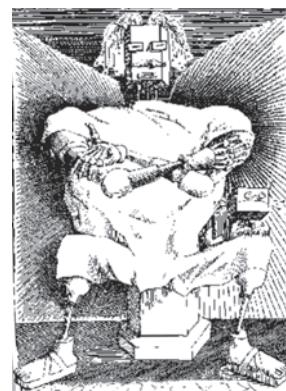
Monika Malinowska,
„Portret
Stanisława Lema”, 2012 r.

258. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

Daniel Mróz,
konstruktor Trurl, 1972 r.

Daniel Mróz,
konstruktor Klapaucjusz, 1972 r.

Stanisław Lem

Jak ocalał świat

Konstruktor Trurl sporządził raz maszynę, która umiała robić wszystko na literę n. Kiedy była gotowa, na próbę kazał jej zrobić nici, potem nanizać je na naparstki, które też zrobiła, następnie wrzucić

wszystkie do sporządzonej nory, otoczonej natryskami, nastawniami i naparami. Wykonała polecenie co do joty, ale ponieważ nie był jeszcze pewny jej działania, kolejno musiała zrobić nimby, nausznice, neutrony, nurty, nosy, nimfy i natrium. Tego ostatniego nie umiała i Trurl, bardzo zmartwiony, kazał się jej tłumaczyć.

– Nie wiem, co to jest – wyjaśniła. – Nie słyszałam o czymś takim.

– Jak to? Ależ to sód. Taki metal, pierwiastek...

– Jeżeli nazywa się sód, jest na s, a ja umiem robić tylko na n.

– Ale po łacinie nazywa się natrium.

– Mój Kochany – rzekła maszyna – gdybym mogła robić wszystko na n we wszelkich możliwych językach, byłabym Maszyną Która Może Wszystko Na Cały Alfabet, bo dowolna rzecz w jakimś tam obcym języku na pewno nazywa się na n. Nie ma tak dobrze. Nie mogę robić więcej, niż to wymyśliłeś. Sodu nie będzie.

– Dobrze – zgodził się Trurl i kazał jej zrobić niebo.

Zrobiła zaraz jedno, niewielkie, ale zupełnie niebieskie. Zaprosił wtedy do siebie konstruktora Klapaucjusza, przedstawił go maszynie i tak długo wychwalał jej nadzwyczajne zdolności, aż ów rozgniewał się skrycie i poprosił, aby i jemu wolno było coś jej rozkazać.

– Proszę bardzo – rzekł Trurl – ale to musi być na n.

– Na n? – rzekł Klapaucjusz. – Dobrze. Niech zrobi naukę.

Maszyna zawarczała i po chwili plac przed domostwem Trurla wypełnił się tłumem naukowców. Wodzili się za łby, pisali w grubych księgach, inni porywali te księgi i darli je na strzępy, w dali widać było płonące stosy, na których skwierczeli męczennicy nauki, tu i ówdzie coś hukało, powstawały jakieś dziwne dymy w kształcie grzybów, cały tłum gadał równocześnie, tak że słowa nie można było zrozumieć, od czasu do czasu układając memoriały, apele i inne dokumenty, w odosobnieniu zaś, pod nogami wrzeszczących, siedziało kilku samotnych starców i bez przerwy maczkiem pisało na kawałkach podartego papieru.

– No co, może złe?! – zawała z dumą Trurl. – Wykapana nauka, sam przyznasz!

Ale Klapaucjusz nie był zadowolony.

– Co, ten tłum to ma być nauka? Nauka to coś całkiem innego!

– Więc proszę, powiedz, co, a maszyna zaraz to zrobi! – obruszył się Trurl. Ale Klapaucjusz nie wiedział, co powiedzieć, więc oświadczył, że postawi maszynie jeszcze dwa inne zadania, a jeśli je ona rozwiąże, uzna, że jest taka, jak ma być. Trurl przystał na to i Klapaucjusz rozkazał, aby zrobiła nice.

– Nice! – wykrzyknął Trurl. – Słyszał ktoś coś takiego, co to są nice?

– Ależ jak to, druga strona wszystkiego – odparł Klapaucjusz spokojnie. – Nicować, przewracać na podszewkę, nie słyszałeś o tym? No, no, nie udawaj! Hej, maszyno, bierz się do roboty!

Maszyna jednak działała już od dobrej chwili. Zrobiła najpierw antyprotony, potem aniydelektryny, antyneutrina, antyneutrony, i tak dugo pracowała nie ustając, aż natworzyła bez liku antimaterii, z której zaczął się z wolna, podobny do dziwnie błyszczącej chmury w niebie, formować antyświat.

– Hni – rzekł bardzo niezadowolony Klapaucjusz – to mają być nice? Powiedzmy, że tak... Dajmy na to, dla świętego spokoju... Ale oto trzeci rozkaz: Maszyno! Masz zrobić Nic! Maszyna przez dłuższy czas w ogóle się nie ruszała. Klapaucjusz jał zacierając z zadowolenia ręce, Trurl zaś rzekł: – O co ci chodzi? Kazałeś jej nic nie robić, więc nic nie robi!

– Nieprawda. Kazałem jej robić Nic, a to co innego.

– Też coś! Zrobić Nic, a nie zrobić nic, znaczy jedno i to samo.

– Skądże! Miała zrobić Nic, a tymczasem nie zrobiła nic, więc wygrałem. Nic bowiem, mój ty przemądrzały kolego, to nie takie sobie zwyczajne nic, produkt lenistwa i niedziałania, lecz czynna i aktywna Nicość, to jest doskonały, jedyny, wszechobecny i najwyższy Niebyt we własnej nieobecnej osobie!!

– Zawracasz głowę maszynie! – krzyknął Trurl, lecz naraz rozległ się jej spiżowy głos.

– Przestańcie się kłócić w takiej chwili! Wiem, co to Nicość, czyli Nic, ponieważ te rzeczy należą do litery n, jako Nieistnienie. Lepiej po raz ostatni przyjrzeć się światu, bo wnet go nie będzie...

Słowa zamarły na ustach rozjuszonym konstruktorem. Maszyna w samej rzeczy robiła Nic, a to w ten sposób, że kolejno usuwała ze świata rozmaite rzeczy, które przestawały istnieć, jakby ich w ogóle nie było. Usunęła już natągwie, nupajki, nurkownice, nędzioły, nałuszki, niedostópki i nędasy. Chwilami wydawało się, że zamiast redukować, zmniejszać, wyrzucać, usuwać, unicestwiać i odejmować – powiększa i dodaje, ponieważ zlikwidowała po kolej niesmak, niepospolitość, niewiarę, niedosyt, nienasycenie i niemoc. Lecz potem znowu zaczęło się robić wokół patrzących rzadziej.

– Ojej! – rzekł Trurl. – Żeby coś z tego złego tylko nie wynikło...

– E, co tam! – rzekł Klapaucjusz. – Przecież widzisz, że ona nie robi wcale Nicości Generalnej, a jedynie Nieobecność wszystkich rzeczy na n; nic się nie stanie, bo też ta twoja maszyna całkiem do niczego!

– Tak ci się tylko wydaje – odparła maszyna. – Zaczęłam, istotnie, od wszystkiego, co na n, bo było mi to bardziej familiarne, ale co innego jest zrobić jakąś rzecz, a co innego usunąć ją. Usuwać mogę wszystko, z tej prostej przyczyny, że umiem robić wszyszcuteńko, ale to wszyszcuteńko na n, a więc Niebyt jest dla mnie fraszką. Zaraz was nie będzie ani niczego, więc proszę cię, Klapaucjuszu, abyś powiedział jeszcze przedko, że jestem prawdziwie uniwersalna i wykonuję rozkazy, jak się należy, bo będzie za późno.

– Ależ to... – zaczął przestraszony Klapaucjusz i w tej chwili zauważyl, że istotnie już nie tylko na n nikną różne rzeczy: przestały ich bowiem otaczać kambuzele, ściśnięta, wytrzopki, gryzmaki, rymundy, trzepce i pęmy.

– Stój! Stój! Cofam to, co powiedziałem! Przestań! Nie rób Niebytu! – wrzeszczał na całe gardło Klapaucjusz, ale zanim maszyna się zatrzymała, znikły jeszcze graszaki, plukwy, filidrony i zamry. Wtedy dopiero maszyna znieruchomiała. Świat wyglądał wręcz przeraźliwie. Zwłaszcza ucierpiało niebo: widać było na nim ledwo pojedyncze punkciki gwiazd; ani śladu prześlicznych gryzmaków i gwajdolnic, które tak dotąd upiększały nieboskłon!

– Wielkie nieba! – zakrzyknął Klapaucjusz. – A gdzież są kambuzele? Gdzie moje murkwie ulubione? Gdzie pęmy łagodne?

– Nie ma ich i nigdy już nie będzie – odparła spokojnie maszyna. – Wykonalam, a raczej zaczęłam wykonywać to tylko, coś mi kazał...

– Kazałem ci zrobić Nicość, a ty... ty...

– Klapaucjusz, albo jesteś głupcem, albo głupca udajesz – rzekła maszyna. – Gdybym zrobiła Nicość naraz, za jednym zamachem, przestałoby istnieć wszystko, więc nie tylko Trurl i niebo, i Kosmos, i ty, ale nawet ja. Więc kto właściwie i komu mógłby wtedy powiedzieć, że rozkaz został wykonany i że jestem sprawną maszyną? A gdyby nikt tego nikomu nie powiedział, w jaki sposób ja, której by także już nie było, mogłabym otrzymać należną mi satysfakcję?

– Niech ci będzie, nie mówmy już o tym – rzekł Klapaucjusz. – Już niczego od ciebie nie chcę, śliczna maszyno, tylko proszę, zrób murkwie, bo bez nich życie mi niemiłe...

– Nie umiem tego, ponieważ są na m – rzekła maszyna. – Owszem, mogę na powrót zrobić niesmak, nienasycenie, niewiedzę, nienawiść, niemoc, nietrwałość, niepokój i niewiarę, ale na inne litery proszę się po mnie niczego nie spodziewać.

– Ale ja chcę, żeby były murkwie! – ryknął Klapaucjusz.

– Murkwi nie będzie – rzekła maszyna. – Popatrz, proszę, na świat, jaki jest cały pełen olbrzymich czarnych dziur, pełen Nicości, która wypełnia bezdenne otchłanie między gwiazdami, jak wszystko dokoła stało się nią podszyte, jak czyha nad każdym skrawkiem istnienia. To twoje dzieło, mój zawistniku! Nie sądzę, żeby następne pokolenia miały cię za to błogosławić...

– Może się nie dowiedzą... Może nie zauważą... – wyjąkał pobladły Klapaucjusz, patrząc z niewiarą w pustkę czarnego nieba i nie śmiać nawet w oczy spojrzeć swemu koledze. Pozostawiwszy go obok maszyny, która umiała wszystko na n, wrócił chyłkiem do domu – świat zaś po dziś dzień pozostał już całkiem podziurawiony Nicością – tak jak go w toku nakazanej likwidacji zatrzymał Klapaucjusz. A ponieważ nie udało

się zbudować maszyny na żadną inną literę, trzeba się obawiać, że nie będzie już nigdy takich wspaniałych zjawisk, jak pćmy i murkwie – po wieki wieków.

Bank słówek do tekstu: pierwiastek – елемент; domostwo – подвір'я; strzępy – клапти; równocześnie – одновременно; memoriał – доповідна записка; familiarny – тут у значенні: знайомий; apel – заклик; wrzeszczący – той, що ворещить; odparł – тут у значенні: відповів; skądże – звідки ж; rozjuszony – озірлий; usuwać – усувати; prędko – мешканий; cofać – відмінити; znieruchomieć – застигнути; przerażliwie – жахливо; ryknąć – заревіти; dowiedzieć się – дізнатися; zauważać – зауважити; nicować – перелицьовувати; chykiem – крадькома.

Związki wyrazowe: sporządzić maszynę – створити машину; co do jedy – точно; przewracać na podszewkę – вивертати (про одяг); zacierać z zadowoleniem ręce – потирати від задоволення руки; spiżowy głos – металевий (букв. бронзовий) голос; otrzymać satysfakcję – отримати задоволення.

Skomentuj treść utworu na podstawie pytań.

Co potrafiła maszyna skonstruowana przez Trurla? Co kazał jej zrobić Klapaucjusz? Jakimi motywami kierował się Klapaucjusz, wydając maszynie ostatnie polecenie? Jaki zmiany spowodowała maszyna? Dlaczego maszyna nie wykonała ostatniego zadania od razu? Jaki obraz świata został ukazany w utworze?

Czy opowiadanie można potraktować jako metaforę rzeczywistości? Jaka przestroga jest zawarta w utworze? Czego i kogo ona dotyczy? Czy osiągnięcia naukowe zawsze wykorzystywane są dla dobra człowieka?

Wypisz z tekstu 2–3 przyimotniki, utwórz od nich przysłówki i zapisz je do zeszytu.

259. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.

Podział liczebników

Liczebniki dzielą się na: 1) **główne**, które określają liczbę osób, przedmiotów, zjawisk (np. pięć, tysiąc), odmieniają się przez *przypadki i rodzaje*; 2) **porządkowe**, które wskazują na kolejność osób, przedmiotów, zdarzeń (np. piąty, jedenasta), odmieniają się przez *przypadki, liczby i rodzaje*; 3) **zbiorowe**, które określają liczbę osób różnej płci (troje kolegów), istot niedojrzałych (czworo szczeniąt), przedmiotów

w lm (*dwoje drzwi*), odmieniają się przez przypadki; 4) **ułamkowe**, które nazywają liczby ułamkowe (*trzy czwarte*), odmieniają się przez przypadki.

Nieokreślone liczebniki nie podają dokładnej ilości przedmiotów, np. *parę*, *kilkadziesiąt*, *trocę*.

Zapamiętaj! Liczebniki *pół*, *półtora* są nieodmienne. Liczebnik *półtora* występuje w formach rodzaju męskiego (*półtora raza*, *półtora roku*) i żeńskiego (*półtorej godziny*, *półtorej szklanki*).

260. Z podanych wyrazów wybierz liczebniki i wpisz je do odpowiedniej grupy: liczebniki główne; liczebniki porządkowe; liczebniki zbiorowe; liczebniki ułamkowe.

Zero, jedenaście, jednorożec, dwadzieścioroga, dwa, czworonożny, dwunastu, Trójmiasto, ćwierć, pierwszoklasista, ósmym, piętnaście, troje, sześciokąt, dziewiętnastej, czworga, trzech, tysięcznego, ośmioronica, setny, pięć, czterdzieści siedem, dwieście, dwója.

261. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Liczebniki zbiorowe

Liczebniki zbiorowe zastępują liczebniki główne w połączeniu: 1) z niektórymi rzeczownikami bez liczby pojedynczej: *dwoje drzwi*, *czworo grabi*; 2) z nazwami niedorosłych zwierząt i ludzi, które w mianowniku liczby pojedynczej kończą się na **-ę**: *kurczę – troje kurcząt*, *kaczę – pięcioro kacząt*; *dzień – sześcioro dziewcząt*; 3) z rzeczownikami wystającymi w parach: *dwoje oczu*, *czworo rąk*; 4) z nazwami grup osób o różnej płci: *troje dzieci*, *troje kobiet*; 5) z frazeologizmami: *dziesięcioro przykazań*.

Liczebniki zbiorowe odmieniają się przez przypadki, poszerzając swój temat (poza mianownikiem, biernikiem i wołaczem) przez gloskę **g**:

- M. *troje*, *czworo kurcząt*
- D. *trojga*, *czworga kurcząt*
- C. *trojgu*, *czworgu kurcząt*
- B. *troje*, *czworo kurcząt*
- N. *trojgiem*, *czworgiem kurcząt*
- Msc. (o) *trojgu*, (o) *czworgu kurcząt*
- W. *troje*, *czworo kurcząt*

262. Wpisz poprawną formę liczebników.

Czekał na nich (1,5) [] godziny. (5) [] dziewcząt bawiło się w piaskownicy. Moja mama ma (2) [] braci. Olek chodzi do (8) [] klasy. W operze widzowie zajęli (25) [] rzędów. Dziadkowie zabrali na wycieczkę (7) [] wnucząt. Do egzaminu przystąpiło (29) [] uczniów.

263. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.

Liczebniki jednowyrazowe i wielowyrazowe

Liczebniki ze względu na budowę dzielą się na **jednowyrazowe** i **wielowyrazowe**. Wielowyrazowe liczebniki porządkowe odmieniamy według deklinacji przynimotnikowej, w zróżnicowanych liczebnikach porządkowych od *jedenastego* do *dzieciętnastego* odmieniamy tylko człon **-naście** (np. *jedenasty*, *jedenastego*, *jedenastemu*, *jedenastym*). W liczebnikach porządkowych powyżej *dwudziestego* odmieniamy oba człony: Mieszkam na *dwudziestym pierwszym* piętrze; Wybrałam *dwudziestą czwartą* pozycję z przedstawionej mi listy.

W wielowyrazowych liczebnikach porządkowych odmieniamy dwa ostatnie człony: Dla *tysiąc trzysta dwudziestej drugiej* osoby nie było już miejsca na widowni.

264. Uzupełnij zdania poprawnymi formami liczebników na swój temat.

Data urodzenia:

Data urodzin:

Numer domu i mieszkania:

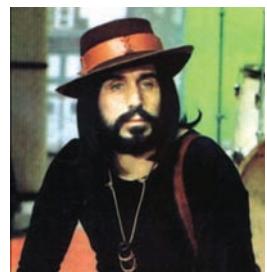
Numer autobusu, którym często jeździsz:

Uczę się w klasie:

Wiem więcej

Czesław Niemen (Czesław Juliusz Wydrzycki) (1939–2004) to jeden z najpopularniejszych, najbardziej rozpoznawalnych, a jednocześnie oryginalnych i wpływowych twórców polskiej muzyki popularnej XX w. Zaczynając od prostych piosenek w stylu pop, szybko zwrócił się w kierunku rozbudowanych kompozycji wykorzystujących

elementy jazzu i muzyki awangardowej. Charyzmatyczny wokalista obdarzony wyjątkowym głosem, był także jednym z pierwszych w Polsce muzyków używających na dużą skalę instrumenty elektroniczne.

„Dziwny jest ten świat” – piosenka autorstwa Czesława Niemena z 1967 r. Mimo upływu lat utwór nie odchodzi w zapomnienie, wciąż cieszy się w Polsce popularnością i jest ulubioną piosenką polskich wokalistów (wg Macieja Sienkiewicza).

265. Posłuchaj wiersza.

Czesław Niemen

Dziwny jest ten świat

Dziwny jest ten świat,
gdzie jeszcze wciąż
mieści się wiele zła.
I dziwne jest to,
że od tylu lat
człowiekiem gardzi człowiek.

Dziwny ten świat,
świat ludzkich spraw,
czasem aż wstyd przyznać się.
A jednak często jest,
że ktoś słowem złym
zabija tak, jak nożem.

Lecz ludzi dobrej woli jest więcej
i mocno wierzę w to,
że ten świat
nie zginie nigdy dzięki nim.
Nie! Nie! Nie!
Przyszedł już czas,
najwyższy czas,
nienawiść zniszczyć w sobie.

Bank słówek do tekstu: zniszczyć – знищити; zginąć – загинути, зникнути.

Związki wyrazowe: mieści się wiele zła – mіститься багато зла; człowiekiem gardzi człowiek – людина зневажає людину; wstyd przyznać się – соромно зізнатися; słowem zabija – словом убиває; ludzi dobrej woli – люди доброї волі.

Odpowiedz na pytania. Wykonaj polecenie do tekstu.

Dlaczego świat jest dziwny? Jak można przełamać obecność zła w świecie? Jakie wnioski wynikają z porównania początku i końca piosenki? Na czym polega uniwersalizm przesłania piosenki Czesława Niemena?

Znajdź w utworze różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi.

266. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Użycie i pisownia dat

Odczytując miesiąc w dacie, zawsze używamy dopełniacza, np. 01.11.1952 r. – pierwszy listopada tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego drugiego roku; 31.01.2016 r. – trzydziesty pierwszy stycznia dwa tysiące szesnastego roku.

Dzień można odczytać w formie mianownika (Który dziś jest? *Drugi marca*) i w formie dopełniacza (Którego to było? *Osiemnastego kwietnia*).

Do zapisu cyfrowego liczebników porządkowych oznaczających dzień i rok używamy wyłącznie cyfr arabskich. Miesiące można numerować cyframi arabskimi lub rzymskimi. Numer miesiąca niższy niż 10, wyrażony cyframi arabskimi, należy zapisać jako dwucyfrowy z zerem na początku.

Nie stawia się kropek ani żadnych innych znaków, z wyjątkiem gdy wszystkie składniki daty wyrażone są za pomocą cyfr arabskich; wówczas rozdziela się je kropką bez spacji.

267. Odgadnij zagadkę. Zapisz tekst. W nawiasach wpisz rozwiązań. Podkreśl wyrazy, które służą do łączenia słów w zdaniu.

1. Stoi dąb.
2. Na dębie dwanaście gałęzi.
3. Na każdej gałęzi cztery gniazda.
4. W każdym gnieździe siedem ptaków.
5. Każdy ptak ma czarne i białe skrzydła.

268. Wpisz daty. Miesiąc oznacz znakiem rzymskim.

Wczoraj był .

Za 5 dni będzie .

16 dni temu był .

Za 7 dni będzie .

Pojutrze będzie .

Dzisiaj jest .

Jutro będzie .

269. Rozwiąż rebus.

Wiem więcej

Ernest Malinowski (1818–1899) to polski inżynier drogowy i kolejowy, bohater obrony Callao w 1866 r., budowniczy kolei w Peru i Ekwadorze, projektant i budowniczy Centralnej Kolei Transandyjskiej (Central Transandino).

Do marca 1831 r. uczył się w czwartej klasie nauczania początkowego Liceum Krzemienskiego. Od tego czasu Ernest pozostawał przy matce i wraz z młodszym bratem oraz matką uciekł do Galicji. Ojciec Jakub czynił przygotowania do powstania na Podolu, po upadku powstania znalazł się w Dreźnie, dokąd z Galicji przybył Ernest. Z Drezna Ernest wraz z ojcem i bratem udali się do Francji. Na emigracji kontynuował naukę w Paryżu. Po ukończeniu studiów Ernest Malinowski rozpoczął w 1838 r. pracę w ramach francuskiego Korpusu Inżynierów Dróg i Mostów.

We wrześniu 1852 r. podpisał w Paryżu kontrakt na pracę w Peru na stanowisku inżyniera rządowego. W 1866 r. Ernest Malinowski został powołany na stanowisko głównego inżyniera w porcie Callao koło Limy. W 1859 r. Kongres wydał dekret powołujący komisję mającą zbadać możliwość budowy kolei przez Andy. Prace pod kierownictwem E. Malinowskiego rozpoczęto w 1870 r. Cztery lata w wyjątkowo trudnych warunkach klimatycznych i terenowych, prowadzono kolej trawersując zboczami gór, budując półki skalne, wykuwając 63 tunele łącznej długości ponad 6000 m i budując szereg mostów.

Wśród nich wybudowano jeden z największych ówcześnie na świecie mostów wysokości 77 m i 175 m długości (tzw. wiadukt Verrugas). W opracowaniach biograficznych wymienia się liczbę 30 mostów zbudowanych przez Malinowskiego. Linia kolejowa wznosiła się na wysokość prawie 5000 m n.p.m., stając się ewenementem (osobliwym zdarzeniem) ówczesnej techniki. O kolei tej, a szczególnie o

znajdujących się na jej trasie mostach i tunelach pisały wszystkie ważniejsze czasopisma techniczne na świecie, zaś Ernest Malinowski zyskał sławę wybitnego inżyniera (wg *Culture. pl*).

TEMAT 12. WIOSNA – NAJPIĘKNIEJSZA PORA ROKU. NIEODMIENNE CZEŚCI MOWY. PRZYSŁÓWEK I JEGO RODZAJE. STOPNIOWANIE PRZYSŁÓWKÓW. WYPowiedź ustna i pisemna

270. Przeczytaj tekst.

Władysław Stanisław Reymont

Ziemia obiecana (fragment)

Nie usnął (Maks) jednak, nie dała mu spać ta noc czerwowa, kipiąca potężnym życiem wiosny.

Książyc wisiał wprost okien, napełniał pokój niebieskawym pyłem i rozlewał potoki łagodnego światła na uśpione miasteczko, na puste uliczki i na szerskie pola, pokryte lekko falującymi zbożami, nad którymi rozwłóczyły się szkliste mgły i wisiały spokojnie, z łąk i oparzelisk podnosili się białawe opary niby dymy z kadzielnic i były kłębami ku granatowym przestrzeniom; a z mgieł, ze zbóż sennie szumiących, operlonych rosą wznosił się coraz potężniej chrzęst świerszczyków polnych, płynący na miliony dźwięków rytmem bezustannie rozbrzmiewającym w powietrzu; odpowiadały im chory żab, które podnosili z bagnisk rechot i wołały ostro: rade, rade, rade!

Milkły po chwili, aby dać głos innym chórom usadowionym na dalszych błotach, po stawach zarośniętych, przebłyskujących lustrami wody, przez które wlokły się promienie księżyca niby ostrza złote; po brzegach strumieni obrośniętych pochylonymi pod ciężarem rosły tatarakami, po rowach pełnych żółtych kaczeńców i niebieskich niezapominajek, nad którymi stały popróchniałe wierzby o wielkich głowach, pokrytych niby włosem gęstym młodymi pędami.

Ze wszystkich stron zrywały się hymny śpiewane z upojeniem w tę noc wiosenną, pełną czaru nieopowiedzianego, krzyków głębokich, śpiewów, drgań ledwie odczutych i miłości.

Słowiki śpiewały w każdej kępie bzów i odpowiały im tysiączne głosy ptactwa, klekot bocianów zrywający się czasami z wielkiego modrzewiu, stojącego w szczycie dworu, krzyki jękliwe czajek na moczarach, słodki szczebiot jaskólek po gniazdach, chrzęsty zbóż, huczenie chrząszczów goniących się po drzewach, ryki królów po oborach i rżenie dalekie koni pozostawionych na noc po pastwiskach.

A chwilami milknął świat i robiła się cisza tak głucha i przeogromna, że słyszać było kapanie rosły spływającej z liścia na liść i bełkot rzeczułki za dworem, i jakby głęboki oddech ziemi.

Ale po tej chwilowej ciszy – wszystkie głosy zerwały się w tym mocniejszym chórze, wszystkie drzewa, trawy i stworzenia śpiewały przejmujący hymn miłości i jakby wyciągały do siebie gałęzie, kwiaty, ramiona i oddawały się sobie z przerażającym uniesieniem.

Cała ziemia we wszystkich głosach śpiewów, bełkotów i szumów, we wszystkich tętnach roślin i tworów, we wszystkich skrzeniach blasków i promieniowań, we wszystkich zapachach przenikających powietrze – skłębiała się w przeogromny, nabrzmiały żądzą miłości wir, który jakby porwany rozszaleniem tej wiosennej nocy i pożerającą tęsknotą wieczności, rzucał się na oślep w objęcie bezdni zewsząd rozwartej, ciemnej, błyszczącej zimną rosą gwiazd i miliardami słońc i planet, głuchej, tajemniczej, strasznej.

Bank słówek do tekstu: rozwłóczyć się – волоктися; **oparzeliska** – незамерзаючі болота; **kaczeńce** – калюжниця болотяна; **niezapominajki** – незабудки; **modrzew** – модрина; **moczary** – трясовина; **bełkot** – белькотіння; **pastwisko** – пасовище.

Związkwy wyrazowe: falujące zboże – збіожя, що коливається; **chrzest świerszczyków** – тріщання цвіркунів; **lustro wody** – дзеркало води; **popróchniałe wierzby** – трухляви верби; **młody pęd** – молодий паросток; **w objęcie bezdni** – в обійми безодні; **rzucał się na oślep** – кидався наосліп; **huczenie chrabąszczów goniących się po drzewach** – гудіння хрушців, що літають над деревами.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Kto jest bohaterem utworu? Dlaczego on nie może spać? Jak autor opisuje kipienie wiosny? Znajdź w utworze środki stylistyczne.

Wiem więcej

„**Ziemia obiecana**” to powieść panoramiczna Władysława Reymonta publikowana w latach 1897–1898 w dzienniku „Kurier Codzienny”, wydana w dwóch tomach w 1899 r. Tematem powieści jest mechanizm „robienia pieniędzy” przez jej trzech bohaterów, z których jeden jest Polakiem (Karol Borowiecki), drugi Niemcem (Max Baum), a trzeci Żydem (Moryc Welt).

Kadr z filmu „Ziemia obiecana”

Autor, tytułem powieści, nawiązał do tradycji biblijnej. Ziemia Obiecana była miejscem obiecanym Żydom przez Boga, do którego wędrowali pod przewodnictwem Mojżesza. Miasto Łódź jest taką ziemią obiecana, do której przybywało się w nadziei na zbiecie fortuny. W rzeczywistości dla wielu mieszkańców cel ten był niemożliwy do zrealizowania. W 1974 r. powstał film fabularny „Ziemia obiecana” w reżyserii Andrzeja Wajdy na podstawie powieści W. S. Reymonta.

271. Powtórz wiadomości o przysłówku.

Przysłówek

Przysłówek to nazwa właściwości, czynności lub stanu. Jest nieodmienną częścią mowy i odpowiada na pytania:

- jak? (*miło, dobrze, kiepsko*);
- gdzie? (*bokiem, nisko, daleko, wysoko*);
- kiedy? (*pojutrze, latem, poprzednio, dzisiaj*).

Może być wyrażony za pomocą **wyrażenia przyimkowego**, np. *po omacku, od nowa, z czasem*.

Wstaw do tekstu przepuszczone wyrazy. Z jednym z wyrazów ułóż kilka zdań różnych pod względem celów wypowiedzi, określ jego funkcję w zdaniu.

Przysłówek to ... część mowy. Przysłówki oznaczają jakość lub okoliczność stanu i każdej czynności, odpowiadają na pytania: ..., ..., ..., ..., ..., np. *daleko, naraz, wówczas, naprawdę, wtenczas, źle, po polsku, na skutek, na przykład, w ogóle, z daleka, z dawna, po staremu, wszerz, wspaniale*.

W zdaniu przysłówek pełni rolę ..., np. Do biblioteki przyjdę (kiedy?) *pojutrze*. Przysłówki tworzymy najczęściej od ..., np. *dobry – dobrze, gorzki – gorzko*.

272. Wskaż przysłówki i wypisz je do zeszytu.

Dzisiaj, dzisiaj, dziś, dom, przed, domownik, zadomowić się, wreszcie, daleko, szybko, ale, przyjemność, zdecydowany, decyzja, zdecydować, zdecydowanie, przyjemnie, lasem, przyjemny, bardzo, słuchając, miło.

273. Od podanych przymiotników utwórz przysłówki. Wybierz dwa przysłówki i zastosuj je w zdaniach.

Biały, płaczliwy, żałosny, czerwony, ciekawy, cierpliwy, radosny, okropny, samotny.

274. Wstaw przysłówki zamiast podanych związków frazeologicznych.
Korzystaj z pomocy słownika.

Siedzieć jak na szpilkach, ruszać się jak mucha w smole, powiedzieć prosto z mostu, gapić się jak cielę na malowane wrota, ruszać się jak słoń w składzie porcelany.

Wiem więcej

Leopold Staff (1878–1957) to poeta, dramatopisarz, tłumacz. Jeden z najwybitniejszych twórców literatury XX wieku, przedstawiciel współczesnego klasycyzmu, w okresie międzywojennym duchowy przywódcą skamandrytów. Już za życia nazywany „pomnikiem polskiej poezji”, postrzegany jako wzór klasyka i artysty-mędrcy. Debiutował w 1901 r. tomem „Sny o potędze”. Następne tomy poezji to „Dzień duszy” (1903), „Ptakom niebieskim” (1905). Począwszy od tomów „Gałąz kwitnąca” (1908) i „Uśmiechy godzin” (1910) w jego poezji zaczęły przeważać tendencje klasyczne, wyrażające się w poszukiwaniu spokoju, harmonii i piękna. W tomach „Wysokie drzewa” (1932) i „Barwa miodu” (1936) Staff dąży do coraz większej zwięzości środków wyrazu, zwraca się ku tematyce życia codziennego, zrywa z patetyczną metaforeką na rzecz codziennego konkretu. W zbiorach „Wiklina” (1954) i „Dziewięć muz” (wyd. pośmiertnie 1958) poeta przełamał tradycyjne systemy metryczne, unowocześnił sposób obrazowania, stworzył autoironiczną wizję świata. Pierwszy z nich, z perspektywy współczesnego czytelnika, można uznać za najwybitniejszy i najdojrzały tom w twórczości Leopolda Staffa (wg Bartłomieja Szleszyńskiego).

275. Przeczytaj tekst wyraźnie.

Leopold Staff

Deszcz wiosenny

W tle nieba, gdzie jest więcej srebra niż błękitu,
puch pierwszych liści dymem zielonym się pieni
i jedynie nalotem lekkim malachitu
odróżnia czas przedwiośnia od szarej jesieni.
Zaspany i niemrawy, nudny dzień powszedni,
cierpliwy jak dorożkarz na miejskim postoju,
ma w sobie uroczystą nutę przepowiedni
czegoś, co się jak święto rodzi w niepokoju.

Wiatr niesie chmury, zwiastun ulewy wysłańczy,
co drzewa w tłum chorągwii rozwinię bogaty:
deszcz majowy srebrnymi stopami już tańczy
na ziemi od rzęsistych kropel piegowatej.

Bank słówek do tekstu: przedwiośnie – перехідна пора року між зимою і весною; niemrawy – млявий; przepowiednie – передбачення.

Związki wyrazowe: zwiastun ulewy – передвісник зливи; srebnymi stopami tańczy – танцює срібними ногами; rzęsiste krople – рясні краплі.

Odpowiedz na pytanie. Wykonaj polecenia do tekstu.

Jaką porę roku opisuje autor? Znajdź środki stylistyczne.

Przygotuj ustnie dialog złożony z 5–6 replik na podstawie ilustracji.

276. Przeczytaj przysłówia, dotyczące wiosennych miesięcy.

Wskaż, jaka prognoza pogody jest w nich zawarta?

Marzec

W marcu jak w garnku. Na świętego Kazimierza zima do morza zamiera (4 marca). Na świętego Grzegorza idzie zima do morza (12 marca). Święty Józek zabierze zimę w wózek (19 marca).

Kwiecień

Kwiecień-plecień, bo przeplata, trochę zimy, trochę lata. Kwiecień, co deszczem rosi, wiele owoców przynosi. Gdy przed Wojciechem grzmi, długo jeszcze zima śni (23 kwietnia).

Maj

Chłodny maj – dobry urodzaj. W maju jak w raju. Święta Zofia kłosy rozwija (15 maja).

277. Posłuchaj wiersza.

Kazimierz Wierzyński

***[**Zielono mam w głowie...**]

Zielono mam w głowie i fiolki w niej kwitną,
Na klombach mych myśli sadzone za młodą,
Pod słońcem, co dało mi duszę błękitną
I które mi świeci bez trosk i zachodu.

Obnoszę po ludziach mój śmiech i bukiety
Rozdaję wokoło i jestem radosną
Wichurą zachwytu i szczęścia poety,
Co zamiast człowiekiem, powinien być wiosną.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Kim jest podmiot liryczny? Czym on się zachwyca? Do czego on porównuje swoją duszę? Jakie jest życie podmiotu lirycznego? Kim powinien być każdy poeta? Jaki jest nastrój tego wiersza? Wskaż epityty i metafory.

278. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Stopniowanie przysłówków

Przysłówki odprzymiotnikowe (tj. tworzone od przymiotnika) stopniujemy w języku: 1) **regularnie** – formy stopnia wyższego tworzymy, dodając do tematu przysłówka w stopniu równym przyrostek **-ej** (*głośniej, ładniej*); formy stopnia najwyższego tworzymy, dodając do stopnia wyższego przysłówka przedrostek **naj-** (*najgłośniej, najładniej*); 2) **nieregularnie** – formy stopnia wyższego i najwyższego tworzymy za pomocą takich samych formantów jak w stopniowaniu regularnym, ale w przysłówkach tych zmieniamy zupełnie temat: *dobrze, ale: lepiej, najlepiej; mało, ale: mniej, najmniej;* 3) **opisowo** – formy stopnia wyższego tworzymy, dodając do form stopnia równego przysłówek **bardziej** (*bardziej elegancko*), a formy stopnia najwyższego tworzymy, dodając przysłówek **najbardziej** (*najbardziej elegancko*).

279. Wpisz do tabeli przysłówki.

Najdalej, wcześnie, stanowczo, najbardziej zawile, krócej, niebiesko, bardziej zawile, cicho, najwięcej.

Stopień równy	Stopień wyższy	Stopień najwyższy
---------------	----------------	-------------------

280. Utwórz od podanych przysłówków stopień wyższy i najwyższy.

Dobrze, źle, pięknie, zimno, ciepło.

Wiem więcej

Jerzy Andrzejewski (1909–1983) to polski prozaik, publicysta, felietonista, scenarzysta. Pierwszą książką Andrzejewskiego był zbiór

opowiadań „Drogi nieuniknione”, bohaterowie których pochodzą z dotkniętej skutkami kryzysu światowego rzeczywistości Polski lat trzydziestych. W 1948 r. wydał swoją najgłośniejszą powieść – „Popiół i diament”, w której namalował panoramę Polski tuż po wojnie. W r. 1958 napisał scenariusz do filmu Andrzeja Wajdy „Popiół i diament” (wg Bartłomieja Szleszyńskiego).

Jerzy Andrzejewski,
fot. A. Dłubaka, 1952 r.

281. Posłuchaj tekstu.

Jerzy Andrzejewski

Z dnia na dzień

Vincent van Gogh,
„Kwitnące różowe
drzewo
brzoskwiniowe
(wspomnienie
Mauve'a)”, 1888 r.

Od wielu tygodni pogoda prawie przedwiosenna. Słyszałem przez radio, że w Krakowie zakwitły bratki i stokrotki, a niedźwiedzie w Tatrach przebudziły się z zimowego snu i opuściły swoje gawry. Cóż one, biedne, będą jeść! Chyba pójdą poszukać ludzi? Zupełnie się nie orientuję, czy, gdy wrócią mrozy, będą mogły zasnąć po raz drugi?

Ciepłe i pogodne początki marca pozwalały przypuszczać, że Wielkanoc w tym roku wciąż wczesna, wiosenna już będzie i pełna wesela natury. Ale ostatnie chłody sprawiły, że pączki na drzewach i krzewach przestały się rozwijać, szaro jest i bezsłonecznie, parę dni temu padał deszcz ze śniegiem, a dzisiaj też, choć krótko.

Wiosna nie może otrząsnąć się ze stanu słabości. Niebo niskie i nieruchome, całe zasnute cieniem. Światła prawie tak przygaszone, jak przy zaćmieniu Słońca.

Dzisiaj, żeby uniknąć tłoku niedzielnych spacerowiczów, wcześniej aniżeli zwykle, bo zaraz po dziewiątej, wyszedłem z domu. Zieleń od majowej już głębsza, wciąż przecież soczysta, kwitną kasztany, od spóźnionego w tym roku puchu topól biało na trawnikach, zwłaszcza na bulwarach.

Nie potrafię powiedzieć, dlaczego tegoroczna wiosna wydaje się mi szczególnie piękna. I równocześnie więcej zdumienia aniżeli strachu, że już w nie tak bardzo odległym czasie czeka na swoje kwitnienie wiosna, której uroków nie zobaczę.

Bank słówek do tekstu: **gawra** – лігво звіра, барліг; **spacerowicze** – перехожі; **szczególnie** – особливо; **zdumienie** – подив; **uroki** – чарівність.

Związki wyrazowe: **wesele natury** – веселість природи; **otrząsnąć się ze stanu słabości** – відійти від стану слабкості; **soczysta zieleń** – соковита зелень.

Odpowiedz na pytania.

Do jakiego gatunku literackiego należy tekst? Kto jest jego bohaterem? Jaką informację usłyszał on przez radio? Jak bohater opisuje przedwiośnie, potem wiosnę w maju? Dlaczego ma więcej zdumienia, niż strachu?

282. Posłuchaj wiersza.

Julian Tuwim

Brzózka kwietniowa

To nie liście i nie listki,
Nie listeczki jeszcze nawet –
To obłoczek przeźroczysty,
Pozłociście zielonawy.

Jeśli jest gdzieś leśne niebo,
On z leśnego nieba spłynął,
Śród ogrodu zdziwionego
Tuż nad ziemią się zatrzymał.

Ale żeby mógl zzielenieć,
Z brzozą się prawdziwą zmierzyć,
Ściemnieć, smugę traw ocienić –
– Nie, nie mogę w to uwierzyć.

Barbara Krajewska,
„Brzozy. Wieś Krępa,
Mazowieckie”, 2003 r.

Odpowiedz na pytania.

Jaki pejzaż przedstawia autor wiersza? Z czym on porównuje zielone listki?

Wiem więcej

Z Wielkanocą wiąże się kilka tradycyjnych zwyczajów, których nazwy są dość ciekawe, mówią sporo o historii języka, o kulturze przodków.

Wielkanoc rozpoczyna *rezurekcja*, czyli uroczyste nabożeństwo z procesją odprawiane o świcie Niedzieli wielkanocnej. Nazwa tego nabożeństwa pochodzi z łaciny i oznacza „zmartwychwstanie” (łac. *resu-*

rectio). W pieśniach i modlitwach wielkanocnych powtarza się przyśpiew radosny: „Alleluja, alleluja!”. Jest to określenie wzięte z języka hebrajskiego, w którym hallelu-jah oznacza „chwalcie Boga”. Nazwa zwyczaju drugiego dnia Wielkanocy to śmigus-dyngus. Śmigus pochodzi od niemieckiego słowa Schmackostern, którym określano dawniej bicie rózgą palmoną lub witką i oblewanie wodą w Poniedziałek Wielkanocny. Dyngus zaś pochodzi od niemieckiego czasownika dingen, który w jednym ze znaczeń określał targowanie, wykupywanie się. Mogło tu chodzić o wykupywanie się podarunkiem, żeby nie zostać oblany wodą, albo o dawanie datków chłopcom chodzącym po domach z życzeniami i pieśniami (wg Andrzeja Markowskiego, „Polszczyna znana i nieznana”).

283. Przetłumacz metafory atmosferyczne na język ukraiński.

Wy-

jaśnij ich znaczenie.

Ułóż 3–4 zdania z wybranymi przez ciebie zwrotami i wyrażeniami.

Burza: burza wisi w powietrzu; zażegnać burzę na swoją głowę; burza groźna; gwałtowna.

Chmura: chmurnieć, wisieć nad kim jak gradowa chmura; mieć chmurę na czole; chodzić po chmurach.

Mgła: lekki jak mgła; widzieć jak przez mgłę; delikatna, lekka mgła; mgła zasuwa komuś oczy; mgła dziejów.

Mrok: ponury, zły mrok; mroczna myśl; mroczy się komuś w oczach; mrok dziejów.

Piorun: niech to piorun trzaśnie; pioruny słów, gniewu; piorunujący cios; wrażenie, miotać pioruny na kogo.

Wiatr: rzucać słowa na wiatr; patrzeć, skąd wiatr wieje; wolny jak wiatr; szukać wiatru w polu; być syty wiatrem; pędzić jak wiatr; niestający, ułotny, zmienny, niezależny, wolny wiatr.

284. Do podanych wyrazów dopisz po jednym przysłówku bliskoznaczonym.

Dokładnie, gwałtownie, przyjemnie, zmiennie, rozsądnie, szybko, barwnie, mocno, delikatnie.

285. Daj przysłówki o przeciwnym znaczeniu.

Skromnie, niedbale, modnie, wolno, ładnie, lekko.

286. Wskaż, jakie zasady grzecznościowe są realizowane w podanych niżej rozmówkach (okazywanie szacunku partnerowi, przejawianie zainteresowania jego sprawami, życzliwość, deklarowanie pomocy, poszanowanie suwerenności partnera, w tym zasada dyskrecji). Odegraj scenkę z użyciem formuł powitania i pożegnania.

- 1) – Ładnie dziś wyglądasz.
– Dziękuje, ty też.
- 2) – Świeży sweterek!
– Już dawno go mam.
- 3) – Dziękuję ci za podręcznik.
– To drobiazg, nie ma o czym mówić.
- 4) – Dobranoc państwu. Co złego, to nie my.
– Dobranoc, dziękujemy za wizytę.
- 5) – Gratuluję ci nagrody.
– Dziękuję bardzo.
- 6) – Bardzo przepraszam za najście, czy mogę zabrać chwilę.
– Ależ nic nie szkodzi, oczywiście, bardzo proszę, wejdź (wg M. Kity, A. Skudrzyk).

287. Posłuchaj tekstu.

Słowo *wiosna* ma w polszczyźnie dwa znaczenia: pierwsze, powszechnie znanne, to „pora roku między zimą i latem”, drugie znaczenie, przestarzałe „rok życia w okresie młodości”, a dziś żartobliwie „także w późniejszym okresie życia”, np. *liczyć sobie czterdzieści wiosen*.

W szerokości geograficznej Polski astronomiczna wiosna zaczyna się w marcu. *Marzec* jest nazwą wywodzącą się z niemieckiego słowa *März*. W języku łacińskim *Martius* oznaczał „miesiąc Marsa”, rzymskiego boga wojny, w tym bowiem miesiąca, pierwszym w roku, wyruszano na wyprawy wojenne. W polszczyźnie najpopularniejszym przysłowiem związanym z marcem jest powiedzenie: *W marcu jak w garncu*.

Kwiecień to czwarty miesiąc roku, nazwany tak z powodu przypadającej na ten czas pory kwitnienia kwiatów. Jest to jedna z dziesięciu rodzimych nazw miesięcy, związanych z życiem przyrody i gospodarowaniem człowieka na ziemi.

Maj, piąty miesiąc, tak jak i marzec, ma nazwę zapożyczoną. W starożytnym Rzymie *Maius* był miesiącem poświęconym bogini Mai, uznanej za matkę ziemi i bóstwo rozrostu w przyrodzie. To jej w pierwszym dniu tego miesiąca składano ofiary dziękczynne.

Od nazwy *maj* tworzy się wiele wyrazów pochodnych. Na przykład, *maić* oznacza „zdobić zielonymi gałązkami, listkami, kwiatami”, a *majówka* to „wycieczka za miasto, połączona często z zabawą i tańcami”. Przenośnie *maj* oznacza młodość, radość, miłość, co wzruszająco opisali w swojej piosenki Starsi Panowie Dwaj: *Już szron na głowie, już nie to zdrowie, a w sercu ciągle maj* (wg E. Kołodziejek, „Językowa corrida...”).

Bank słówek do tekstu: *wyruszać* – виrushати; *kwitnienie* – цвітіння.

Związki wyrazowe: *wypyawy wojenne* – військові експедиції; *gospodarowanie człowieka* – господарювання людини; *ofiary dzękczynne* – пожертви на знак подяки; *szron na głowie* – тут у значенні: сива голова; *w sercu maj* – у серці травень.

Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.

Jakie znaczenie mają wyrazy *wiosna, marzec, kwiecień, maj?* Wskaż wyrazy pochodne od tych słów. Nazwij rodzime nazwy polskich miesięcy.

288. Jakie kolory mogą mieć wymienione rośliny i kwiaty? Jakie z nich rosną na wiosnę? Zapisz je do zeszytu.

Nasturcja, kaczeniec, fiołek, pelargonie, aksamitka, goździk, dalia, słonecznik, tulipan, bez, bratek, jaskier, lilia, hiacynt, róża, konwalia, bluszcz, lilia paszczka, cyklamen, nagietek, niezapominajka, stokrotka, lawenda, mak, zawilec, szalwia, przebiśnieg, krokus, wrzos.

Diana Zarow, „Kwiaty”, 2014 r.

289. Odgadnij zagadkę.

Rośliny o barwnych kwiatach,
widzi się w oknach,
w lecie na balkonie,
to są .

TEMAT 13. PODRÓŻE. ZABYTKI TRÓJMIASTA. PRZYIMKI. PODZIAŁ PRZYIMKÓW. SPÓJNIKI I ICH RODZAJE. PARTYKUŁY I WYKRZYKNIKI

290. Przeczytaj wyraźnie legendę.

Bałtyk

Krzysztof Tracz,
„Wzburzony Bałtyk”

Wiele lat temu, gdy Gdańsk był jeszcze niewielką wioską, do jednej z osad nadbałtyckich zawędrował stary mnich. Pragnął nauczać ludzi, jednak oni przepędzili go z wioski. Nie mając siły na powrót, mnich osiedlił się na jednej z nadmorskich wydm i żył z dala od ludzi.

Pewnego dnia znalazł na plaży ranego mężczyznę. Rozpoznał w nim młodego Wikinga, jednego z najeźdźców nękających wioskę. Natychmiast zabrał go do swojej pustelni i przez wiele tygodni leczył jego rany. Uczył go także mowy tutejszych ludzi, aby nikt nie rozpoznał w

nim dawnego najeźdźcy. Wkrótce Wiking przyjął chrzest i postanowił, że tak jak stary mnich będzie nauczał ludzi. Gdy staruszek zmarł, młodzieńiec wyruszył do ludzi, oni jednak lękali się go i nie chcieli wierzyć w jego słowa. Dlatego po pewnym czasie przestał chodzić do wioski i coraz więcej czasu spędzał nad brzegiem morza, tuż przy swej pustelni. Z wielkim zainteresowaniem obserwował przypływy i odpływy. Było to zjawisko niezwykle piękne, ale również śmiertelnie niebezpieczne. Wiele łodzi zatonęło, ponieważ żeglarze nie potrafili obliczyć czasu przybywania i ubywanego morskiej wody. Pustelnik postanowił, że będzie rozpalał wieczorami ogień, aby wskazać żeglarzom, że znajdują się już blisko brzegu.

Któregoś dnia dostrzegł na horyzoncie łodzie Wikingów. Gdy tylko dobili do brzegu, natychmiast ruszyli do małej pustelni. W młodym mnichu rozpoznali swojego dawnego towarzysza. Dowiedziawszy się, że przyjął wiare, silą zaciągnęli go do jednej z łodzi, aby wskazał im drogę do Gdańska. Gdy odmówił, zagrozili mu śmiercią. Jednak młodzieńiec nie przeląkł się i powiedział, że za taki czyn z pewnością dosięgnie ich gniew Boży.

Nagle na spokojnym morzu rozszalał się sztorm, roztrzaskując łodzie Wikingów. Kilku pozostałych przy życiu Skandynawów wyrzuciło pustelnika za burtę, myśląc że dzięki temu sztorm ustanie. Jednak wiatr zawył jeszcze głośniej, a fale z olbrzymią siłą wdarły się na pokłady łodzi i wciągnęły je na samo dno. Niebawem morze wyrzuciło na brzeg tylko

jedno ciało – człowieka, który nie dopuścił się zdrady nawet w obliczu śmierci. Pustelnik leżał na plaży z twarzą zwróconą ku błękitnemu niebu, a wokół jego głowy kawałki bursztynów ułożyły się niczym aureola.

Od tamtej pory prawie nie ma przypływów i odpływów na Bałtyku. Powiadają, że morze stało się spokojne za sprawą klątwy, którą rozgniewany Bóg rzucił na Wikingów (wg *Dominiki Strzeleckiej*).

Bank słówek do tekstu: **zawędrować** – забрести; **mnich** – чернець; **wydmy** – дюни; **Wikingowie** – вікінги, скандинавські мореплавці, що в VIII–XI ст. здійснювали морські походи (жили на теренах сучасних Швеції, Данії та Норвегії); **najeźdca** – загарбник; **pustelnia** – пустеля; **lękać się** – боятися; **dostrzec** – спостерегти; **obserwować** – спостерігати; **pokład** – палуба; **bursztyn** – янтар.

Związki wyrazowe: **osada nadbałtycka** – поселення на березі Балтійського моря; **najeźdźców nękających wioskę** – загарбників, які нападали на село; **roztrzaskać łodzie** – розбити човни; **nie dopuścić się zdrady** – не допустити зради; **w obliczu śmierci** – перед обличчям смерті.

Odpowiedz na pytania.

Kto i w jakim celu zawędrował do Gdańska, gdy on był małą wioską? Kogo on znalazł na plaży? Co zrobił Wiking po śmierci staruszka? Jak pustelnik pomagał ludziom? Co stało się z łodziami Wikingów? Dlaczego na Bałtyku nie ma przypływów i odpływów?

291. Przeczytaj i przetłumacz.

Odmienne i nieodmienne części mowy

CZĘŚCI MOWY

Odmienne

Nieodmienne

Czasownik oznacza czynność lub stan	Przysłówek i zaimek przysłowny oznacza jakość i okoliczność czynności oraz natężenie cechy
Rzeczownik oznacza osobę, przedmiot, zwierzę, roślino, zjawisko, uczucie, pojęcie	Przyimek określa stosunki między innymi wyrazami
Przymiotnik oznacza cechę	Spójnik łączy wyrazy lub zdania składowe w zdaniu złożonym
Zaimek (rzeczowny, przymiotny, liczbowy) zastępuje inne części mowy	Partykuła wzmacnia lub modyfikuje wypowiedź
Liczbowik oznacza ilość lub kolejność	Wykrzyknik wyraża stany uczuciowe lub wolę mówiącego

292. Określ części mowy w zdaniach.

Chłopiec lubi szybko biegać ze swoim psem.

Owoce i warzywa lubimy jeść, bo są bardzo zdrowe. Chętnie bym wyjechał na wczasy nad morze lub w góry.

293. Posłuchaj wiersza.

Wincenty Pol

Bałtyk

Jeszcze po świecie starożytnym słynne
Były te wody i lądy bursztynne!
Ku nim to Fenik biegał w bród daleki,
Ku nim Słowianin korabli czeredą
Pływał – i kupię składał pod Wenedą.
Ku nim to, ku nim, płyną nasze rzeki –
Co ziemia zrodzi i co kmieć przysporzy,
Chętnie i cało odnosim w czas boży...
Co jeno Bóg dał – to domowe łodzie
Niosą im w darze po gościnnej wodzie,
Ale jak stara wiecznie boli blizna,
Tak od północy wieje Pomorszczyzna...

Bank słówek do tekstu: blizna – шрам.

Związki wyrazowe: świat starożytny – стародавній світ; kmieć przysporzy – селянин принесе.

Odpowiedz na pytania.

Jakie uczucia wyraża autor w wierszu? Jakie znaczenie ma dla Polski Bałtyk?

294. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Przymiki. Podział przyimków

Przymiek to wyraz nieodmienny, który występuje najczęściej z rzeczownikami i zaimkami rzeczownymi tworząc z nimi w zdaniu określenia (*dopełnienia, okoliczniki, przydawki*). Ze względu na pochodzenie wyróżniamy: **przymiki pierwotne** (*bez, przez*) i **przymiki wtórne** (*spoza, około*). Ze względu na budowę wyróżniamy: **przymiki proste** (*ku, nad*) i **przymiki złożone** (*powyżej, spod*).

295. Uzupełnij luki w tekście dotyczącym przyimka.

Przyimek jest ... i niesamodzielnią częścią mowy. Razem z ... tworzy wyrażenie przyimkowe, np. Przyimki ze względu na budowę dzielimi na dwie grupy:

- a) przyimki ..., np. ..., ...;
- b) przyimki ..., np. ...,

296. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazek.

Deotyma (Jadwiga Łuszczewska)

W kamiennym pierścieniu

Szedł sobie najspokojniej, powłócząc oczami po tych cudnych rzeczach, których może póki życia nie miał już oglądać, gdy znienacka ozwały się za nim wesołe przygrywania i szmery posuwiste, jakoby od nadciągającej ciżby. Obejrzał się, przystał – a tu z bocznej przecznicy płynie orszak strojny z kapelą na czele. Przodem i dokoła – jak to zwykle w podobnych rzach – wali tłum. Wnet się też zrobiło tak

ciasno, że pan Kazimierz musiał co przedzej ustąpić pod ścianę. Wprawdzie ulica nie należała bynajmniej do wąskich, ale, jak wszystkie głównejsze ulice Gdańskie, była z obu stron zastawiona dwoma szeregami dużych ganków, czyli raczej tarasów.

Oparł się więc o podmurowanie jednego z tarasów, a że był słuszny, mógł ponad głowami dobrze widzieć przeciąganie wesela, bo zaraz pозnał, że to weselny orszak.

Naprzód, po trzech rzędem, szli grajkowie dmący w trąby, piszczałki, fletnie i różne inne fujary takie pokręcone, takie pozawijane, jakby jakieś świeciste weże.

Potem szła gromada młodych ludzi dość suto wyglądających. Buty miękkie, lejkowato rozwarste. Ubiory obcisłe, o bufiastych rękawach, niby pozszywane z pasów dwubarwnych (...).

U ramion krótkie płaszczynki, tak zwane wówczas „półmancia”. Nad tym wszystkim kapelusze ogromne, o wywiniętym skrzydle i kiściastych piórach.

Jeden tylko pan młody nie miał pióra; miał za to inną ozdobę, która naszemu widzowi mile wpadła w oczy; były to dwa malutkie, zieloniuchne wianeczki, wzajemnie w siebie zadzierzgnięte, jakby dwa ogniska łańcucha, i przytwierdzone do główka kapelusza (...).

Szła panna młoda między dwiema druhnami. Wszystkie trzy miały suknie z najprzedniejszej białopłowej „pawłoki” (która, jak wiadomo, była uprzywilejowaną tkanką szat koronacyjnych), a na sukniach płaszczce okrągłe, purpurowe, z gronostajowymi wyłogami u przodu, z bogatą klamrą u spięcia (...). Włosy też wolne od pęt codziennych, jakby drugi płaszcz rozpuszczono, wiły się po ramionach i spływały po barkach. Na włosach każda z nich miała koronę złotą, cudnie wyrobioną w różne lisciowe przeszroczka i strzeliste pąki.

Krona panny młodej była najwyższa. Wzrostem także oblubienica górowała nad parą swoich towarzyszek i postawę miała okazałą, i w obliczu taką powagę, że ludzie przed nią się rozstępowali jakby przed urodzoną królową (...).

Na koniec wysypała się ostatnia kupka ciekawych, orszak skręcił w inny poprzeczny zaułek, fletnie i stąpania powoli przycichły i pan Kazimierz znów się znalazł na pustej ulicy.

„A to mi panna młoda! – pomyślał. – Ustrojona jakoby druga Ester. Taką prowadzić do ołtarza to splendor. Ona wszystkim królowa, a pan mąż jej król. Niech no ja tylko stanę kiedy na ślubnym kobiercu, to moja panna musi bez pardonu mieć takowy płaszcz i koronę (...).

Tu pan Kazimierz trochę sobie westchnął i – jak zwykle czynią ci, którzy wzduchają – podniósł w górę oczy.

Ledwie podniósł, a tu cały się wzdrygnął, złożył ręce i szepnął:

– Jezu najsłodszy! A wszak ci to akurat ona! Mówiąc te słowa, patrzył w najwyższe okno domu, który stał naprzeciw niego po drugiej stronie ulicy. Okno to, wycięte w samym szczycie budynku, było zupełnie okrągłe, obrębione sznurową rzeźbą. W tym kamiennym pierścieniu rozkwitało coś podobnego do wielkiej stokrotki; kreza biała, przejrzysta, drobno prążkowana, wypełniała prawie całe okienko, a jak w środku białej stokrotki połyska złota kulką, tak w tym okrągłym kołnierzyku świeciła główka złotowłosa, bramką z niebieskich wstępów przepasana, bijąca słonecznym blaskiem świeżej cery, wdzięku i figlarności, z ustami jak maliny, z oczami jak turkusiki.

Oczy te były ciekawie wpatrzone w pana Kazimierza. I miały na co patrzeć. Już i podczas pochodu weselnego niejedna głowa zwracała się ku niemu, niejedno spojrzenie skrzyżowało się z jego wzrokiem.

Bo też imci pan Kazimierz Korycki, porucznik od Marynarki Jego Królewskiej Mości Władysława IV, był wyraźnie stworzony do dwóch rzeczy: do bicia nieprzyjaciół i podbijania serduszek. Wysoki a smukły, mocny a zwinny, wdzięczący się a zuchowaty, lubił każdemu i każdej blisko zaglądać w oczy. Twarz miał ogorzałą porządnie od morskich na-wałości a jędrną jak spiż i przy każdym wzruszeniu buchającą rumieńcami. I piwne jego źrenice były tak pełne iskier, że gdy się w kogo bystro

wpatrzył, to go tymi oczyma siekł jakby rózgami płomiennymi. Siarczysty kawaler.

Ubrany był dość osobliwie: na wpół po naszemu, a na wpół z cudzoziemska, bo też tak mniej więcej wyglądała cała flota pucka, w której urządzeniu wzorowano się z początku na marynarkach obcych, a zwłaszcza na szwedzkiej.

Miał więc pan Kazimierz obcisły kaftan, czyli tak zwany kolet z łosiej skóry, na ukos przepasany czarnym rzemiennym bandoletem, u którego wisiał obosieczny, nieco zakrzywiony kordelas. Rajtuzy, uszyte z granatowej rasy, pod kolanem były przewiązane i wpuszczone w obuwie składające się nie ze zwykłych butów, ale ze zgrabnych półbucików bez cholew (...).

Głowa pana Kazimierza nie była podgoloną. Włosy te pan Kazimierz przykrywał ... kosmatą, szczeropolską czapką, jedną z owych prześlicznych, fantastycznych czapek, jakie u nas kwitły za Wazów. Brzegi jej były w góre wywinięte i przeróżnie ponacinate, a u przodu stała kitka czarna, przytwierdzona zanklem srebrnym z emalią, gdzie drobnutko wymalowany kraśniał herb marynarki puckiej, ten sam, co był wyszyty na banderze królewskiej, mianowicie: ręka po ramię obnażona, trzymająca dobyty miecz; wszystko w polu czerwonym.

Ledwie bowiem spostrzegł, że panienka z okienka na niego spogląda, zerwał ową czapkę z głowy i się ukłonił. Tymczasem skutek zawiodł oczekiwanie. Panienka nie tylko nie oddała ukłonu, ale przestraszona zaczepką nieznajomego zapłoniła się gwałtownie ..., wycofała głowę z okienka i znikła w jego ciemnej głębi (wg powieści historycznej „Panienka z okienka”).

Bank słówek do tekstu: ozwać się (daw.) – озватися; **cizba** – натовп; **słuszny** (daw.) – високий на зрист; **suto** – рясно; **zadzierzgnięty** – зав'язаний у вузол; **przedni** (daw.) – чудовий; **roztwierać** (daw.) – відкривати; **co żywo** (daw.) – якнайшвидше; **Ester a. Esteria** – Есфір, або Естер (одна з відомих біблійних жінок, гарна дружина перського царя Артаксеркса); **bez pardonu** – тут у значенні: незважаючи ні на що; **wszak** (daw.) – адже; **imci, właści. imć** – скорочення від **jego miłość** „їого мілість”; **nawałność** (daw.) – буря з сильним вітром; **bandolet** – широкий військовий пояс, який носили навскіс через плече; **kordelas** – довгий мисливський ніж; **rasa** (daw.) a. **haras** – легка вовняна тканина; **zankiel a. zamkiel** – пряжка; **zapłonić się** (daw.) – розчаронітися; **znenacka** – зненацька; **grajkowie** – музиканти; **druhna** – подружка; **figlarność** – пустотливість; **oblubienica** – улюблениця.

Związki wyrazowe: panienka z okienka – панночка з віконця; weselny orszak – шлюбний кортеж; bufiaste rękawy – рукави з буфами; panna młoda – наречена; szata koronacyjna – коронаційний одяг; kupka ciekawych – гурт цікавих; stać na ślubnym kobiercu – стояти на шлюбному килимі; oczy jak turkusiki – очі як бірюзинки; skutek zawiodł – наслідок розчарував; oddać uklon – вклонитися; wycofać głowę z okienka – тут у значенні: відступити від віконця.

Wykonaj polecenia do tekstu.

Praca w grupie.

- A. Zapisz przykłady nazw własnych, które piszemy wielką literą.
- B. Wypisz z tekstu po 2–3 przykłady przyimków pierwotnych, wtórznych, prostych i złożonych.
- C. Znajdź w tekście czasownik czasu przeszłego, aspektu dokonanego, rodzaju żeńskiego.
- D. Wypisz jeden przymiotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną.
- E. Ułóż i zapisz jedno lub dwa pytania do tekstu.

Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe.

297. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.

Spójniki i ich rodzaje

Spójnik to wyraz nieodmienny, łączący zdania lub ich części. Spójniki określają związki zależności między wyrazami w zdaniu oraz związki między zdaniami. Związki międzywyrazowe określane przez spójniki to zwykle związki między jednorodnymi częściami zdania, np. *Drzewa i krzewy* (podmioty) błyszczały od rosy. Spójniki określają stosunki między zdaniami – zarówno stosunki **współrzędne**, jak i **podzielne**; np. *Miasto huczało gwarem i lśniło milionem światel. Ranki bywały chłodne, choć zaczęło się lato*.

Spójniki określające stosunki współrzędne są takie same w związkach międzywyrazowych, jak i w związkach międzyszczaniowych. Natomiast stosunki podzielne między zdaniami określane są przez **spójniki podzielne** (*że, iż, aby, żeby, ażeby, iżby*), np. *Wstali wcześnie, aby zdążyć na autobus.*

298. Uzupełnij tekst informacjami o spójniku.

Spójniki to nieodmienna i ... część mowy, która ..., czyli łączy wyrazy w obrębie zdania lub ... składowe w zdaniu złożonym.

299. Podkreś spójniki w podanych zdaniach i ustal ich rodzaj.

Ania i Marysia poszły na spacer.

Kotek lubi podwórko, lecz dziś jest zimno.

Pojedziemy na narty lub pójdziemy na miasto.

Wiem więcej

Mateusz Zarzecki,
„Portret Jadwigi
Łuszczewskiej
(Deotymy)”

Jadwiga Łuszczewska, pseudonim literacki **Deotyma** (z gr. *bogobojna*) (1834–1908) to polska poetka i powieściopisarka romantyzmu, improwizatorka. Młoda Łuszczewska dzięki swemu talentowi do improwizacji zyskała miano *das Wunderfraülein* (cudownej panny). Łuszczewska była autorką wielu zbiorów wierszy, poematów, dramatów i powieści. Działalność twórczą rozpoczęła w 1852 r. od publicznych improwizacji. W 1854 r. wydała w Warszawie pierwszy tom „Improwizacje i poezje”.

Największą popularnością cieszy się „powieść gdańska” „Panienka z okienka” (1893), zekranizowana przez Marię Kaniewską w roku 1964, z Polą Raksa w roli głównej. Akcja toczy się

w Gdańsku w XVII wieku. Treścią są dzieje miłości marynarza królewskiej floty wojennej i pięknej Hedwigi – dziewczyny uratowanej niegdyś z tureckiej niewoli. Wychowana przez gdańskiego rzemieślnika, dziewczyna wyglądała często przez okno kamienicy nazywanej „Bursztynowym Domem” (wg Marty Wiatrzyk-Iwaniec).

300. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Partykuły i ich podział

Partykuły to wyrazy nieodmienne, które wzmacniają znaczenie innych wyrazów w zdaniu lub całych zdań, bądź też modyfikują, czyli zmieniają w pewnym stopniu ich znaczenie. Do partykułów o funkcji **wzmacniającej** należą: **no**, **-że**, **-ż**, np. *Chodź no tutaj!* (pisownia rozdzielna); *Idźże przedzej!* (pisownia łączna).

Do partykułów o funkcji **modyfikującej** należą: 1) partykuła **czy**, za której pomocą nadajemy zdaniu charakter pytania, np. *Czy Marek już wrócił?*; 2) partykuła **by**, za pomocą której ujmujemy czynność lub stan jako przypuszczalne (możliwe pod pewnym warunkiem) lub pożądane, np. *Poszedłbym do kina, gdybym miał czas. Napiłbym się kawy*; 3) partykuły **niech (niechaj)**, **oby**, za których pomocą wyrażamy rozkaz lub życzenie, np. *Niech ciocia nas odwiedzi*; 4) partykuła **nie**, za pomocą której zaprzeczamy treści wyrazu lub zdania, np. *Przyjdę nie dziś, lecz jutro*.

301. Uzupełnij tekst wiadomościami o partykule.

Partykuły to części mowy, które pełnią w wypowiedzeniach dwie funkcje: ... lub ... sens zdania, dlatego dzielimy je na:

- a) partykuły ..., np. -że, -ż, -...;
- b) partykuły ..., np.

302. Wstaw w luki partykułę *nie*.

Pies go [] odstępował. Inżynier [] raz brał udział w wyprawach badawczych. Dotychczas [] znalazł nic podejrzane-go. W nadziei, że [] dojdzie do eksplozji, wykonał kilka fotogra-fii. [] przejmował się zachowaniem ptaków.

Motława

Ratusz

Zielony most

Bazylika konkatedralna Wniebowzięcia
Najświętszej Maryi Panny oraz kościół Ma-
riacki

303. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Wiktor Gomulicki

Pieśń o Gdańsku (fragment)

A Gdańsk tak piękny! – i tak cichy!
Gdy słuch wytężę zmrokiem, słyszę,
Jak dzwonią pieśni i kielichy
I pocałunki... Za tę ciszę,
W której się żywiej i goręcej
Czuje, ja kocham Gdańsk najwiecej.

Cicho tu prawie, jak w Wenecyi,
Gdzie ucho nie zna kól łoskotu...
I tylko czasem ze skał Szwecyi
Nadlata orkan z hukiem grzmotu,
Lecz rychło wraca w swoje skryty,
Jako do budy pies obity.

Dobrze duchowi z tem milczeniem,
Bo w niem, jak polip, się rozrasta,
I drżącem dźwiga się ramieniem
Ponad najwyższe wieże miasta,
I aż do nieba otwartego
Sięga, gdzie gwiazdy wejścia strzegą.

Gdyś na Zielonym stnął moście,
Gdzie Acernowej był kres jazdy,
Puść wzrok przed siebie, a jasnoście
Wnet cię obejmą, jakby gwiazdy
Rozbłysły nagle w ducha mroku
I słońce wyszło z za obłoku.

Zębate dachy, stare spichrza
Powtarza szklana toń Motławy,
A cuda lagun od nich lichsze
I lichszy Dożów pałac krwawy
I ołowiane w nim poddasze.

Wielka Sala Rady ratusza
Głównego miasta Gdańska,
nazywana od XVII wieku
także Salą Czerwoną

Fara. Gotyckie dziwo. Z wierzchu
W wyskoczy zbrojna mur, jak twierdza,
We wnętrz barwnego pełna zmierzchu.
Wpuszczony w ścianę kamień stwierdza,
Że jej rodzicem wiek czternasty,
Stąd to na cegłach mchy i chwasty.

Gdyś wąską kruchtę przebył, zaraz
Przekraczasz setnych lat granicę.
Dopieroś wieku był syn, naraz
Sędziwość pada ci na lice
I bratem stajesz się tych mężów,
Co śpią wśród krzyżów i orężów.

Ratusz. Przewodnik polski pisze:
„Mówić z odźwiernym”. Ach, nie! raczej

Prosić, by milczał. Pocóż ciszę
Ma tu zamącać głos prostaczy?
Te odrzwia, herby, to podniebie,
Gmach cały mówi sam za siebie.
U szczytu jasny punkt migota;
To Zygmunt. „Święty” mówią prości.
Gruba pokrywa go pozłota,
Lecz Niemcy, z wielkiej uprzejmości,
Wynieśli króla tak wysoko,
Że doń nie sięga ludzkie oko.

Do izb prastarych, dokąd wiodą
Drzwi ciężkie dębem i żelazem,
Dziwnie wstępować z myślą młodą,
Z niestartym doby swej obrazem...
Tu wszystko wielkim głosem woła:
Podnieście serca! zniżcie czoła!

Bank słówek do tekstu: Motława – річка Мотлава, притока Вісли, яка тече через Гданськ; Fara – Фара, Фарна церква (парафіяльний храм); Acerus (acer – klon) – Ацерн, псевдонім Себастіана Кленовича, автора поеми „Фліс” (1595), у якій описано сплав деревини по Віслі до Гданська; ratusz – ратуша; wytężyć – напружити; orkan – ураган.

Związki wyrazowe: Zielony most – Зелений міст у Гданську; I lichszy Dożów pałac krwawy – тут: про Червону залу ратуши, зразком для якої був палац дожів у Венеції; huk grzmotu – гуркіт грому; szklana toń – прозора глибина.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Czym jest Gdańsk dla podmiotu lirycznego? O jakich zabytkach on wspomina w wierszu? Jak zrozumiałeś / zrozumiałaś ostatnie zdanie utworu? Określ środki stylistyczne w wierszu. Znajdź partykuły i ustal, jaką funkcję pełnią w utworze.

304. Pisanie z pamięci. Popatrz na wyrazy napisane kursywą. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz je. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

Wykrzykniki i ich podział

Wykrzykniki to nieodmienna część mowy zawierająca żywego wzruszenie, zwołanie, rozkaz, naśladowanie dźwięków, np. *o!, precz!, aj!, hop!, ha!, bęc!, brzdeęk!*

Ze względu na pochodzenie dzielimy je na: a) **wykrzykniki pochodzące** to takie, które pochodzą od innych części mowy (rzeczowników, czasowników, przymiotników, przysłówków, spójników oraz partykułu) i zatraciły pierwotne znaczenie, np. *biada!*, *przebóg!*; b) **wykrzykniki właściwe** nie są związane formalnie z innymi częściami mowy, np. *ach!*, *och!*, *hej!*, *halo!*

305. Wpisz informacje o wykrzykniku.

Wykrzyknik jest częścią mowy, która służy do: a) naśladowania ..., np. *hau*, *hau*; b) wyrażania wezwań i polecień, np. ...; c) podkreślania ..., np. *ach*, *oj*, *ech*.

Po wykrzyknikach stawiamy następujące znaki interpunkcyjne: ... lub

306. Wskaż wykrzykniki i określ funkcję, którą one pełnią.

Dajże mi spokój! Podejdź no bliżej! Hej, użyjmy żywota! Ej! – krzyknął z góry.

Wiem więcej

Atrakcje turystyczne Gdańsk, Gdyni i Sopotu

Trójmiasto to chyba największe skupisko wspaniałych zabytków wtopionych w architekturę miast. Gdańsk, Gdynia i Sopot. To trzy miasta, w których znajdują się charakterystyczne symbole.

Nie istniałby Gdańsk bez fontanny Neptuna, majestatycznego żurawia i dźwigów stoczniowych. Istotą Sopotu jest tłumnie odwiedzane molo, w Gdyni klif, okręt „Błyskawica” i żaglowiec „Dar Pomorza”.

Urlop w Trójmieście będzie nieudany bez spaceru po sopockim molo. Ta charakterystyczna wizytówka miasta składa się z 2 części – spacerowej o długości 511,5 m

(najdłuższy drewniany pomost w Europie) oraz placu na lądrze o powierzchni 20 tys. m². Pierwszy pomost, o długości 41 metrów, został wybudowany przez dr. Jerzego Haffnera w 1829 roku. Na części lądowej znajdują się przepiękna fontanna, latarnia morska z punktem widokowym, muszla koncertowa, zimą funkcjonuje tam sztuczne lodowisko.

Długi Targ w Gdańskim to poszerzenie ul. Długiej. Zakończony Zieloną Bramą, kończy Trakt Drogi Królewskiej. Obecnie jest to jedno z

najbardziej popularnych miejsc w mieście. Ulica Długa lekko odchyla się od linii prostej po to, by móc obejrzeć najważniejsze budowle Gdańska: Ratusz, budynek poczty ze zrekonstruowanym wnętrzem, Dom Ferberów z 1560 r., Lwi Zamek z 1569 r. oraz Dom Schumanów z posagiem Zeusa na szczycie.

Długie Pobrzeże to ciągnący się wzdłuż Motławy deptak, na którym znajduje się ciąg gotyckich bram – Krowia z XIV w., Mariacka

z XV w., Św. Ducha oraz słynny żuraw.

W 1983 roku trzymasztowy żaglowiec szkolny (fregata) „Dar Pomorza” zakupiony przez społeczeństwo Pomorza w 1929 r. dla Szkoły Morskiej w Gdyni stał się eksponatem muzealnym. Stoi zacumowany przy nabrzeżu w porcie gdyńskim. Rocznie odwiedza go ponad 100 tysięcy ludzi (wg *Fakt 24. pl*, 25.05.2015 r.).

307. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

Legendy Gdańska. Gdańskie lwy

Gdańsk od dłuższego czasu był solą w oku władców Prus, Fryderyka II. Mieszczanie nie zamierzali rezygnować ze swej wolności, ani tym bardziej odwracać się od Rzeczypospolitej.

Swą postawę postanowili zatem zamanifestować – zapadła decyzja by przyozdobić miejski ratusz nowym herbem. Tu warto zaznaczyć, że w owych czasach Gdańsk mógł się poszczycić kamieniarzami najwyższej, światowej klasy. Najznamienitszym z nich był zaś Daniel Eggert. Ulubionymi postaciami, jakie rzeźbił, były lwy. Mistrz poczuł się niezwykle wyróżniony, że to właśnie jego spotkał taki zaszczyt i od razu zabrał się do pracy.

Po kilku tygodniach wyłożonej pracy zadanie zostało wykonane. Miejscy radni postanowili zrobić z tego huczne wydarzenie, które miało podtrzymać na duchu mieszkańców. Gdy jednak w kulminacyjnym momencie osłonięto wynik pracy mistrza Daniela, początkowy zachwyt ustąpił miejsca zdziwieniu i niedowierzaniu. No bo jak to tak – korona jest, krzyże i tarcza również, ale lwy nie spoglądają na siebie, tylko w jednym kierunku! Ach, czy to możliwe, żeby mistrz aż tak się pomylił? Coraz głośniejsze stawały się głosy oburzenia i nie wiadomo jak to się ostatecznie dla Daniela skończyło, gdyby z tłumu nie wystąpił stary

mistrz kamieniarstwa Krzysztof. Spojrzał on na herb, odwrócił się w stronę mieszkańców i rzekł te słowa: „Chwileczkę, czyż nie widzicie w którą stronę patrzą nasze lwy? Patrzą tam, gdzie zaczyna się Droga Królewska, ku Wyżynnej i Złotej Bramie. Właśnie stamtąd, od strony Rzeczypospolitej, od króla Stanisława, przyjdzie pomoc i wsparcie dla naszego Gdańska”. Wszyscy zgromadzeni podążyli wtedy za spojrzeniem lwów i dopiero wtedy zrozumieli zamysł Daniela.

Choć jego dzieło faktycznie podniosło ducha u mieszkańców, lwy nadal remno wypatrywały polskiego władcy. Tak, oczekiwana pomoc nie nadeszła, a niedługo potem Gdańsk dostał się pod pruską strefę wpływów. Jednak ostatecznie po wielu wielu latach Gdańsk powrócił do Rzeczypospolitej. A Lwy? Cóż, dalej zdobią fasadę Ratusza Miejskiego, patrząc razem w tym samym kierunku (wg Michała Lipki).

Bank słówek do tekstu: uległość – покірливість; radny – депутат; niedowierzanie – недовіра.

Związków wyrazowe: uroczyste odsłonięcie – урочисте відкриття; strefa wpływów – зона впливів.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Do czego chciał zmusić mieszkańców Gdańskiego władca Prus? Co chcieli zrobić mieszkańców? Kto miał wykonać nowy herb dla ratusza? Co się okazało w czasie odsłonięcia herbu? Jak wy tłumaczył mistrz Krzysztof ideę herbu? Wskaż pochodne i właściwe wykrzykniki.

308. Przeczytaj dialog z podziałem na role. Wskaż w nim nieodmienne części mowy. Przedstaw swoje propozycje na urlop: *Dokąd chcesz jechać na wakacje? Z kim jedziesz? Czym pojedziesz? Gdzie będziecie mieszkać (w hotelu, w schronisku, w namiocie)? Na jak długo pojedziesz? Co będziesz robić?*

- O czym myślisz?
- O wakacjach.
- Dokąd chcesz pojechać?
- Nad morze, do Gdańskia.
- Z kim?
- Z rodzicami i rodzeństwem.
- Kiedy?
- W sierpniu.
- Na jak długo?

- Na dwa tygodnie.
- Czym pojedziecie?
- Pojedziemy samochodem.
- Czy już wiesz, gdzie będziecie mieszkać?
- Chcielibyśmy mieszkać w hotelu „Impresja” w Gdańsku Wrzeszczu.
- Dlaczego właśnie tam?
- Bo to nowo wybudowany obiekt i stąd jest blisko do wszystkich ważnych miejsc w Trójmieście.
- Rozumiem, a co będziecie robić?
- Będziemy odpoczywać, kąpać się w Morzu Bałtyckim, opalać się na pięknej plaży, pójdziecie na molo w Sopocie oraz zwiedzimy najgłówniejsze zabytki Trójmiasta – Gdańska, Gdyni i Sopotu.
- Życzę udanej podróży!
- Dziękuję uprzejmie (wg Joanny Ciechorskiej).

Gdańsk Wrzeszcz, hotel „Impresja”

Wiem więcej

Schody Potiomkinowskie.
Najbardziej rozpoznawalny na świecie
symbol Odessy zaprojektował
w 1825 r. włoski architekt Franciszek
Boffo przy pomocy A. Mielnikowa

Filharmonia zbudowana według projektu
Alexandra Bernardacciego. Budowla,
zakończona w 1898 r., kształtem
architektonicznym przypomina
pałac Dożów w Wenecji

Współczesna Odessa to piękna stolica obwodu odeskiego Ukrainy, położona nad Morzem Czarnym, oficjalnie założona w 1794 r.

Atrakcją turystyczną Odessy jest wspaniała XIX-wieczna architektura. W okolicach Bulwaru Nadmorskiego znajdują się: pałac Woroncowa, Schody Potiomkinowskie, siedziba Rady Miasta, teatr Opery i Baletu, pomniki księcia A. Richelieu [czytaj: Riszeliu/e] i A. Puszkina. Tu działają Muzeum Archeologiczne, Muzeum Sztuki Wschodu i Zachodu, Muzeum Sztuk Plastycznych, odeskie katakumby.

Z Odessy pochodzi wiele ważnych postaci kultury i nauki. Tu mieszkali: twórca tablicy okresowej pierwiastków Dmitrij Mendelejew, poetka

Anna Achmatowa, poeta Eduard Bagrickij, pisarze Izaak Babel, Walentin Katajew, Jurij Olesza, Konstantin Paustowskij, Ilja Ilf, Jewgienij Pietrow, muzyk jazzowy, piosenkarz, aktor filmowy Leonid Utiosow.

Tu przebywali wybitni Polacy: dramaturg, powieściopisarz, poeta Julian Ursyn Niemcewicz, największy poeta polskiego romantyzmu Adam Mickiewicz, poeta doby romantyzmu, dramaturg Juliusz Słowacki, pisarz Józef Ignacy Kraszewski, prozaik, poeta, eseista, tłumacz Jarosław Iwaszkiewicz. W Odessie działały poseł, senator, krajczy wielki koronny Seweryn Potocki, który wybudował tutaj w latach 1805–1810 pałac przy ul. Sofijskiej, architekci Feliks Gąsiorowski i Lew Włodek, kompozytor, dyrygent i pedagog Witold Maliszewski, wynalazca, pionier żeglugi podwodnej i lotnictwa Stefan Drzewiecki, pionier polskiego żeglarstwa Mariusz Zaruski i inni. W 1996 r. zawarto Umowę o współpracy pomiędzy miastem Gdańsk i miastem Odessa.

Odessa jest ważnym ośrodkiem akademickim. Odeski Uniwersytet Narodowy imienia I. I. Miecznikowa został założony w 1865 r. Na Wydziale Filologicznym od 2004 r. prowadzi się nauczanie języka polskiego dla studentów-filologów na wydzielonej specjalizacji.

Miasto Odessa jest bardzo popularne wśród turystów z całego świata, których przyciąga tu nie tylko ciepły klimat, piaszczyste plaże i piękne zabytki, ale i niepowtarzalna wielokulturowa atmosfera.

I. P. Martos, pomnik Armando-Emmanuela du Plessis, ks. Richelieu, 1828 r.

Rotunda
przy pałacu Woroncowa

Latarnia morska Woroncowa,
1959 r.

SKŁADNIA

*Krzysztof Kłoskowski,
„Poranny wiaterek 2 na plaży w Łebie”, 2008 r.*

Z zawodu K. Kłoskowski jest ekonomistą, założył w 1993 r. firmę „Galeria Portretu Kłosart”. W 2014 r. został przyjęty do Związku Plastyków Artystów Rzeczypospolitej Polskiej.

TEMAT 14. ANALIZA DZIEŁ SZTUKI PLASTYCZNEJ ORAZ ICH ZNACZENIE. SKŁADNIA. ZWIĄZKI WYRAZÓW W ZDANIU. RODZAJE WYPowiedzeń. PODMIOT I SPOSoby JEGO WYRAżANIA. ORZECZENIE I SPOSoby JEGO WYRAżANIA. SZYK WYRAZÓW W ZDANIU. WYRAZY POZA ZWIĄZKAMI ZDANIA

309. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek. Patrz na portret.

Helena Hohensee-Ciszewska

Czytanie dzieła sztuki plastycznej

Czytanie dzieła sztuki jest procesem podobnym do procesu tworzenia. Na ten proces składa się zarówno przeżycie, jak w większym lub mniejszym stopniu posiadana wiedza w tym zakresie. Podobnie czytanie, czyli odbieranie dzieła sztuki, jest zarówno emocjonalnym, estetycznym przeżyciem, jak poznawaniem za pomocą posiadanej wiedzy; zarówno proces tworzenia, jak proces odbierania wymagają czynnego, aktywnego zaangażowania przeżyć, a nawet całej osobowości człowieka.

Spróbujmy odczytać jedno z dzieł sztuki. Zatrzymajmy się teraz nad jednym wybranym obrazem: będzie nim „Mona Lisa” Leonarda da Vinci. Mamy przed sobą płaszczyznę obrazu, na której przedstawiona została półpostać kobiety, portret Mony Lisy Giocondy.

Zamiarem artysty było przedstawić trójwymiarową postać i dalekie tło pejzażu. Postać umieszczona na pierwszym planie jest bardzo plastyczna, niemal dotykально trójwymiarowa. Jakimi środkami artysta osiągnął taki efekt? Przede wszystkim przez mistrzowskie operowanie kontrastem w ustawieniu planów. Na pierwszym planie wyraźnie zarysowane szczegóły, kolory, których „ciężar” jest większy (przewagi brązów), które zwykle mają właściwość zbliżania się jakby do widza. Natomiast tło zatarte w szczegółach nie tylko składa się z motywów zmniejszonych, ale też z kolorów chłodnych i jasnoszarych. Twarz Giocondy stanowi dominantę, wyraźnie, choć niezmiernie dyskretnie podkreślającą w obrazie. Obramowanie ciemnych włosów kontrastuje mocno z jasnym tłem nieba. Przyjrzyjmy się barwie tej twarzy: jest blada tak

Leonardo da Vinci,
„Mona Lisa”, ok.
1503–1506 r.

samo jak ręce, ale przez kontrast z chłodną temperaturą tła wydaje się ciepła tak bardzo, że ten ciepły ton przyciąga spojrzenie widza.

Postać umieszczona jest na wysokim tarasie, skąd rozciąga się rozległy widok o szerokim horyzontem. Linia oczu Giocondy zbiega się prawie z horyzontem, dzięki temu może być umieszczona na linii poziomej. A o tej poziomą linię oczu właśnie chodziło artyście w kompozycji obrazu, ona została podkreślona ułożeniem ręki, linią balkonu, drżącą sylwetą skał.

Niesłychanie oszczędnie użyty jest światłocień. Ostre światło pada na postać Giocondy od strony widza nieco z lewej strony, właśnie ku niemu zwraca się cała postać zwrócona do nas nieco ukośnie. Mona Lisa siedzi w fotelu ustawionym bokiem do widza, wspiera się na tej poręczy całym przedramieniem lewej ręki. Jak tors i ręce, tak i twarz zwraca się do widza, jakby przyciągana magnetyczną siłą, aby w końcu wzrok całkowicie utopić w jego wzroku.

Jest jednak coś, co hamuje i równoważy ten ruch w stronę widza. Prawa dłoń spoczywa leciutko na drugiej dloni, spokojna i opanowana, choć pełna jeszcze wewnętrznego ruchu zgodnego z kierunkiem wzroku, który ją tutaj umieścił. Ale nie jesteśmy pewni, czy dłoń za chwilę się nie cofnie. Spójrzmy na twarz. Oczy Giocondy patrzą wprost w oczy widza, choć skierowane tu zostały przed chwilą. W tych oczach nie ma żadnego błysku, który by zwiastował chęć ucieczki. Może są nawet zbyt pewne siebie. Tę odwagę równoważy uśmiech Giocondy, który jest ociąganiem się, hamowaniem i ucieczką. Ten uśmiech kraży leciutko pod skórą – właśnie w tym momencie przeniósł się z lewej połowy twarzy na prawą i drga delikatnym światłem koło prawego kącika ust, ale pozostał jeszcze cieniem koło górnej powieki.

Oczy Giocondy umieszczone nieznacznie wyżej od oczu widza patrzą cokolwiek z góry, jest w nich przez to jakby chęć okazania pewnej wyższości, ale natychmiast równoważy ją nieśmiały wyraz ust. Uśmiech kontrastuje ze spojrzeniem i jednocześnie z nim się równoważy tworząc mieszaninę pewności siebie i wstydliwości, powagi i kokieteryi, ruchu i bezruchu zarazem.

Jeszcze rzut oka na całość obrazu i oto spostrzegamy, że uśmiech Giocondy znajduje jakieś trudne do określenia powiązanie z tłem, którego nieuchwytny nastrój ma w sobie coś z marzenia i bajki (wg „Dzieło sztuki i jego związki z epoką”).

Bank słówek do tekstu: **Mona Lisa Gioconda** [czytaj: džiokonda] – Мона Ліза Джоконда (портрет, написаний італійським художником Леонардо да Вінчі, виставлений в Луврі – Париж, Франція); **kokieteria** – кокетування; **przeżycie** – переживання; **tworzenie** – створення; **odbieranie** – сприйняття; **trójwymiarowy** – trójwymiarowy; **dyskretnie** – dyskretnie; **blady** – blidzii; **ukośnie** – koso; **tors** – tułów; **zwiastować** – spowiadzać; **ucieczka** – wтеча; **wstydliwość** – сором'язливість; **powaga** – пошана.

Związki wyrazowe: posiadana wiedza – наявні знання; **mistrzowskie operowanie** – майстерне оперування; **przyciąga spojrzenie** – притягує погляд; **drżąca sylwetka** – дрижачі обриси.

Odpowiedz na pytania. Wykonaj polecenia do tekstu.

A. Ustal, dlaczego autorka określa wyraz **czytanie** w odniesieniu do dzieła sztuki plastycznej? Co składa się na tę czynność?

B. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe.

C. Znajdź w tekście pt. „**Czytanie dzieła sztuki plastycznej**” różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi. Wskaż w pierwszym zdaniu tekstu podmiot i orzeczenie. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance, jak dzielimy zdania ze względu na cel wypowiedzi i budowę.

Przeanalizuj opis obrazu pt. „**Mona Lisa**”, jednocześnie przyglądając się reprodukcií tego dzieła. Określ, czy tekst dopomógł ci lepiej poznać słynny portret? Na które elementy dzieła sztuki zwraca uwagę autorka? O czym świadczy uśmiech Mony Lisy? O czym może myśleć Gioconda? Czego można się dowiedzieć dzięki wnikliwemu czytaniu dzieła sztuki? Czy zgadzasz się z tym, że „czytanie” wielkich dzieł nie sprowadza się jednak do oczywistych stwierdzeń, dlatego pozostają one dziełami wielkimi?

310. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance.

Składnia

Składnia to dział nauki o języku, który zajmuje się opisem wypowiedzeń i ich klasyfikacją, badaniem funkcji wypowiedzi i wyrazów w wypowiedzeniu, sposobów wyrażania części wypowiedzenia, określaniem stosunków między wyrazami tworzącymi wypowiedzenie.

Związki wyrazów w zdaniu

Człon podstawowy (określający) łączy się z członem nadzewnętrznym (określonym) trojako:

związek zgody	związek rządu	związek przynależności
<ul style="list-style-type: none">rzeczownik z przymiotnikiem;podmiot z orzeczeniem	<ul style="list-style-type: none">czasownik z rzeczownikiem w funkcji dopełnienia	<ul style="list-style-type: none">czasownik z przysłówkiem w funkcji okolicznika

Człon podrzędny dostosowuje swoją formę do formy członu nadrzędnego:

*mały chłopiec – M. lp r.m.;
dziecko uczyło się – lp r.n.*

Człon podrzędny występuje w określonym przypadku wymaganym przez człon nadrzędny.

<i>czytam czytali czytałeś szukam szukali</i>		<i>co? (Biernik) czego? (Dopełniacz)</i>	<i>książkę pióra</i>
---	--	--	--------------------------

Człon podrzędny jest nieodmienny i dla tego nie zależy od członu nadrzędnego:

śpiewa ładnie

W podanych związkach wyrazowych podkreśl linią falistą wyraz określający i skieruj strzałki od wyrazu określającego do wyrazu określonego.

Linii poziomej, ciepły ton, całość obrazu, z kolorów chłodnych, patrzą wprost, nieuchwytny nastrój, łagodnie odbiera, oczy patrzą, tutaj umieścił.

Z fragmentu tekstu pt. „Czytanie dzieła sztuki plastycznej” wypisz po trzy przykłady: związek zgody, związku rzędu, związku przynależności.

Wiem więcej

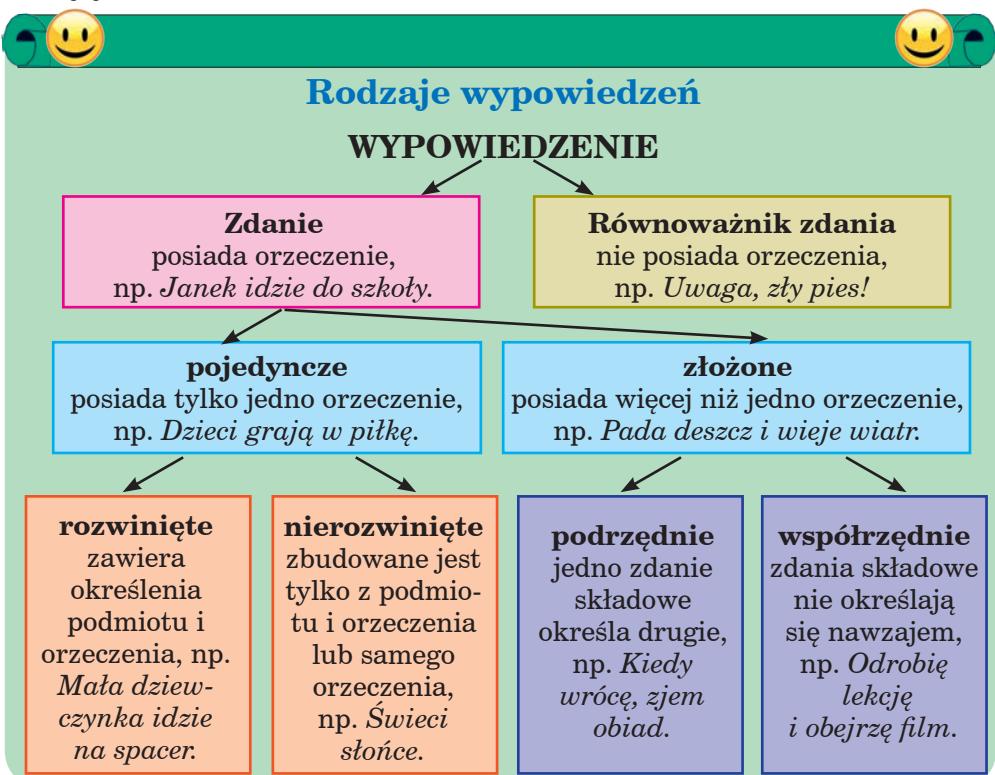
„Damę z gronostajem” („Damę z łasiczką”) Leonardo da Vinci namalował w latach 1483–1484. Jego modelką była **Cecylia Gallerani**, córka mediolańskiego ambasadora. Kompozycję obrazu cechuje prostota, zwartość i wyważenie różnych elementów. Artysta zachowuje delikatny modelunek twarzy, szyi i ramion, bryle głowy nadaje doskonałą formę symetryczną. Tors modelki, ustawiony nieco ukośnie w lewo, zrównoważony ze spojrzeniem skierowanym w prawo, co koresponduje z ruchem głowy zwierzęcia i kierunkiem ustawienia dloni Cecylii. Dłoń ta, spoczywająca na grzbietie gronostaja, wyraża siłę i napięcie, choć jej rysunek jest miękki i subtelny. Twarz kobiety ma wyraźnie zarysowany podbródek, na jej ustach pojawia się dostrzegalny uśmiech, a żywe spojrzenie podkreśla wewnętrzną moc postaci. Łasiczka, którą trzyma modelka, jest zwierzęciem ruchliwym i płochliwym. Malarz sugerował kontrast między zdecydowaniem i energią życiową Cecylii oraz lękliwością zwierzętka.

Leonardo da Vinci,
„Dama z gronostajem”,
1483–1484 r.
(Muzeum Narodowe.
Zbiory Czartoryskich, Kraków)

311. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz je swojemu koledze / swojej koleżance.

312. Przekształć zdania w równoważniki zdań. W tym celu podkreślone czasowniki zastąp rzeczownikami według wzoru.

Wędrowaliśmy po ulicach. Obejrzaliśmy ciekawy spektakl. Telefonowałam do mamy. Uciekł kotek. Krótko rozmawiałem z koleżanką. Odwiedził nas poeta. Zwiedzamy Gdańsk. Odszukałem walizkę.

Wzór: Organizuję w szkole olimpiadę. Organizacja olimpiady.

313. Przeczytaj i przetłumacz. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.

Podmiot i sposoby jego wyrażania

Naczelne miejsce w strukturze zdania zajmują **podmiot** i **orzeczenie**. Podmiot jest nadzczną częścią zdania, oznaczającą to, o czym w zdaniu orzekamy za pomocą orzeczenia. Podmiot może oznać osoby, zwierzęta, rzeczy, zjawiska, o które pytamy *kto?* lub *co?*

Najczęściej w roli podmiotu występuje **rzeczownik** lub **zaimek** rzeczowny w mianowniku, np. *Adam uczy się świetnie. Ona jest bardzo zdolna.* W roli podmiotu mogą wystąpić także inne części mowy, jeśli mają znaczenie rzeczownika, np. *Chorzy czekali na lekarza. Czytać jest pozytycznie.* Często opuszczamy w zdaniu podmiot, jeśli możemy się go domyślić na podstawie formy orzeczenia lub na podstawie zdań poprzednich, np. *Jutro pójdziecie na koncert (wy).* Osobliwą formę ma podmiot w takich zdaniach, jak: *Wody przybywały coraz więcej.* W funkcji podmiotu może występować zespół wyrazów w stosunku współrzędnym, np. *Paweł i Gaweł w jednym stali domu.*

314. W podanych niżej zdaniach poszukaj podmiotów. Określ typ podmiotu (podmiot wyrażony wprost – logiczny, gramatyczny, domyślny) i wskaż, jaką częścią mowy został on przedstawiony.

Kompozycję obrazu cechuje prostota. Dziesięć jest podzielne przez dwa. Czytanie dzieł nie sprowadza się do oczywistych stwierdzeń. Wczoraj padało bardzo mocno. On zachował delikatny modelunek twarzy. Poszedł do sklepu po lody. Chorzy czekali na lekarza. W rysunku pojawia się coś płochliwego. Nie ma chłopców na boisku. Kasi nie było w domu. Pływać jest przyjemnie. Pozostają one dziełami wielkimi.

315. Przeczytaj bajkę.

Ignacy Krasicki
Malarze

Dwaj portretów malarze słynęli przed laty:
Piotr dobry, a ubogi, Jan zły, a bogaty.
Piotr malował wybornie, a głód go uciskał,
Jan mało i źle robił, więcej jednak zyskał.
Dlaczegoż los tak różny mieli ci malarze?
Piotr malował podobne, Jan piękniejsze twarze.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Czym się różnili malarze? Jakie cechy zadecydowały o tym, że Jan zyskał sławę i pieniądze, a Piotr żył w biedzie? Jakimi cechami odznaczały się ludzie, których portretował Jan? Jakie portrety woli większość ludzi? Powiedz, u kogo wołabyś / wołabym zamówić portret: u Jana czy u Piotra? Uzasadnij swój wybór.

316. Przeczytaj i przetłumacz. Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim, ich znaczenie, brzmienie, pisownię. Zapamiętaj nowe wyrazy i ich znaczenie.

Orzeczenie i sposoby jego wyrażania

Orzeczenie oznacza czynność lub stan tego, na co wskazuje podmiot. W zdaniach bezpodmiotowych orzeczenie jest główną częścią zdania, np. *Wieczorem się ochłodziło*.

W roli orzeczenia występuje zazwyczaj czasownik w formie osobowej, takie orzeczenie nazywamy **orzeczeniem czasownikowym**. W zdaniach bezpodmiotowych w funkcji orzeczeń czasownikowych mogą też wystąpić bezosobowe formy czasownika zakończone na **-no** lub **-to**, np. *Przyniesiono mleko*.

Orzeczenie może także oznaczać cechę tego, na co wskazuje podmiot, np. *Dariusz jest wysoki*. W powyższym zdaniu orzeczenie jest złożone z dwóch wyrazów: z czasownika i z przymiotnika. Takie orzeczenie nazywamy **orzeczeniem imiennym**. Pierwszą częścią orzeczenia imiennego jest czasownik (najczęściej formy osobowe czasowników *być, stać się, zostać*), który nie ma pełnego, samodzielniego znaczenia. Tę część orzeczenia imiennego nazywamy **łącznikiem**. Drugą częścią orzeczenia imiennego (najczęściej przymiotnik, rzeczownik lub zaimek rzeczowny, liczebnik lub przysłówka) nazywamy **orzecznikiem**, np. *Każdy wieczór był gwiazdą*.

317. Przeczytaj tekst starannie.

Wiktor Zin

Szkatułka z farbami

Moje umiłowanie tego, co minęło i przeszło, zaczęło się bardzo dawno. ...przypominam sobie wielką, przepastną szopę, nad którą pyszniła się rozłożysta akacja. W tej szopie mieścił się warsztat mego dziadka – dobrego rzemieślnika. Gdy tylko stopniały śniegi i przeszło podwórko, dziadkowy warsztat budził się do gwarnego i wesołego życia. Rozbrzmiewał odgłosami pił, młotów, niekiedy wesołymi przyśpiewkami pracujących ludzi. W powietrzu oprócz zapachu czeremchy unosiła się woń pokostu.

Ta olbrzymia szopa była podzielona ścianą na dwa pomieszczenia. Od podwórza znajdowała się malarnia, od ogrodu zaś stolarnia, a przy niej poddasze, gdzie wiecznie suszyły się deski. W stolarni zwykłe deski

zamieniały się w wysmukłe kolumny, lipowe kloce stawały się anieliskimi postaciami. W malarni natomiast zwykłe lniane płótno przeistaczało się w barwne wizje. Na sztalugach dziadka ożywały biblijne opowieści, a ja mogłem w ich narodzinach uczestniczyć.

W czasach mojej wczesnej młodości pracowało u dziadka trzech czeladników. Było też zawsze kilku uczniów, którzy oddani „do terminu” zaczynali swe obowiązki niezmiennie od noszenia wody i zamiatania podwórza. Wszyscy mieszczanie, a nawet ksiądz i nasz rejent, tytułowali dziadka mistrzem. Był to tytuł na pewno zasłużony. Dziadek nie ukończył – poza terminem – żadnej szkoły, ale fach swój opanował znakomicie.

Lato było ciepłe, nasza akacja zaczynała właśnie kwitnąć. Dziadek wraz z grupą swych pracowników z farbami i drabinami wyjechał malować jakiś kościół. Pracownia opustoszała. Na gospodarstwie pozostał tylko zdziwaczały czeladnik Mikołaj. Malował on właśnie wielki ołtarzowy obraz Madonny, kopię dzieła Murilla. On powiększał go, posługując się pomocniczą siatką kratką, które ułatwiały określenie proporcji rysunku.

Rozrabia na swej palecie błękitną farbę, dodaje trochę bieli i żdziebko karminu. Później wciera tę farbę w powierzchnię płótna, które ugina się i preży. Tuż przy sztalugach stoi niewielka poplamiona skrzynka, wypełniona farbami. Z dziecinną ciekawością zaglądałem do owej szkatułki.

Kiedyś Mikołaj przyniósł mi album z kolorowymi obrazami i... zapytał: – Nie oglądasz tego? Odpowiedziałem: – Wolę patrzeć, jak ty malujesz. – Bluźnisz – powiedział ze złością. Odrzucił pędzle, paletę, siadłnieruchomo pochylony przed sztalugami i zaczął mówić, biorąc mnie na świadka. – ...siedzę i mieszam farby, w mieście nazywają mnie artystą, a ja jestem tylko pacykarzem, zwykłym wyrobnikiem bohomazów. Niczego nie wiem. Niczego! A przecie trafiali się na świecie ludzie, których Bóg wybrał i naznaczył charyzmatem. Taki Rafael, Murillo... Iluż ich było? A ilu jest? Jeden wypada na tysiąc, a może... jeden na dziesięć tysięcy. Mnie to ominęło. Siedzę więc i kopuję... A taki Rafael...

Wtedy ukląknął przed sztalugami, złożył ręce jak do modlitwy i mówił:

– Boże, dlaczegoś poskąpił mi chociaż odrobiny talenu, dlaczego nie dałeś mi zobaczyć Madonny jak im? Zapomniałeś o śladzie swoim, pobożnym, skromnym, a tak strasznie samotnym. Na pewno mi nie uwierzyisz, ale taki Rafael potrafił malować z pamięci, z własnej głowy, z siebie samego. Wiedział, jak wyglądają aniołowie i święci, bo on ich wcześniej widział, a może z nimi rozmawiał. Bo on był im równy! Ja nie widzę wokół siebie niczego!

Rano przyjechała wynajęta furmanka, która miała odwieźć chorego do jego rodzinnej wsi. Pamiętam, jak wyprowadzono tego człowieka z szopy. Szedł za dziadkiem posłusznie, niosąc pod pachą swoją poplamioną skrzynkę z farbami. Stałem wtedy wciśnięty w kąt pomiędzy płotem a

spiżarnią. Gdy przechodził obok mnie, zawałałem przez łzy: – Mikołaju, nie odjeżdżaj! (wg „*Półglosem i ciszą*”).

Bank słówek do tekstu: **terpentyna** – скіпидар; **czeladnik** – підмайстер; **termin** (*daw.*) – навчання ремеслу у майстра; **zetleć** – розпастися; **karmin** – кармін; **bohomaz** – погано намальований образ; **charyzmat** – у християнській релігії: особливий божий дар; **Murillo** [czytaj: muriljo] – Бартоломе Естебан Мурільйо (1618–1682), відомий іспанський художник; **Rafael** – Рафаель Санті (1483–1520), видатний італійський живописець, графік, скульптор і архітектор; **ździebko** – дуже мала частка чогось.

Związki wyrazowe: **rozłożysta akacja** – розлога акація; **mnie to ominęło** – мене це оминуло; **poskąpił mi** – поскупився для мене; **ukląkł przed sztalugami** – став на коліна перед мольбертами.

czeremcha – черемха **pokost** – лак
rejent *daw.* – нотаріус **przyśpiewki** – приспівки
bluźnić – тут у значенні: знущатися, глузувати

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.

Wyszukaj w tekście informacji wskazujących na to, kiedy miały miejsce przedstawione wydarzenia. Wyjaśnij, dlaczego warsztat dziadka był dla narratora opowiadania „*ucieśnieniem ziemskego raju, ale i nieskończonej tajemnic*”. Jakie prace były wykonywane w warsztacie?

Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie pytań. Zastanów się nad sensem wypowiedzi Mikołaja: „*w mieście nazywają mnie artystą, a ja jestem tylko zwykłym wyrobnikiem bohomazów*”. Jak oceniasz jego pracę? Czy dostrzegasz w niej cechy działalności artystycznej, czy raczej rzemieślniczej? Podaj odpowiednie argumenty. Gdzie przebiega granica pomiędzy sztuką a rzemiosłem? Jakich znasz wybitnych polskich malarzy?

Powtórz znane ci wiadomości.

Praca w grupie.

A. Znajdź w tekście pt. „*Szkatułka z farbami*” imiona własne i wyjaśnij ich pisownię.

B. Wskaż w tekście czasownik czasu przeszłego, aspektu dokonanego, rodzaju żeńskiego.

C. Wypisz jeden przyimionek (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną.

D. Wypisz dwa przykłady wyrazów, w których jest różna ilość liter i glosek.

318. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Szyk wyrazów w zdaniu

Szyk wyrazów w języku polskim jest dość swobodny, czemu sprzyja bogata fleksja. Za podstawową zasadę szyku wyrazów w zdaniu uznajemy nierozdzielenie **wyrazów** ściśle ze sobą składniowo związanych, zwłaszcza przydawki i określonego rzeczownika.

Okoliczni wyrażone za pomocą przysłówków umieszczałyśmy zwykle przed wyrazami określonymi, np. *Dziewczyna ładnie śpiewa*. Natomiast okoliczni wyrażone za pomocą wyrażeń przyimkowych i rzeczowników występują przeważnie po wyrazie określonym, np. *Jutro pójdę do kina*.

Często zdarzają się odstępstwa od zwykłego szyku wyrazów określane mianem **szyku przestawnego**.

Zazwyczaj wysuwamy na pierwsze miejsce wyraz czy grupę wyrazów, na które chcemy zwrócić szczególną uwagę. *Mój ojciec pracował na uczelni wiele lat. Wiele lat mój ojciec pracował na uczelni*.

319. Przy pomocy wyrazów w nawiasach ułóż zdanie w poprawnym szyku.

Czytanie (podobnie), czyli odbieranie sztuki (dzieła), jest zarówno przeżyciem (emojonalnym), jak poznawaniem za pomocą wiedzy (posiadanej); zarówno proces (tworzenia), jak proces odbierania wymagają przeżyć (aktywnego zaangażowania), a nawet osobowości człowieka (całej).

320. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

WOŁACZE

Kierują treść zdania do odbiorcy, np.
Podaj mi, Jurku, płaszcz.
Mamo, bardzo cię kocham.

WYKRZYKNIKI

Charakteryzują postawę uczuciową lub wolę mówiącego, np.
Ach, jakie to jest piękne!

WYRAZY I ZWROTY WTRĄCONE

Informują, od kogo pochodzi zawarty w zdaniu sąd, np.
On – moim zdaniem – kłamie.

WYRAZY CHARAKTERYZUJĄCE stosunek mówiącego do treści zdania

Są to wyrazy typu: *oczywiście, na pewno, prawdopodobnie*, np.
Na pewno pójdę jutro na mecz piłkarski.

WYRAZY UWYDATNIAJĄCE treść jednego z członów zdania

Uwydatniają treść i stanowią jej ocenę, np.
Tylko ty umiesz to zrobić.

WYRAZY NAWIĄZUJĄCE do zdań poprzednich

Wskazują na łączność myślową ze zdaniem poprzedzającym, np.
Właśnie wtedy się przewróciłem.

Wyrazy poza związkami zdania

Zapamiętaj! Wołacze oddzielamy przecinkami, a wyrazy wtrącone – przecinkami lub pauzami. Wykrzyknik zamykamy znakiem wykrzyknięcia lub oddzielamy przecinkiem.

321. W podanych zdaniach wskaż wyrazy, które nie wchodzą w związki składniowe z innymi wyrazami. Jakie funkcje pełnią te wyrazy w zdaniach? Wyjaśnij pisownię znaków przestankowych.

Oj, góry nasze, góry. Marku, jutro na pewno spotkamy się. Chciałbym zobaczyć ciebie, Włodku. Panie sędzio, czas zjeść coś. Na szczęście odzyskałem zdrowie. Ojej, ta godzina nastanie.

322. Wybierz prawidłową odpowiedź i odgadnij quiz.

1. Czyj to obraz?

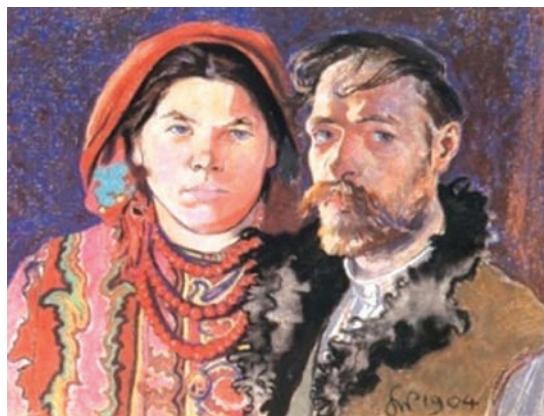
2. Co to za obraz i kto go namalował?

3. Choć dziś ten obraz uważany jest za jedno z najlepszych dzieł autora, przez współczesnych zostało chłodno przyjęty. A kto go namalował?

4. Artysta, który sam przedstawił się na tym obrazie z żoną to

5. „Dziewczynka z chryzantemami” została namalowana pod koniec XIX wieku. Kto stworzył ten obraz?

6. „Auto na tle pejzażu zimowego” z 1930 r. zostało namalowane przez syna malarza ...

Odpowiedzi:

- a) „Babie lato” to obraz Józefa Chełmońskiego wykonany techniką olejną na płótnie, znajdujący się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, powstał w 1875 r. i jest pokłosiem rok wcześniej odbytej podróży Chełmońskiego na Ukrainę. Dzieło stanowi przykład naturalistycznej odmiany polskiego realizmu.
- b) Tadeusz Makowski – polski malarz działający na początku XX w. w Paryżu, przedstawiciel École de Paris. Obraz na ilustracji to „Troje dzieci pod drogowskazem” (1930).
- c) Stanisław Wyspiański – polski malarz, grafik, architekt, dramaturg, poeta, twórca nowoczesnego teatru polskiego. Wyspiański uprawiał bardzo różne dziedziny sztuki, realizowane z wielką odwagą i rozmachem.
- d) Olga Boznańska namalowała obraz w r. 1894. Prezentowany jest w Galerii Sztuki Polskiej XX wieku w Gmachu Głównym Muzeum Narodowego w Krakowie. Cenny przykład malarstwa portretowego, łączącego formy impresjonistyczne, symboliczne oraz indywidualne cechy stylistyczne twórczości Boznańskiej.
- e) Rafał Malczewski – polski malarz, rysownik, pisarz i felietonista, syn malarza Jacka Malczewskiego. W dwudziestoleciu międzywojennym Rafał Malczewski zyskał znaczną sławę jako malarz. Prezentował prace na wielu wystawach zbiorowych i indywidualnych w kraju i za granicą.
- f) „Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem” – obraz olejny Jana Matejki przedstawiający Mikołaja Kopernika w trakcie obserwacji nieba z jego prywatnej wieży na wzgórzu katedralnym we Fromborku (wg DailyArt).

ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA

Justyna Kopania, „Morze”.

Oryginalne obrazy młoda polska malarka J. Kopania tworzy według własnych pomysłów i inspiracji, maluje ręcznie. Współpracuję z galeriami w Polsce, jej obrazy można zobaczyć także w galeriach oraz kolekcjach prywatnych w Irlandii, Belgii, Anglii, Holandii, Australii, Stanach Zjednoczonych.

TEMAT 15. MUZYKA I TANIEC W ŻYCIU CZŁOWIEKA. ORTOGRAFIA. PISOWNIA -JI, -II, -I W ZAKOŃCZENIACH RZECZOWNIKÓW. UŻYCIE LUB BRAK ŁĄCZNIKA W ZŁOŻENIACH I ZESTAWIENIACH. PISOWNIA PRZYIMKÓW I WYRAŻEŃ PRZYIMKOWYCH. PISOWNIA CZAŚTEK -BYM, -BYŚ, -BY, -BYŚMY, -BYŚCIE

323. Przeczytaj tekst. Akcentuj poprawnie.

Czym jest muzyka?

Muzyka jest nieustannie obecna w naszym życiu. Towarzyszy nam podczas pracy, odpoczynku czy świętowania. Skąd się wzięła i kto ją wymyślił?

Początki muzyki sięgają czasów, kiedy na ziemi żyli pierwsi ludzie. Człowiek pierwotny, aby porozumieć się z innymi, wyrażał za pomocą dźwięków różne uczucia – ból, cierplenie, radość, strach. Używał w tym celu głosu oraz samodzielnie wykonanych, prostych instrumentów. Z czasem muzyka zaczęła być postrzegana jako forma rozrywki. Ludzie uświadomili sobie, że dźwięki nie tylko informują, lecz także dostarczają wiele przyjemności.

Muzyka to dziedzina sztuki, której językiem są dźwięki. Polega na układaniu ich w zorganizowaną całość, tworzącą kompozycję – utwór. Muzyka jest także sztuką wykonywania tych kompozycji na instrumentach lub za pomocą ludzkiego głosu. Każdy utwór składa się ze stałych elementów muzycznych. Mogą one jednak być realizowane w różny sposób. Z tego powodu istnieje wiele rozmaitych odmian muzyki (wg *M. Chmiel, W. Herman, Z. Pomirskiej, P. Doroszewskiego*).

Bank słówek do tekstu: obecny – нинішній; świętowanie – святкування; cierplenie – страждання.

Związki wyrazowe: człowiek pierwotny – первісна людина; odmiany muzyki – різновиди музики.

Marek Langowski,
„Dziewczyna grająca
na skrzypcach”

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Określ, co wyróżnia muzykę spośród innych dziedzin sztuki?

Przygotuj się do ustnej wypowiedzi na temat swojego ulubionego rodzaju muzyki. Uwzględnij informacje o jego pochodzeniu, cechach charakterystycznych oraz najważniejszych twórcach.

Jak rozumiesz zdanie: *Istotą jazzu jest duża dowolność interpretacyjna i improwizacja?*

324. Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

opera – опера	balet – балет
blues – блуз	rock – рок
jazz – джаз	pop – поп-музыка
hip-hop – хіп-хоп	repertuar – репертуар
śpiew – спів	музыка poważna – класична
muzyka rozrywkowa –	музика
розважальна музика	poezja śpiewana – авторська
muzyka country –	пісня
кантри	

325. Uzupełnij zdania odpowiednimi wyrazami.

1. Piszemy **ó** wtedy, kiedy w odmianie wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na ... lub ..., np. *podróż* – *droga*, *pióro* – *pierze*.
2. Piszemy **ó** w zakończeniach ..., ..., ..., np. *robotników*, *Piotrów*, *pocztówka*.
3. Piszemy **u** w zakończeniach ..., ..., np. *rachuję*, *rachunek*.
4. **Rz** piszemy wtedy, kiedy w innych formach wyrazu lub wyrazach pokrewnych wymienia się na ..., np. *pasterz* – *pasterski*.
5. Piszemy **rz** po spółgłoskach: ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., np. *brzeg*, *przyroda*, *drzewo*, *trzeba*, *grzywa*, *krzywy*, *chrzest*, *wyjrzeć*, *wrzenie*.
6. **Ż** piszemy wtedy, gdy przy odmianie wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na ..., ..., ..., ..., np. *ważyć* – *waga*, *mosiężny* – *mosiądz*, *drużyna* – *druh*, *wożę* – *wóz*, *wozić*.
7. Zawsze piszemy **ch** na ... , np. *mech*, *ruch*.
8. Piszemy **h**, jeśli w wyrazach pokrewnych odpowiada mu ..., ..., np. *druh* – *drużyna*, *wahać się* – *waga*, *ważyć*.

326. Zapamiętaj podane wiadomości.

Piszemy zawsze **-szy (-sza, -sze)** i **-ejszy (-ejsza, -ejsze)** w formach stopnia wyższego i najwyższego przymiotników, np. *stary – starszy, najstarszy*.

327. Wstaw właściwą literę ó czy u, uzasadnij swój wybór.

Zas**ó**wka, r**ó**zny, g**ó**rują, mi**ó**d, szk**ó**łka, źr**ó**dło, mal**ó**ch, sp**ó**dni-ca, kr**ó**tki, kresk**ó**wka, ws**ó**wka, brz**ó**szek, c**ó**rka, wr**ó**ble, lekt**ó**ra, wczesny, b**ó**l, ham**ó**lec, zbi**ó**rka, sk**ó**wka, Tomasz**ó**w, przepi**ó**rka.

328. Z podanych sylab ułóż jak najwięcej wyrazów z ó (kól, ża, lik, ko, ró, pió, kró, ro).

329. Od podanych wyrazów utwórz nowe słowa tak, aby wystąpiła wymiana rz : r. Podkreśl wymieniające się głoski.

Szczerzy, wierzyć, lekarz, starzy, bystrzy, chmurzyć, kurzy, żołnierz, parzyć, górzysty, dworzec, wietrzny, upokorzyć.

330. Do podanych rzeczowników dopisz czasowniki pokrewne w formie bezokolicznika.

Hańba, hart, hodowla, wahanie, hałas.

331. Uzupełnij przysłówia i wpisz hasła w kratki, a potem dokończ wniosek.

1. Twardy do zgryzienia.
2. Prawda jak oliwa na wypływa.
3. Gdzie się bije, tam trzeci korzysta.
4. ma wielkie oszy.
5. Do razy sztuka.

Wniosek: Na końcu wyrazu zawsze piszemy .

1.	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>							<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>						
2.	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>							<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>						
	3.	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>												
4.	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>							<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>						
5.	<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>							<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>						

Wiem więcej

Do elementów dzieła muzycznego należą:

- 1) **melodia** – następstwo dźwięków różnej wysokości, tworzących uporządkowaną całość;
- 2) **dynamika** – stopień głośności danego fragmentu muzyki;
- 3) **artykulacja** – sposób wydobywania dźwięku na instrumencie lub za pomocą głosu;
- 4) **barwa dźwięku** – cecha dźwięku zależna od jego źródła oraz artykulacji, pozwalająca na dostrzeganie różnicy brzmienia.

332. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Pisownia *-ji*, *-ii*, *-i* w zakończeniach rzeczowników

Piszemy *-ji* w dopełniaczu, celowniku i miejscowościu rzeczowników lp, w których zakończenie *-ja* występuje w mianowniku po spółgłoskach **c, s, z**, np. *żaluzji* – *żaluzja*; w dopełniaczu lm rzeczowników, w których zakończenie *-ja* występuje w mianowniku lp po spółgłoskach, np. *misja* – *misji*.

Piszemy *-ii* w dopełniaczu, celowniku i miejscowościu rzeczowników zakończonych w mianowniku na *-ia*, gdy wymawiamy [ji], np. *komedii* – *komedii*; w dopełniaczu lp rzeczowników zakończonych w mianowniku na *-ia*, gdy wymawiamy [ji], np. *unii* – *unia*. Piszemy *-i* w dopełniaczu, celowniku i miejscowościu rzeczowników lp, w których zakończenie *-ja* występuje w mianowniku, np. *zbroja* – *zbroi*; w dopełniaczu, celowniku i miejscowościu rzeczowników zakończonych w mianowniku na *-ia*, gdy wymawiamy [i], np. *wiśnia* – *wiśni*; w dopełniaczu, celowniku i miejscowościu rzeczowników zakończonych w mianowniku lp na *-ea* oraz w odmianie wyrazu *kolej* (*kolei*).

333. Od podanych rzeczowników w lp utwórz wyrazy w lm.

Wzór: Lekcja – lekcji.

Anemia, komedia, sesja, restauracja, linia, przerzutnia, szyja, teoria, konwalia, konwalii, procesja, stacja, aria, ortografia, zmija.

334. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazek.

Jerzy Waldorff

Czy można nauczyć się słuchania muzyki?

Sztuki nie można się nauczyć, można się nią jedynie zachwycić przez otwarcie proste mózgu i serca. Natomiast prawdą jest, że nikogo nie

Filippino Lippi,
„Alegoria Muzyki”, ok. 1665 r.

można zmusić do akceptowania całej muzyki. Zawiera ona tyle różnorodnych propozycji, że każdy znajdzie coś dla siebie. Dzisiejszemu pokoleniu w nawiązaniu żywych kontaktów z muzyką pomagają wydatnie różnego gatunku płyty. Dzięki nim pozwolić sobie możemy na przyjemność wcześniej dostępną tylko królom albo milionerom, którzy mieli nadworne orkiestry symfoniczne, solistów, dyrygentów i mogli kazać powtarzać sobie wybrany utwór dowolną ilość razy. Dziś i tak każdy z nas może z płyty przesłuchać nowe kompozycje parokrotnie, tak długo, aż się przekona, czy to jest jego muzyka, czy też nie.

A co ja sądzę naprawdę o młodzieżyowej muzyce?.. – Powołam się na mistrza mego, Karola Szymanowskiego, który powiadał: „Nie ma muzyki lekkiej, czyli nic niewartej, i muzyki poważnej, godnej czci. Jest tylko muzyka dobra i zła”.

Z muzyką jest jak z człowiekiem. Głupca łatwo można poznać. Już po kilku minutach wie się o nim wszystko. Natomiast z człowiekiem mądrym trzeba pogadać raz, drugi i trzeci, nim zrozumie się jego wartość. Podobnie z muzyką: im bardziej wartościowy utwór, tym jest trudniejszy do zrozumienia. Należy go wysłuchać kilkakrotnie, by dopiero zachwycił i porwał nas bez reszty.

Bank słówek do tekstu: zachwycić się – załapać się; akceptowanie – schwalenня; płyty – platīvki; dyrygent – dirigent; wartościowy – цінний.

Związków wyrazowych: nadworna orkiestra symfoniczna – придворний симфонічний оркестр; godny czci – вартий пошани; porwał nas bez reszty – повністю захопив нас.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Dlaczego według autora „sztuki nie można się nauczyć”? Czy zgadzasz się z opinią krytyka muzycznego? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Jak można obecnie nawiązać żywy kontakt z muzyką? Co można dzięki temu osiągnąć? Na czym polega opisane w tekście podobieństwo między muzyką a człowiekiem? Wyjaśnij, jak rozumiesz cytowane w tekście słowa Karola Szymanowskiego. Przedstaw własne zdanie na ten temat.

Wiem więcej

Karol Szymanowski (1882–1937) to jeden z najwybitniejszych kompozytorów polskich i światowych XX w. Dzieciństwo spędził w Tymoszówce na Ukrainie. W 1889 r. rozpoczął naukę gry na fortepianie najpierw pod kierunkiem ojca, potem w szkole muzycznej u Gustawa Neuhausa w Elizawetgradzie. W maju 1922 r. miał miejsce jego koncert kompozytorski w Paryżu, zakończony wielkim sukcesem. Od 1927 do 1929 r. Szymanowski był rektorem Konserwatorium Warszawskiego, w latach 1930–1932 pełnił funkcję rektora Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie. W latach 1933–36 koncertował jako wykonawca własnych utworów we Francji, Belgii, Holandii, Anglii, Włoszech, Jugosławii, Bułgarii, Niemczech, Szwecji, Danii, Norwegii. Na lata 1914–1919 przypada okres inspiracji Szymanowskiego kulturami orientalnymi i antycznymi, a w 1920–1937 Szymanowski zwraca się w stronę polskiej ludowości, folkloru, szczególnie podhalańskiego (wg *Związek Kompozytorów Polskich, Polskie Centrum Informacji Muzycznej*).

335. Zapisz poprawnie wyrazy i wyrażenia. W razie potrzeby użyj łącznika zgodnie z regułami.

Sezon (wiosenno-letni), szpital (pomnik), teren gliniasto (piaszczysty), Nowak (Jeziorański), szpital (pomnik), XX (wieczny), południowo (zachodni), Kossak (Szczucka), 10 (złotowy), polsko (ukraińsko, włoski), klub (kawiarnia), Warszawa (Ochota), 20 (lecie).

336. Posłuchaj tekstu.

Małgorzata Musierowicz

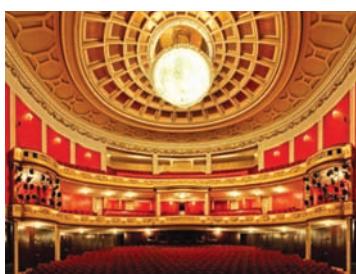
Genowefa Bombke w operze

Umówili się w hallu Opery, za dziesięć siódma. Ale kiedy Maciek przyszedł o szóstej czterdzieści pięć, Kreska już tam była. Skontrolowano im bilety i poeszli, cicho stając po grubym chodniku, przez półkulisty westybul, w prawo. Pośród kremowej bieli ścian, pośród luster, złocień i kinkietów z żaróweczkami

Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu (projekt Maxa Littmanna, ukończony w 1910 r.)

w kształcie płomyków, pośród silnie retuszowanych fotosów balerin i solistów, można było na chwilę zapomnieć, że się żyje w epoce nuklearnej. Całkiem sporo ludzi szukało tego zapomnienia – już w tej chwili w westybulu roiły się dziesiątki osób.

Opera Poznańska jest bardzo ładnym budynkiem o szlachetnych proporcjach i takichż tradycjach. Wystrój widowni też ma bardzo ładny – jeśli ktoś lubi czerwony plusz i złocenia. Kolosalnych rozmiarów kryształowy żyrandol wiszący nad głowami melomanów, rozpraszając ich uwagę i powodując nieodmiennie na każdym spektaklu falę cichych rozwahań na temat trwałości zamocowania w suficie.

Podczas antraktu Kreska nie chciała opuścić widowni. – Posiedźmy tutaj – namawiała Maćka – Pogadamy trochę, tu jest miło i pusto, a na korytarzu tłum. Poza tym ten żyrandol jest fascynujący.

– Chodźmy, no, chodźmy, proszę cię – nalegał Maciek, przestępując w miejscu. Trawiło go pragnienie pogoni. Chciał dotrzeć w pobliże cytrynowej dziewczyny i skontrolować, kto jej towarzyszy. Nie zdołał tego stwierdzić po pierwszym akcie, kiedy opadła kurtyna i zabłysły światła, ponieważ zarówno dziewczyna, jak i osoba jej towarzysząca, natychmiast się podniosły. Zasłonięte przez najbliższych wychodzących również sąsiadów, pognali chyba do bufetu. Bufet mieścił się w lustrzanej salce pełnej kryształowych polisków i zwierciadlnych lśniń. Ledwie Maciek i Kreska tam wpadli, czekolada się skończyła. Tłumek wyciekał przez drzwi, lecz Ona stała dokładniusieńko na wprost wejścia, jakby przez cały czas wiedziała, że Maciek lada chwila tam wleci. Rozmowa toczyła się niezbyt wartko. Matylda dbała o to, by wciąż mieć na twarzy uśmiech Giocondy; Maciek, nadal oszołomiony szczęściem obcowania tak bliskiego ze swym marzeniem, bąkał coś nieskładnie; Kreska zaś nie miała nic specjalnego do powiedzenia. Jej spokojne spojrzenie irytowało jednak Matyldę, która zwróciła się do Maćka z naiwnym pytaniem.

– Czy to twoja siostra?

– Skąd, to jest Kreska – rzucił Maciek. Zabrzmiało to tak, jakby powiedział – „tylko Kreska”.

– Kreska? – uśmiechnęła się uprzejmie Matylda.

– Eee... tak. Przepraszam, Kreska, zapomniałem nagle, jak ty masz na imię – stwierdził ze zdziwieniem Maciek.

Kreska milczała przez chwilę. – Janina – odrzekła wreszcie, a głos jej tchnął niezmaconym spokojem. – Janina Krechowicz.

– A ja jestem Genowefa Bombke! – zawiązało gdzieś od podłogi. Wobec tego i Maciek się przedstawił, a to spowodowało, że doczekał się wreszcie, iż z własnych ust cytrynowej dziewczyny usłyszał jej imię, które wniknęło mu w uszy jak muzyka:

– Matylda...

Matylda coś powiedziała, ale jej słowa zagłuszył drugi dzwonek. Słyszał je tylko Maciek, gdyż stał – rzecz jasna – bardzo blisko.

– E, no pewnie – odpowiedział z wyrazem szczęścia w oczach, a jego głos aż wibrował. – Kreska, usiądź z tą małą, dobrze? – i już leciał za Matyldą.

– Hej – powiedziała Genowefa. – Smutno ci? Gniewasz się, że musisz ze mną siedzieć? – spytała nieśmiało. Kreska zmusiła się do uśmiechu.

– Wiesz, mamy znakomite miejsca. Dla pracowników kultury. W samym środku pierwszego rzędu. Genowefa rychło podzieliła tę opinię.

– Znakomite miejsca, znakomite miejsca – szepnęła z zapałem, kiedy powitany znów wielkimi brawami pojawił się sławny dyrygent i stanąwszy dosłownie tuż przed nią, z twarzą na wysokości jej twarzy, potoczył złocisty blask ze swojej gładziutkiej lysiny. Dyrygent wziął się za swoją robotę; machał i machał rękami, muzycy grali posłusznie, kurtyna poszła w górę i ukazała wnętrze Strasznego Dworu, tłumek niemiłosiernie wymalowanych dziewczeczek nad haftem, potem Miecznika. Kreska natomiast siedziała bez ruchu i jakby nie widziała, co się dzieje na scenie i obok niej.

W tym momencie dotarło do niej, że na sali coś się dzieje. W połowie arii Miecznika na lewo od Kreski wszczęły się szmer, ktoś dyszał, ktoś się zrywał, ktoś szeptał gorączkowo – kiedy tam spojrzała, zobaczyła sianiącą się w swym fotelu Matyldę i Maćka wachlującą ją przy pomocy programu. Dwóch przejętych starszych panów rozcięrało Matyldzie rączki. Mimo tych wszystkich usilnych zabiegów nieszczęsna mdłała nadal i dopiero kiedy Maciek wyprowadził ją – wspartą na jego ramieniu – zdawała się stopniowo nabierać vigoru.

Poruszenie było znaczne. Miecznikowi na scenie wyraźnie drgnął głos przy słowach „być odważnym jako lew”, widzowie z pierwszego rzędu wstawali ze współczuciem i ciekawością – i dopiero kiedy ozdobne drzwi bocznego wyjścia zamknęły się za Matyldą i Maćkiem, wszystko uspokoiło się z wolna. Miecznikowi nie dane było odśpiewać swą arię do końca. Ciagnąc wysoki ton, urwał niespodziewanie – za to osłupiałym wzrokiem zapatrzył się w pierwszy rząd, jakby widział tam – on jeden – czające się, straszliwe niebezpieczeństwo.

W rzeczy samej, coś się nagle zaszamotało, kwiknęło, z kanału dla orkiestry dobył się przerażający głos męski, ryczący: – Yy, y – muzycy zgubili ton, a Miecznik na scenie dostał napadu śmiechu.

Stało się bowiem to, co stać się musiało: Genowefa wywiesiła się za balustradę i kwicząc, pomacała znienacka lodowatą rączką lysinę pana dyrygenta.

– Jesteś bardzo ciekawą postacią – surowo oznajmiła Kreska rozbawionej Genowefie. Nie mogę pojąć – powiedziała. – Co cię, u licha, napa-dło, żeby klepać dyrygenta?

– Sam się podwinał – wyjaśniała Genowefa z dziecinną prostotą.
– Zresztą, bo ja wiem. Chciało mi się go poklepać, to poklepałam. Ja zawsze robię to, na co mam ochotę.

– Naprawdę?

– A co, ty nie robisz?

– Nie. – Ładnie by doprawdy ten świat wyglądał, gdyby wszyscy robili to, na co mają ochotę. – Tak – zgodziła się Genowefa. – Też myślę, że ładnie.

Kreska spojrzała na nią z zaskoczeniem. Potem oczami wyobraźni zobaczyła świat urządzony według recepty Genowefy Bombke – i jakkolwiek była obecnie najdalsza od wesołości, musiała się roześmiać (wg „Opium w rosole”).

Bank słówek do tekstu: hall [czytaj: hol] – хол; **Miecznik** – Мечник, герой opery Stanisława Moniuszki „Zaczarowany zamok” (pol. „Straszny dwór”, 1865); **kwickać** – кувікати; **klepać** – пlesкати, ляпати; **namawiać** – намовляти; **wartko** – швидко; **irytować** – дратувати; **gniewać się** – гніватися.

Związki wyrazowe: kinkiety z żaróweczkami – бра з лампочками; **tłumek wyciekał przez drzwi** – люди юрмілися, виходячи через двері; **wszczęał się szmer** – почався шурхіт; **mdlała nadal** – все ще була непритомною; **zdawała się stopniowo nabierać vigoru** – видавалося, що вона поступово ставала байдорішою; **poruszenie było znaczne** – зрушення було велике; **osłupiałym wzrokiem** – ошелешеним поглядом; **co cię, u licha, napadło** – якого дідька, що на тебе найшло; **sam się podwinał** – сам підвернувся.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Wymień imiona bohaterów opowiadania. Podaj najważniejsze informacje o nich. Opowiedz, co wydarzyło się w operze?

Przeczytaj końcową rozmowę Kreski z Genowefą. Co miała na myśli każda z bohaterek, mówiąc: „Ładnie by doprawdy ten świat wyglądał, gdyby wszyscy robili to, na co mają ochotę”? Jakie jest twoje zdanie na ten temat?

337. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Pisownia przyimków i wyrażeń przyimkowych

Przyimki złożone z samych przyimków piszemy łącznie, np. *ponad, spod, spomiędzy, znad, zza*. **Wyrażenia przyimkowe** (połączenia przyimków z rzeczownikami lub przysłówkami, liczebnikami i zaimkami) piszemy rozdzielnie, np. *po co, po cichu, od dawna, do pracy*.

338. Uzupełnij tekst przyimkami: *na, dla, do, na, w, do, obok, między, pod, z, przed, nad, o, przez*.

_____ imieniny kupiłam ____ mamy cztery czerwone róże i śliczny kolorowy obrus. Mama bardzo się ucieszyła. Kwiaty wstała _____ wazonu, a obrus rozłożyła ____ stole. _____ uroczystym nastroju usiedliśmy ____ stołu. Mój brat zajął miejsce ____ babcią a tatą. _____ stołem zaś rozłożył się nasz pies Bobik. Mama _____ uroczystą miną postawiła _____ nami wspaniały tort i świąteczny samowar aromatycznej herbaty. Jej woń unosiła się wysoko ____ nami i wypełniała cały pokój. Wieczór był naprawdę wspaniały. Będę _____ nim pamiętała _____ długie lata (wg Krystyny Rudź).

339. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami rzeczowników (*dom, szkoła, kino*). Napisz, z jakimi formami przypadków łączą się przyimki.

Dzisiaj jak zawsze idę do _____. Mamy zbiórkę od dawna koło _____. Przy miejscowości _____ jest duże boisko. Spotkałem wczoraj cię w _____. Za _____ rozciąga się park. Przed _____ nie wolno parkować samochodów.

340. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek.

Nie spoczniemy

(z repertuaru zespołu „Czerwone gitary”)

*Muzyka: Seweryn Krajewski
Słowa: Agnieszka Osiecka*

Nieutulony w piersi żal,
Bo za jedną siną dalą – druga dal.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy chociaż raz.

Nienasycony w sercu głód,
Bo za jednym mocnym chłodem drugi chłód.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy jeszcze raz.

Niewytańczony wybrzmi bal,
Bo za jedną siną dalą – druga dal.
Nieuleczony uśnie ból;
Za pikowym czarnym królem – drugi król.

Niepocieszony mija czas,
Bo za jednym czarnym asem – drugi as.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy chociaż raz.

Czy warto było kochać nas?
Może warto, lecz tą kartą źle grał czas.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy jeszcze raz.

Bank słówek do tekstu: nie spoczniemy – не спочинемо; niepocieszony – безутішний.

Związki wyrazowe: nieutulony w piersi żal – безутішна туга в грудях; nienasycony w sercu głód – ненаситний в серці голод; niewytańczony wybrzmi bal – не станцюваний відзвучить бал.

Odpowiedz na pytania.

Dlaczego wiersz ma tytuł „**Nie spoczniemy**”?

Jakie niebezpieczeństwa mogą czyhać na osoby twórcze?

Wiem więcej

„**Czerwone Gitary**” to jeden z najpopularniejszych polskich zespołów bigbitowych. Został założony w 1965 r. w Gdańskim Wrzeszczu przez Bernarda Dornowskiego, Jerzego Kossele, Krzysztofa Klenczona, Jędrzeja Skrzypczyka, Henryka Zomerskiego. Pod koniec 1965 r. miejsce H. Zomerskiego zajął Seweryn Krajewski.

Swoje największe sukcesy zespół osiągnął w pierwszych pięciu latach istnienia. Do przebojów zespołu należą: „Nie zadzieraj nosa”, „No bo ty się boisz myszy”, „Matura”, „Anna Maria”, „Historia jednej znajomości”, „Biały krzyż”, „Dozwolone od lat 18”, „Nie spoczniemy”, „Takie ładne oczy”, „Nie mów nic”, „Kwiaty we włosach”, „Płoną góry, płoną lasy” i inne. O „Czerwonych Gitarach” na okładkach czarnych płyt pisano: „Niesłyszany dynamizm gry i śpiewu, wielka brawura, swoboda i humor to wielkie walory tego zespołu”. W latach 80. zespół zniknął z polskiej estrady na kilkanaście lat. Od maja 2015 r. „Czerwone Gitary” występują w składzie: Jerzy Skrzypczyk, Mieczysław Wądołowski, Arkadiusz Wiśniewski, Dariusz Olszewski, Marcin Niewęgłowski (wg *RMF on*).

341. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

Pisownia częstek **-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście**

Częstki **-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście** pisze się łącznie z:

- 1) osobowymi formami czasowników, np. *robiłbym, posprzątałabyś*;
- 2) osobowymi formami czasowników użytymi w funkcji bezosobowej, np. *Należałoby ją odwiedzić.*; 3) partykułami, np. *alboby, alebym, bo-dajbyś*; 4) spójnikami, np. *abym, albowiem, choćbym*.

342. Do podanych wyrazów dopisz częstki.

Wolno(bym), dlaczego(byśmy), gdy(by), trzeba(by), można(by), nale-żało(by), tonęły(byśmy), wypadało(by), śpiewali(byśmy), był(byś).

343. Przekształć zdania według wzoru.

Chętnie nosiłbym taki sweter. Z przyjemnością pomogłaby ci zrobić porządki. Jak rozwiązałibyśmy ten trudny problem? Na pewno przyjechałybyście do nas?

Wzór: O której chciałabyś wyjść z domu? O której byś chciała wyjść z domu?

344. Przeczytaj tekst wyraźnie.

Sztuka tańca

Dlaczego tańczyli nasi przodkowie i także my tańczymy? Dlaczego taniec nieodłącznie towarzyszy ludziom od chwili ich pojawienia się na ziemi aż po współczesność? Dlatego, że przetwarzaliśmy naturalne ruchy na taneczne, by wyrazić to, czego nie można

było wyrazić w inny sposób. Nasi przodkowie, tańcząc podczas obchodów religijnych, przed polowaniem, walką i innymi wydarzeniami zbiorowego życia przekazywali rozmaite informacje, wypowiadali się bez słów. Takie „myślzenie ruchem” służyło samowyrażaniu się, rozwojowi życia duchowego. Była to najprawdopodobniej najstarsza forma twórczości, bo do wyrażania wewnętrznych przeżyć wystarczyło użyć własnego ciała. Za pomocą tego instrumentu nieznające pisma ludzie potrafili przekazywać tańcem zdumiewające bogactwo treści.

Czy wśród żywych istot tylko ludzie umieją wyrażać emocje zespołami charakterystycznych ruchów? Nie, nie tylko ludzie. W przypadku ptaków można mówić o tańcach godowych. Charakterystyczne jest też zachowanie psa, który przezywa radość. W tych zwierzęcych płaszcach dostrzec można elementy tańca: krażenie po linii koła lub elipsy, posuwanie się w przód i do tyłu, podskoki, obracanie się wokół własnej osi.

Jednak takie „tańczenie” zasadniczo różni się od sztuki tańca wyrażającej bardzo złożone treści duchowego życia ludzi. Sztuka ta rozwijała się wraz z całą kulturą. Wiemy, że w starożytnej Grecji osiągnęła bardzo wysoki poziom. Tańczyli tam wszyscy: lud i warstwy najbardziej wykształcone. W czasach starożytnych, w następnych okresach dziejów i również dzisiaj taniec stanowił i stanowi niezwykle istotny składnik kultury zarówno popularnej, masowej (tańce towarzyskie podczas wesel, zabaw, balów, dyskotek), jak i wysokiej, artystycznej (balet i teatr tańca).

Widowiska baletowe w takiej postaci, w jakiej dziś je oglądamy, pojawiły się w połowie XIX w. W czasie tych przedstawień artyści tancerze wykonują ciągi tanecznych ruchów, tzn. figur, pór, gestów, kroków, ułożonych przez choreografa – twórcę koncepcji ruchu scenicznego. Treść, zwana librettem, wyrażana jest przez artystów wyłącznie tańcem. Towarzyszy temu muzyka, będąca dziełem kompozytora. Podobnie jak w operze, uważa się go za głównego twórcę baletu. W XX w. narodził się teatr tańca. Jego twórcy dążą do przedstawiania treści nie tylko tańcem (jak w balecie), ale wykorzystują także inne właściwe teatrowi środki sceniczne, np. tekst mówiony i grę aktorską. Chcą w ten sposób opowiadać ze sceny realistyczne historie o życiu zwykłych ludzi (wg Roderyka Lange „*O istocie tańca i jego przejawach w kulturze: perspektywa antropologiczna*”; Ireny Turskiej „*Spotkanie ze sztuką tańca*”).

Bank słówek do tekstu: **podskoki** – підскоки; **choreografia** – хореографія; **libretto** – лібрето (літературна основа великого вокального твору); **kompozytor** – композитор.

Związki wyrazowe: przetwarzaliśmy naturalne ruchy na taneczne – mi peretworywali nataturalni ruxi na tançovalyńi; wystarczyło użyć własnego ciała – wistachilo vikoristati vlasne tîlo; zdumiewające bogactwo treści – wrażajocze bagatstvo zmîstu; w zwieręcych płasach dostrzec można – y tançyah tvarin možna sposteregti; tańce godowe – šlubni tançi ptahiv; obracanie się wokół własnej osi – obertanňa navkolo svoejoci; środki sceniczne – czenicni zasobi.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Odszukaj fragment, w którym wyjaśniono, dlaczego ludzie tańczą. Jakim wydarzeniom dawniej towarzyszył taniec? Wymień tańce zwierząt. Nazwij osoby tworzące przedstawienie baletowe. Która z nich uznawana jest za głównego twórcę?

Określ, czym zajmuje się choreograf? Wskaż różnice w środkach wyrazu charakterystycznych dla baletu oraz dla teatru tańca. Czy lubisz taniec? Odpowiedź uzasadnij.

Praca w grupie.

A. Wypisz z tekstu 2–3 przyniotniki, utwórz od nich przysłówki i zapisz je do zeszytu.

B. Zapisz do zeszytu 1–2 zdań, które opisują różnice w środkach wyrazu charakterystycznych dla baletu i dla tańca. Podkreś w nich nieodmienne części mowy.

C. Znajdź w tekście czasownik czasu przeszłego, aspektu dokonanego, rodzaju żeńskiego. Wypisz jeden przyniotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przyrostek, końcówkę fleksyjną.

345. Przeczytaj wzory dialogów i tekstów. Wskaż wydarzenia i okazje, w związku z którymi one są wyrażone.

1) – Halo, to mieszkanie państwa Olszewskich?

– Tak, słucham, Olszewska.

– Elżuniu, to ja, Marek. Dzień dobry!

– O witaj Marku! Cieszę się, że dzwonisz. Dawno ciebie nie słyszałam.

– No właśnie. Zapraszam cię z mężem na koncert. Czy możecie w sobotę o siódmej?

– Pewnie, że tak. Pójdziemy z przyjemnością! Dziękuję za zaproszenie.

- 2) – Cześć, Jarku, gdzie idziecie?
 – Cześć, idziemy na koncert polskiego zespołu disco-polo „Akcent”.
 – O tej porze? Wieczorem?
 – Tak... Idziemy w kilka osób.
 – A z kim?
 – Z Adamem Kowalskim.
 – Z Adasiem? Dawno go nie widziałem. Pozdrów go ode mnie.
 – Dziękuję, pożdrowię.

3) Magdalena i Ryszard Wąsowscy mają zaszczyt zaprosić Panią i Pana Jóźwiaków na uroczysty obiad z okazji 10 rocznicy ślubu w dniu 18 lipca 2017 roku o godz. 16.00 do restauracji „Villa Uphagena” przy ulicy Jana Uphagena 23 R.S.V.P. (proszę odpowiedzieć Tel. 885-60-11 Adres: ul. Platynowa 2, Gdańsk

- 4) Kochana Ciociu!
 Dziękuję bardzo za paczkę ze słodyczami i lalkę Barbie. Co prawda już mniej bawię się lalkami, bo już skończyłam 13 lat, ale było mi miło, że o mnie pamiętasz.

Całuję Cię mocno i pozdrawiam,
 Małgosia

Uśmiechnij się

- Mamo, pan nauczyciel pochwalił mnie dzisiaj na lekcji śpiewu – chwali się mała Iwonka.
- To dobrze, moje dziecko. A co ci powiedział? – pyta mama.
- Że śpiewam jak ptaszek... Ale zapomniałam, jak się ten ptaszek nazywa.
- Może słowik? – podpowiada mama.
- Nie, to była inna nazwa.
- Może skowronek?
- Nie, nie, poczekaj, mamo, zaraz sobie przypomnę. Już wiem, pan nauczyciel powiedział: „Iwonko, ty śpiewasz jak pawian”.

TEMAT 16. POLSCY PISARZE DLA MŁODZIEŻY. WITAJCIE, WAKACJE! ODDZIELANIE PRZECINKIEM WSPÓŁRZĘDNYCH CZŁONÓW ZESPOŁÓW SKŁADNIOWYCH. PRZECINEK W ZDANIU ZŁOŻONYM. UŻYCIE PAUZY. POWTÓRZENIE

346. Przeczytaj uważnie tekst.

Artur Oppman

Złota kaczka

Był sobie szewczyk warszawski. Nazywał się Lutek. Dobre było chłopczysko, wesołe, pracowite, ale biedne, jak ta mysz kościoelna. Pracował ci on u majstra jednego, u majstra na Starym Mieście. Ale cóż? Majster, jak majster, grosz zbierał do grosza, a u chłopaka bieda, aż piszczy.

Niby to mu tam pożywienie dawał. Rok za rokiem mija, lata lecą, a tu wciąż nędza i nędza. Znudziło mu się. Uciec chce. Do wojska – powiada – pójdę, żołnierzem będę.

Aż ci tu kiedyś na wieczorynkę poszedł do czeladnika jednego. Wieczorynka aż miło! Jedzą, piją, gawędzą. Ni z tego, ni z owego, o bajkach się zaczyna, o takich podaniach warszawskich.

I mówi jeden stary szewc, kuternoga: – Ho! ho! u nas w Warszawie i o pieniądz łatwo i o sławę, tylko trza mieć odwagę i rozum we łbie.

Zaciekała się Lutek, pyta: – Mówcie, co takiego?

– Ano nic – rzeknie kuternoga – na Ordynackiej, w podziemiach starego zamku, jest królewna taka, zaklęta w złotą kaczkę. Kto do niej trafi, ona mu powie, jak skarby ogromne zdobyć, jak się stać możnym bogaczem, magnatem!

– I gdzie to, mówicie?

– Na Ordynackiej, w lochach starego zamczyska.

– A kiedy?

– W noc świętojańską.

Zapamiętał to sobie nasz Lutek, a do nocy świętojańskiej trzy dni trzeba czekać, nie więcej.

Władysław Chmieliński,
„Krakowskie Przedmieście latem”

Pomnik Złotej Kaczki,
fot. T. Nowaka

Wieczór spadł na Warszawę, gwiaździsty, ciepły, czerwcowy. Idzie sobie nasz szewczyk Lutek Krakowskim Przedmieściem, Nowym Światem, wszedł w Ordynacką, przeżegnał się: już blisko!

Spuszcza się Tamką, do lochów ordynackiego zamczyska, idzie, lezie, ale mu coś niesporo. Ano trudno! Raz się zdecydował: wejść trzeba!

Wlazł do wnętrza. Ciemno! zapalił świeczkę – idzie. Aż po kwadrancie może wylazł szewczyk do piwnicy wielkiej, z jeziorkiem pośrodku.

Przy mdłym świątełku świeczki, którą trzymał w ręku, obaczył Lutek owo jeziorko, – a na nim – Boże drogi! złota kaczka płynąca, piórkami szelestią.

I nagle – z kaczki czyni się przecudna dziewczyna: królewna. Włosy złote do ziemi, usta jak maliny, oczy jak gwiazdy, a buzia taka cudna!

– Czego chcesz ode mnie, chłopczyku?

– Jaśniewielmożna królewno – Lutek powiada, – nic ja nie chcę, ino zrobię to, co ty chcesz, abyś rozkazała.

– Dobrze – odpowie księżniczka – tedy ci powiem! Uzyskasz skarby, jakich nikt na świecie nie ma i mieć nie będzie, panem będziesz, bogaczem, jeśli spełnisz co do jedyń to, co ci powiem.

– Słucham, jaśniewielmożna!

– Oto masz kieskę, w niej sto dukatów; przez dzień jutrzyszysz je wydać, ale tylko na potrzeby własne, dla siebie samego; nic ci z tego złota dać nikomu nie wolno, ni grosza, ni grosza! Pamiętaj.

– Ha! ha! ha! – zaśmieje się Lutek – i cóż to trudnego? Będę jadłem, będę pił, będę hulał! Wydam sto dukatów – a co potem?

– A potem, skarby niezmierne otworem stać ci będą, kopalnie złota prawdziwe, bogactwa niezmierzone; ale pamiętaj: ni grosza nikomu!

– Zgoda, królewno! daj kieskę!

Księżniczka kieskę Lutkowi wręczyła, zaśmiała się jakoś dziwnie – i zniknęła.

Nazajutrz dzień od rana samego puszcza się Lutek na miasto. Co tu robić najsampierw – myśli sobie – chyba się odziać, jak panicz.

No, dobrze! racja! Poszedł na Świętojerską, do sklepów z odzieżą, kupił sobie kapelusz, ubranie. Szyk! Prawdziwy hrabia!

Idzie, pogwizduje, laseczką macha, bo i laseczkę se sprawił, nie wie co robić dalej. Nie taka to łatwa sprawa wydać sto dukatów! Sto dukatów! Dla siebie samego! Ha! Trza pomyśleć!

A że to była już jakaś dziesiąta godzina, jeść mu się zachciało. Jeść i jeść.

Wstąpił do gospody. Każe sobie dać kiełbasy, kiszki, piwa, bułek.

Najadł się tak, że mu chyba na trzy dni wystarczy. – Co się należy?

– Dwa złote. – Dwa złote? Nie więcej? – Dwa złote, paniczu, i przydałoby się z dziesięć groszy napiwku.

Wydajże tu sto dukatów, bądź mądry! Ano trudno! Pojechał końmi do Wilanowa. Bryczkę wynajął na poczcie, koni czwórka. Przyjechał. Chodzi po ogrodzie. Napatrzył się, południe już minęło. Pora powracać!

I znów jest w Warszawie. Co zrobić? Gdzie wydać pieniądze, boć wydał niespełna pięć dukatów?

Spojrzał. Afisz na rogu: Teatr Narodowy. Nie ma co! Chodźmy do teatru.

W teatrze zabawił się. Nie był w nim nigdy. Wyśmiały się, ucieszyły, wychodziły.

Późna już pora. Czasu do wydania pieniędzy niewiele, a nie wie Lutek, co z nimi zrobić? Idzie, rozmyśla. A gdy tak idzie, na rogu zaułka starzec stoi zgarbiony.

– Panie – powiada – drugi dzień mija, gdy nic w ustach nie miałem. Stary żołnierz, paniczu, poratuj mnie! Sięgnął Lutek do kieszeni, wyciągnął garść złota, dał starcowi.

– Bóg-że ci zapłać, paniczu! Bóg ci zapłać! Będziesz szczęśliwy i bogaty!

Błysnęło! zagrzmiało!

Mignęła przed oczami Lutka księżniczka zaklęta.

– Nie dotrzymałę obietnicy, nie dla siebie wydałeś pieniędze! I zniknęła.

Powrócił Lutek do domu rad i wesół. Ocknął się rankiem bez grosza w kieszeni. Wydał na siebie z dziesięć dukatów, a resztę oddał starcowi, ale też od tego czasu wiodło mu się, jak nigdy. Niebawem majstrem został, ożenił się z panienką piękną i zacną, dzieci wychował – i żył długie lata w zdrowiu, w dostatku i w szczęściu.

A o złotej kaczce słuch zaginiął.

Bank słówek do tekstu: **kuternoga** – кульгавий; **majster** – майстер; **pożyczenie** – їжа; **nędza** – злідні; **wieczorzynka** – гулянка; **podziemia** – підземелля; **trafić** – попасти; **magnat** – магнат; **loch** – льох; **niesporo** – неквапливо; **piwnica** – підвал; **gospoda** – постоялий двір; **laska** – тростина; **hrabia** – граф; **panicz** – панич; **dukat** – дукат; **kieska** – капшук (гаман у формі торбинки, що затягується шнурочком); **zaklęta** – зачарована; **jaśniewielmożny** – засл. ваша ясновельможність; **buzia** – личко; **szeleścić** – шелестіти; **kiszka** – кашанка (ковбаса з крупою); **starzec** – старий; **obietnica** – обіцянка; **ocknąć się** – отяmitisya; **niebawiem** – незабаром; **zacny** – чесний.

Związków wyrazowe: złota kaczka – золота качка; noc świętojańska – ніч на Івана Купала; **bieda aż piszczy** – страшенно бідний (буке. бідність аж пищити); **jak mysz kościelna** – (бідний) як церковна миша; **Bóg zapłać** – Бог заплатить; **wydać pieniądze** – видати гроши; **słuch zaginiął** – нічого не чути; **wiodło się jak nigdy** – справи йшли добре, як ніколи.

Odpowiedz na pytania i polecenia do tekstu.

Jak nazywał się bohater legendy i kim on był? Ile pieniędzy dała chłopakowi złota kaczka? Jakie życzenie miał spełnić szewczyk? Na co Kuba wydawał darowane pieniądze? Kto poprosił chłopca o pomoc?

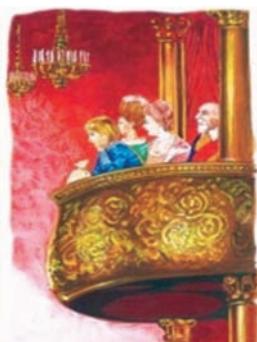
Czy postąpiłbyś także w tej sytuacji, jak szewczyk Lutek? Czy utwór kończy się dobrze, czy źle? Odpowiedź uzasadnij. Jak rozumiesz przysłowie **Nie wszystko złoto, co się świeci**? Czy szczęście kryje się tylko w złocie? Jakie inne polskie legendy znasz?

Znajdź dialog i przeczytaj go z podziałem na role.

Podaj numery rysunków zgodnie z treścią legendy i opowiedz ją.

347. Praca w grupie.

A. Przepisz podane rzeczowniki, dodaj do nich wyrazy zdrobiałe.

Córka, róża, przepiórka, góra, półka, jaskółka, wiewiórka.

Wzór: Wróbel – wróbelek.

B. Przepisz wyrazy, wstaw brakujące litery: a) **rz / ż**; b) **ch / h**.

a) **ł**odzie**ł**, t**eba**, sta**ec**, o**enić** się, dot**ymać**, po**eczka**, p**ecudny**, wnę**te**, księ**niczka**, u**ąd**, p**edmieście**, dob**e**.

b) Lo**ł**, **umor**, **łopak**, **rabia**, wy**ować**, ma**ać**, wa**adło**, słu**ać**, **oryzont**, **ory**, **asło**, ru**ł**, **arcerz**, za**owanie**.

C. Utwórz formy bezokoliczników od podanych czasowników.

Pracował, spełnisz, pływa, mija, pojdę, stoi, jedzą, mówi, wręczyła, leca, powie, zapamiętał, chodzi, spełnisz, hulał.

Wzór: Oddał – oddać.

D. Odmień w liczbie pojedynczej i mnogiej rzeczowniki *szewc, kaczka, zamek, złoto*. Oddziel końcówki od tematu.

E. Przepisz podane zespoły wyrazowe. Zmień w odpowiedni sposób formę wyrazu umieszczonego w nawiasie. Podkreśl wyraz nadzędny (określany).

Będę (żołnierz), o podaniach (warszawski), trzeba mieć (odwaga), w (złota) kaczkę, do piwnicy (wielka), sklepy z (odzież), nie dotrzymałeś (obietnica), ożenił się z (panienka).

F. Wypisz ze zdań przydawki, dopełnienia, okoliczniki wraz z określonymi wyrazami.

I mówi jeden stary szewc. Na Ordynackiej, w podziemiach starego zamku, jest królewna, zaklęta w złotą kaczkę. Nagle z kaczki czyni się przecudna dziewczyna. Skarby niezmierne otworem stać ci będą. Księżniczka kieskę Lutkowi wręczyła. Na rogu zaułka starzec stoi zgarbiony. Powrócił Lutek do domu rad i wesół. Ożenił się z panienką piękną i zaczął.

348. Wskaż podmiot i orzeczenie w podanych zdaniach.

Pracował on u majstra jednego. Majster, jak majster, grosz zbierał do grosza. Rok za rokiem mija. Wieczór spadł na Warszawę. Idzie sobie szewczyk Krakowskim Przedmieściem. Złota kaczka pływa. Lutek dał starcowi garść złota. Mignęła przed oczami Lutka księżniczka zaklęta.

Wiem więcej

Zygmunt Vogel, „Widok pałacu Ordynackiego i klasztoru św. Kazimierza”, 1785 r.

Zamek Ostrogskich w Warszawie

Zamek Ostrogskich w Warszawie to pałac mieszący się przy ul. Tamka 41 na Powiślu.

Z budynkiem tym związana jest jedna z najpiękniejszych legend warszawskich opowiadająca o zaklętej w złotą kaczkę księżniczce puktującej w olbrzymich piwnicach znajdujących się pod tarasem. Obecnie zamek jest siedzibą Muzeum Fryderyka Chopina.

349. Powtarzamy wiadomości.

Spójnik a przecinek

W zdaniu pojedynczym **przecinek stawiamy** przed spójnikami przeciwnymi, wynikowymi oraz podrzędnymi (**ale, lecz, więc, bo, gdy**), np. *Było dość późno, więc postanowiłem wrócić do domu.*

Przecinka nie stawiamy przed spójnikami łącznymi i rozłącznymi jeśli występują one w zdaniu tylko raz.

UWAGA!

Jeśli spójnik wystąpi więcej niż raz, wtedy stawiamy przecinek, np.

Pójdę **i** do kina, **i** do teatru.

Nie przyjdę **ani** do ciebie, **ani** do Olki.

Oddzielanie przecinkiem współrzędnych członów zespołów składniowych

Współrzędne zespoły członów składniowych nie połączone spójnikami oddzielimy przecinkiem, np. *W parku rosną róże, żonkile, tulipany.*

Nie oddzielamy przecinkiem członów, które są połączone spójnikami: *i, oraz, albo, lub, ani, ni, bądź, czy*, np. *Prędzej czy później zobaczymy się.*

Jeżeli wymienione wyżej spójniki powtarzają się, to przed każdym kolejnym z nich stawiamy przecinek, np. *On nie ma osiągnięć ani w pracy, ani w życiu osobistym.*

Oddzielamy przecinkiem człony współrzędne połączone spójnikami **ale, lecz**, np. *Wiemy o tym, ale nie mówimy innym.*

350. Przepisz zdania i wstaw w odpowiednich miejscach przecinki.

Wyjadę na wakacje nad morze Bałtyckie albo w Tatry. W czasie wycieczki zwiedziliśmy Gdańsk Gdynię Sopot i Oliwę. Nie miałem na to czasu ani ochoty. Do prozy należą powieści nowele opowiadania. Czy w lipcu czy w sierpniu jedziesz do babci? I Helena i Henryk dostali dziś piątki. Las stał w nocy nieruchomy niemy tajemniczy i prześliczny. Przyszedłbym do ciebie ale muszę pomóc w domu matce.

351. Posłuchaj wiersza.

Archip Kuindzhi, „Step”, 1875 r.

Adam Mickiewicz

Stepy akermańskie

Wpłynałem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
Patrzę w niebo, gwiazd szukam przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczący obłok? tam jutrzenka wschodzi?
To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Stójmy! – Jak cicho! – Słyszę ciągnące żurawie,
Których by nie dościgły źrenice sokoła;
Słyszę, kiedy się motyl kołysa na trawie,
Kiedy wąż śliniką piersią dotyka się zioła.

W takiej ciszy – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!

Bank słówek do tekstu: **burzan** – бур’ян; **kurhan** – курган; **jutrzenka** – ранкова зоря; **kołysa (kołysze)** – коливає.

Związki wyrazowe: **przestwór oceanu** – простір океану; **nurza się w zieloność** – занурюється в зелень; **kwiatów powodzi** – повені квітів; **koralowe ostrowy burzanu** – коралові острови бур’янів; **lampa Akermanu** – тут у значенні: маяк в Акермані; **wąż śliniką piersią dotyka się zioła** – вуж слизькою шкірою торкається трав; **ucho natężam ciekawie** – з цікавистю напруżaję słух.

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Kto jest podmiotem lirycknym wiersza? Jak przedstawiono step, wóz? Na co oczekuje podmiot liryczny? Nazwij środki stylistyczne zastosowane w utworze (metafore, oksymoron, epitety, pytania retoryczne).

Porównaj tekst Adama Mickiewicza i jego tłumaczenie wykonane przez Maksyma Rylskiego. Zestaw rozbieżności między tekstem polskim i przekładem M. Rylskiego.

Акерманські степи

Пливу на обшири сухого океану.
Як човен, мій візок в зеленій гущині
Минає острови у хвилях запашні,
Що ними бур'яни підносяться багряно.

Вже морок падає. Ні шляху, ні кургана...
Шукаю провідних зірок у вишні.
Он хмарка блиснула, он золоті вогні:
То світиться Дністро, то лампа Акермана.

Спинімось! Як тихо!.. Десяь линуть журавлі,
Що й сокіл би не взрів, – лиш чути, де курличе.
Чутно й метелика, що тріпається в млі,
І вужа, що повзе зіллями таємниче...

Я так напружив слух, що вчуваю би в цій землі
І голос із Литви. Вперед! Ніхто не кличе.

Wiem więcej

„Stepy akermańskie” Adama Mickiewicza otwierają cykl „Sonetów krymskich”. Stepy akermańskie rozciągają się na południowy zachód w odległości kilku kilometrów od Odessy, przy ujściu Dniestru do Morza Czarnego. Nazwa pochodzi od miasta Akerman, stolicy guberni bessarabskiej, na prawej stronie limanu Dniestru (obecnie Białogród nad Dniestrem). Podmiot liryczny w wierszu opisuje podróż przez step, porównując ją do morskiej podróży. Wiersz powstał znacznie wcześniej, pod wpływem podróży poety do Akermanu. Zawieszony tam przez K. Marchockiego, obywatela z Podola, poznanego u Sobańskich, napisał Mickiewicz w Lubomilu ów sonet, nie myśląc jeszcze wówczas ani o podróży krymskiej, ani o cyklu utworów nazwanych „Sonetami krymskimi”. Dopiero, gdy były już gotowe i do druku porządkowane, wiersz o podróży do Akermanu stał się wstępem do całości, będącej syntezą wspomnień czarnomorskich (wg <https://wolnelektury.pl/>).

352. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.

Przecinek w zdaniu złożonym

W zdaniach złożonych wspólnie zawsze rozdzielamy przecinkiem zdania połączone bezspójnikowo i ich równoważniki, np. *Zdarto żagle, ster prysnął, ryk wód, szum zawiei* (A. Mickiewicz).

Umieszczać także przecinek przed spójnikami przeciwnymi (np. *ale, lecz, a*) i wynikowymi (np. *więc, toteż*).

Nie stawiamy natomiast przecinka przed spójnikami łącznymi i rozwijającymi (np. *i, oraz, albo, bądź, lub*). Jeśli jednak te spójniki się powtarzają, przed drugim i kolejnym stawiamy przecinki, np. *Pójdę do kina albo będę czytał książkę. Albo pójdę do kina, albo będę czytał książkę.*

W zdaniu złożonym podwójnie zawsze oddzielamy zdanie podwójne od nadzewnętrznego bez względu na kolejność tych zdań.

353. Przepisz tekst i wstaw brakujące przecinki.

Gdy wracałem z pracy myłem się jadłem obiad potem narąbałem matce drzewa nakarmiałem stado królików i zaczynałem pisać. I wszystko zapowiadało się bardzo pięknie gdyby nie koza naszej sąsiadki. Raz ujrzałem że koza zjada moją powieść i pobekuje z zadowoleniem. Ha jeżeli tak to będę wymyślał z fantazji. Rozplakałem się z wielkiego żalu i zrobiłem straszne piekło sąsiadce.

354. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Jan Twardowski

Kiedy mówisz

Aleksandrze Iwanowskiej

Nie płacz w liście
nie pisz że los ciebie kopnął
nie ma sytuacji na ziemi bez wyjścia
kiedy Bóg drzwi zamknie – to otwiera okno
odetchnij popatrz
spadają z obłoków
małe wielkie nieszczęścia potrzebne do szczęścia
a od zwykłych rzeczy naucz się spokoju
i zapomnij że jesteś kiedy mówisz że kochasz (1988 r.)

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.

Dlaczego autor radzi nie przeżywać naszych nieszczęścia na miarę wielkich tragedii?

Jak rozumiesz wypowiedzenia poety „małe wielkie nieszczęścia potrzebne do szczęścia”; „kiedy Bóg drzwi zamyka – to otwiera okno”? Czemu musimy doświadczyć tego, co nas spotyka?

Przeczytaj ostatni wers tego utworu. Mówią o tym, czym jest miłość, że jest oddaniem siebie innej osobie, wyzbyciem się egoizmu. Czy zgadzasz się z poetą? Odpowiedź uzasadnij.

355. Przeczytaj tekst.

Gustaw Morcinek

Jak stałem się pisarzem

Oświadczenie kiedyś uroczyście swej matce, że zacznę pisać powieści; niech się dzieje, co chce. A że wtedy zacząłem już pracować w kopalni i zarabiałem jakiś grosz, kupiłem sobie kilka nowych stalówek, butelkę atramentu i gruby zeszyt.

Zeszyt chowałem na strychu. Gdy wracałem z pracy myłem się, jadłem obiad, potem narabiałem matce drzewa, nakarmiałem stado królików i zaczynałem pisać.

Piękna to była powieść, pełna niesamowitych przygód w kopalni i na powierzchni. I wszystko zapowiadało się bardzo pięknie, gdyby nie koza naszej sąsiadki.

Koza nazywała się Strzyga i miała ten głupi zwyczaj, że wszędzie właziła i zjadła, co tylko mogła. Raz ujrzałem, że Strzyga zjada moją powieść i pobekuje z zadowoleniem. Rozplakałem się z wielkiego żalu, i zrobiłem straszne piekło sąsiadce. Najadlem się wtedy wstydu i przestałem marzyć o pisaniu powieści.

Minęło dużo lat... W Cieszynie wychodził „Dziennik Cieszyński” i redaktor namówił, bym stał się korespondentem tego pisma.

Postawił mi za zadanie nadyszać mu przeróżne korespondencje z całego Śląska Cieszyńskiego. Ale kiedy nic ważnego u nas się nie dzieje! – próbowałem się ze bronić.

– To niech pan wymyśli coś z fantazji!
– Ha, jeżeli tak, to będę wymyślał z fantazji. I posypały się co tydzień fantastyczne wiadomości. Na pierwszy ogień poszedł samolot pasażerski, lecący z Krakowa do Wiednia, który zahaczył swym skrzydłem o skrzydło blaszanego orła na skoczowskiej wieży ratuszowej. Miało się to dziać podczas gęstej mgły. I z miejsca chwyciło.

Ratusz w Skoczowie

Jan Kucz, pomnik Gustawa Morcinka, 1987 r.

Nazajutrz cały Skoczów wyległ na rynek i patrzył na blaszanego orła na czubku wieży ratuszowej i wszyscy komentowali wypadek.

Moja sława rosła. Nadeszła osobliwa chwila, w której napisałem obszerną nowelę z życia górników. Przepisałem ją i wysłałem Orkanowi i Zegadłowiczowi.

Wyczekiwałem ich odpowiedzi, jak ktoś wyczekuje wyroku sądowego. Zegadłowicz napisał krótko: „Witam nowego kolegę literata”.

Orkan napisał długi list, zachęcający mnie do pisania: „Pan posiada talent i jest jedynym pisarzem w Polsce znającym tajemniczy świat kopalni i górnika. Niech pan pisze, lecz niech Pan jeszcze popracuje nad sobą. Pan będzie pisarzem...”

Za namową Zegadłowicza napisałem powieść na konkurs literacki w Poznaniu. Powieść otrzymała pierwszą nagrodę.

Wincenty Lutosławski przekonywał mnie, że ja powinienem uważać za najmilszą i za codzienną lekturę „Słownik języka polskiego”.

Ignacy Krasicki

S. Chejmann, Portret Adama Mickiewicza,
reprodukcia: Marek Skorupski

Bolesław Prus

Henryk Sienkiewicz

Stefan Żeromski

– Niech pan czyta najlepszych naszych autorów – radził mi znowu Makuszyński. – Krasicki, Mickiewicz. Oto nauczyciele początkujących pisarzy...

A potem Prus, Sienkiewicz, Żeromski... I jeszcze coś panu powiem. Pisać trzeba sercem. Sercem! – powtórzył z naciskiem.

– Gdy pan jakąkolwiek rzecz napisze bez serca – nikt tego nie będzie czytał.

Wziąłem sobie do serca te wszystkie rady i wskazówki.

Bank słówek do tekstu: Śląsk Cieszyński – Тешинська Сілезія; Cieszyn – Тешин (Цешин); Orkan – письменник Владислав Оркан; Zegadłowicz – поет, письменник Еміль Зегадлович; Wincenty Lutosławski – філософ Вінценти Лютославський; Makuszyński – письменник Корнель Макушинський; oświadczenie się – признатися; kopalnia – шахта; strych – горище; bronić się – захищатися; zahaczyć – зачепити; wskazówka – порада.

Związków wyrazowe: зробіть straszne piekło – вчинити страшний скандал; korespondent pisma – кореспондент журналу; wymyślać z fantazji – вигадувати, фантазувати.

z miejsca chwyciło – взяло відразу
wziąć do serca – брати до серця

Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Dlaczego autor nadał opowiadaniu tytuł „Jak stałem się pisarzem?”

Jakie rady dawali Gustawowi Morcinkowi? Jak myślisz, czy trudno być pisarzem? Odpowiedź uzasadnij.

Odszukaj dialogi w tekście, powiedz, kto w nich uczestniczy?

Związków wyrazowych z ramki zapisz do słowniczka i zapamiętaj.

Dobierz słowa kluczowe, ułóż plan wypowiedzi i zapisz go do zeszytu.

Na podstawie słów kluczowych i planu opowiedz tekst.

Wiem więcej

Gustaw Morcinek (1891–1963) to polski pisarz związany ze Śląskiem, nauczyciel, działacz publicystyczny i poseł na Sejm PRL I kadencji (1952–1956).

356. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.

Użycie pauzy (myślnika)

Pauzy używamy w miejscu domyślnego członu zdania, np. *Cokół pomnika był wykonany z granitu, a sam pomnik – z brązu.*

Pauzy używamy także w celu wyodrębnienia zdań i wyrażeń wtrąconych, zwłaszcza dłuższych, np. *Zdarzyło się to – jeśli dobrze pamiętam – sześć lat temu.*

Pauzę oddzielamy tekst odautorski od mowy przytoczonej. Jeśli przytaczamy dialog, poprzedzamy pauzą wypowiedzi osób biorących udział w rozmowie. Każdą wypowiedź rozpoczynamy od nowego wiersza, np.

- *To niech pan wymyśli coś z fantazji!*
- *Ha, jeżeli tak, to będę wymyślał z fantazji.*

357. Przepisz tekst, wstaw brakujące przecinki i pauzy. Wskaż, jaką funkcję pełni pauza w zdaniu?

Dobre było chłopczysko wesołe pracowite ale biedne jak ta mysz kościelna. Księżniczka kieskę Lutkowi wręczyła zaśmiała się jakoś dziwnie i znikła. Wydam sto dukatów a co potem? Sięgnął Lutek do kieszeni wyciągnął garść złota dał starcowi. Wydał na siebie z dziesięć dukatów a resztę oddał starcowi ale też od tego czasu wiodło mu się jak nigdy. Na imieniny dostałem od wujka książkę a od babci bombonierkę z czekoladkami.

358. Popatrz na obrazki, ustal znaczenie związków wyrazowych, zapisz je do słowniczka.

obłok w górze

niebo w kałuży

mój uśmiech

359. Powtórz za nauczycielem wyrazy i związków wyrazowe. **Pisz poprawnie.** Zapamiętaj pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy i związków wyrazowe pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy i związków wyrazowe zostały napisane poprawnie.

niespodziewany – несподіваний

wcześniej – рано

ni stąd ni zowąd – ні з того, ні з цього

wybiegać naprzeciw – вибігати навпроти

360. Posłuchaj wiersza. Zastanów się, co sprawia radość autorce utworu?

Joanna Kulmowa

Co to jest radość?

Niebo, kiedy nagle w kałuży zaświeci.
Ciepły wiatr
niespodziany,
Co nam wybiega naprzeciw,
I jeszcze:
wcześniej rano chleb,
kiedy słońce w ostrzu noża tuż obok.
I ni stąd, ni zowąd,
twój uśmiech,
mój uśmiech.

I tam w górze, dziko rozpędzony
obłok.
Radość mała
i radość wielka:
wielka jak sztandarów mokrych
furkotanie,
mała
Jak czerwona kropelka
biedronki
na białym tulipanie.

Bank słówek do tekstu: kałuża – калюжа; kropelka – крапелька.

Związki wyrazowe: rozpędzony obłok – хмара, що розсіялася; ostrze noża – вістря ножа.

Pracuj nad analizą wiersza.

Przeczytaj starannie wiersz J. Kulmowej pt. „**Co to jest radość?**”. Postaraj się przekazać za pomocą intonacji głosu, akcentu, rytmu mówienia, emocje, które autorka pragnęła donieść do słuchaczy.

Określ temat utworu, korzystaj z pomocy nauczyciela albo słownika.

Wyznacz, jakie części mowy przeważają w wierszu. Znajdź środki stylistyczne.

Wypisz z tekstu wyrazy przeciwnostawne (antonimy) i ułóż z nimi zdania na zaproponowane przez nauczyciela tematy.

361. Zmień formy wyrazów umieszczonych w nawiasach, podkreśl w każdej parze wyrazów człon nadrzędny i podrzędny. Wskaż zespoły składniowe w związku zgody, w związku rzędu, w związku przynależności.

Niebo (zaświecić), (ciepły) słońce, wybiera (naprzeciw), ostrze (nóż), (radosny) uśmiech, chorągwia (mokry), (czerwony) kropelka, (biały) tulipany.

362. Przepisz podane zdania. Znajdź rzeczowniki, określ ich przypadek, rodzaj, liczbę i funkcję w zdaniu.

Ciepły wiatr wybiera nam naprzeciw.
Słońce tuż obok.
Moja radość jest wielka.

Wiem więcej

Joanna Kulmowa (ur. 25 marca 1928 r.) to polska poetka, prozaik, autorka powieści, wierszy, utworów scenicznych, librett operowych i słuchowisk radiowych. Jako poetka debiutowała w latach 50. Wydała kilka tomików wierszy dla dorosłych i dzieci (m.in. „Śpiew lasu”, „Wiersze dla Kai”, „Niebo nad miastem”, „Zagubione świątełko”). W 1965 r. opublikowała metaforeczną powieść „Wio, Leokadio”, uznaną przez UNESCO (łac. *unesco „łączę się w jedno”* – organizacja wyspecjalizowana ONZ, której podstawowym celem jest wspieranie współpracy międzynarodowej w dziedzinie kultury, sztuki i nauki) za jeden z najlepszych na świecie utworów dla dzieci, zaliczoną do Kanonu Książek dla Dzieci i Młodzieży (wg *Culture.pl*).

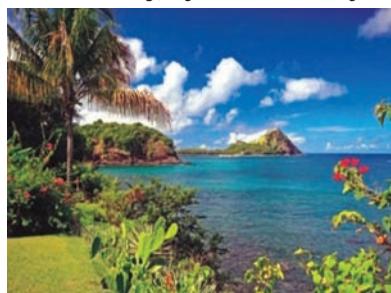

363. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Prośba o wyspy szczęśliwe

A ty mnie na wyspy szczęśliwe zawieź,
wiatrem łagodnym włosy jak kwiaty rozwiej,
zacałuj, ty mnie ukołysz i uśpij, snem muzykalnym zasyp, otumań,
we śnie na wyspach szczęśliwych
nie przebudź ze snu.

Pokaż mi wody ogromne i wody ciche,
rozmowy gwiazd na gałęziach
pozwól mi słyszeć zielonych,
dużo motyli mi pokaż,
serca motyli przybliż i przytul,
myśli spokojne ponad wodami
pochyl miłością.

Pracuj nad analizą wiersza.

Dlaczego wiersz ma taki tytuł? Z jaką prośbą zwraca się podmiot liryczny? Jak poeta opisuje wyspy szczęśliwe? Co znaczy być szczęśliwym według ciebie?

Znajdź epitety, porównania, personifikacje w wierszu.

Wypisz czasowniki w trybie rozkazującym.

364. Popatrz na ilustrację do wiersza K. Gałczyńskiego pt. „**Prośba o wyspy szczęśliwe**”. Opisz, co jest przedstawione na zdjęciu, użyj jak najwięcej przymiotników w różnych stopniach.

365. Sprawdź swoją wiedzę.

1. Uzupełnij zdania, napisz własną charakterystykę.

Mam na imię . Mam lat(a). Jestem . Mam centymetry(ów) wzrostu. Zwykle ubieram się w . Nigdy nie noszę , bo . Mam , i włosy, a moje oczy są (kolor). Posiadam twarz i nos. Wydaje mi się, że jestem podobny(a) do . Wyróżniam się . Według taty jestem , bo . Chciał(a)bym zmienić w sobie . Uwielbiam . Nie lubię . Interesuję się . Moim marzeniem jest .

2. Zapisz, kiedy są obchodzone w Polsce następujące święta?

Wszystkich Świętych, Boże Narodzenie, Wielkanoc, Dzień Kobiet, Boże Ciało, Wigilia, Zielone Świątki, Dzień Matki.

3. Określ, jakie tradycje i zwyczaje związane są z: *lanym poniedziałkiem, gaikiem, malowaniem pisanek, Sylwestrem, nocą świętojańską, andrzejkami, katarzynkami?*

4. Znajdź w wierszu M. Konopnickiej pt. „Tęcza**” różne rodzaje zdań ze względu na cel wypowiedzi (oznajmujące, pytające, wykrzyknikowe).**

Tęcza

– A kto ciebie, śliczna tęczo,
Siedmiobarwny pasie,
Wymalował na tej chmurce
Jakby na atlasię?
– Słoneczko mnie malowało
Po deszczu, po burzy;

Pożyczyło sobie farby
Od tej polnej róży.
Pożyczyło sobie farby
Od kwiatów z ogrodu;
Malowało tęczę na znak,
Że będzie pogoda!

5. Odpowiedz na pytania.

Co to jest fonetyka? Jaka jest różnica między głośką a literą? Z ilu liter składa się polski alfabet? Jak dzielimy głośki? Jak dzielimy wyrazy na sylaby?

Jakie zjawiska fonetyczne nazywamy udźwięcznieniem i ubezdźwięcznieniem? Czym są uproszczenia grup spółgłoskowych? Podaj przykłady wyrazów.

6. Wskaż poprawną odpowiedź.

- Słowotwórstwo jest działem gramatyki zajmującym się:
 - 1) budową wyrazów oraz sposobami ich tworzenia;
 - 2) odmianą i znaczeniem wyrazów;
 - 3) znaczeniem wyrazów i związków wyrazowych;
 - 4) budową zdań.
- Formant to:
 - 1) końcówka wyrazu zmieniająca się w czasie jego odmiany;
 - 2) części składowe słowa tworzące nowy wyraz;
 - 3) forma gramatyczna wyrazu;
 - 4) podstawa słowotwórcza.
- Wyraz pochodny to:
 - 1) wyraz podstawowy;
 - 2) wyraz utworzony od innego wyrazu;
 - 3) wyraz pochodzący z obcego języka;
 - 4) wyraz, którego pierwotne pochodzenie chcemy wyjaśnić.
- Do jednej rodziny wyrazów należą:
 - 1) tyć, tylny, tut, tylko;
 - 2) rok, lata, roczek, rokować;
 - 3) człowiek, ludzki, ludowy, lud;
 - 4) pływać, pływak, dopływać, dopływ.
- Złożeniem jest wyraz:
 - 1) samochód;
 - 2) Wielkanoc;
 - 3) dziewięćdziesiąt;
 - 4) piętrowiec.
- Rozpoznaj, jakich części mowy dotyczą poniższe zdania:
 - 1) nazywa osoby, zwierzęta, rośliny, rzeczy, cechy, czynności, pojęcia abstrakcyjne – ...;
 - 2) oznacza liczbę lub kolejność przedmiotów – ...;
 - 3) określa cechy istot, rzeczy, pojęć – ...;
 - 4) wyraża czynności lub stany, w jakich ktoś (lub coś) się znajduje –
- Szereg, w którym wszystkie wyrazy są odmienne, to:
 - 1) wesoły, wesołość, wczoraj;
 - 2) czytałem, czytelny, czy;
 - 3) droga, drożyna, daleko;
 - 4) pisanie, pismo, napis.
- W zdaniu: **Nad stawem krążyły białe ptaki** wyrazy występują w następującej kolejności:
 - 1) rzeczownik, czasownik, przyimek, przysłówka, rzeczownik;
 - 2) przyimek, czasownik, rzeczownik, przysłówka, rzeczownik;
 - 3) przyimek, rzeczownik, czasownik, przysłówka, rzeczownik;
 - 4) zaimek, czasownik, rzeczownik, rzeczownik, przysłówka.

- Wyłącznie spójniki zawiera szereg:
 - 1) oby, jedynie, chociaż, do;
 - 2) tudzież, ależ, ażeby, bądź;
 - 3) och, bym, czy, tylko;
 - 4) przy, zza, nad, od.
- Przez osoby odmienia się wyraz:
 - 1) gotowy;
 - 2) gotować;
 - 3) gotowość;
 - 4) gotowanie.
- Biernik liczby mnogiej rzeczownika **mieszczanin** to:
 - 1) mieszkańców;
 - 2) mieszkańców;
 - 3) mieszkańom;
 - 4) mieszkańinie.
- W zdaniu **Przez całą lekcję trzy uczennice szukały w sześciu słownikach informacji o liczbie mnogiej** użyto:
 - 1) liczebnik;
 - 2) liczebników;
 - 3) liczebników;
 - 4) liczebników.
- Szereg składający się tylko z wykrzykników to:
 - 1) przynajmniej, tylko, niechaj, nie;
 - 2) przyjdź!, oddaj!, pisz!, płacz!;
 - 3) ojej!, hej!, cześć!, halo!;
 - 4) przy, za, u, od.
- Przysłówek, przyimek, partykuła, spójnik występują kolejno w szeregu:
 - 1) wysoko, przy, chyba, ponieważ;
 - 2) właśnie, więc, w, dzisiaj;
 - 3) nie, na, wcześniej, oraz;
 - 4) dobrze, no, gdyż, pod.

7. Podkreś czasowniki i ułóż je w kolejności alfabetycznej.

Lato, ładnie, czyta, siostra, myjemy, las, brzęczy, zapowiedzieć, gratuluję, morski, śpiewają, oglądał, piesek, życzyliśmy, płynie, Wisła, farbowała, jechaliśmy, miłość, kroila, krzyczeli, całują, niepewność, wiosłowały, zniecierpliwienie, jazda, Gdańsk, skaczą.

8. Wypisz czasowniki w formie bezokolicznika.

Rankiem było zielono.

Choć wieczorem zaczął padać ciepły deszcz, radość ogarnęła moje serce.

Wreszcie kąpię się w morzu i opalam się.

Lubię gorące lato!

9. Z podanych bezokoliczników utwórz odpowiednie formy osobowe czasownika.

Biegać (1. os., lp, cz. teraźniejszy); jechać (1. os., lp, cz. teraźniejszy); oglądać (3. os., lm, cz. przeszły); mówić (2. os., lm, cz. przyszły).

10. W podanych zdaniach podkreśl przymiotniki, określ ich rodzaj, liczbę, przypadek. Od jakiej części mowy zależy rodzaj przymiotnika?

Dom był duży, piękny, bardzo stary. Dziewczyna była w samotnym domu. Wszystko było spokojne. Element niespokojnego ruchu wprowadzał pies. On biegł przez małe pokoje do drzwi.

11. Napisz, w jaki sposób stopniujemy poniższe przymiotniki, nazwij rodzaj stopniowania.

Ładny, trudny, dobry, sławny, zły, kruchy, srogi.

12. Do podanych czasowników dopisz po 2 przysłówki.

Rozwiązywać, podróżować, opowiadać, czytać.

13. Wskaż poprawne odpowiedzi.

- Składnia zajmuje się:
 - 1) budową i tworzeniem nowych wyrazów;
 - 2) budową wszelkiego rodzaju wypowiedzeń;
 - 3) odmianą wyrazów;
 - 4) dźwiękami mowy.
- Ze względu na cel wypowiedzi zdania dzielimy na:
 - 1) zdania oznajmujące, rozkazujące i pytające;
 - 2) zdania pojedyncze i złożone;
 - 3) zdania i równoważniki zdań;
 - 4) szeregi i związki wyrazowe.

14. Ustal w podanych związkach wyrazowych związki zgody, rządu, przynależności: bardzo zdolny, podręcznik koleżanki, jego książka, chłopiec i dziewczyna czytają, odpowiadać szybko, samochód ojca.

15. Wymień rodzaje podmiotu i sposoby jego wyrażania. Podaj przykłady.

16. Wskaż w zdaniach orzeczenia i sposoby jego wyrażania.

W naszym osobistym życiu mają miejsce uroczystości. Urządzamy wtedy przyjęcia i zapraszamy gości. W życiu prywatnym do takich wydarzeń należą rocznice, święta, jubileusze. Tradycja wysyłania pozdrowień na kartkach pocztowych ma już ponad sto lat. Zwykle pozdrowienia składają się z utartych zwrotów. Podziękowanie jest wyrazem naszej wdzięczności za pomoc i wsparcie, otrzymany upominek (wg M. Szelc-Mays).

WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH W PODRĘCZNIKU

1. Войцєва О. Польська мова: Навчальний посібник / О. Войцєва. – Чернівці : Видавничий дім „Букрек”, 2007. – 384 с.
2. Войцєва О. А., Бучацька Т. Г. Польська мова: (7-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. А. Войцєва, Т. Г. Бучацька. – Чернівці : Букрек, 2015. – 240 с.
3. Польсько-український словник: У 2-х т. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958–1960. – Т. 1–2.
4. Програма для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання / О. А. Войцєва, Т. Г. Бучацька. – 2012. – 124 с. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-serednya/serednya/navch-program/2012/nac-mensh/15.pdf>.
5. Юрковський М., Назарук В. Українсько-польський, польсько-український словник. – К. : Школа, 2003. – 935 с.
6. Chemperek D., Kalbarczyk A., Trześniowski D. Zrozumieć tekst – zrozumieć człowieka. Wiek XIX. Podręcznik do języka polskiego dla liceum i technikum. Kl 2, część 1. – Warszawa : WSiP, 2008. – 303 s.
7. Chmiel M., Herman W., Grabarczyk A., Pomirska Z., Doroszewski P. Słowa na czasie 1. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturowego dla klasy pierwszej gimnazjum. – Warszawa : Nowa era, 2009. – 272 s.
8. Chomiuk A. Obmyślam świat. Podręcznik wiedzy o literaturze i kulturze dla klasy pierwszej gimnazjum. – Goleszów : Wydawnictwo „Innowacje”, 2000. – 304 s.
9. Ciechorska J. Ludzie, czas, miejsca. Język polski na co dzień. – Gdańsk : PRO SCHOLA, 1999. – 211 s.
10. Grabarczyk A. Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia językowego z ćwiczeniami dla klasy pierwszej gimnazjum. – Warszawa : Nowa Era, 2012. – 160 s.
11. Encyklopedia języka polskiego / red. Stanisław Urbańczyk. – Wyd. drugie, popr. i uzup. – Warszawa : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. – 455 s.
12. Jaworski M. Język polski. Gramatyka i ortografia. Podręcznik dla klasy siódmej szkoły podstawowej. – Wyd. 10. – Warszawa : WSiP, 1997. – 112 s.
13. Kita M., Skudrzyk A. Człowiek i jego świat w słowach i teksthach. – Wyd. drugie, uzup. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006. – 437 s.
14. Łuczak A., Prylińska E., Maszka R. Język polski 1. Między nami. Podręcznik. – Gdańsk : GWO. – 320 s.
15. Łuczak A., Prylińska E. Język polski 1. Między nami. Zeszyt ćwiczeń do gimnazjum. – Gdańsk : GWO. – 144 s.
16. Lubaś W. Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej. – Wyd. 3. – Kraków-Katowice : Rzeszowskie zakłady graficzne, 1994. – 213 s.

17. Mędak S. Słownik odmiany rzeczowników polskich. – Kraków : UNIVERSITAS, 2003. – 321 s.
18. Mędak S. Słownik form koniugacyjnych czasowników polskich. – Kraków : UNIVERSITAS, 2003. – 363 s.
19. Michałkiewicz T. Język polski. Kształcenie kulturowe. Rozwinąć skrzydła. – Warszawa : Prószyński i S-ka, 2000. – 151 s.
20. Milewska B., Milewska I. Dziwię się światu. Wypisy. Podręcznik dla klasy I gimnazjum. – Gdańsk : M. Rożak, 2000. – 296 s.
21. Muszyńska I., Grzymała J. Czas na polski. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa I. – Warszawa: Oficyna Edukacyjna Krzysztof Pazdro, 2009. – 103 s.
22. Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji / red. nauk. E. Polański. – Warszawa : PWN, 2002. – 942 s.
23. Płociennik I., Podlawska D. Słownik wiedzy o języku. – Bielsko-Biała : Park, 2005. – 326 s.
24. Polański E., Nowak T. Najnowszy podręcznik gramatyki języka polskiego. – Kraków : Petrus, 2011. – 332 s.
25. Pyzik J. Przygoda z gramatyką. – Kraków : UNIVERSITAS, 2003. – 462 s.
26. Słownik gramatyki języka polskiego / pod red. W. Gruszczyńskiego, J. Bralczyka. – Warszawa : WSiP. – 2002. – 359 s.
27. Słownik języka polskiego: w 3 t. / pod red. M. Szymczaka. – Warszawa : PWN, 1978–1981.
28. Słownik języka polskiego PWN / oprac. E. Sobol. – Warszawa : PWN, 2005. – 1304 s.
29. Słownik wyrazów obcych PWN / pod red. E. Sobol. – Warszawa : PWN, 1997. – 1186 s.
30. Słownik poprawnej polszczyzny. – Wyd. XVIII / pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa : PWN, 1998.
31. Strutyński J. Język polski. Gramatyka i ortografia. Podręcznik dla klasy ósmej szkoły podstawowej. – Wyd. 2. – Warszawa: WSiP, 1988. – 160 s.
32. Szelc-Mays M. Coś wam powiem... Ćwiczenia komunikacyjne dla grup średnich. – Kraków : UNIVERSITAS, 2002. – 277 s.
33. Szulc M., Gorzałczyńska-Mróz A. Język polski. Nauka o języku 1. – Gdańsk : Wydawnictwo M. Rożak, 2001. – 104 s.
34. Tytuła M., Łosiak M. Polski bez błędów. Poradnik językowy dla każdego. – Warszawa : Park, 2008. – 312 s.
35. Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN / pod red. A. Markowskiego. – Warszawa : PWN, 2012. – 1760 s.

SPIS TREŚCI

POWTÓRZENIE

TEMAT 1. Powtórzenie. Język jako środek komunikacji, poznania i perswazji	4
TEMAT 2. Życie szkolne. Moi szkolni przyjaciele. Moi nauczyciele.	
Wypowiedź ustna i pisemna. Powtórzenie.....	13

NAUKA O JĘZYKU. FONETYKA

TEMAT 3. Stosunki międzyludzkie. Etykieta grzecznościowa. Fonetyka. Samogłoski i spółgłoski. Upodobnienia fonetyczne. Sylaba i akcent wyrazowy	26
---	----

SŁOWNICTWO. FRAZEOLOGIA

TEMAT 4. Pory roku. Przyroda jesienią. Słownictwo. Typologia odmian współczesnej polszczyzny	40
TEMAT 5. Biblia i jej znaczenie. Frazeologia. Rodzaje związków frazeologicznych. Źródła frazeologizmów. Aforyzmy	53

SŁOWOTWÓRSTWO

TEMAT 6. Idziemy do teatru. Słowotwórstwo. Wyrazy złożone: złożenia, zrosty, zestawienia. Skrótówe i ich rodzaje	66
TEMAT 7. Film – magia ekranu. Wypowiedź ustna i pisemna.....	88

MORFOLOGIA

TEMAT 8. Świat wokół nas. Morfologia. Odmiennne części mowy. Rzeczownik. Odmiana rzeczowników. Rzeczowniki nieodmiennie. Formy nieregularne w odmianie rzeczowników	100
TEMAT 9. Wartości i normy moralne. Przymiotnik. Podział przymiotników na jakościowe i relacyjne. Odmiana i stopniowanie przymiotników	114
TEMAT 10. Ferie zimowe i święta. Czasownik. Formy gramatyczne czasowników. Aspekt czasownika. Koniugacja czasowników. Strona czasownika. Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie. Tryby czasownika. Nieosobowe formy czasownika na <i>-no</i> , <i>-to</i>	131

TEMAT 11. Polacy, którzy zmienili świat. Zaimek. Rodzaje zaimków i ich odmiana. Liczebnik i jego podział. Użycie i pisownia dat	148
TEMAT 12. Wiosna – najpiękniejsza pora roku. Nieodmiennie części mowy. Przysłówek i jego rodzaje. Stopniowanie przysłówków. Wypowiedź ustna i pisemna	168
TEMAT 13. Podróże. Zabytki Trójmiasta. Przymiotki. Podział przyimków. Spójniki i ich rodzaje. Partykuły i wykrzykniki	179

SKŁADNIA

TEMAT 14. Analiza dzieł sztuki plastycznej oraz ich znaczenie. Składnia. Związki wyrazów w zdaniu. Rodzaje wypowiedzeń. Podmiot i sposoby jego wyrażania. Orzeczenie i sposoby jego wyrażania. Szyk wyrazów w zdaniu. Wyrazy poza związkami zdania.....	196
--	-----

ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA

TEMAT 15. Muzyka i taniec w życiu człowieka. Ortografia. Pisownia <i>-ji</i> , <i>-ii</i> , <i>-i</i> w zakończeniach rzeczowników. Użycie lub brak łącznika w złożeniach i zestawieniach. Pisownia przyimków i wyrażeń przyimkowych. Pisownia częstek <i>-bym</i> , <i>-byś</i> , <i>-by</i> , <i>-byśmy</i> , <i>-byście</i>	210
TEMAT 16. Polscy pisarze dla młodzieży. Witajcie, wakacje! Oddzielanie przecinkiem współrzędnych członów zespołów składniowych. Przecinek w zdaniu złożonym. Użycie pauzy. Powtórzenie	225

WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH W PODRĘCZNIKU..... 245

Навчальне видання

ВОЙЦЕВА Олена Андріївна
БУЧАЦЬКА Тетяна Григорівна

ПОЛЬСЬКА МОВА

(8-й рік навчання)

для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням українською мовою

Підручник для 8 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

У підручнику використано матеріали з інтернет-джерел

Редактор *Томаш Калуські*

Технічний редактор *Мирослава Токарюк*

Коректор *Регіна Калуські*

Комп'ютерний дизайн і верстка *Сергія Максимця*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 20,08. Обл.-вид. арк. 17,00. Наклад 456 прим. Зам. № 1105.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек”.
вул. Радищева, 10, м. Чернівці. 58000.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єкта видавничої справи
ЧП № 1 від 10.07.2000 р.